શ્રી રંગ પત્રમંજૂષા

(પૂ. શ્રી.નું સમગ્ર પત્ર સાહિત્ય)

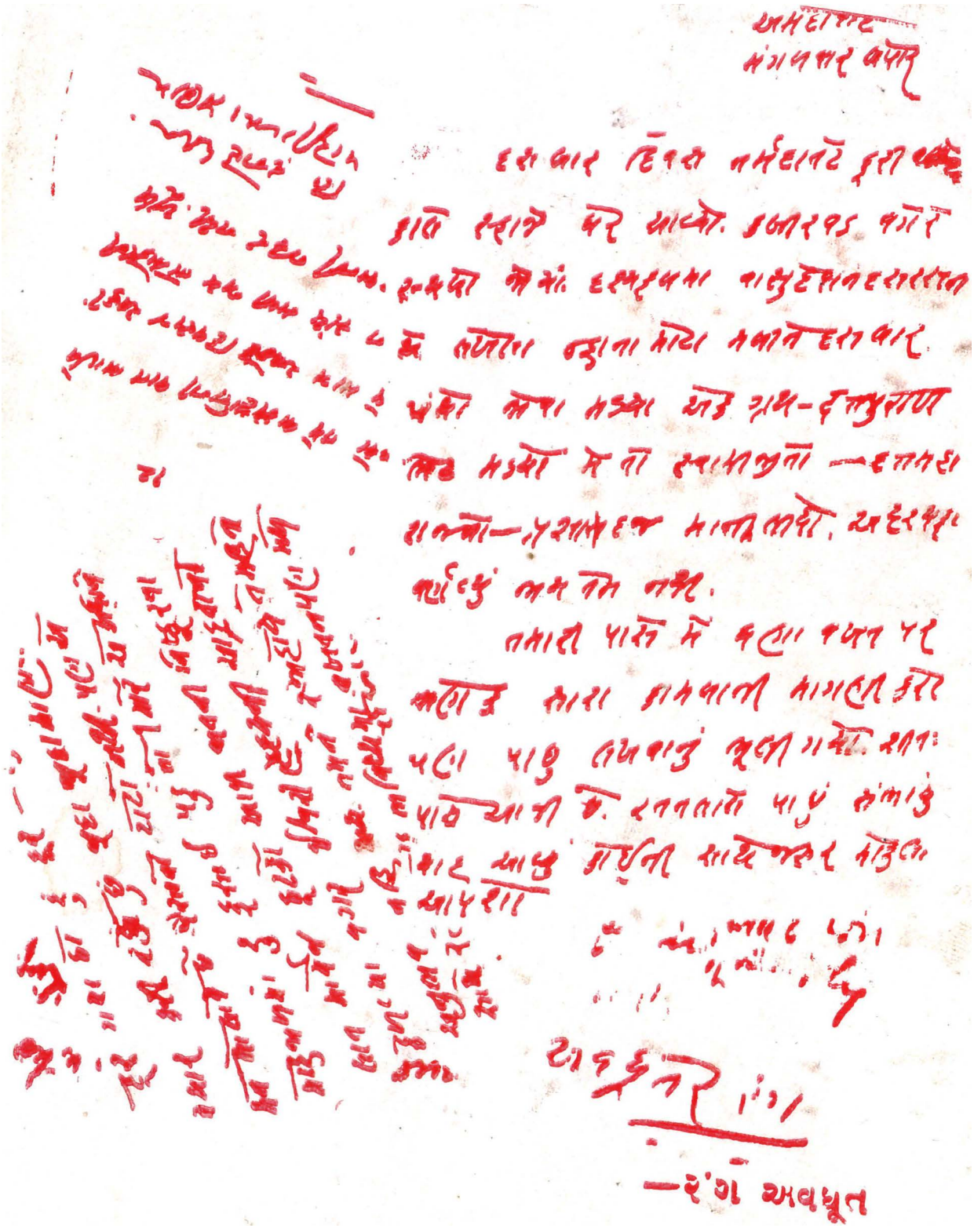

જે પરિચર્યા કરે ભાવે ।
પ્રમાદાલસ્ય મૂકી નેવે ।
ગુરુચરણ પ્રીતે સેવે ।
નામનાવે ચઢે જે ।।
રંગ અવધૂત

તપસી ભણતર પડતું મેલ ।
ગુરુગમ અગમતણો એ ખેલ ।
નીચા નમીને ચરણ તળાંસ ।
પ્રીતે કરજે પાસે વાસ ।
કોક દિન મટકું એક મળે ।
ક્લેશ કારમા આધા પળે ।
રંગ અવધૂત

ગુરુગમ મારગ પૂરણ કામ ।
સંત ચરણમાં સૌ વિશ્રામ ।
જાણી કરવી સદ્ગુરુસેવ ।
રંગ વિલોકે અંતર [illegible] !
[illegible] અવધૂત

જુઓ પ્રાણિમાત્રે તમે નેત્ર [illegible] ।
સુણો કાન ! સર્વત્ર શ્રી દત્ત [illegible]
સદા દત્ત કીર્તિ જ ગા બેન જિહ્વે !
જજો બધુ હે પાદ ! શ્રીમત્પદે એ !
રંગ અવધૂત

મૂલ્ય. ૨'૫=૦૦

શ્રી રંગ પત્રમંજૂષા

(પૂ. શ્રી.નું સમગ્ર પત્ર સાહિત્ય)

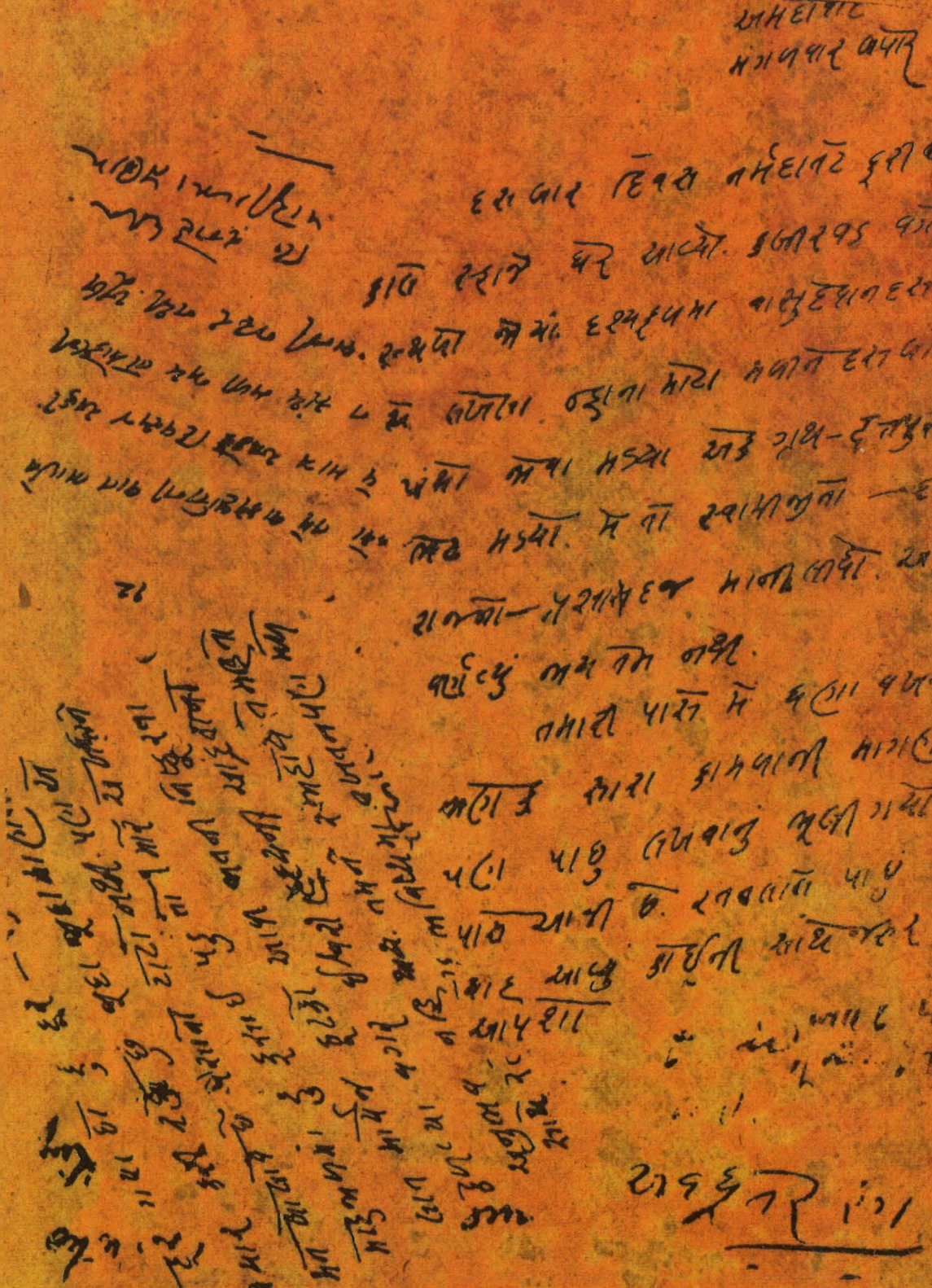

—રંગ અવધૂત

શ્રી રંગ પત્રમંજૂષા

(પૂ. શ્રી નું સમગ્ર પત્ર સાહિત્ય)

॥ શ્વાસે શ્વાસે દત્તનામ સ્મરાત્મમ્ ॥

—રંગ અવધૂત

પ્રકાશક. જયંતિલાલ શંકરલાલ આચાર્ય
પ્રમુખ, શ્રી અવધૂત સાહિત્ય પ્રકાશન ટ્રસ્ટ,
નારેશ્વર, પો. સાયર
જી. વડોદરા ૩૯૩ ૧૦૭

તા. ૧૦–૩–૧૯૯૭
૨જી આવૃત્તિ: વિ. સં ૨૦૫૩ પ્રત. ૨૦૦૦
ફાગણ સુદ. ૨
શ્રી રામ કૃષ્ણ જયંતી

મૂલ્ય: ૨૫=૦૦

મુદ્રક: અનિલ દેસાઇ.
પ્રિન્ટવેલ ઓફસેટ
અકામડી બાગ સામે,
કાંડિયા બજાર,
વડોદરા ૩૯૦૦૦૧

ટાઇટલ મુદ્રક:
શ્રી નારાયણ મુદ્રણાલય
નારેશ્વર, પો. સાયર
જી. વડોદરા, ૩૯૩ ૧૦૭

અર્પણ

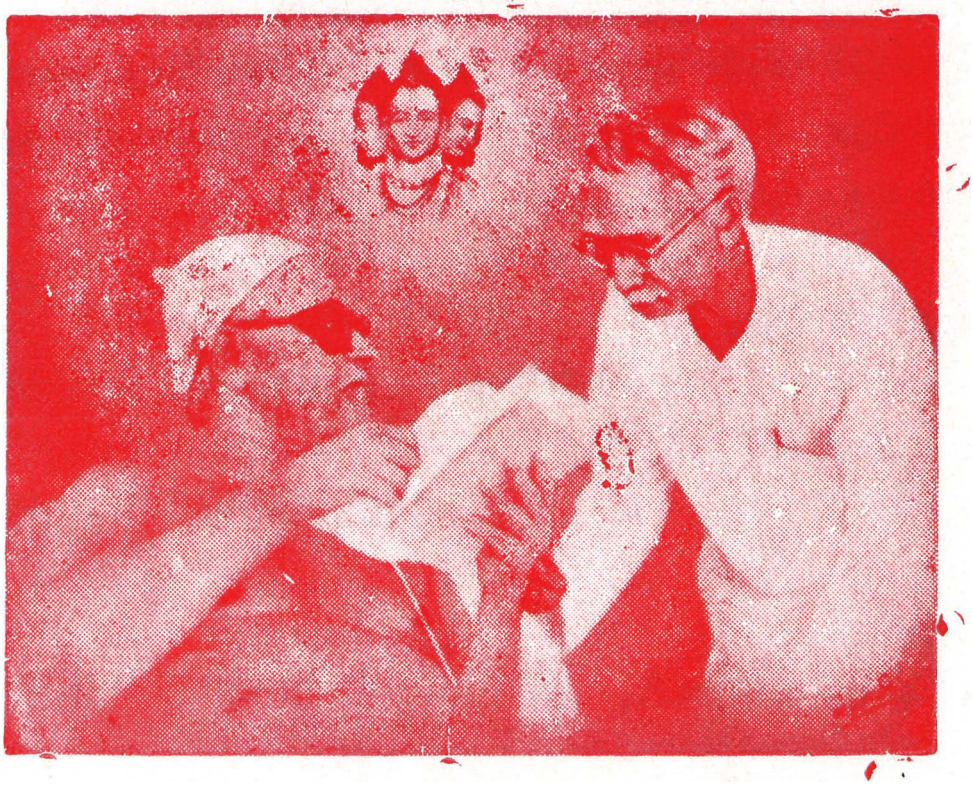

સુ. મોદીકાકાને

પ્રકાશકનું નિવેદન

(પહેલી આવૃતિનું)

પૂ.શ્રી.એ મુ. મોદીકાકા તથા મુ. અંબાલાલભાઈ વ્યાસ સાથે પોતાના કોલેજ જીવન દરમ્યાન તથા તે પછી પણ જે પત્રો લખેલા તેને પ્રકાશિત કરતાં શ્રી અવધૂત સાહિત્ય પ્રકાશન ટ્રસ્ટ ગૌરવ અનુભવે છે.

સમગ્ર સાહિત્ય જગતમાં પત્રસાહિત્ય ખૂબ ઓછું વિકસ્યું છે. છતાં પત્રોમાં જ માણસનું સાચું હૃદય પ્રગટ થતું જોવા મળે છે. તેમાં પણ પોતાના આત્મીય મિત્ર પાસે જે હૃદય ખુલ્લું થાય છે તેનો જોટો જગતમાં હોતો નથી. વળી આ પત્રો એવા છે કે જેમાં એક ભારતીય પ્રાચીન પ્રણાલિ અનુસાર સત્યની ખોજ કરનાર સાધકનું તથા તે સમયની સાંપ્રત ભારતીય રાજકીય, સામાજિક, શૈક્ષણિક વગેરે અનેક પરિસ્થિતિનું આમૂલ દર્શન કરી બને તેટલા સત્કર્મમાં સહભાગી થવાના તલસાટવાળા યુવાન હૃદયનું પ્રતિબિંબ છે. આઝાદીની ઉષા ઊગે એ દિવસોને તો કેટલીય વાર હતી; ચારેકોર ઘનઘોર રાત્રી જ દેખાતી હતી. ગાંધીજીના હાથમાં રાજકીય સ્વરાજ્ય પ્રાપ્ત કરવા માટેના કાર્યક્રમોની બાગડોર હજી હમણાં જ આવી હતી. તેવે સમયે આત્મશુદ્ધિ કરતાં કરતાં સ્વરાજ હાંસલ કરવાની હાકલ તેમણે દેશના સૌ નવલોહિયાઓને પાડી. ત્યારે દેશભરમાંથી જે નવયુવકો પોતાની પ્રથમ હરોળની કારકિર્દીનાં સ્વપ્ન છોડી ગાંધીજીને મળ્યા તેમાંના આ ત્રણે મહાનુભાવો. શ્રી વ્યાસ એ મુ. મોદીજી અને પૂ.શ્રી. રંગઅવધૂતના કડીરૂપ મિત્ર. ત્રણે કૉલેજ છોડી ભેગા મળ્યા અને પૂ.શ્રી.ના સાધનકાળમાં સહચિંતનમાં સાથે રહ્યા, અથવા પૂ.શ્રી. જે વિચારતા, જે જે કાર્યક્રમ અમલમાં મૂકતા એ સર્વના સહૃદયભાવે, મુગ્ધભાવે અને પૂજ્યભાવે સક્રિય સાક્ષી રહ્યા . પૂ.શ્રી. ના વિચારોને, તત્કાલિન પરિસ્થિતિને અને પૂ.શ્રી.ની સાધક અવસ્થાને યત્કિંચિત્ સમજવાની ચાવી આમાંથી પણ મળી રહેશે એવી ખાતરી છે.

આ પત્રો મુ. મોદીકાકા પાસે એમ જ પડી રહેલા; મુ. શ્રી. વ્યાસ પાસેના પત્રો પણ એમણે જ મંગાવી રાખેલા. એક વખત હું અને શ્રી. ધીરુભાઈ નારેશ્વરમાં સાથે બેઠા અને જે જે પત્રો પર રદ્દીકરણની પોસ્ટની છાપ ઉકલી તે તે ઉપરથી તેને સાલવાર, માસવાર જુદા તારવ્યા અને તે તારીખો કૌંસમાં લખવાનું રાખ્યું. જેની તારીખ મળી નહિ તે હાલ તો પાછળથી છાપવાનું વિચાર્યું છે. એને અંદર આવતા ઉલ્લેખ અનુસાર જ્યાં ત્યાં ગોઠવવાનું કામ સમય માંગી લે તેવું છે, અને તે દરમાન્ય ૮૦ મી શ્રી રંગજયંતીનાં નગારાં જોરશોરથી વાગ્યાં એટલે એમાંનો પ્રથમ ભાગ એ સમયે પ્રગટ કરી દેવો એમ મુ. મોદીકાકા સાથે નક્કી કરી પ્રેસમાં અપાઈ ગયો. પરંતુ કાળે મુ. મોદીકાકાને ભરખી લીધા. તેથી કાર્ય થોડું લંબાયું.

આ પત્રોની પ્રેસકોપી કરવાનું કાર્ય ચાલતું હતું ત્યાં જ શ્રી. જનાર્દભાઈ (મુ. મોદીકાકાના

મુત્ર) બદલી થવાથી વિદ્યાનગર આવ્યા અને તેમણે કામ ખૂબ જ હોંશથી ઉપાડી લીધું. કોઈ કોઈ જગ્યાએ અક્ષરો તૂટી ગયા છે ત્યાં.... ખાલી જગ્યા રાખી છે.

શ્રી રંગદર્શનમાં અવારનવાર પૂ શ્રી.ના પત્રોમાંથી વાનગી આવતી હતી જ. પણ ગણદેવીના યુવાન અને ઉત્સાહી એંજિનિયર શ્રી. દોલતભાઈ દેસાઈને થયું કે આમ મહિનો રાહ જોયા પછી પત્ર વાંચવા મળે એના કરતાં પુસ્તકાકારે મૂકાઈ જાય તો સરસ ! એમણે એ કાર્યને કાર્યાન્વિત કરવા રૂા. ૨૦૦૧/- નો ચેક પણ મોકલી આપ્યો ! અમોને વેગ મળ્યો, અને આજે શ્રીરંગપત્રમંજૂષાનો પહેલો ભાગ પ્રગટ થાય છે.

પત્રો વાંચતાં ગમે તેવી મુસીબતમાં પણ અવધૂતજીનું સૌ પ્રથમ વાકય 'આનંદમાં છું' વાંચીએ છીએ ત્યારે એમના આકાશી ઉડ્ડયનનો, પરબ્રહ્મ સાથેના, આનંદસ્વરૂપ પરમાત્મા સાથેના અનુસંધાનનો કંઈક ખ્યાલ આવે છે. આખીય પત્રમંજૂષાને 'આનંદમાં છું.' એવું શીર્ષક પણ અપાય તેમ છે.

જ્યારે જ્યારે આ પત્રો વાંચીએ છીએ ત્યારે ત્યારે પૂ.શ્રી.નું શરૂથી જ જે ચિંતન હતું, તેને વ્યકત કરવાનું જે કૌશલ્ય હતું - થોડામાં ઘણું કહેવાની જે સ્પષ્ટ શૈલી હતી તેનાં દર્શન થયા વિના રહેતાં નથી, આમાંના ઘણા પત્રો તો એક પોસ્ટકાર્ડ ઉપર જ લખાયેલાં છે. સુવાચ્ય અક્ષરો, સુઘડ લખાણ અને સ્પષ્ટ ચિંતન એ આ પત્રોનું આગવું લક્ષણ છે. એ ઉપરાંત મુ. શ્રી. વ્યાસ અને મુ. મોદીકાકા સાથે તેઓ કેવા મૈત્રીભાવથી જોડાએલા હતા તેનું દર્શન પણ થાય છે. પોતે આજીવન બ્રહ્મચર્ય પાળશે, પૈસાને સ્પર્શ ન કરવાનો પોતાનો નિયમ, સ્થાનની નીતિ, આરંભની મુશ્કેલીઓ, અવધૂત તો અગવડતાને વર્યો છે, અવધૂતની બાદશાહી ખુમારીભરી બિમારી જોવી હોય તો આવો, વગેરે અંગેનાં લખાણો એ ઉભય સાથેનો આત્મીય સંબંધ બતાવે છે.

તેથી જ મુ. વ્યાસને જ્યારે આમુખ લખવાનું કહેવામાં આવ્યું ત્યારે તેમણે જરાય આનાકાની વગર લખી આપ્યું. અમો એમના આ માટે ઋણી છીએ.

(બીજી આવૃત્તિનું)

ઘણાં વખતથી પત્રમંજૂષાના બંને ભાગો ખલાસ થઈ ગયા હતા. અવધૂત પરિવારના સદસ્યો ઘણા સમયથી રાહ જોતા હતા તે પ્રકાશન અમો મૂકી શકયા છીએ તેનો સંતોષ છે. આ વખતે બંને ભાગો ભેગા છાપ્યા છે અને પત્રોનો ક્રમ તારીખ - તિથિ - અનુસાર ગોઠવવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. છતાં કયાંક કયાંક નિશ્ચિત ન કરી શકવાથી પ્રજ્ઞાર્થનો આશ્રય લીધો છે.

આ પ્રવૃત્તિના પ્રકાશન માટે

રૂા	૫૧=૦૦	શ્રી કોકિલાબેન	ગાંધીનગર
રૂા	૪૦=૦૦	એક રંગભક્ત	
રૂા	૩૫૦=૦૦	વસંતભાઇ અંબાલાલભાઇ પટેલ	સુરત
રૂા	૫૧=૦૦	રજનીકાંત દેસાઇ	મુંબઇ
રૂા	૨૫૧=૦૦	રમાબેન મોહનલાલ પટેલ	બાલીસાણા તા. પાટણ
રૂા	૫૧=૦૦	એક સદ્‌ભક્ત	
રૂા	૫૦૧=૦૦	કેયૂર અરવિંદભાઇ પટેલ	સુરત
રૂા	૩૦૧=૦૦	શ્રીમતીબેન હરિકિષ્ણ પટેલ તરફથી પોતાના માતાપિતાના સ્મરણાર્થે	વડોદરા
રૂા	૫૦૧=૦૦	સ્વ. વિઠ્ઠલદાસ પ્રાગદાસ પટેલના સ્મરણાર્થે હસ્તે લક્ષ્મુભાઇ વિ. પટેલ	મિઢોળ
રૂા	૩૫૧=૦૦	મધુસૂદન દેસાઇ (નડિયાદ)	વલ્લભવિદ્યાનગર
રૂા	૨૦૦,૨=૦૦	ડૉ. પરીક્ષિત વ્યાસ	સુરત
રૂા	૨૦૦,૧=૦૦	ડૉ. બિધન શેઠ	સુરત
રૂા	૫૦૧=૦૦	ચંપકલાલ ઠાકોરભાઇ મિઠાઇવાલા	સુરત
રૂા	૫૦૧=૦૦	નટવરભાઇ રેવાભાઇ પટેલ	અમદાવાદ
રૂા	૧૦૦,૫=૦૦	જે. સી. ભટ્ટ	વઢવાણ શહેર
રૂા	૫૦૦,૧=૦૦	રેણુકાબેન શરદકુમાર શ્રોફ	મુંબઇ
રૂા	૫૦૦,૧=૦૦	કુમારી મેનકા શરદકુમાર શ્રોફ	મુંબઇ
રૂા	૭૦૦=૦૦	પ્રા. નલિનીબેન દેસાઇ	સુરત
રૂા	૭૨૫=૦૦	જયશુક્લેશ્વર મહિલામંડળ,	વિલેપાર્લે
રૂા	૨,૪૫૦=૦૦	સ્વ. મણિલાલ મહાશંકર દ્વે, સ્વ. ભુરિફોઇ, સ્વ. કાંતાબેન મણિલાલ દ્વે ના સ્મરણાર્થે હસ્તે પ્રા. ડૉ. સુભાષ મા. દ્વે	વડોદરા
રૂા	૧,૫૦૧=૦૦	છોટાભાઇ બકોરભાઇ છિંકણીવાળા	ઉમરેઠ
રૂા	૧,૧૧૧=૦૦	ભાવિન સુભાષચંદ્ર દ્વે	વડોદરા
રૂા	૧,૦૦૦=૦૦	મહેશભાઇ મુકુંદલાલ જોશી	વેળુગામ
રૂા	૧,૦૦૧=૦૦	ગીતાબેન એસ. ભટ્ટ	સ્વરૂપગંજ (રાજસ્થાન)
રૂા	૧,૧૧૧=૦૦	ઋત્વિક કે. રાવલ	આણંદ
રૂા	૧,૦૦૧=૦૦	પ્રા. શ્રુતિબેન દેવદત્ત જોશી	વડોદરા

સાભાર મળ્યા છે. તેમની સૌની નિષ્કામ સેવા ભક્તિની સાનંદ નોંધ લઇ પૂજ્યશ્રીના ચરણ કમલમાં સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામ કરી વિરમીએ છીએ.

– પ્રકાશક

આમુખ

મને આ આમુખ લખવા માટે પ્રકાશન ટ્રસ્ટ તરફથી જે અનુરોધ કરવામાં આવ્યો છે તે માટે પહેલાં તો હું એના સંચલાકોનો ઋણી છું. રંગ અવધૂત સાથે મને વિદ્યાર્થી અવસ્થામાંથી જ ઘનિષ્ઠ પ્રસંગમાં આવવાની તક મળી હતી. એ ગોધરાની તેલંગ હાઈસ્કૂલમાં અભ્યાસ કરવા માટે જોડાયા તે જ વખતે મને પણ મારા મોસાળમાં રહીને તે જ હાઈસ્કૂલમાં ભણવાનો લાભ મળ્યો હતો. અને મેટ્રીક પાસ થતાં સુધી અમે બંને ત્યાં જ ભણ્યા હતા. અવધૂત એકદમ સાદાઈમાં એમનો વિદ્યાર્થી તરીકેનો સમય ગાળતા હતા ને તેથી જ એમની પ્રત્યે મારા સ્નેહ સદ્‌ભાવ અને ભક્તિભાવ પ્રતિદિન વધતાં જતાં હતાં. એમની પાસેથી જ હું આસનો, પ્રાણાયામ વગેરે શીખ્યો હતો. એમની કાવ્યશક્તિ અને વકતૃતાથી હું તથા મારા બીજા મિત્રો પ્રભાવિત થયા હતા. ને શિક્ષકો પણ એમની હરેક પ્રસંગે પ્રશંસા કરતા હતા.

હું રજાઓમાં મારે વતન રામપુરા જતો હતો. તેવે પ્રસંગે કંઈક કંઈક કારણસર હું એમને પત્ર લખીને પ્રશ્નો પૂછતો હતો અને તેના જવાબ પણ મને એ પત્રો દ્વારા લખી મોકલતા. અમે ગોધરામાં એક વિદ્યાર્થી મંડળ પણ સ્થાપ્યું હતું. જેને અંગ્રેજીમાં Study circle કહે છે તેવી જાતનું અમારું એ મંડળ હતું. જાણીતા હરિજન સેવક નાનાસાહેબ ફડકેના માર્ગદર્શન નીચે અમે એ વિદ્યાર્થીમંડળ ચલાવતા હતા ને જુદા જુદા વિષયો ઉપર લેખ લખી લાવી એના પર ત્યાં ચર્ચા પણ કરતા હતા.

મેટ્રીક પાસ કર્યા પછી શરૂઆતમાં તો અમે બંને જણ અમદાવાદની ગુજરાત કોલેજમાં દાખલ થએલા. પણ પછી કેટલાંક અનિવાર્ય કારણોને લીધે એમને વડોદરા કોલેજમાં દાખલ થવું પડયું હતું. એ બે ત્રણ વર્ષ અમારો પત્રવ્યવહાર બહુ છૂટથી ચાલ્યો હતો. અને એમની મુશ્કેલીઓ મને પણ લખી જણાવતા. રંગ અવધૂત વિદ્યાર્થી અવસ્થાથી જ સંસ્કૃત ભાષાના ઊંડા અભ્યાસી હતા ને મને પણ એ વિષયમાં એ જરૂર પડે માર્ગદર્શન આપતા. અવધૂત બહુ ટીખળી પણ હતા અને અમારા મંડળમાં કે મંડળની બહારની વ્યક્તિઓ ઉપર પણ એમનાં કટાક્ષબાણ છોડીને અમને બધાંને આનંદ પણ આપતા હતા. પણ એમનો એ કટાક્ષ કે મર્માળુ વાકયોનાં ઝેર કે દ્વેષનો જરા પણ અંશ રહેતો નહીં ને કોઈને જરા માઠું લાગી જાય તો તરત એને મનાવી લેવાનો પ્રયાસ પણ કરતા. એમને લીધે જ હું સ્નાતક થયા પછી અમદાવાદની આદર્શ વિનયમંદિર રાષ્ટ્રીય શાળામાં ગયો હતો. તે તે વખતે એમનાં 'ગીર્વાણભાષાપ્રવેશ'ની તૈયારીમાં પડયા હતા ને હું પણ થોડો થોડો એમને વાકયો, શબ્દો યોગ્ય સ્થળે ગોઠવવામાં કંઈક ઉપયોગી થઈ પડતો. કારણ મને પણ હાઈસ્કૂલમાંથી જ સંસ્કૃત ભાષા પ્રત્યે ખૂબ અનુરાગ ઉત્પન્ન થએલો. અમારા સંસ્કૃત શિક્ષક એક મહારાષ્ટ્રીય સજ્જન હતા અને એમણે અમને સંસ્કૃત સાહિત્ય પ્રત્યે હાઈસ્કૂલમાંથી જ આકર્ષ્યા હતા ને તેથી અમે ભગવદ્‌ગીતા ને કાલિદાસનાં કેટલાંક નાટકોની પણ ચર્ચા કરતા થઈ ગયા હતા.

પૂ. શ્રી રંગઅવધૂત મહારાજ

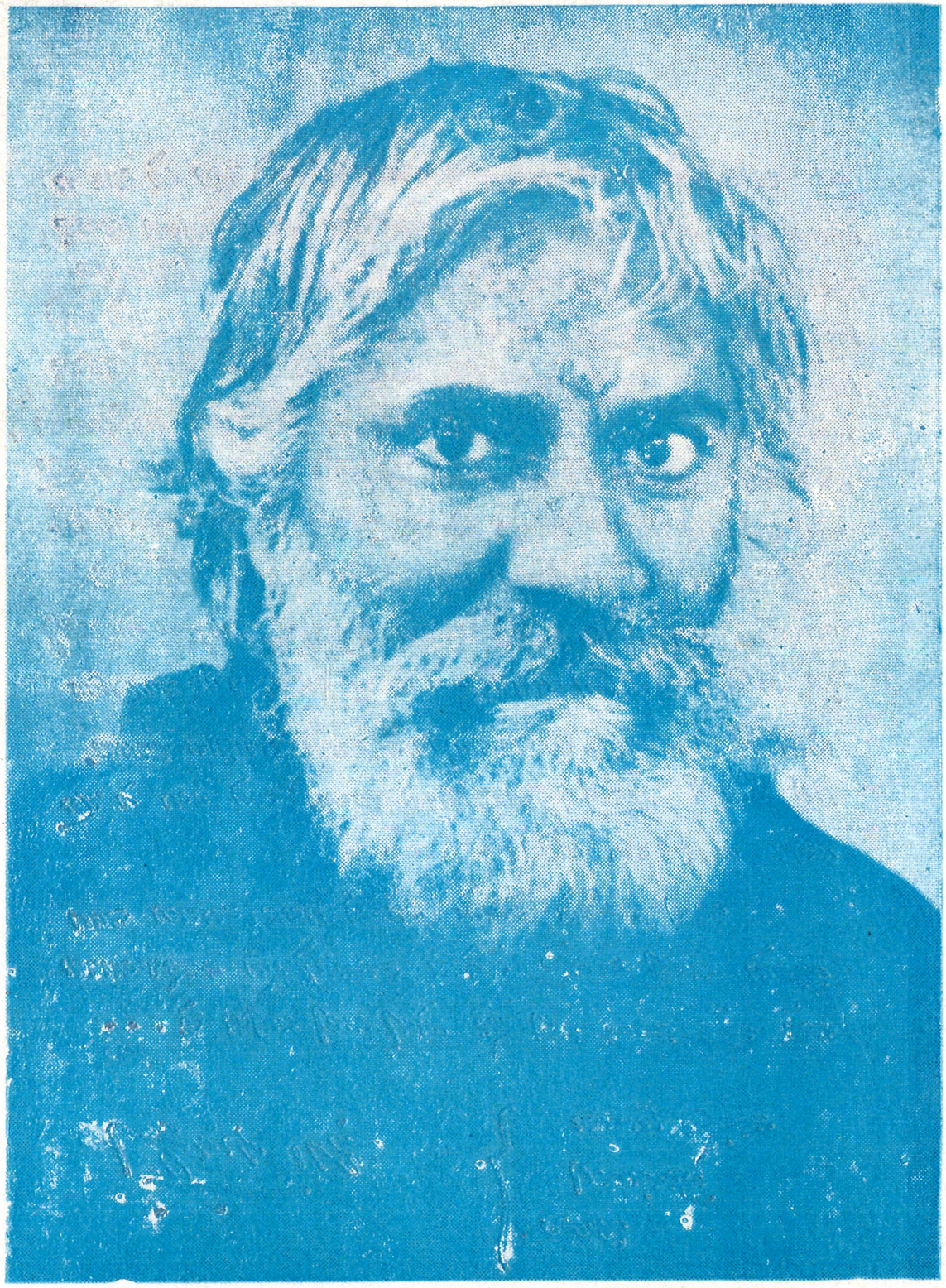

નારેશ્વર

સ્વ. મુ. દાસકાકા—અવધૂતની આંખે

ॐ

દાસકાકાએ આત્મા અર્પે ઘણો વખત થઈ ગયો. પણ એ યાદ તો આપણા હોય એવો હિમસ તાજો જ આપીમતો હશે! એમનો સૌની સાથે પાણી જેવો મિલનસાર સ્વભાવ, વૃદ્ધ હોવા છતાં જુવાનીઓને પણ શરમાવે એવો અદમ્ય ઉત્સાહ, અવધૂતની અકિંચન બાદશાહીને શોભે એવી ફકરાઈ અને ફીલાફટ, આત્મૌપમ્ય સમદૃષ્ટિ, નિરપેક્ષ નિરહંકાર મૂક સેવાભાવ વગેરે વગેરે ગુણોની તો હવે સંભારી સંભારીને વાતો કરવાની જ રહી' અવધૂતની શરૂઆતની અકલ્પ્ય ઉન્મત્ત વૃત્તિને તો એજ જરવી શકે. એમનું જીવન કોઈ કર્મયોગીના જેવું આદરણીય હતું. એમનું મૃદુ આવતાવા અક્કડને પણ ઈર્ષ્યા ઉપજાવે એવું હતું. શહેરના મોંઘાટથી દૂર, કીર્તિ કે મોટાઈની લેશ પણ લાલસા રાખ્યા વગર પ્રસન્નવદને કર્તવ્યકર્મને નિષ્કામવૃત્તિથી બજાવવા, શ્વાસે શ્વાસે સેવાવૃત્તિ જીવવા, કોઈ આદર્શ ગૃહસ્થીની માફક તેઓ જીવ્યા' અને ગયા તે પણ, બધાંને રડતાં મૂકવા માટે!! .....

ભાવી કાર્યકરો એમનો આદર્શ નજર આગળ સતત જીવતો રાખી એમણે સેવેલાં સ્વપ્નાંને મૂર્ત સ્વરૂપ આપવા માટે દરેક પ્રયત્ન કરી છૂટે એવી મારી મનીષા છે...

અવધૂત નિવાસ
ગુરુદ્વારની
રાજકોટ.

દેવા માવજી

વડોદરાની કોલેજના અભ્યાસકાળ દરમ્યાન અવધૂત એક રામદાસી સાધુના સમાગમમાં આવ્યા હતા, ને એમનો પરિચય વધતાં વધતાં સંસાર પ્રત્યેની એમની વૈરાગ્યની માત્રા તીવ્ર થઈ ગઈ હતી અને સંસારમાં પડવું જ નથી એવો નિર્ણય ત્યાં જ લીધો હતો.

તે વખતની રાજકીય પ્રવૃત્તિ વિશે પણ અમે મળીએ ત્યારે આલોચના કરતા અને પત્રવ્યવહાર પણ કરતા ને જ્યારે ગાંધીજીની આગેવાની હેઠળ સ્પેશિયલ કોંગ્રેસમાં વિદ્યાર્થીઓને કોલેજ છોડી દેવાની માંગણી કરી ત્યારે અમારી બી.એ.ની પરીક્ષાના બેત્રણ મહિના બાકી હતા. સરકારી કોલેજોનો બહિષ્કાર કર્યો હતો. એમણે વડોદરાથી અને મેં તથા મોદી વગેરેએ અમદાવાદથી.

મોદીજી અને હું ગુજરાત કોલેજના છાત્રાલયમાં એક જ રૂમમાં ઘણો વખત સાથે રહ્યા હતા ને ત્યાં અમારો સ્નેહ સંબંધ બંધાયો હતો ને દિવસે દિવસે વૃદ્ધિ પામતો ગયો હતો. કોલેજમાં હું એક સ્કોલર હોવાથી વિદ્યાર્થીઓમાં મારી પ્રતિષ્ઠા જરા વધારે હતી ને તેથી મોદી ને એમના કેટલાક નડિયાદ ગાળાના મિત્રો પરીક્ષાના ગાળામાં એક બીજાની સાથે અભ્યાસ કરી ત્રુટિઓ દૂર કરવાનો પ્રયત્ન કરતા હતા. મોદીનો મારી પ્રત્યે એટલો બધો સદ્‌ભાવ હતો કે મેં તથા અવધૂતે કોલેજ છોડવાનો વિચાર કર્યો કે તરત જ એમણે પણ એમાં સંમતિ આપી હતી અને અમે એક જ દિવસે કોલેજ છોડી હતી. ગુજરાત વિદ્યાપીઠના અભ્યાસકાળ દરમ્યાન ગાંધીજીએ જ્યારે કહ્યું કે દેશમાં આગ લાગી છે તે વખતે તમે પુસ્તક-પોથાંના ઘેરામાં પડયા છો. વિદ્યાર્થીઓ પાસે કોલેજ છોડાવવાનો મારો તો એક જ હેતુ હતો કે તમે બધા દેશના કામે લાગી જાવ. ગાંધીજીનો આ પરામર્શ સાંભળીને મેં તથા મોદીએ તો તરત જ અભ્યાસ છોડી દેવાનો નિર્ણય લીધો ને ગાંધીજીએ અમને ઈંદુલાલ યાજ્ઞિક પાસે મોકલ્યા હતા ને ઈંદુલાલે અમને બારેજા (દક્ષિણ દશક્રોઇના) એક કેન્દ્રમાં રહીને કામ કરવાની સૂચના આપી હતી.

અમારા પત્રો તો અમારા વ્યક્તિગત કાર્યને પોષક નીવડે તે પ્રકારના હતા. પરંતુ એમાં તે વખતની પરિસ્થિતિ જાહેર જનતાને પણ ઉપયોગી વાચન પૂરું પાડશે એમ માનીને એને પ્રકાશમાં લાવવાની પ્રકાશન ટ્રસ્ટે જે ઈચ્છા પ્રદર્શિત કરી તે ખરેખર પ્રશસ્ય છે. આમાં જનતાને તે વખતની પરિસ્થિતિનો તથા અવધૂતની સ્થિતિનો, એમનો એક વિચારસરણીનો યત્કિંચિત્ પરિચય થશે તો આ સંગ્રહ કરેલા પત્રોની સાર્થકતા થશે.

ભૂવનેશ્વર, એરિસ્સા. **અંબાલાલ વ્યાસ**

॥ શ્રી દત્તઃ પ્રસન્નોઽસ્તુ ॥

શ્રી રંગ પત્ર-મંજૂષા

૧

શ્રી વડોદરા, તા. ૩૧-૧-૧૭

પ્રિય મિત્ર,

તમારો છેલ્લો પત્ર હું ગોધરે હોવાથી મને મોડો મળ્યો. ત્યાર પછી હું વડોદરે (શરીર વ્યાધિગ્રસ્ત હોવા છતાં) આવ્યો. કોલેજ છાત્રાલયમાં રહી વીશીમાં જમવાનું રાખ્યું છે. અમારી પરીક્ષા તા. ૧૩ માર્ચથી શરૂ થવાની છે. ફિઝિકસ પ્રેક્ટિકલ વર્ક તા. ૪ માર્ચથી શરૂ થશે. ત્યાર પહેલાં તમારી પરીક્ષા થવાની છે એમ સાંભળ્યું છે તો સવાલપત્રો બને તો મને મોકલવાની તજવીજ કરશો. 'પંચરાત્ર'ની નોટ્સ મોકલવાની જરૂર નથી.

મારી સ્થિતિ હાલમાં ઘણી જ ખરાબ થઈ છે. एकस्य दुःखस्य न यावदन्तं । गच्छाम्यहं पारमिवार्णवस्य । तावद्वितीयं समुपस्थितं मे । छिद्रेष्वनर्था बहुलीभवन्ति ॥ આ સૂત્ર મને હાલમાં અક્ષરશઃ લાગુ પડે છે. શારીરિક માંદગીમાંથી મહામુશીબતે ઊઠતાં સર્ટિફિકેટની મુશીબત ઊભી થઈ. તેમાંથી લગભગ પાર પડ્યો છું તો હવે ફિઝિકસના એકસપેરિમેન્ટસ કરવા દેશે કે નહીં, દેશે તો પરીક્ષા પહેલાં પૂરા થશે કે નહીં, પૂરા થઈ પરીક્ષામાં બેસું તો અભ્યાસ ઘણો ચાલી ગએલો હોવાથી તે થઈ શકશે કે નહીં, થઈ શકે તો હાથની નબળાઈ પ્રશ્નોત્તર સંપૂર્ણ રીતે લખવા દેશે કે નહીં વિ. વિ. અનેક અડચણો ધૈર્યની કસોટી કરવા ઊભી છે જ. અસ્તુ. જે ઈશ્વરની કૃપાથી અત્યાર સુધીની-કે જેમાંની કેટલીક ઘરનાં મનુષ્યો વગર બીજાને ભાગ્યે જ માલુમ હોય-સર્વ

---

૧. તો પણ પ્રયત્નને અંતે પરમેશ્વર છે જ.

મુશ્કેલીઓ દૂર થઈ તે જ ઈશ્વર શું આ વખતે ભગ્નહૃદયને નિરાશ કરી વધારે દુઃખી કરશે ? હૃદય સાક્ષી પૂરે છે કે ના !! અસ્તુ. અહીં જોઈએ તેવો અભ્યાસ થઈ શકતો નથી. કારણ કે ઘણાખરા (અથવા લગભગ બધા કહું તો ખોટું નથી) વિદ્યાર્થીઓ રાત્રે જાગરણ કરી દિવસે ગંમત કરવામાં કાઢે છે ને વાંચે તો તે ઘણું જ થોડું. તેથી દિવસે ગડબડાટ થવાથી મનની એકાગ્રતાનો ભંગ થાય છે. રાત્રે જાગરણ કરવાનું મન ના પાડે છે. તથાપિ પ્રયત્નાન્તે પરમેશ્વરઃ૧ એ સૂત્ર લક્ષમાં રાખી પરીક્ષા માટે તૈયાર તો થવું જ એવો વિચાર છે. પરીક્ષામાં ન બેસાય યા ન પસાર થવાય--આ શંકા યોગ્ય નથી એમ મારું મન મને કહે છે. તોપણ બલીયસી કેવલમીશ્વરેચ્છા એ સૂત્રનું સ્મરણ કરી ગપ બેસવું કારણ યત્ને કૃતે યદિ ન સિધ્યતિ કોડત્ર દોષઃ ૨ અસ્તુ.

ગોધરે પ્લેગ ચાલતો હોવાથી ગામ ઘણુંખરું ખાલી થયું છે એમ સંભળાય છે. અહીં પ્લેગ વધારે છે પણ કોલેજ તરફ ઠીક છે. અમદાવાદમાં કેમ છે તે લખશો. ખેડા જમીન મહેસૂલ પ્રકરણ તથા પંચમહાલ વેઠ પ્રકરણ વિષે વાંચ્યું જ હશે કે વખતે સત્યાગ્રહ થોડા વખતમાં થવાનો સંભવ છે.

૨. બલવાન છે ઈશ્વરેચ્છા નકી

૩. યત્ન કર્યે પણ જો સિદ્ધ ન થાય તો દોષ કોનો ?

પત્ર વ્યવહાર એ એક જ્ઞાન વધારવાનું ને ખેદ નસાડવાનું સાધન છે અને તેથી જ હું કેટલીક વખતે મારી અલ્પમતિ પ્રમાણે કેટલીક સ્વાનુભવની, સ્વનિરીક્ષણની અથવા આવી જ કોઈ બાબત પત્ર દ્વારા લખું છું. જો તમો પણ તેમ કરો તો કેવું સારું ! શું આ ઈચ્છવા જેવું નથી ? સાક્ષર કવિ લલિત એક ઠેકાણે લખે છે કે

"નાહી લેજે, કંઈ ભીંજવજે, અંજલિ એય લેજે !
પોતાવીતી કહી સ્વજનનું, દુઃખ ભૂલાવી દેજે.
લૂછાવતાં તું પણ લુછજે સ્નેહીનાં આંસુડાંને;
આંસુડાના વિનિમયમહીં જન્મસાફલ્ય હા ! છે."

હવે મારાથી કેટલીક અડચણોને લીધે વખતસર પત્ર લખી શકાશે નહીં છતાં તમારા તરફથી વેળાસર પત્રોની ઈચ્છા સફળ નહીં થાય ?

રા. રતિલાલ, ભીખાભાઈ વિ. મિત્રમંડળને મારા નમસ્કાર નિવેદન કરશો. રા. ચંદુલાલ માણેકલાલ દેસાઈ ત્યાં હોય તો તેમને પણ મારું સ્મરણ કરાવશો. હાલ તો એ જ.

સરનામું :
બરોડા કોલેજ
P. e. class Baroda

લી.
વળામેના સપ્રેમ પ્રણામ

---

૧. બલવાન છે ઇશ્વરેચ્છા નકી ૨. યત્ન કર્યે પણ જો સિદ્ધ ન થાય તો દોષ કોનો ?

૮

૨

શ્રી ગોધરા, તા. ૬-૧-૧૮

પ્રિય બંધુ અંબાલાલ,

તમારો કૃપાપત્ર મળ્યો વાંચી બીના જાણી છે. મને મળવા ન અવાયું તેથી દિલગીર બીલકુલ થશો નહીં. મ્હારી તબિયત હજી સારી થઈ નથી. ડૉ. ગિરધરલાલનું ઔષધ ચાલુ છે. તબિયત નિખાલસ સારી થઈ શરીરમાં ગએલી તાકાત પાછી આવે ત્યાં સુધી ગોધરે જ રહેવાનો વિચાર છે. તમારે ખાવાની વ્યવસ્થા કેમ ચાલે છે ? કલબ ઉઘડયા છે કે નહીં ? મી. વસાની નોટ્સ તેમને આપી દેશો. તથા મી. આણેરાવનું स्वप्नवा (सवदत्तम्) પણ તમારે વાંચવું હોય તો વાંચીને આપી દેજો. પંચરાત્રની નોટ્સ તમો સારી રીતે વાંચીને પછી મને મોકલજો. મેં માણેકલાલને કાગળ લખ્યો હતો પણ તેમણે મને ઉત્તર આપ્યો નથી. અમદાવાદમાં પ્લેગ કેમ ચાલે છે તે લખજો. હાથની અશકતતાને લીધે વધુ લખાય તેમ નથી. મારે જાણવા જેવી કઈ પણ બીના હોય તો તે લખી મોકલવા ચૂકશો નહીં. એ.જ મી. વસા, ચંદ્રલાલ વિ. જે કોઈ મને સંભારતા હોય તેમને મારા પ્રણામ કહેશો.

લી. શુભેચ્છક
વળામે

૩

શ્રી ગોધરા, ૧૮-૧-૧૮

પ્રિય અંબાલાલ,

આપણા વિયોગથી મને ખરેખર ઘણો જ આનંદ થાય છે ! આ વાંચી કદાચ તમને આશ્ચર્ય લાગશે; પણ વસ્તુસ્થિતિ ખરેખર એવી જ છે. કારણ વિયોગ ન થયો હોત તો વિયોગ શી ચીજ છે, વિયોગમાં દુઃખગર્ભિત કેવો મધુર આનંદ સમાએલો છે, વિયોગથી અન્યોન્યના હૃદયમાં શી લાગણીઓ ઉભરાય છે... વિગેરે બાબતોનું યથાર્થજ્ઞાન કદાચ થઈ શકત નહીં. જ્યાં સુધી માણસ પોતે અંધ થતો નથી ત્યાં સુધી નેત્રોની કિંમત, અંધમનુષ્યને પડતાં અસહ્ય દુઃખ વિગેરેનું તેને માત્ર નહીં જેવું જ ભાન હોય છે. અસ્તુ.

તાવથી મારી સ્થિતિ ઘણી જ ગંભીર થઈ પડી છે. ડૉ. ગિરધરલાલની દવા હજી ચાલુ છે. પણ

वैद्या वदन्ति कफपित्तमहद्विकारान् ।
ज्योतिर्विदो ग्रहगतिं परिवर्तयन्ति ॥
भूताऽभिषंग इति भूतविदो वदन्ति ।
प्राचीनकर्मबलवन्मुनयो वदन्ति ॥

આવી રીતે સ્થિતિ છે. રા. જોશી હજી અહીં જ છે ને તમને સંભારે છે. ગામમાં પ્લેગ ચાલે છે. ને લોકો બહાર ઓઢામાં જવાની તૈયારીમાં છે. મેં વડોદરા કોલેજના પ્રિન્સિપાલને કાગળ લખ્યો છે પણ હજી જવાબ નથી. મારે આવતા સોમવારે તા. ૨૮ને રોજ વડોદરા જવાનો વિચાર છે. ઈશ્વરેચ્છા હશે તો જવાશે. મને જવા દેવાની બધા ના પાડે છે. હવે મને પુસ્તકો નિરસ લાગે છે. એકાંત અધિક પ્રિય થઈ પડયું છે. કુદરતની લીલા હૃદય ખેંચે છે. રંગબેરંગી પક્ષીઓના મધુર નાદ, વહેતી નદીનો કલકલ ધ્વનિ, વિમળ આકાશમાં ઝબુકતા નિર્મળ તારાઓ વિગેરે નૈસર્ગિક ચીજો જોઈ મન આહ્લાદ પામે છે. આ સ્થિતિ કેવી મધુર છે ! શું તે હંમેશને માટે ટકશે ? છેવટમાં જે કોઈ મને સંભારતા હોય તે સર્વને સપ્રેમ પ્રણામ કરી આ પત્ર આટલેથી જ પૂર્ણ કરું છું.

લી. શુભેચ્છક
વળામે

૪

શ્રી. ગોધરા. તા. ૨૧-૧-૧૮

પ્રિય સુહૃદ્,

મેં ત્રણ ચાર દિવસ ઉપર લખેલો કાગળ પહોંચ્યો જ હશે. મેં તમારા કહેવા મુજબ કોલેજના હેડ કલાર્ક ઉપર 'કોશનમ'ની માટે અરજી કરી છે તથા આજરોજ મેં પ્રિન્સિપાલને મારા 'લીવ્હીંગ' સર્ટિફિકેટ માટે પણ અરજી કરી છે જે મને જલદી ન મળે તો પરીક્ષામાં બેસાય તેમ નથી. જો તમો તે બાબત તપાસ કરી જલદી મોકલે તેમ કરશો એવી આશા છે. જો સર્ટિફિકેટ માટે યા કોશનમળ માટે કશું ભરવાનું હોય તો તમો તે ભરી મને લખી જણાવશો કે હું તમોને મનીઓર્ડરથી અથવા તમારે ઘેર તે રકમ આપીશ. કારણ મને તે બાબત કાંઈ ખબર નથી ને ખબર પડયા પછી હું પ્રિન્સિપાલ સાહેબને મોકલાવું તો વખત વીતી જઈ પરીક્ષામાં બેસવાનું બનશે નહીં ને વરસ નકામું જશે. હું આ કામ કરવા બદલ તમારો અંત:કરણપૂર્વક આભાર માનીશ. શું કર્યું તેનો જવાબ જરૂર વળતી ટપાલે લખશો કે હૃદયને શાંતિ થાય. હું સોમવારે વડોદરે જઈશ. તબિયત દિવસે દિવસે સુધરે છે. હાલ તો એ જ.

લી. શુભેચ્છક
વળામેના પ્રણામ

૧૦

૫

શ્રી. વડોદરા. તા. ૧૧-૨-૧૮

પ્રિય મિત્ર,

તમારો તા. ૩૧મીનો આશાજનક (પત્ર વાંચીને મ-)નને ઘણો આનંદ થયો. જે અસર સેંકડો પુસ્તકોથી થતી નથી તે અસર સહૃદય મિત્રના એક લાગણીભર્યા પત્રથી થાય છે એનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ ઘણા જ થોડા સુહૃદ્જનોને થાય છે કારણ તેવા લાગણીવાળા મિત્રો આ જમાનામાં જવલ્લે જ નજરે પડે છે. મને તેવો લાગણીભર્યો અનુભવ કરાવનાર મિત્રનો જેટલો ઉપકાર માનું તેટલો થોડો જ છે.

અહીં હજી પ્લેગનું જોર વધારે છે. ગરીબોની ઝૂંપડીમાંથી શ્રીમંતોના બંગલાના સમાચાર લઈ ગરીબ બિચારા છાત્રાલયના રંક વિદ્યાર્થીઓ ઉપર તે પોતાનું જોર અજમાવવા મથે છે. એક બે વિદ્યાર્થીઓના ભોગ લીધા છતાં તેની આસુરી ક્ષુધા શાંત થતી નથી ! અસ્તુ.

મારા ફિઝિકસના પ્રયોગો (૨૫) પૂરા થયા છે ને લગભગ અર્ધો અભ્યાસ દરેક વિષયનો થયો છે. પ્રકૃતિ સારી સ્થિતિમાં આવી ગઈ છે. ગોધરે પ્લેગ ઘણો જ ચાલે છે તેથી મારે ત્યાં રવિવારે સવારે જઈ આવવાનો વિચાર છે. અમદાવાદ પ્લેગનું જોર કેમ છે તે લખશો. મારી પરીક્ષા તા. ૧૩ માર્ચથી ૧૫ માર્ચ સુધી છે તેથી લગભગ ૧૬મી સુધી મારાથી ગોધરે જવાય તેમ નથી. અહીં પ્લેગ વધે તો ગોધરે જવું પડશે. (જે કોઈ મને યાદ) કરતા હોય તે સર્વને મારા નમસ્કાર નિવેદિત કરશો. એજ

લી. પ્રેમાભિલાષી
પાંડુરંગ વિઠ્ઠલ વળામે

૬

શ્રી. વડોદરા, તા. ૨૬-૨-૧૮

પ્રિય સુહૃદ્

તમારો તા. ૧૭મી નો પત્ર મળ્યો. અમારી પ્રેક્ટિકલ ફિઝિકસની પરીક્ષા આવતા સોમવારથી શરૂ થવાની છે. હું તા. ૮ ને રોજ ગોધરે જવાનો વિચાર રાખું છું. અહીં પ્લેગનું જોર નરમ પડતું નથી. અમો રહીએ છીએ તે બ્લોકના બે છોકરા પ્લેગથી મરણ પામવાને લીધે અમને કોલેજના મકાનમાં રહેવાની ફરજ પડી છે. તા. ૮ સુધી તમારી પરીક્ષા પૂરી થઈ તમો ગોધરે રહેવાના હો તો મને મળશો. સવાલપત્ર ને બને તો મેથેમેટિકસની નોટ મોકલી આપશો. તથા બીજી કોઈ નોટ્સ લખાવી હોય તો પણ-થોડી હોય તો-મોકલાવશો. ફિઝિકસમાં થિએરેટિકલ પ્રશ્નો અહીં ઘણા આવે છે. વધુ હકીકત પ્રત્યક્ષ. એજ

લી. પ્રેમાભિલાષી
વળામેના સપ્રેમ પ્રણામ

૭

શ્રી. ગોધરા, ૨-૪-૧૮

પ્રિય સુહૃદ્

પત્રવાંચી આપને,

અભિનંદન ફૂલમાળ, સુહૃદ હો અભિનંદન ફૂલમાળ,
અરપું સ્નેહે ૦લાલ, સુહૃદ હો અભિનંદન ફૂલમાળ.
હૃદય ચમનનાં ફૂલ રૂપેરી, મનમાળી વિણનાર ! સુ૦
પ્રેમસૂત્રથી જે જગ નાથે, તે સૂત્રે ગ્રથિ ૦લાલ ! સુ૦
આ સ્રગ્‌ગન્ધિ જ્યમ જગ પ્રસરી, પ્રસરો તવ યશ ૦લાલ ! સુ૦
પુષ્પ ખીલ્યાં આ જેમ વિકાસે, વિકસો તવ મન ૦લાલ ! સુ૦
માગી આ પ્રભુ પાસે પ્રીતે, 'રંગ' અરપતો માળ ! સુ૦

૦૦ વળી ૦૦

રાચત હઈડું નાચત મનડું, શિવ તાણ્ડવ સાચાર ! સુ૦
ગાન કરતું ઊડે નભમાં, જઈ બેસે સુરઝાડ ! સુ૦
શોભા નિરખી સુર ઉપવનની, મન ઠરિયું તે ઠામ ! સુ૦
યોગસમાધિ સાધી એણે, બિચ બિચ નિસરે નાદ ! સુ૦
સોડહં સોડહં એ તો, ગરજત કયમ એ ૦લાલ ! સુ૦

મારી પરીક્ષાના માર્ક્સ મને જે રૂપમાં મળ્યા તેવા આપને નીચે લખી જણાવ્યા છે. આપને તેનો નિવેડો લાગે તો સત્વ(રે જણાવ)શો.

માર્ક્સ સેંકડે	
અંગ્રેજી	૩૭-૫
સંસ્કૃત	૬૮
મેથેમેટિક્સ	૩૦
ફિઝિક્સ	૩૦

લી. શુભેચ્છક
વળામેના પ્રણામ

૮

શ્રી. વડોદરા, તા. ૨-૭-૧૮

પ્રિય સુહૃદ્

આપનો પત્ર મળ્યો. વાંચી આનંદ થયો. છાત્રાલયમાં લાગવગનું જોર હોવાથી જગ્યા મળી નહીં. બહાર સારી સગવડવાળા ઘરના તથા સારા સહાધ્યાયીના અભાવે રા. દત્તોપંતને ત્યાં તેમના મોટાભાઈના કહેવાથી રહેવાનું તૂર્ત નક્કી કર્યું છે. ભોજન વીશીમાં થાય છે.અહીં લગભગ લાગવગનું જ સામ્રાજ્ય છે. પુસ્તકો માટે "poor boys' fund' માં અરજી કરતાં લૉજીકનું પુસ્તક મળવાનું છે. બીનાં પુસ્તકો 'નોટ્સ' સિવાય ખરીદવાનો વિચાર છે. ઈતિહાસનો પીરિઅડ તથા paradise regained આવતી ટર્મમાં ચાલવાનાં હોવાથી હાલ ખરીદવાનો વિચાર નથી. અભ્યાસ ધમધોકાર શરૂ થયો છે. ઈતિહાસને માટે વિદ્યાર્થીઓને સંતોષ આપે તેવા અધ્યાપક નથી. બાકીના વિષય માટે સારા છે.

શરીર સુદઢ છે. મન શાંત છે. આપની તંદુરસ્તી ચાહું છું. રા. દત્તોપંતના પિતાશ્રીને દેવાજ્ઞા થવાના ખેદજનક સમાચાર કદાચ આપ જાણતા જ હશો ! રા. રતિલાલભાઈ, ગોકળદાસ, શિવાભાઈ, પાઠક વિ. મિત્રમંડળને તથા રા. ત્રિવેદી, ભગત, દલાલ વિગેરે પૂજ્ય શિક્ષકવર્ગને મારા ઘણા જ પ્રેમથી પ્રણામ નિવેદન કરશો. હાલ તો આટલેથી જ રજા લઈશ.

લી. શુભેચ્છક
વળામેના પ્રણામ

૯

શ્રી વડોદરા
તા. ૧૦ જુલાઈ (૧૯૧૮)

પ્રિય સુહૃદ્,

આપનો પત્ર મળ્યો. મેં 'મેકૉલેઝ એસે ઑન મિલ્ટન' વેચાતાં લીધાં છે. આજથી એક વર્ષ પર્યંત રા. દત્તોપંતને ત્યાં (રજામાં ગોધરે અને પાઠશાળા ચાલતી હોય ત્યારે અહીં) મારે ભોજન લેવાનું નક્કી થયું છે. તેથી છાત્રાલયમાં જગો ન મળવામાં તથા ગામમાં સારો સહાધ્યાયી ન મળવામાં જગન્નિયંતા પરમેશ્વરનો ગૂઢ હેતુ હતો એમ જ માનવું પડશે. અસ્તુ. રા. ચિંતામણ સદાશિવ જોશીનો પુનેથી પત્ર આવ્યો હતો. તેઓએ 'ઍન્જીનીઅરીંગ કૉલેજ'માં પ્રવેશ કર્યો છે. અહીં રહેવામાં કેટલીક અડચણો તો છે જ. પરંતુ ઘેરથી પત્ર આવ્યો હતો તેમાં પૂજ્ય માતુશ્રીએ અહીં રહેવા જ આજ્ઞા કર્યાથી તેમ કરવાની હાલ તો ફરજ પડી છે. ભવિષ્યમાં ઈશ્વરની આજ્ઞા થશે તેમ કરવું એ વગર બીજો રસ્તો નથી. હજુ કેટલીક મુશ્કેલીઓને કારણે અભ્યાસ શરૂ કર્યો નથી. હજુ એકાદ અઠવાડિયું એમ જ જશે. હાલ તો એ જ. વધુ હકીકત

આવતે અઠવાડિયે લખીશ. સર્વ મિત્રમંડળને મારા પ્રણામ.

લિ. 'વળામે'ના ઘણા પ્રેમથી પ્રણામ

૧૦

શ્રી. વડોદરા, ૮-૮-૧૮

પ્રિય સુહૃદ્

કંટકની વચમાં રહીને જ ગુલાબનું પુષ્પ જાતે પ્રફુલ્લ થાય છે અને બીજાને પ્રફુલ્લિત બનાવે છે, અને પોતાની સુવાસથી ચારે દિશા ભરી નાખી જનમાત્રને મોહિત કરી મૂકે છે. ચંદનવૃક્ષને સર્પસમૂહમાં રહીને જ પોતાના દિવસ કાઢવા પડે છે. તદ્વત્ જ દુઃખપરંપરારૂપી કંટકમાં રહીને જ માનવીહૃદયરૂપી પુષ્પ વિકાસ પામે છે અને તેમાંથી ચારિત્રરૂપી સુવાસ બહાર પ્રસરી જગતમાત્ર ઉપર એક પ્રકારની મોહિની પ્રસારે છે. આ સત્યસિદ્ધાન્તનો, આ નૈસર્ગિક નિયમનો જેને જાતિ અનુભવ થાય છે તે માણસ ખરેખર ધન્ય છે ! ત્રિવાર ધન્ય છે ! કેટલાંક પુષ્પો વિકસિત થઈ જગતને પોતાની સુગંધીનો ફાયદો આપ્યા વગર કરમાઈ જાય છે એ ખરેખર અફ્સોસની વાત છે ! કેટલાંક પુષ્પો વિકાસોન્મુખ સ્થિતિમાં હોય છે એટલામાં જ નિર્દય માળી તેમને ચૂંટે છે ! આ નૈસર્ગિક નિયમ મનુષ્યોને શું લાગુ પડતો નથી ? કેટલાં સુકુમાર માનવીપુષ્પો જગતને પોતાની સુવાસનો સ્વાદ ચખાડ્યા વગર કરમાઈ જાય છે ! ચૂંટાઈ જાય છે ! અસ્તુ.

રામાયણનો કયો ભાગ વાંચી આપના મન પર ઘણી અસર થઈ તે જાણવાની મારી ઈચ્છા છે. અડચણ ન હોય તો સગવડાનુસાર લખી મોકલશો. અહીં કૃષ્ણમાચાર્ય નામના એક મદ્રાસી ગૃહસ્થ આદર્શ જીવન (Ideal Life) ઉપર અંગ્રેજીમાં ભાષણો આપી રહ્યા છે. પોતે પ્રાચીન મતાભિમાની (An advocate of orthodoxy) [1] છે. બ્રહ્મચર્ય, ઠંડા પાણીથી સ્નાન, મંત્રબળ, પ્રાણાયામ વિગેરે બાબતો પર તેમના વિચાર મનનીય છે. ૐ તત્સત્ બ્રહ્મા૫ણમસ્તુ ।

---

૧ એન એડવોકેટ ઑફ ઓરથોડોકસી

---

૧ ગરીબ વિદ્યાર્થી ફંડ ૨ 'પેરેડાઈઝ રીગેઈન્ડ' અંગ્રેજ કવિ મિલ્ટનનું કાવ્ય.

૧૪

૧૧

શ્રી વડોદરા, તા. ૨૭-૧૧-૧૮

પ્રિય સુહૃદ્

આપનો પત્ર મળ્યાને આજે ઘણા દિવસ થઈ ગયા છે. અમારી પરીક્ષાનું પરિણામ બહાર પડતાં હજી વિલંબ લાગશે એમ ધારી આજે પત્ર લખું છું. માત્ર લૉજીકનું પરિણામ આજે જણાયું તેમાં ૫૭/૧૦૦ માર્ક્સ મળ્યા છે. મારી પ્રકૃતિ સારી છે. હમણાં હું 'In friendship's name'[1] નામનું પુસ્તક વાંચુ છું. પુસ્તક સારૂં છે. આપની કોલેજની લાયબ્રેરીમાં હોય તો યથાવકાશે યોગ્ય લાગે તો વાંચશો. હાલમાં હું છ વાગે ઊઠું છું કારણ નળ વહેલો આવતો નથી. પછી શૌચ વિગેરે કરી સ્નાનસંધ્યામાંથી પરવારતાં લગભગ ૭॥ વાગે છે. પછી પોણા દસ સુધી કોલેજનો અભ્યાસ કરૂં છું. પછી ભોજન કરી થોડુંક વાંચી ૧૧ વાગે કોલેજમાં જવા નીકળું છું. કેટલીક વખતે--સોમ, મંગળ ને શનિવારે--૧૨ પછી જઉં છું ત્યાંથી ૪। વાગે છૂટી ઘેર આવતાં લગભગ પાંચ થાય છે. ગુરુ તથા શનિવારે ૩॥ એ છૂટીએ છીએ. ત્યાર પછી થોડો આરામ લઈ સંધ્યા વિ. પછી થોડો વખત ચિંતનમાં ગાળી જમી લઉં છું. તથા થોડો આરામ લઈ લગભગ ૮॥ ના સુમારે સૂઈ જઉં છું. મને હાલમાં ઊંઘ ઘણી સારી આવે છે. અને એક ઊંઘે ૫॥-૫॥॥ ના સુમારે જાગું છું. આવી રીતે હાલમાં દિનચર્યા ચાલે છે. ભાઈશ્રી રતિલાલ વિ.ને મારા પ્રણામ નિવેદન કરશો. એજ.

લી. વળામેના પ્રણામ.

૧૨

શ્રી વડોદરા, તા. ૮-૧-૧૯

પ્રિય સુહૃદ્

આપે ગોધરાથી લખેલો કાગળ મળ્યો છે. અમારી કૉલેજની સોશીઅલ ગેધરીંથ' ચાલુ મહિનાની ૨૦મી થવાની છે. વિદ્યાર્થી વર્ગનો એક પક્ષ આ દુષ્કાળના સમયમાં આવી રીતે મોજ મઝામાં પૈસાનો વ્યય કરવાની વિરુદ્ધ છે. તેઓ 'સોશીઅલ ગેધરીંગ ફંડ'નો ઉપયોગ દુષ્કાળથી પીડાતા ગરીબ લોકોના ઉપયોગ માટે વાપરવાની દલીલ કરે છે.અલ્પ સંખ્યાને લીધે આવા લોકોની શુભેચ્છા પૂર્ણ થાય તેમ લાગતું નથી. આપણા 'અંડરગ્રેજ્યુએટ' ભાઈઓ દુ:ખીના દુ:ખની દાઝ કયારે જાણશે ?... અહીં ગએ શનિવારે 'વ્યવહાર' એ વિષય ઉપર બોધમય અને વિદ્વતાપૂર્ણ રમુજી વ્યાખ્યાન થયું. હું ખુશીમાં છું. અભ્યાસ સંતોષકારક રીતે થાય છે. મને જે કોઈ સંભારતું હોય તેને મારા પ્રેમપુર:સર પ્રણામ કહેશો. એજ

લી. વળામેના સપ્રેમ પ્રણામ.

---

૧ ઈન ફ્રેન્ડશીપ્સ નેઈમ : મૈત્રીના નામે

૧૫

૧૩

શ્રી વડોદરા, તા. ૬-૨-૧૯

પ્રિય સુહૃદ્

આપનો પત્ર મળ્યો. અમારી 'પ્રિલિમિનરી' તા. ૨૪ ફે. થી ૧ માર્ચ સુધી છે. કોલેજમાં અભ્યાસ હજુ પૂરો થયો નથી તેમ ૨૪મી સુધી થાય એમ પણ લાગતું નથી. મને અભ્યાસને માટે જોઈએ તેવો વખત મળતો નથી તેમ છતાં જે અલ્પ વખત મળે છે તેનો યોગ્ય ઉપયોગ કરવાથી અભ્યાસ સંતોષકારક થયો છે અને આશા છે કે પરીક્ષામાં નિર્ભયતાથી ઉત્તીર્ણ થવાશે. આપણી પરીક્ષા ગુજરાત કૉલેજના મકાનમાં લેવાય છે કે મેટ્રીકના મંડપમાં તે તપાસ લાગે તો લખી જણાવશો. 'પ્રિલિમિનરી' પછી હું ગોધરે જવાનો છું. આપનો શો વિચાર છે તે લખી જણાવશો. હું હાલમાં ઘણો જ તંદુરસ્ત છું તેમ મનની પણ સ્થિતિ ઘણી જ આનંદી છે. આપના તરફના સમાચાર વખતોવખત જણાવતા રહી ઉપકૃત કરશો એવી આશા છે. અત્રે કેટલાક વિદ્યાર્થીઓએ સંસ્કૃતમાં બોલવાનો નિશ્ચય કરી એક મંડળ સ્થાપ્યું છે. વિ. વિ. અનેક જાતની સુખમય પ્રવૃત્તિઓ ચાલી રહી છે. વિચાર વિનિમય આનંદથી થાય છે અને જ્ઞાન મહાસાગરનું જીવન ટીપે ટીપે પ્રાશન કરવામાં દિન વ્યતીત થાય છે. આપની ખોટ પત્ર દ્વારા અંશતઃ પૂરાશે તો પણ કાંઈ ઓછો ફાયદો નથી. અસ્તુ. ઈશ્વરેચ્છા હશે તેમ ભવિષ્યમાં થશે. હાલ તો હવાઈ કિલ્લા બંધાય છે. અને મનોરાજની મોજમઝામાં દિન જાય છે. થોડા દિવસ પૂર્વે અત્રે એક બંગાળી સંન્યાસી સાથે મારે મુલાકાત થઈ હતી. સ્વામીજીનું આંગ્લ ભાષાનું જ્ઞાન જોઈ મને અચંબો લાગ્યો. સંસ્કૃતમાં પણ સ્વામીજીની પ્રગતિ ઘણી જ હતી. તેમની સાથેનો વાર્તાલાપ યથાવકાશે લખી મોકલવાની કોશીશ કરીશ. હાલ તો આટલેથી જ.

લી. વળામેના સ્નેહાભિવંદન

૧૪

શ્રી ગોધરા, ૧૩-૬-૧૯

પ્રિય સુહૃદ્

રાજર્ષિ ભર્તૃહરિનો अज्ञः सुखमाराध्य....શ્લોક આપને યાદ હશે જ. પરોત્કર્ષ અસહિષ્ણુ મનુષ્યો બીજાના કાર્યમાં કેવી રીતે વિઘ્ન કરવા મથે છે તે પણ આપ જાણો છો જ. આપની જ્ઞાતિની ત્રીજી પત્રિકા બહાર પાડવાનો વખત પાસે આવતાં ઉપરનાં તત્ત્વોની ઝાંખી રા. ભીખાભાઈને થવા લાગી છે. અભિપ્રાય આપનારમાંના ...એમની વિરૂદ્ધ જઈ પત્રિકા દિવાળી પર બહાર પાડવાનું જણાવે છે. કારણ પૂછતાં જવાબ ઉડવાઉડવીનો આપે છે. આરંભ કરેલા કાર્યને આગળ ન વધારતાં ત્રણ ચાર મહિના કુંભકર્ણની નિદ્રામાં ઘોરતા પડવું મને સંમત નથી. જીવિત ટૂંકું છે ને કાર્યો ઘણાં છે. મતલબ એ કે...ના મતની દરકાર કર્યા વગર વધુ મતથી

પત્રિકા નિયમિત વખતે બહાર પાડવાને મેં સંમતિ આપી છે. આપનો અભિપ્રાય લેવાનું ભૂલી જવામાં આવ્યું છે તેથી વગર વિલંબે પત્રિકા આપે વાંચી તે સંમત હોય તો તેમ વિસ્તારથી પત્ર દ્વારા લખી મોકલાવશો. અભિપ્રાય વગર બીજું કાંઈ જ એ કાગળમાં લખશો નહીં.

લી. ત્રાહિત

૧૫

શ્રી વડોદરા, તા. ૨૦-૬-૧૯

પ્રિય અંબાલાલ,

આપનો પત્ર મળ્યો.હું અત્રે ખુશી આનંદમાં છું. છાત્રાલયમાં જગ્યા મળી છે. રા. જીવણલાલ સહાધ્યાયી છે. આપને છાત્રવૃત્તિ મળી કે છે નહીં તે લખશો, મેં પણ આપની માફક સંસ્કૃત જ લીધું છે. મારા માર્ક નીચે પ્રમાણે છે :-

ઈ	સં	ઈ	લૉ	કુલ
૧૦૭	૪૮	૫૦	૬૮	= ૨૭૩

રા. ચિંતામણ સદાશિવ જોષી ગોધરે આવ્યા હતા. આપને મળવાને ઘણા ઉત્સુક હતા. અત્રે બે ચાર દિવસથી વરસાદ સારો પડે છે. મારી પ્રકૃતિ સારી છે. મને જે કોઈ ત્યાં સંભારતું હોય તેને મારા પ્રણામ કહેશો. હાલ એજ.

લી. આપનો
વળામે

સરનામું :-
બરોડા કોલજ રેસીડન્સી
હાઈસ્કૂલ બ્લોક રૂમ. નં. ૬૨ બરોડા.

૧૬

શ્રી વડોદરા, તા. ૧૭-૭-૧૯

પ્રિય અંબાલાલ,

આપનો પત્ર મળ્યો. હું ૫ દિવસ ગોધરે રહી પાછો અત્રે આવ્યો છું. અત્યાર સુધી પુસ્તકો ન હોવાથી વાંચવાનું લગભગ બંધ હતું. આજથી શરૂ કરું છું. ગામમાં કોલેરા ચાલે છે. સરપોતદારના જ્યેષ્ઠ ભાઈના કહેવાથી 'એલેંબિક કેમિકલ વર્કસ'ના ફંડમાંથી મને રૂ. ૫૦/- મળ્યા છે. મેં તેમને આ બાબતની વાત કરી ન હતી. ઈશ્વરે જ તેમના મનમાં પ્રેરણા કરી હશે એમ મારું ચોક્કસ માનવું છે. એક દિવસ રા. દત્તોપંત મને તેડવા આવ્યા. તેમની સાથે હું કારખાનામાં ગયો અને રૂ ૫૦/- લઈ આવ્યો. મારે માટે પૂછપરછ વગેરે કાંઈ મારી રૂબરૂ થઈ નહીં. પાછાં ફરતાં ગીતાજીમાંના અનન્યાશ્ચિન્તયન્તો માં etc. શ્લોકનું મને વારંવાર સ્મરણ થયું.

મારી તે વખતની મનની સ્થિતિનું વર્ણન આ લઘુ પત્રમાં થઇ શકે તેમ નથી. ઉપરોક્તિની સત્યતા મને કોલેજમાં આવ્યા પછી ચાર પાંચ વખત કટોકટીના પ્રસંગે ભાસી છે. છાત્રાલયનો મારો અનુભવ મેં આપને પ્રિવિયસમાં અહીં રહેતો હતો ત્યારે લખી જણાવ્યો હતો તે જ હજુ કાયમ છે. અહીં મારી સાથે સંબંધમાં આવનાર હરકોઈ માણસ મને ચહાય છે. મારી પ્રકૃતિ સારી છે. ગોધરાની પ્રવૃત્તિ રા. ભીખાભાઈ લખી જણાવશે જ. મને સંભારતા હોય તે સર્વને મારા નમ્ર પ્રણામ કહેશો. રા. ચંદ્રશંકરનું મારા તરફથી અભિનંદન કરશો.

લી. આપનો **વળામે**

૧૬

શ્રી વડોદરા, ૨૮-૭-૧૯

પ્રિય અંબાલાલ,

પત્ર મળ્યો. ઉત્તરમાં શું લખવું તે સૂઝતું નથી. શૂન્યમનસ્કતા સ્પૃહણીય નથી પણ તેટલી જ અનિવાર્ય છે. અને વરસાદ ઘણો સારો પડે છે. મારી પ્રકૃતિ સારી છે. બળેવ ઉપર ગોધરે જવાનો મારો પણ વિચાર છે એટલે પ્રત્યક્ષ ભેટનાં આનંદી સ્વપ્નામાં વધુ ન લખાય તો તે ક્ષમ્ય નહીં ગણાય ? મને યાદ કરનાર મિત્ર મંડળને પ્રેમી પ્રણામ સાથે.

આપનો પ્રણયી **'વળામે'**

૧૮

શ્રી વડોદરા, ૨૭-૮-૧૯

પ્રિય અંબાલાલ,

આપનો પત્ર મળ્યો. મારી પ્રકૃતિ સારી છે. મારા રૂમનો નં. ૬૨ છે માટે તેમ લખશો. આપે મંગાવેલા પુસ્તકો મળવાના ઠેકાણાં નીચે પ્રમાણે છે:

with the commentary of Shri Shankeracharya Translated into Eng. by M. Hiriyanna M.A. Srirangam, Shri Vani Vilas Press.

केनोपनिषद् नैषधकाव्यम् with मल्लिनाथ'S टीका (Sargas 1 to 6)

Wrapper Bound 1-4-0

Cloth Bound 1-8-0

To be had it

R. Subramanya Vashyar

Bookseller & Publisher

Ramanathapuram.

૧૮

૧૯

શ્રી વડોદરા, ૨૭-૯-૧૯

પ્રિય અંબાલાલ,

પત્ર મળ્યો. અમારી પરીક્ષા તા. ૬ઠી એ શરૂ થઈ ૧૦મી એ પૂરી થાય છે. તેથી તા. ૧૧મી એ સવારે ગોધરે જવાનો વિચાર છે. આપ તે અરસામાં ત્યાં હશો તો સમાગમ થશે. હાલમાં મારા દિવસ ઘણા જ આનંદમાં જાય છે અને શરીર સુખાકારી પણ સારી રહે છે. પુનેથી રા. જોશીનો કાગળ આવ્યો હતો તેમાં તેઓ લખે છે કે આંખો આવ્યાનું નિમિત્ત થઈ તેમની આંખોને ઘણું જ નુકસાન થયું છે. ચશ્મા લગાડ્યા વગર છૂટકો નથી. રા. જીવણલાલ તા. ૯મી એ ગોધરે જવાના છે ત્યાર પહેલાં જો રા. રતિલાલ કાલોલ જવાના હોય તો તેમને મળીને જાય એમ જીવણલાલ લખાવે છે. મળવા અવાય તેમ ન હોય તો કાગળ લખે કે જેથી જીવણલાલ તેમને સ્ટેશન પર મળવા આવી શકે. હાલ એ જ. મને કોઈ સંભારતું હોય તો તેને મારા સપ્રેમ નમસ્કાર કહેશો.

લી. વળામે

૨૦

શ્રી ગોધરા, ૧૦-૧૦-૧૯

પ્રિય અંબાલાલ,

રા. નટવરલાલે ઘણી મહેનત કર્યા છતાં યુનિવર્સલ લાયબ્રેરીની લિટરરી સોસાઈટીનું પુનરુજ્જિવન થઈ શકયું નથી. માટે આપણે ઠરાવ્યા મુજબ આપની સહીથી વ્યાખ્યાનની નોટીસ ફેરવવાની ગોઠવણ કરી છે. प्रारभ्यते न खलु विघ्नभयेन नीचैः वि. ભર્તૃહરિનું કથન આપ જાણો છો જ. બિલાડીને કોટમાં ઘંટડી ટાંગવાનું સાહસ આપ સર્વેની અનન્ય સહાનુભૂતિ હશે તો જ પાર પડશે. આપણો હેતુ ઉચ્ચ છે. તેમાં કુટિલતાની ગંધ જરા પણ નથી. શું ઈશ્વર આપણા કાર્યમાં મદદરૂપ નહીં થાય ? પ્રયત્ન કે ઉત્સાહની ઉણપને લીધે કાર્ય પડી ભાંગે તો વાંક કોનો ? રા. ભીખાભાઈએ મને પૂછ્યા વગર--હું ધારૂં છું કે ગેરસમજુતીને લીધે જ--આ રવિવારે ભાષણ નથી એવો સંદેશો આપને મોકલાવ્યો છે. માટે જ મારે પત્ર લખવાની ફરજ પડી છે. આપના ભાષણનું પણ આપણે આ રવિવારે જ જાહેર કરવું પડશે. ગોકળદાસને વાત કરી છે. તેઓ સદા સહાનુભૂતિ (ધરાવે છે અને) આપણા હાઈસ્કૂલમાં સા(રા એવા) મિત્રો સંપૂર્ણ રીતે કાર્યને પોતાનું સમજી ઉ(પાડશે એમાં) મને તો સંશય નથી જ. બીજાઓની આશા વ્યર્થ છે. આપની ગેરહાજરીમાં દ્વારકાદાસ ઘણા જ ઉપયોગી થઈ પડયા છે. ઉપર લખેલી સર્વ બાબતનો સ્વતંત્ર રીતે વિચાર કરી યોગ્ય લાગે તો આ રવિવારે આવવા કૃપા કરશો. ભીખાભાઈના કહેવડાવેલા સંદેશા મુજબ તેમની સાથે જવું હોય તો મારી બિલકુલ ના નથી. વધુ મળીશું ત્યારે.

લી. આપનો 'વળામે'

૧૯

૨૧

શ્રી વડોદરા, ૨૨-૧૧-૧૯

પ્રિય અંબાલાલ,

આપના તરફથી ઘણા દિવસથી પત્ર નથી. અમારી છ માસિક પરીક્ષાનું પરિણામ બહાર પડયું છે. બે છોકરાઓને સંસ્કૃતમાં ઘણા સારા તથા સરખા જ માર્ક મળે છે. ઈંગ્લિશમાં એક માર્કનો તફાવત છે. એક છોકરો આર્તે સાહેબને ત્યાં ભણવા જઈ ફેલોશીપ માટે પ્રયત્ન કરે છે એમ બીજાએ ત્રીજાને કહ્યું એટલે બીજાએ આર્તે સા. પાસે જઈ પોતાની હરીફાઈ માટે ઈચ્છા જણાવી ખાનગી મદદ માટે વિનંતિ કરી. આપને તો બંને સરખા હોવા જોઈએ વિ. કહ્યું. પણ આર્તે સા. એ મારે ત્યાં કોઈ પણ આવતું નથી અને આવી હરીફાઈની લડાઈ મને ગમતી નથી એમ કહ્યું. વસ્તુત: પહેલો છોકરો આ. સા. ને ત્યાં જાય છે કે કેમ તે હું જાણતો નથી. પણ બીજાએ મારી સલાહ પૂછી કે આ. સા. મદદ કરવાની ના પાડે છે તો મારે માટે સ્થાન કેમ જળવવું ? મેં કેતકર સા. ને ત્યાં જવાની સલાહ આપી છે. એકનું મન બીજાને જોઈ ચકડોળે ચઢે છે. તેઓ અન્યોન્ય પ્રત્યે સાશંક વૃત્તિથી જુએ છે. તેમના બોલવાચાલવા અને વર્તનમાં બેત્રણ દિવસમાં ઘણો જ ફરક પડેલો માલુમ પડે છે. મને તેમની માનસિક અને શારીરિક ચેષ્ટાઓ જોઈ હસવું આવે છે અને એક પ્રકારનો અવનવો આનંદ થાય છે. અસ્તુ.

હું વિજયોત્સવ પ્રસંગે ગોધરે જવાનો છું. આપ આવો ત્યારે fairei Queeneની એક સારી edition તથા ૨૮ ઉપનિષદોનો ગુટકો કિ. ૦-૧૨-૦ બની શકે તો લેતા આવશો કારણ અહીં બન્ને પુસ્તકો મળતાં નથી, તથા નીચેના શબ્દો ઉપર લખી મારા વતી ઉપનિષદોનો એવો જ એક ગુટકો ભાઈ ચંદ્રશંકરને ભેટ કરશો. ""feeling, as I do, that practical Vedant is the only way to Salvation, this book is presented to Mr. C. P. Shukla by me at the time of his marriage, as a token of sincere love I feel for him." -

P. V. Valame

પુસ્તકોના પૈસા આપ ગોધરે આવશો ત્યારે આપી દઈશ. હાલ એ જ

લી. આપનો

પાંડુરંગ

સીલીઝી એકયાન્ઝી પર નોટ્સ હોય તો જીવણલાલ મંગાવે છે.

૨૨

શ્રી વડોદરા, તા. ૩૦-૧૧-૧૯

પ્રિય અંબાલાલ,

આપનો પત્ર મળ્યો. ફેરી ક્વીન નોટસ વગર સમજાય તેવી હોય તો સાદી પ્રત માટે કાંઈ વાંધો નથી. આપને યોગ્ય લાગે તેમ કરશો. મારી પ્રકૃતિ સારી છે. અભ્યાસ ઠીક ચાલે છે. સંસ્કૃતમાં ઘણી મહેનત કરવી પડશે કારણ કે કોલેજમાં જોઈએ તેવી મદદ મળતી નથી. હું તા. ૧૧ મીની સાંજે ગોધરે જવાનો છું. રતિલાલભાઈ તથા બીજા જે કોઈ મને યાદ કરતા હોય તેમને મારા નમસ્કાર કહેશો. હાલ એ જ વધુ મળીશું ત્યારે.

લી. આપનો

વળામે

તા.ક. ભાઈ ચંદ્રશંકરને કહેશો કે રા. બ. કમળાશંકરનાં શાંકરજયન્તિ વખતે અપાયેલાં વ્યાખ્યાનોનું પુસ્તક મળે તો આપની સાથે મોકલાવે.

૨૩

શ્રી વડોદરા, તા. ૨૯-૧-૨૦

પ્રિય અંબાલાલ,

આપનો કાગળ આવ્યા છતાં ચોક્કસ સરનામાના અભાવે ઉત્તર જલદી આપી શક્યો નથી. અમારી પરીક્ષા તા. ૨૬ ફેબ્રુઆરીથી ચાલુ થશે. તા. ૧૨ થી ૨૫ સુધી મારો ગોધરે રહેવાનો વિચાર છે. અંગ્રેજી અભ્યાસ લગભગ પૂરો થયો છે. સંસ્કૃતને યોગ્ય ન્યાય આપી શક્યો નથી. વર્ગમાં કાઠકોપનિષદ પર પ્રકાશિકા ચાલે છે પણ સારી સમજણ પડતી નથી. હું ધારું છું કે આપને ત્યાં સારી શિખવાડાતી હશે તો નોટ્સ વિ. લખી લેશો. આવતા વરસ માટે નિયમિત થએલાં અંગ્રેજી પુસ્તકો ત્યાં મળતાં હોય તો મારે માટે સારાં જોઈ લેશો. તથા આપની લાયબ્રેરીમાંથી આપે તો વૈદ્યનાં "Mahabharat & Epic India" --બે ન મળે તો પહેલું એકલું જ લેતા આવશો. જો આપ ઋગ્વેદ વેચાતો લેવાના હો તો Peterson નો લેતા નહીં કારણ તે મને મળ્યો છે એટલે વાંચી શકાશે. મારી તબિયત સારી છે. શ્રીયુત રતિલાલ વિ. મને સંભારતા સર્વ ભાઈઓને મારા પ્રણામ કહેશો.

લી. પ્રણયી **પાંડુરંગના** પ્રણામ.

૨૪

શ્રી ગોધરા, તા. ૧૬-૨-૨૦

પ્રિય અંબાલાલ,

પત્ર મળ્યો. હું ગોધરે આવ્યો છું. તબિયત સારી છે. પરીક્ષા માટે તા. ૨૫મીએ રાત્રે પાછો વડોદરે જવાનો છું. રા. ચંદ્રશંકર પાસે મેં આવતી રજાઓમાં ભાષણ કરવા ઇચ્છનારાઓનાં નામ અને વિષયો મને લખી જણાવવાની માંગણી કરી હતી પણ મને અદ્યાપિ તે બાબતનો જવાબ મળ્યો નથી. મારો વિચાર આવતી રજાઓમાં સાત ભાષણો -- તેમાંનાં ચાર હસ્તપત્રકો કાઢી વાડી અથવા એવે બીજે સ્થળે--રખાવવાનો છે. તેમાં ચાર છોકરાઓનાં જેમાં એક અથવા બે જાહેર પ્રજા સમક્ષ અને ત્રણ મોટાઓનાં જાહેર પ્રજા સમક્ષ. છોકરાઓમાંથી જાહેર પ્રજા સમક્ષ મોકલવા ત્યાંના કોલેજીયનોમાંથી કોઈ પણ તૈયાર થાય તેમ સારું. કારણ બીજું કોઈ અહીંથી બોલી શકે તેમ નથી. જાહેર પ્રજા સમક્ષ વાંચવાનો નિબંધ અથવા ભાષણ જાહેર પ્રજા રસ લે એવો જોઈએ. નાતાલ પછી અત્યાર સુધીમાં માત્ર એક જ ભાષણ--રમણલાલનું બાળલગ્ન ઉપર--થયું છે. સભ્યોની સંખ્યા લગભગ ૮૦ની છે. આ બધી હકીકત રા. ચંદ્રશંકરને વંચાવી બધાએ સાથે વિચાર કરી લંબાણથી મને સંયુક્ત પત્ર લખો તો આગળનું કામ સરળ થાય. પુસ્તકો રાખવાને માટે યોગ્ય માણસ નથી. રા. અંબાલાલ પરીખ પોતાના લગ્નમાં ગુંથાએલા હોવાથી તથા રમણલાલની પરીક્ષા વિ. હોવાથી પુસ્તકોની યોજના હાલમાં તુરત જ બહાર પડી શકે તેમ નથી. માર્ચમાં બધા ભેગા મળ્યા પછીથી વિચાર. બધા સભ્યો મંડળ પોતાનું સમજીને એક દિલથી કાર્ય કરવા તત્પર ન થાય તો કંઈ પણ થાય તેમ નથી. હું તા. ૨૫મીએ જઈ ૨૮મીએ રાત્રે પાછો આવવાનો છું. મને સંભારતા સર્વે ભાઈઓને મારા પ્રણામ કહેશો.

પાંડુરંગ

૨૫

શ્રી ગોધરા, તા. ૧૫-૪-૨૦

પ્રિય અંબાલાલ,

પત્રમાં શું લખવું ? ગામડાના શાંત વાતાવરણમાં તત્ત્વમંથન કરનારને શહેરની ધમાલથી શા માટે દૂષિત કરવો ? તથાપિ શહેરની દૂષિત હવાને પુનીત કરવા કોઈ પવિત્ર આત્મા પધારે ત્યારે અન્ય સમાનશીલ મનુષ્યને બોલાવવામાં વાંધો ન હોય. શ્રીમતી સરલાદેવી પોતાના જીવનનું પાવિત્ર્ય ગોધરાની પ્રજામાં રેડવા પોતાના પતિદેવ સાથે શનિવાર તા. ૧૭ને રોજ સવારે અહીં પધારે છે. પ્રકૃતિ અને પુરુષનું ઐક્ય થતાં શું નહીં થાય ? આવાં આદર્શ દંપતી હિંદમાં સર્વત્ર હોય તો ?

લી. આપનો, વજાભે

૨૬

શ્રી ગોધરા, તા. ૯-૫-૨૦

પ્રિય અંબાલાલ,

ઉપસ્થિત લડતનો અંત વિદ્યાર્થીઓની સંપૂર્ણ જીતમાં આવ્યો છે. મનુષ્ય સાપ સાપ કરી ઘૂનમાં ને ઘૂનમાં આક્રોશ કરતો જમીન પર માથું પછાડે છે પરંતુ લોહી નીકળતાં જાગૃત થઈ જ્યારે તે પોતાની આગળ માત્ર એક દોરડીનો કકડો જ જુએ છે ત્યારે પોતાની મૂર્ખતાથી શરમિંદો થઈ મોં સંતાડે છે ! વિદ્યાર્થી મંડળ તરફથી કન્યાશાળાના મકાનમાં અંગ્રેજી ૬ઠ્ઠા અને ૭ મા ધોરણના વિદ્યાર્થીઓ માટે સંસ્કૃત અને ગણિત શીખવાડવા મફત વર્ગ ખોલવામાં આવ્યા છે. પરંતુ વિદ્યાર્થીઓ જોઈએ તેટલો રસ લેતા નથી. વિદ્યાર્થી વગર વર્ગમાં ચેતન શી રીતે આવે ? તા. ૨૧મી એથી વાંચવાનું લગભગ બંધ જ હતું. આજે ફરીથી શરૂઆત કરું છું. પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિને અનુકૂળ કેમ બનાવાય એનો અખતરો અજમાવું છું. મ. ગાંધીજીની રાષ્ટ્રીય શાળાના શિક્ષકો વડોદરે ગયા છે. ત્યાંથી પગે ચાલી પાવાગઢ જવાના છે. પછીથી તા. ૧૪-૧૫મી સુધી અહીં આવવાની વકી છે. નક્કી તારીખ તો આજે ન જ લખી શકાય. તેમના જ્ઞાન અને અનુભવનો લાભ વિદ્યાર્થીઓને અપાવવાનો મંડળના કાર્યવાહકોનો વિચાર છે. આપને આવવું હોય તો તે અરસામાં આવી જશો. વધારે રોકાવું પડે અથવા નિરાશ થવું પડે તો હું જવાબદાર રહીશ નહીં. હાલ એ જ.

લી. આપનો
'આનંદલહરી'

૨૭

શ્રી વડોદરા, તા.૨૯-૬-૨૦

પ્રિય અંબાલાલ,

આપનો કાગળ મળ્યો રા. ભાઈ ચંદ્રશંકરનો પણ પત્ર આવ્યો છે. ઉત્તર કુરસદે આપીશ. આપ પંચમહાલ કલબના મેનેજર થયા છો એમ સાંભળ્યું છે. મેનેજરની જવાબદારીઓ અને મુશ્કેલીઓ હું અહીં ખુરશી પર બેઠો ન સમજી શકું એ સ્વાભાવિક છે. પરંતુ રા. કેશવલાલ કરીને પંચમહાલ નિવાસીને કેવળ કલબમાં જમવાની સગવડ ન થયાથી જ અમદાવાદ છોડી અત્રે આવવું પડયું છે. તેમને અમદાવાદ કોલેજમાં જ ભણવાની તીવ્ર ઈચ્છા છે. આ ઈચ્છા સગવડના અભાવે જ ન પૂર્ણ કરી શકાય એ હું જોઈ શકતો નથી. આપની કલબમાં ઘણા વિદ્યાર્થીઓ જમતા હોવાથી જગ્યા નથી એમ તેમણે મને કહ્યું. ત્યાંની કલબનું અહીંથી જ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થવું મુશ્કેલ છે પણ રા. કેશવલાલની જગ્યાએ હું પોતે જ છું એમ ધારી તેમને આપની કલબમાં અથવા આપનું વજન ખર્ચ કરી બીજી કોઈ કલબમાં એમને દાખલ કરાવશો

એવી આશા છે. આ વિનંતિનો અસ્વીકાર નહીં જ થાય એવી આશાથી જ રા. કેશવલાલને અહીંથી પાછા મોકલ્યા છે.

બીજું ગોધરાની ધમાલમાંથી મુકત થઈ પુસ્તકો સાથે એકાંત જીવન ગાળવા હું અહીં આવ્યો. પરંતુ ઈશ્વરેચ્છા બીજી જ જણાય છે. મેં આપને કહ્યું હશે કે ગત વર્ષે હું એક 'ડીબેટીંગ સોસાયટી'ની સભામાં બોલાવા ઊભો થયો. તેની ઝાંખી કેટલાકને રહી ગઈ છે. આ શનિ ને રવિવારે 'સ્ટુડન્ટસ ફેડરેશન'ની પરિષદ અહીં ભરાવવાની છે. તેમાં મારે એક ઠરાવ રજૂ કરવો એમ આગ્રહપૂર્વક વિનંતી કેટલાક તરફથી થાય છે. મેં અખિલ ભારત વર્ષના વિદ્યાર્થીઓનું એક મંડળ હોવું જોઈએ એ આશયનો ઠરાવ રજૂ કરવા અર્ધી સંમતિ આપી છે. હજુ ચોક્કસ નિશ્ચય નથી. સર્વે મિત્રોની આજ્ઞા થાય તેમ વર્તીશ. કદાચ વધારે પ્રવૃત્તિમાં જોડાવું પડે... મને સંભારતા સર્વે ભાઈઓને મારા પ્રેમપૂર્વક પ્રણામ કહેશો. પત્રનો જવાબ હાઈસ્કૂલ બ્લોક રૂમ નં ૬૨ બરોડા કૉલેજ એ સરનામે આપશો.

લી. સ્નેહાંકિત
વળામે

૨૮

શ્રી વડોદરા. તા. ૧૭-૭-૨૦

પ્રિય ભાઈ અંબાલાલ,

આપના બંને પત્રો મળ્યા. હું ગોધરેથી આવ્યા પછી કેટલીક સારીનરસી બીનાઓ બની ગઈ જેથી અભ્યાસ પરીક્ષાની દૃષ્ટિએ સંતોષકારક થઈ શકયો નથી. બે ત્રણ દિવસથી ઠીક વંચાય છે પરંતુ હજી ઠેકાણે પડતે આઠેક દિવસ લાગશે. મહાભારતની જે પ્રત હું લાયબ્રેરીમાંથી લાવ્યો હતો તેમાં માત્ર ત્રણ હજાર જ શ્લોક હતા. આખા ઉદ્યોગપર્વમાં લગભગ સાડા છ હજાર શ્લોક છે એટલે મારે પણ બીજી પ્રત મેળવી વાંચવી પડશે. હું દેશી ભાષા દ્વારા શિક્ષણ અપાવું જોઈએ એ વિષય ઉપર કોલેજમાં એક ભાષણ ઑગસ્ટમાં આપવાનો છે. મારા મનમાં ભવિષ્યના વિચારો રમ્યા કરે છે. પણ સફળતાનો આધાર આપના જેવા મિત્રોની સહૃદય મદદ ઉપર જ છે.

રા. હરિપ્રસાદને મારા પ્રણામ કહેશો. તેમનો કાગળ આવ્યો હતો. હું દરેક ભાઈને અલાઈદો પત્ર લખવાનો વિવેક વાપરી શકતો નથી; કારણ ઘણા કાગળો ઔપચારિક જ હોવાથી જવાબમાં શું લખવું તે મને સૂઝતું નથી. છતાં આ ભાઈઓની મારા પ્રતિ પ્રેમાળ લાગણી હું ભૂલી શકતો નથી. પત્રમાં તમે લખેલી કેટલીક બીના વાંચી મેં રા. કેશવલાલને કાગળ ન લખી આપ્યો હોત તો સારું એમ મને લાગવા માંડયું છે. હું એ વાત ઉપર વધુ લખીશ નહીં.

મારી શરીરપ્રકૃતિ સારી રહે છે અને મન પણ ઉલ્લાસમાં છે. ચંદ્રશંકર, રતિલાલ, કમોદિઆ, ગોકળદાસ વિ.વિ. ભાઈઓને મારા નમસ્કાર કહેશો. એ જ.

લી. સ્નેહાંકિત
આનંદલહરિના પ્રણામ

૨૯

શ્રી વડોદરા, ૩-૮-૨૦

પ્રિય ભાઈ અંબાલાલ,

લોકમાન્ય ગયા અને આપણે પણ જઈશું ? લોકમાન્યને માટે આખું હિન્દુસ્તાન રોયું ! શરીર સુધરવાના સમાચાર સાંભળી હું તો આનંદમાં સૂતો હતો. ત્યાં મારો એક મિત્ર આવ્યો. કહે કે "ઊઠ, ઊંઘે છે શું ?" મેં કહ્યું શું છે ? તો સાંભળ્યું કે લોકમાન્ય ગયા. હું તો આભો જ બની ગયો. બોડે માથે અને ઉઘાડે પગે અમે તો સર્વ વિદ્યાર્થીઓને ભેગા કરી, ગામમાં ભટક્યા. દુકાનો બંધ થઈ. જેના તેના મોંમાં લોકમાન્યના અવસાનની જ વાત. ભેગું થએલું ટોળું કેમે કરી જાય નહીં. અમે તો જ્યુબીલી બાગમાં બેઠા. ખરેખર લોકમાન્ય ગયા અને આપણે પણ જઈશું ! લોકમાન્ય માટે આખું હિંદુસ્તાન રોયું ! મને બે મિનિટ બોલવાનું ફરમાન થયું. અને મારા દિલમાં મોટો ધ્રાસકો પડ્યો. બે ચાર જણ બોલ્યા. કાળા વાવટાની વચમાં મારી જીભ તો ચાલે જ નહીં. પણ ગાંડું-ઘેલું મારે પણ બોલવું જ પડયું. ગઈ કાલે સવારથી કોલેજ બંધ કરાવવાની ધમાલ. કારણ લોકમાન્ય ગયા અને આપણે પણ જઈશું ! લોકમાન્યને માટે આખું હિંદુસ્તાન રોયું ! કોલેજ બંધ થઈ. પણ છોકરાંનું ટોળું કેમે કરી છોડે નહીં. કહે કે ડીબેટીંગ સોસાયટી શોકપ્રદર્શક સભા ન ભરે તો કરવો અસહકાર. આવતી કાલે મારું જ ભાષણ હોવાથી અસહકારની શરૂઆત મારે જ કરવી પડશે એમ લાગે છે. અહીંના વિદ્યાર્થીઓ મારી તરફ અપ્રતિમ પ્રેમ રાખે છે. પણ આપના જેવા મિત્રોના અભાવે હું વધારો કરી શકતો નથી. પ્રિ. સાહેબ પાસે નામ ગયું હોય એમ સંભળાય છે. દરેક જગ્યાએ હોય છે એમ બે ચાર ડાહ્યાઓ અહીં પણ છે. મારે શું ? કારણ લોકમાન્ય ગયા અને આપણે પણ જઈશું ! લોકમાન્યને માટે આખું હિંદુસ્તાન રોયું ! કોલેજમાં જતાં પહેલાં કાગળ લખ્યો છે. બપોરે શું શું થાય છે તે જોવાનું છે. આજે ગામમાં શોકપ્રદર્શક સભા છે.

લી. **આનંદલહરિના** પ્રણામ સર્વને

૩૦

શ્રી વડોદરા, તા. ૧૭-૮-૨૦

પ્રિય ભાઈ અંબાલાલ,

લોકમાન્ય ગયા અને તેમની સાથે સર્વસ્વ ગયું. મેં આપને પત્ર લખ્યા પછી બનેલી સર્વ બીના ટૂંકમાં મેં ચંદ્રશંકરભાઈને લખી જણાવી છે તે આપે જાણી જ હશે. ગામમાં મેલેરીઆના વાવડ છે અને હું પણ તેમાં સપડાયો છું. ભવિષ્યમાં શું કરવું એ વિચારથી હું મૂંઝાઉં છું. મેં કાર્યક્રમની ઝાંખી રૂપરેખા દોરી કાઢી છે. મદદનીશોની શોધમાં છું. સર્વ બાજી ઈશ્વરને આધીન છે.

અભ્યાસ બરોબર થતો નથી. ગયા સત્તર અઢાર દિવસમાં તો નહીં જેવું જ વાંચ્યુ છે. ઓનર્સ ન છોડવું એવો તો ચોક્કસ વિચાર છે. મ. ભા. કોલેજમાં વાંચતા નથી. સ્મૃતિ અર્ધી પણ થાય તેમ લાગતું નથી. આવી સ્થિતિમાં જે થાય તે ખરૂં.

ચંદ્રશંકરભાઈની તબિયત કેમ ? મેં પૂછાવેલા સર્વ પ્રશ્નોનું એમણે લંબાણથી ઉત્તર આપ્યું નથી. એમની તબિયત સારી ન હોય તો એમનું થોડું કામ આપ ઉપાડી લો. તે લખે છે કે પંચમહાલના સર્વ ઠેકાણેલા યુવકોને એકત્ર કરી મસલત કરીએ. પણ આ કેટલું વ્યવહારૂ છે એની મને શંકા છે. અને તેમ છતાં માત્ર ભાષણો કરી બેસી રહેવાની હું વિરુદ્ધ છું. રા. મહેતાએ 'પ્રજામંડળ' જેવી સંસ્થા કાઢવાની કોશીષ કરી જોઈ પણ હજી તેને મૂર્તસ્વરૂપ આવ્યું નથી. રા. મામાને ચંદ્રશંકરે લખેલા પત્રનો શો જવાબ આવ્યો ? હું ગોધરે ગયો ત્યાં ન હતા. તા. ૨૮ મી એ ફરી જવાનો છું. હાલ એ જ. મને સંભારતા સર્વે ભાઈઓને મારા નમસ્કાર કહેશો.

લી. સ્નેહાંકિત
આનંદલહરિના પ્રણામ

૩૧

શ્રી અંબાલાલ, અમદાવાદ,
સોમવાર તા. ૩૦-૫-૨૧

પ્રિય ભાઈ અંબાલાલ,

મેં ગોધરેથી લખેલો કાગળ પહોંચ્યો જ હશે. તમારો પત્ર નથી તો લખશો. તમારે અમદાવાદ આવવું છે ? 'નવજીવન' માં પ્રૂફરીડર તરીકે એક માણસની તાકીદે જરૂર છે. પગાર ૭૦-૭૫ મળશે. પગાર બાબદ મેં સ્વામીને પૂછયું નથી; પણ એટલો મળવામાં વાંધો નહિ આવે. કામ માત્ર ઘણું કરવું પડશે. અઠવાડિયામાં બે દિવસ રજા મળશે. બાકી રાત્રે પણ જરૂર હોય તો જાગવું પડે. કારણ હવે બારડોલી પ્રકરણ શરૂ થયે કામ વધશે. અંગ્રેજી ગુજરાતી બંને

પ્રુફ્સ જોવાં પડશે. આવવું હોય તો પૂર્ણ વિચાર કરીને વળતી ટપાલે જવાબ આપશો. રહેવાનો વિચાર હોય તો જ શરૂઆત કરવી. તમે ખાદીનું શું કર્યું ? ત્યાં સારી ન મળતી હોય તો હું અહીંથી લઉં. અહીં આઠેક આને વાર ઠીક મળે છે. મને જવાબ માત્ર જલદી આપશો. ઉતાવળમાં જ કાગળ લખ્યો છે. મારે કામ ઘણું છે. સંભાળતા સર્વે ભાઈઓને નમસ્કાર કહેશો. હું ૧૮ મીએ ગોધરે જવાનો છું. એ જ.

લિ. સ્નેહાધિન
પાંડુરંગના પ્રણામ

૩૨.

શ્રી

અમદાવાદ
શનિવાર, તા. ૬ ઓગસ્ટ ૨૧

પ્રિય ભાઈ અંબાલાલ,

તમારો કાગળ મળ્યો. પણ લખવાની ફુરસદના અભાવે જવાબ લખી શક્યો નહિ. અમારી નિશાળમાંથી એક શિક્ષક ખાનદેશ તરફથી મહાસમિતિમાં ચૂંટાવાથી એ પોતાના જિલ્લામાં કામ કરવા જાય છે એટલે ફરીથી સમયપત્રકમાં ફેરફાર થવાનો છે. મારે હમણાં ઘણું જ કામ કરવું પડે છે. સાંજે ધાર્મિક વર્ગ રાખ્યો છે તેમાં જવું પડે છે. પણ એમાં જે શાંતિ મળે છે એવી તો આખા દિવસના કામમાં પણ મળતી નથી.

તમારી નિશાળનું ગાડું તો ઠીક ચાલતું હશે. શિક્ષકો થોડા ને કામ વધારે એ બૂમ તો લગભગ દરેક ખાનગી શાળામાં હોવાની. પણ તમે તેને પહોંચી વળશો એની મને તો ખાતરી જ છે. હું અહીં રહીને કોઈ પણ જાતની મદદ કરી શકું એમ હોય તો તે કરવા હું હંમેશાં તત્પર રહીશ.

રામ બાદશાહની પર્ણકુટીમાં નારાયણ સ્વામી પાસે રહી આવેલા એક શિક્ષક અમારી શાળામાં છે. સંન્યાસ લેવાની વૃત્તિથી બિચારો ત્રણવાર હિમગિરિનાં ધવલ શિખરોની રમ્ય શોભા જોઈ આવ્યો. પણ નસીબ બળવાન કે પાછો આવી આ સંસારકર્દમમાં લપટાવું પડયું ! એમની સાથે મારે ઠીક સ્નેહ બંધાયો છે. માણસ બહુ વિદ્વાન નથી પણ ભાવિક છે. ઘણાનો સત્સંગ કરેલો છે એટલે એની વાતચીતમાં કેટલીક વાર આનંદ પડે છે. એ જ વધુ આગળ ઉપર.

લી. **પાંડુરંગ**

૩૩

શ્રી અમદાવાદ સોમવાર તા. ૩ અ.
(તા. ૩-૧૦-૨૧)

પ્રિય ભાઈ અંબાલાલ,

આજે ઘણે દિવસે કાગળ લખું છું. કાગળ હોય ત્યારે વખતનો અભાવ અને વખત હોય ત્યારે કાગળનો અભાવ અને બન્ને હોય ત્યારે મન ભટકતું હોય કંઈ આસ્માની તરંગોમાં ! ઘેર પણ માતુશ્રી એકલાં હોવા છતાં વખતસર કાગળ નથી જ લખાતો. રોજ ઠપકો આવે છે કે આટલામાં જ તું બધાને ભૂલી ગયો તો આગળ ઉપર શું નહિ કરે ! બધાંને ભૂલી જઈ એકમાં જ મન પરોવવાની ઈચ્છા તો છે પણ આજે તો એવી સ્થિતિ નથી આવી. વડોદ્દરેથી પણ એ જ બૂમ કે વડોદ્દરા કૉલેજ સાથે અસહકાર કે શું ? વસ્તુતઃ મેં તો બંનેમાંથી એકની સાથે પણ અસહકાર નથી કર્યો. મારો તો પાપની સાથે જ અસહકાર છે. પણ આ બધું એમને કોણ સમજાવે ? તમારે પણ કંઈ આક્ષેપ હોય તો સાંભળવા તૈયાર છું. પણ ભવિષ્યમાં તેનું નિરાકરણ કરવા માત્ર બંધાતો નથી. મારું તો રોજ એમ જ ચાલશે. તમારે બધાને આ 'પડયું પાનું સુધારી' લેવું હોય તો ઠીક છે નહીં તો 'ગૂડ બાય' ! ગાઈશ હું તો મસ્ત થઈને :

હમનસે મત મિલો લોગો, હમન ખફ્ગી દિવાને હૈં ।
ખુશીકા રાહ ત્યાગા હૈ, કઠિન મેં જા સમાને હૈં ॥

આવવું હોય તો આવો.
નહીં તો સલામ ! સલામ !! સલામ

૩૪

શ્રી અમદાવાદ તા. ૨૪
(૬-૪૫ સવાર) ગુરુવાર તા. ૨૪
(નવેમ્બર' ૨૧)

પ્રિય ભાઈ અંબાલાલ,

તમારો પત્ર મળ્યો. મારે શું લખવાનું હોય ? હાલમાં સાત આઠ દિવસથી મન ઘણું જ પ્રફુલ્લિત રહે છે. કોઈ ભિખારીને અચાનક અખૂટ દ્રવ્યનો નિધિ મળી આવે તેના મનની જેવી સ્થિતિ થાય તેવી જ કંઈક મારા મનની થઈ છે. ફરક એટલો જ છે કે એને કશાકની પ્રાપ્તિ થાય છે અને મેં કંઈક ખોયું છે. પણ એ ખોવામાં કંઈ અખંડ પ્રાપ્તિનો માર્ગ નહીં હોય ? આટલો બધો આનંદ થવાનું શું કારણ હશે તે કંઈ કળી શકાતું નથી. કેટલીક વાર ચંદ્રની શીતળ ચાંદનીમાં બેસી હું મન સાથે એકલો હસ્યા જ કરું છું, અને હસતાં હસતાં વિચાર કરું છું કે આવું હસવાનું ચોવીસે કલાક હોય તો કેવું સારું !

હાલમાં ગીતા અને ""In tune with the Infinite" નું વાચન અને મનન ચાલે છે. ""Character-building thought power" ના હિન્દી અનુવાદનું વાંચન હમણાં જ પૂરું કર્યું. સત્યદેવના ''मनुष्य के अधिकार'' ની શરૂઆત કરી છે. 'રેંટીયાનું રહસ્ય'' નામનો એક સંવાદ લખ્યો છે. ''સ્વરાજ્ય કીર્તન'' નામનું એક મરાઠી સંવાદનું ભાષાન્તર તૈયાર છે. એકાદ અઠવાડિયામાં મોકલાવીશ. થોડા દિવસ ઉપર વડોદરાના એક ભાઈને સંસ્કૃતમાં કાગળ લખવાની લ્હે આવી. તમને પણ કદાચ એ વાંચવાનું મન થાય એમ ધારી સાથે એક નકલ મોકલી છે. આમ થોડા દિવસમાં લેખન અને વાંચનની પ્રવૃત્તિ ઘણી થઈ. આજે કલમ નીચે મૂકું છું. પરમાત્મા ઉપાડવાનો હુકમ કરશે ત્યારે ફરીથી ઉપાડીશ. મેં લખ્યું અને હું લખીશ એ અભિમાન મિથ્યા છે. ''હું લખું છું'' એ ભાવનાનો પૂર્ણ નાશ થયે જ માણસ લખી શકે છે.

नत्वा सरस्वती देवीं शब्दार्थान्तरधारिणीम् ।
प्रेम्णा यल्लिख्यते किञ्चित्तदस्तु तव प्रीतये ॥ *

स्वस्ति । वटोदरे परमप्रेमनिधानं मित्रवर्य देवतेति दिव्यकुलोत्पन्नं बलवन्तसूनुं रामचंन्द्रनामाभिधानममदावादपत्तनात्पांडुरंगः परमप्रेमपुरः सरं प्रणम्य लिखति यथा। गतं खल्वानन्दस्य परां कोटिं मे मनो यदाऽहं श्रुतवान्भवां 'न्फेलो' पदे नियुक्त इति । किं कर्तुकामोऽस्ति भवानतः परम्। अप्यात्मानं 'मास्टर ऑफ् आर्टस्' इत्युपाध्यलङकृतं द्रष्टुमिच्छति । अपि विस्मृतोऽस्त्ययं जन एतावतैव कालेन सर्वैः सुहज्जनैः । क्व सन्ति ते भावेताम्बेगणपुलयादयो महानुभावाः कस्मिन्महति कार्ये व्यापृता यन्न विन्दन्ते कालममुं दीनं जनं संस्मर्तुमपि । हरतु भवांस्तान्प्रति मत्कुशलमयप्रवृत्तिसनाथं साष्टांगप्रणिपातम् । मया किल भ्रान्तमनेकदिक्षु देशसेवापिपासया । लब्धं यशश्चापकीर्तिश्चापि यतो विरलाः खलु ते ये सर्वास्तुष्टि मानयन्ति । तुलायष्टिसदृशानुवृत्तिहिं लोकः उभयपक्षानुरञ्जनार्थं यतमानस्य तु दिवाभीतवन्न कुत्रापि प्रतिष्ठा । प्रतिष्ठाहीनस्य च जन्माजागलस्तनस्येव निरर्थकम् । अस्तु नामैतद्गतेतिहासकथनेन भवतः कालापहरणम् । अथ प्रकृतमनुसरामि । अधुना त्वत्रस्थायां 'राष्ट्रीय आदर्श विनयमंदिरे'ति ख्यातायां पाठशालायां गीवार्णाङ्गभाषाध्यापकपदे नियुक्तोऽस्मि । नेच्छाम्यतः परं निर्लज्जधर्मैहीनाडग्लराजनियंत्रितविद्यापीठदत्तोपाधिनाऽऽमानं मलिनीकर्तुं । नैतद् उपपद्यते खलु प्राचीनवेदामृतमंथिवंशजेषु यत्क्षुद्रस्वोदरपूरणार्थं स्वाभिमानं राष्ट्राभिमानं च दूरीकृत्य श्वावन्निःशङ्कं तेषां श्वेतयवनराजपुरुषाणां पादयोलाऽगुलचालनं कुर्वन्ति । हा धिगिमां निर्लज्जताम् । निःशङ्कं विहरत्स्वेतादृशेषु कुलाङ्गारेषु कथं देशोदयस्वप्नः सफलः स्यात् । क्वातः परोऽधःपातः सम्भवत्यस्मद्देशीयानम् । क्षम्यताम् । प्रेमात्मन् ! क्षम्यताम् । निष्फलोऽरण्यनादितवन्ममाश्रुपातोऽस्मिन्विषय इति जानन्नपि न शक्नोमि हृदयोर्मिप्रवाहं संयन्तुम् । अप्येतद्दौर्बल्यम् । न जाने । इच्छाम्यात्मनः सकलं मनोगतं भवतः पुरस्तादुद्घाटयितु सामर्थ्यम् । किन्त्वशक्यमेव तत् । अत्यान्ताशक्यम् । हृदयपेटिकानिगूढानेतादृशान्विचारान्वर्णयितुं वैखरी न समर्था । बुद्धिरपि पंङ्गुस्तदाकलने किं मनः । तेषां गंभीरता मनुष्यमुन्मनीकृत्याश्चर्ये निमज्जयति । किं बहुना विद्वन् !! प्रत्युत्तरेणानुग्रहीतव्योऽयं जनः कदाचित् । प्रणतिपुरःसरं विरम्यतेऽधुना ।

स्वीकर्तव्यो दोषसंकुलोऽपि प्रेमप्रेरित इत्ययं लघुर्लेखः

अमदावादपत्तने — वळामे कुलोत्पन्नस्य विठ्ठलसूनोः

का. शु. १३ भानुवासरे सं. १९७८ — पांडुरंगशर्मणः

१३-१०-२१

ता. क. કોલેજના માસિક માટે લખેલા ''અંહિસા એટલે શું ?'' એ લેખમાં વધારો ઘટાડો કરીને 'વસન્ત'માં છાપવા ધ્રુવ સાહેબ ઉપર મોકલાવી આપ્યો છે. છપાયે તમને વાંચવા મળશે. મુંબઇની ધમાલ વિષે વાંચ્યું જ હશે. અમારી શાળા ૧૦ ડીસેમ્બરથી બંધ થવાની છે એટલે હું ૧૧ થી ૧૨ મી સુધી ગોધરે આવી જઇશ. વડોદરા જવાનો વિચાર છે. ભાઇ હરિપ્રસાદને મારા નમસ્કાર કહેજો. વધારે લખવાનું ન હોવાથી જુદો પત્ર નથી લખતો. 'ચરોતર એજ્યુકેશન સોસાયટી'માં જોડાવાની ઉતાવળ ન કરશો. હું તમારા વિચારમાં જ છું. મળીશું ત્યારે લંબાણથી વાત થશે. એ જ

લી. સ્નેહાંકિત
પાંડુરંગ

૩૫

શ્રી — (૨૧ જાન્યુ. ૨૨)
ગોધરા, શનિવાર સવાર

પ્રિય ભાઈ અંબાલાલ,

અહીં કંઈ કામ ન હોવાથી હું સોમવારે સવારની ગાડીએ અમદાવાદ જવાનો છું. મેં મંગાવેલ શુદ્ધ ખાદીનો એક તાકો બને તો કાલ સુધીમાં મોકલાવી આપશો. કાલે કોઈ આવનાર ન મળે તો આઠ પંદર દિવસે મોકલશો તો પણ ચાલશે. મગફળી પણ મોકલવાનું ભૂલશો નહિ. પણ એની કાલે જ ઉતાવળ કરવાની જરૂર નથી. કિંમત જે થાય તે મને લખી મોકલશો. આજે કણજીઆ જઉં છું. કાલે રાત્રે પાછો આવી પરમ દિવસે સવારે અમદાવાદ ઉપડી જઈશ. રા. ગીરધરલાલ, ડોકટર વગેરેને વન્દે માતરમ્ સાથે

લી. સ્નેહાંકિત
વળામે.

★ ગુજરાતી માટે જૂઓ રંગહૃદયમ્.

૩૦

૩૬

શ્રી

અમદાવાદ, સોમવાર સાંજ
(૭ માર્ચ ૨૨)

ભાઈ અંબાલાલ,

તમારો પત્ર ગોધરે મળ્યો હતો પણ મને ગોધરે ચેન પડતું નથી. એટલે હું વધારે ત્યાં ન રોકાયો. પાસે કાર્ડ નહોતું એટલે જવાબ આપતાં વિલંબ થયો. તમે કાલોલ જવાનું નક્કી કરો ત્યારે પહેલાં ઊંડો વિચાર કરશો. ત્યાંની નાણાંની સ્થિતિ મારી જાણ પ્રમાણે હાલોલ કરતાં ખરાબ છે. હાલોલમાં તમને ૫૫/- સુધી પગાર મળે તો ત્યાં રહેવું એ અનેક દૃષ્ટિએ સારૂં છે. તમારે અહીં આવવું છે કે કેમ ? અમારે ત્યાં તમને ૭૦/- સુધી પગાર મેળવવાની વ્યવસ્થા હું કરી શકીશ. તમારે અંગ્રેજી શીખવવું પડશે એ તો મેં લખ્યું જ છે. તમારો છેલ્લો અને ચોકકસ વિચાર મને લખી જણાવશો જેથી મેનેજરને વાત કરું. આ બાબતનો કાગળ બંધ લખશો કારણ કે એ બીજો કોઈ શિક્ષક વાંચે એ ઈચ્છવા જેવું નથી.

ભીખાભાઈને મારા ઉપર ખૂબ જ રીસ ચઢી લાગે છે. એમણે મને બીજા અંકથી જ 'નવશક્તિ' મોકલવાનું બંધ કર્યું છે. મેં કારણ પણ-લેખ ન મોકલીને-ગુસ્સે થવાનું સબળ આપ્યું છે. હું શું કરું ? મારું જીવન દિવસે દિવસે એવું થતું જાય છે કે હું કંઈ પણ લખી શકતો નથી. ધાર્મિક પુરુષોનાં જીવનો એમને મોકલવાનું લખ્યું હતું પણ એ શુદ્ધાંય લખી શકયો નથી. અરે, શરુઆત પણ થઈ નથી. તમારે આ બાબત વિષે એમને લખવાની જરૂર નથી.

તમે સ્નાતકની પદવી માટે અરજી કરી ? ન કરી હોય તો કામની વિગત સાથે મહામાત્ર પર મોકલાવશો. સેનેટે ડીગ્રી આપવાનો ઠરાવ કર્યો છે.

હાલમાં ચિદ્‌ઘનાનંદજીની ગીતાનું વાચન ચાલે છે. જ્ઞાનેશ્વરી પણ શરૂ છે. બીજું બીજે વખતે.

લી. પાંડુરંગ

૩૭

શ્રી

અમદાવાદ, બુધવાર સાંજ
(૧૫ માર્ચ ૨૨)

ભાઈ અંબાલાલ,

હું કંટાળી ગયો છું. આ લોકો મને અહીં પણ જંપવા નથી દેતા. આજે જ ભીખાભાઈ આવી ગયા. લેણદાર વાણિયો દેવાદારની સ્થિતિ કરી મૂકે છે તેવી એમણે મારી સ્થિતિ કરી છે. હું પણ ઘડાએલા દેવાળિયાની માફક વાયદા કર્યા જ કરું છું ! વળી બે ચાર દિવસનો વાયદો કર્યો છે. પણ નથી જાણતો કે ઈશ્વર મને લખવા દેશે કે નહીં. મારા જેવા ભિખારીની પાછળ

આ લોકો શા માટે પડતા હશે ? -પાછા મારી સાથે અધૂરામાં પૂરા રહેવા આવ્યા છે. મારી-ખુદાની-ધર્મશાળામાં હરકોઈ માણસ ઉતરી શકે. અરે જીવજંતુને રહેવાની પણ મારી તો મનાઈ નથી. પણ આ આગંતુક મુસાફરોએ એકબીજાને ખલેલ ન પહોંચાડવાની તો તસ્દી લેવી જોઈશે ! બીજા કેટલા ગણાવું ? હું આ લોકોથી તદ્દન કંટાળી ગયો છું. છેવટે નિરૂપાયે મારે અહીંથી ભાગી જવું પડશે. ખુદાના આદેશની રાહ જોઉં છું, નહીં તો બારણાં બંધ કરી "No admission'ની સુલતાની ગજાવવી પડશે. Permissionનું દફ્તર ક્યાં રાખવા બેસું ? કોને આપું ને કોને ના કહું ? બધા લોકો મારા પર નારાજ થશે. થવા દો બિચારાઓને ! હું નારાજ નહીં થઉં એટલે થયું !

તમારો વિચાર મેં કર્યો છે. વાંચનની સાથે વિચાર કરવાનું રાખો તો સારુ.. બારણાં બંધ કરી ઓરડીમાં ભરાઈ બેસો. લોકો બાયલા કહેશે એટલું જ ને ? કહેવા દો. જગત્ કોને શૂરવીર કહે છે ? જે જગત્ની ભવાઈમાં નિર્લજ્જ થઈ નાચે તે શૂરવીર ! બીજા તદ્દન બાયલા ! નાચવાનું મન થાય જ તો ઈશ્વરનો દરબાર ક્યાં નથી ? નાચો વસ્ત્ર કોરાણે મૂકી નગ્ન થઈ એ ભવ્ય દરબારમાં ! તમે કોઈ દિવસ રાત્રે આકાશમાં નજર નાખી છે ? કેટલા બધા તારલાઓ નાચી રહ્યા છે એ નીલમંડપમાં ! આવો, આવો, આપણે પણ નગ્ન થઈ નાચીએ - કુંદડી ફરીએ - એ જગતના ધણીના સભામંડપમાં ! આવો.

૩૮

શ્રી અમદાવાદ, રવિવાર સાંજ
(૨૪ એપ્રિલ .૨૨)

ભાઈ અંબાલાલ,

તમારો પત્ર મળ્યો, શું કરું ? લખવાની વૃત્તિ જ થતી નથી. લખવાનું પણ કંઈ નથી. જૂનથી તમારું નક્કી કર્યું છે, એટલે તમે નિશ્ચિંતે હાલોલ છોડી શકશો. આપણા વચ્ચેના પત્રવ્યવહારની બાબત બીજાથી નહીં તો પણ....થી તો ગુપ્ત રાખવાની તમારે ખાસ કાળજી રાખવી ઘટે. હમણાં જ એમણે તમારા અહીં આવવાની વાત ન કરવાની જગ્યાએ કરી મારી સ્થિતિ જાણ્યે અજાણ્યે કફોડી કરી મૂકી છે. પણ ઈશ્વર વગર હું કોઈની પરવા જ કરતો નથી એટલે એથી મને કંઈ નુકસાન થવાનું નથી. છતાં આવું વારંવાર બને તો તમને નુકસાન થવાનો સંભવ ખરો. તમને અહીં કેવા સંજોગોમાં લાવવાનું નક્કી કરવાનું હતું તે મેં લખેલું જ એટલે પુનરુક્તિ નથી કરતો. બનવાનું બની ગયું છે. તમારે કરવાની તૈયારી કરી રાખશો. મને હાલમાં ચેન પડતું નથી. હૃદયમાં કેટલીકવાર ઘણી વ્યાકુળતા થાય છે. બહારની દુનિયા સાથે મેં લગભગ વ્યવહાર બંધ જ કરી દીધો છે. આવી સ્થિતિમાં રજાઓમાં ગોધરે આવીને શું કરું ? ત્યાં મને આવો આનંદ નહીં મળે. પણ આવ્યા વગર થોડા દિવસ પણ- કંઈ છૂટકો છે ? કંઈ કામ કાઢી મૂકો તો ઠીક. અહીં પણ બધી હીલચાલ તો ઠંડી જ છે. તમે આશ્રમમાં રહી શું કરશો ? છતાં

રહેવા જવું હોય તો મારી ના નથી. હું ક્યાં જઉં ? તમે રસ્તો નહીં બતાવો ? મારી સ્થિતિ દયાજનક થઈ છે. દુનિયામાં મને રસ નથી પડતો. છતાં ભૂતની માફક કામ તો કર્યા જ કરું. છું. મેં આ જન્મ અવિવાહિત રહેવાનું નક્કી કરી દીધું છે. હવે એને માટે શંકા નથી. ઈશ્વરની જ બીજી ઈચ્છા હોય તો જુદી વાત. બાકી મેં ચૈત્ર સુદ પાંચમે એ વિચાર નક્કી જ કરી દીધો છે. ઘરથી લગ્ન માટે કાગળ આવેલો ત્યાં પણ લખી દીધું છે. એની અસર વૃદ્ધ માતા ઉપર શી થશે ? એનો વિચાર ઈશ્વરને સોંપ્યો છે. પણ રજામાં ક્યાં જવું ? એક સંન્યાસી અત્રે આવેલ છે. તેમની સાથે ફરવા જઉં ? તમે શી સલાહ આપશો ? ઈશ્વરને પૂછી જ રહ્યો છું. પણ હજી જવાબ નથી.

૩૯

શ્રી

અમદાવાદ,

બુધવાર, તા. ૨૪.૫.૧૯૨૨

પ્રિય ભાઈ અંબાલાલ,

તમારો તથા હરિપ્રસાદનો કાગળ મળ્યો. હું ઘણું ખરું કાલે ગોધરે જવાનો છું. ૧૦-૧૨ દિવસ રહેવાનું થશે. કદાચ મળવાનું થાય. બને તો હાલોલ આવી જઈશ.

અત્રે બે-ત્રણ દિવસથી પંડિત માલવીય પધાર્યા છે. દર્શન અને શ્રવણનો લાભ બહુ લીધો. શૌકતઅલીનું પણ કાલે ભાષણ હતું પણ ગયો ન હતો. કોણ જાણે કેમ પણ ભાષણો સાંભળવા ઉપરથી મન ઊઠી ગયું છે. એક દિવસ નિશાળમાં હરિદાસ રેવાશંકરની હરિકથા પણ થઈ.

મારો ઘણોખરો વખત ચિંતનમાં જ જાય છે. મારી સ્થિતિ ઘણી સારી છે. કદાચ ત્યાં આવ્યો હોત તો એ એકાંતસુખ ન મળત. કોંગ્રેસમાં જવું કે ન જવું એનો નિર્ણય નથી કરી શક્યો. ત્યાં આવ્યા પછી બધા સાથે વિચાર કરીશું. ત્યાં આવી ગામડાંમાં ભટકવાનો વિચાર છે. વામનરાવે હા પણ પાડી છે. જે બને તે આમ બની શકે તેમ છે. અત્યારે ત્યાં આવી કાયમનો રહું એ તો અશક્ય જ ભાસે છે. હરિપ્રસાદ, ગિરધરલાલ વગેરેને પ્રેમપ્રણામ કરી વિરમું છું.

-પાંડુરંગ

૪૦

અમદાવાદ બુધવાર સ્હાંજ, (૧૯૨૨)

ભાઈ અંબાલાલ,

તમારો પત્ર મળ્યો. મેં તમારા નવજીવન વિષે ભાઈ ચંદ્રશંકરને વાત કરી હતી. પણ નવો નંબર મોકલાવ્યા વગર કંઈ ઠેકાણું પડશે નહીં એમ તેમણે જણાવ્યું. માટે નવો નંબર ખોળી મોકલાવશો. નવજીવન પ્રેસ હાલ સારંગપુર દરવાજે ગયું છે. ત્યાં હું જાતે જઈ શક્યો

નથી કારણ કે ઓફિસ ટાઈમમાં મારી શાળા પણ ચાલતી હોય છે અને એટલે આઘે જઈને અવાય એટલો વખત હું શાળાના વખતમાંથી બચાવી શકું તેમ નથી હોતું.

તમારે અહીં આવવું હોય તો ચોકકસ વિચાર કરી મને લખશો. જૂનથી તમારી વ્યવસ્થા થશે. પગાર ૭૦/- સુધી મળશે. પણ જૂન સુધી જવાબ આપવાનું મુલતવી ન રાખશો. છેવટનો નિર્ણય કરી મને બેચાર દિવસમાં લખી મોકલો તો જ. અહીંથી થોડે દૂર ધોળકા લાઈનમાં બાવળા નામના ગામે એક શાળા છે ત્યાં મુખ્ય અધ્યાપકની જરૂર છે પણ એ અસહકારી નથી એટલે તમે પસંદ નહીં કરો એમ ધારી ના પાડી છે. એટલે મારી શાળામાં જ ગોઠવણ કરીશું.

એજ લિ. સ્નેહાંકિત **પાંડુરંગ**ના પ્રણામ

૪૧

શ્રી અમદાવાદ મંગળવાર સાંજ (૧૯૨૨)

ભાઈ અંબાલાલ,

પ્રત્યુત્તર આપવાનું આજે જ બની શકે છે પણ એની તમને નવાઈ નહીં લાગે. ભાઈ અમરતલાલ મોદીની પણ જૂનથી શાળામાં વ્યવસ્થા કરી દીધી છે. જૂના મિત્રો ફરીથી કંઈક વખત ભેગા રહે એવી ઈશ્વરની ઈચ્છા જણાય છે. તમને ચોથા ધોરણનું અંગ્રેજી અને છઠ્ઠા તથા સાતમા ધોરણનું ગુજરાતી આપવાનો વિચાર છે. તમને એ કામ ઠીક તો પડશે ને ?

શાળા આ શનિવારથી બંધ થાય છે એટલે ગોધરે તા. ૭મીએ જઈશ. કેટલા દિવસ ગોધરે રહેવું એનો હજી નિર્ણય નથી કર્યો. કંઈ પણ જવાનું ન બની શકે તો એક અઠવાડિયું રહી પાછા અત્રે સ્વસ્થાને આવવાનો વિચાર છે. હમણાં ચિદ્‌ઘનાનંદી વંચાય છે પણ એમાં જ્ઞાનેશ્વરી કે શંકરાનંદી જેટલો આનંદ નથી આવતો.

તમે હાલોલ રહો તો તા. ૧૦મીએ ત્યાં આવું. ત્યાંથી પાવાગઢ જઈએ. આબુ પણ જવાનું નક્કી કરીએ. ગામડામાં ફરવાનું ભાઈ વામનરાવ કરે તો મારી ના નથી. છતાં એ તરફ મારી વૃત્તિ નથી. કારણ કે એમનું એમાં દિલ નથી. બે દિવસ ગામડે જાય ને પાંચ દિવસ ગોધરે રહે એ મને ન ગમે. માત્ર ભાષણનો તો મને પહેલેથી જ કંટાળો છે. ઈશ્વરે બોલવાની શક્તિ આપી છે એટલું જ.

હવે ફરીથી ભાષણોનો જમાનો જાણે કે શરૂ થયો હોય તેમ બધે ભાષણોનું પૂર આવ્યું છે.

મારે એકાંતની ખાસ જરૂર છે. બીજે સ્થાનને અભાવે મેં હાલ શાળાનું મકાન જ પસંદ

કર્યું છે. અત્રે એક સંન્યાસી આવેલ છે. સંસ્કૃતનો અભ્યાસ ઘણોજ સારો છે. અસ્ખલિત બોલી પ્રણ શકે છે. એમની સાથે મારે પ્રેમ બંધાયો છે. એમણે અખંડ બ્રહ્મચર્યનો આશીર્વાદ આપ્યો છે. એમણે પણ બ્રહ્મચર્યાશ્રમમાંથી જ સંન્યાસ લીધેલો. ગાઢ સંસર્ગમાં આવનાર બધા જ મારું ભાવિ ઉજળું છે એમ કહે છે. અન્તરાત્મામાંથી પણ એજ નાદ નીસરે છે. જીવનની દોરી ઈશ્વરને હાથ સોંપી દીધી છે. એને ખેંચવું હોય ત્યાં ખેંચે. હાલ એજ. વધુ મળીશું ત્યારે.

લી. સ્નેહાંકિત
પાંડુરંગના પ્રણામ

(તમારે ઘર રાખવું હોય તો અત્યારથી જ પુરોહિતને લખી જણાવો.)

૪૨

શ્રી

રાયપુર-ભાઉની પોળ,
કાચવાડાની બારી પાસે
અમદાવાદ, ગુરુવાર-સવાર
(૨૧ માર્ચ ૨૪)

ભાઈ અંબાલાલ,

તમારો પત્ર મળ્યો, તમને મનપસંદ જીવન મળ્યું જાણી આનંદ થયો. વખતોવખત ત્યાંના સમાચાર લખતા રહેશો. તમારાં બે પુસ્તકો છોટુને આપ્યાં છે. ઉપનિષદો હજી મને મળ્યાં નથી. તમે હરિપ્રસાદને અને જેની પાસેથી લાવવાનાં છે તે માણસને લખી જલદી ગોધરે વિઠ્ઠલ મંદિરમાં મોકલાવવાની વ્યવસ્થા કરો તો ત્યાંથી રા. વિશ્વનાથ આવવાના છે તે લેતા આવે. મારે પુસ્તકની ઘણી જ જરૂર છે.

ઉત્તરાર્ધની માત્ર ૪૫ નકલો જ ગઈ છે. પૂર્વાર્ધની ૧૬૦ લગભગ ગઈ છે. પ્રેસનું બીલ પતવામાં ખૂબ મુશ્કેલી ઊભી થઈ છે. બને તે ખરું મોદી આ અમાસે ખાદી ભંડારમાંથી છૂટા થાય છે- છૂટા કરે છે. કદાચ અડાસની રાષ્ટ્રીય શાળામાં જશે. માત્ર મારું અન્નજળ અમદાવાદમાંથી ખૂટતું નથી.

મારે કદાચ અનસૂયાબ્હેન જોડે મુંબાઈ જવું પડે. કારણ તેઓ પાછાં-આવ્યે ચાર પાંચ દિવસ થયા-ગાંધીજીની સેવામાં હાજર થવાનાં છે. જો હું સાથે ન જાઉં તો મહિનો બહાર નીકળું ખરો-પગાર મળે છે. ઉત્તરસંડાથી પુસ્તકો પાછાં આવ્યાં છે. એજ.

લિ. સ્નેહાંકિત
પાંડુરંગના પ્રણામ

૪૩

શ્રી અમદાવાદ શનિવાર બપોર
(૨૪ મે .૨૪)

ભાઈ અંબાલાલ,

તમને પંદરેક દિવસ ઉપર એક પત્ર લખ્યો હતો તે પહોંચ્યો જ હશે. તમે મને એક વખત લખેલું કે ભીલ-સેવા મંડળને કેટલાક માણસોની જરૂર છે. તો આપણી શાળાના વિદ્યાર્થી ભાઈ છોટાલાલની ત્યાં આવવાની વૃત્તિ છે. તેમણે વિનીત-પરીક્ષા હમણાં જ પસાર કરી છે. તમારા આશ્રમમાં કે અન્ય કોઈ આશ્રમમાં ભાઈ સુખદેવને કહી એમની વ્યવસ્થા કરાવશો તો તે એક મારુ. જ કામ થએલું માનીશ. એમને પગાર પણ ત્રીસેક રુ. મળે તો સારુ.. એટલું કામ બને ત્યાં સુધી થવું જ જોઈએ. સુખદેવને મળી મને શું થયું તે સત્વર લખી જણાવશો.

મારે હજી રજા જ ચાલે છે. મારે કદાચ વર્ધા જવાનું થાય. શેઠ જમનાલાલ બજાજને એક, પોતાનાં છોકરાં માટે સારો ટ્યૂટર જોઈએ છે. કાકા સાહેબે મારું નામ સૂચવ્યું છે. તેઓ અનસૂયાબ્હેન તથા બેંકર સાહેબ સાથે બારોબાર પતાવટ કરી લેશે. મને રૂબરૂમાં મળવાનું કહ્યું હતું; પણ હું તે દિવસે સરખેજ ગએલો એટલે મળી શકયો નથી. નક્કી થયે પત્ર લખીશ. આપણે તો બધે ઈશ્વરનો દરબાર છે. કયાંયે જવા હા કે ના શાની હોય ? ઉપનિષદો જૂનના અંતમાં મોકલાવીશ. હાલમાં ખૂબ વાંચું છું. એવું તો પરીક્ષા માટેએ નહિ વાંચ્યું હોય. મોટી મઝામાં છે.

એજ **પાંડુરંગ**

૪૪

શ્રી અમદાવાદ, શુક્રવાર (૬ જૂન .૨૪)

ભાઈ અંબાલાલ,

તમારો પત્ર મળ્યો. પ્રારબ્ધ બળવાન છે. વર્ધા જવાનું લગભગ નક્કી થયું હતું. પણ આ લોકોએ કોઈ પણ પ્રકારે, મને છોડવાની અનિચ્છા જણાવી. એટલે ત્યાં જવાનું માંડી વાળવું પડ્યું છે. કાકા સાહેબે જમનાલાલજીને તેવો પત્ર લખી નાંખ્યો છે. આમ કરી આ લોકો નાહક આ ક્ષુદ્ર શરીરનું મહત્ત્વ માત્ર વધારે છે. મારામાં, નહિ તો, એવું શું છે ? ભ્રમતિ ભુવને મે રામેચ્છા તથૈવ તથા વૃતમ્ । બીજું શું ?

યોગવાસિષ્ઠ, મૂળ સંસ્કૃતમાં, વાંચવા માંડ્યું છે. ભાષાન્તરની પાછી શરૂઆત થઈ છે. આ છેવટનો અંક છે. એક દૃષ્ટિએ છેવટનો અંક નીરસ હોય છે; બીજી દૃષ્ટિએ એના જેવો રસ બીજા કોઈ અંકમાં નથી આવતો. મીલન ત્યાંજ છે.

જો, જો, ''रात्रिर्गमिष्यति भविष्यति सुप्रभातम्'' એ શ્લોકનો મર્મ ઘડી વાર પર ભૂલી

જતા ! કોઈ વાર વખત મળે તો આ તરફ આવજો. ભેગા મળી બે ઘડી આનંદ કરીશું. હાલ એજ. છોટાલાલનું શું કર્યું ?

લિ. સ્નેહાંકિત
પાંડુરંગના પ્રણામ

તા.ક. બની શકે તો ત્રણેક સારા કામળા તૈયાર કરાવશો.

પાંડુરંગ

૪૫

શ્રી અમદાવાદ, શનિવાર સ્હાંજ
(૧૯૨૪) વિ.સં. ૧૯૮૦ (૨૩-૮-૨૪)

ભાઈ અંબાલાલ,

તમારા તરફથી કોણ જાણે કાગળ આવ્યે કેટલાએ દિવસ થઈ ગયા. હું પણ શૂન્યમનસ્ક હોવાથી કંઈ લખી શકયો નહિ, અને તમે પણ મારો પત્ર ગયા વગર કાગળ ન લખવો એવો નિશ્ચય કર્યો હોય તેમ પત્ર ન જ લખ્યો !

ઉપનિષદોનું પુસ્તક મેં ક્યારનુંએ વાંચી નાખ્યું છે. ઘણાં પાનાં છૂટા હતાં અને બીજા ઢીલાં થઈ ગયાં હતાં એટલે સારું કરીને અપાય તો ઠીક એ હેતુથી બધું બાઇન્ડર પાસેથી સારી રીતે બંધાવી લીધું છે. આ મહિનાના અંતમાં મોકલાવવાની વ્યવસ્થા કરીશ.

સાથે 'ઉપનિષદોની વાતો' એ નવું પુસ્તક મોકલાવ્યું છે. પ્રચલિત ટીકાઓથી કેટલેક ઠેકાણે સ્વતંત્ર વિચાર કર્યો છે જે તમે સ્હેજે જોઈ શકશો. સામાન્યવર્ગને માટે ભાષ્યોનાં ભાષાન્તરો કરતાં આવી સારરૂપ વાર્તાઓ આપવી ઠીક લાગવાથી તે જુદી કાઢી છે. બધું વાંચી જઈ સૂચનાઓ જરૂર મોકલશો. પ્રવાસ વિષે લંબાણથી વાત તો રૂબરૂમાં થઈ શકે. અકિંચનતાને લીધે પ્રકાશનનો હક બીજાને આપવો પડ્યો છે. ફાયદો નહિ જેવો જ છે. પણ ખં.બં. ની જાહેરાત થશે એટલું ઓછું નથી.

પુરાણોનો અભ્યાસ શરૂ કર્યો છે. વામનપુરાણ-મૂળ વાંચું છું. નડિયાદથી બધાં મળી શકે તેમ છે. પણ 'રાત ટૂંકી ને વેષ ઘણા' જેવું છે. પછીથી અવસર નહિ મળે જાણી વાંચું છું.

એજ,

પાંડુરંગ

૪૬

શ્રી અમદાવાદ, મંગળવાર બપોર
(૩૦ સપ્ટેમ્બર .૨૪)

ભાઈ અંબાલાલ,

દસબાર દિવસ નર્મદા તટે ફરી કાલે સ્હાંજે ઘેર આવ્યો. કબીર વડ વગેરે સ્થળો જોયાં. દશ્યફળમાં વાસુદેવાનંદસરસ્વતીએ લખેલા ન્હાના મોટા મળીને દસબાર ગ્રંથો જોવા મળ્યા. એક ગ્રંથ દત્તપુરાણ- ભેટ મળ્યો. મેં તો સ્વામીજીનો દત્ત મહારાજનો પ્રસાદ જ માની લીધો. અદશ્ય ફળ વર્ણવ્યું જાય તેમ નથી.

તમારી પાસે મેં ઘણા વખત પર ત્રણેક સારા કામળાની માગણી કરેલી. પણ પાછું લખવાનું ભૂલી ગયો. શીત ઋતુ પાસે આવી છે. રતનલાલે પાછું સંભાર્યું ત્યારે યાદ આવ્યું. કોઈની સાથે જરૂર મોકલાવી આપશો.

તમે દૂર ગયા છો. હું દૂર-સુદૂર જવાનો વિચાર કરી રહ્યો છું. જુદા જુદા માણસો મને બોલાવે છે. પૈસાનો ટોટો નથી. પણ એ મોહજાળમાં હું ફસાઈ પડું તો ? મારે એ બધાને લાત માર્યે જ છૂટકો. આવી જાતની નિષ્ઠુરતા કેળવ્યા વગર ઈશ્વરી હૃદયની આર્દ્રતાનો અનુભવ નહિ થાય. તમને રજા હોય ને મહિનો સાથે રહો તો ઠીક. ભવિષ્યમાં વખત ન પણ મળે.

પાંડુરંગ

મોદી અડાસ છોડી મુંબઈ ગયા છે.

પાંડુરંગ

૪૭

શ્રી અમદાવાદ, શનિવાર બપોર
(૨૫ ઓક્ટોબર '૨૪)

ભાઈ મોદી,

તમારા બંને પત્રો મળ્યા છે. મને પંદરેક દિવસથી અતિશય તાવ આવે છે. બે ચાર દિવસથી કંઈક ઠીક છે, છતાં અશક્તિ દાખવે છે. આખો દિવસ લગભગ પથારીમાં જ જાય છે. વિચારસ્ફૂરણ માટે આનાથી બીજી સારી નિવૃત્તિ ન જ મળી હોત.

નબળાઈનાં રોદણાં રડ્યે એ દૂર નથી થતી. એને તો પગ તળે કચડ્યે જ છૂટકો. પાપનિવારણ માટે પશ્ચાત્તાપ જેવું ઓસડ નથી. પણ પશ્ચાત્તાપ તીવ્ર અને જીગરનો જોઈએ. અંત:કરણ રડી, કકડી ઊઠવું જોઈએ. ગોલ્ડસ્મીથ કહે છે તેમ પશ્ચાત્તાપ કરતાં કરતાં પણ જે

"Planning sins anew' ★ એ સ્થિતિ હોય તો એ એક જાતનો દંભ કહેવાય.

ખાદીના કકડા માટે હું શું લખું ? મને લાગે છે કે 'ભંડાર'ને પૈસા મોકલવાથી પોતાની જાતને નકામું મહત્ત્વ આપ્યા જેવું થશે. તમને અંતરમાં ખરેખરી લાગણી થઈ હોય તો બીજું કંઈ જ કરવાની જરૂર નથી. યોગ્ય લાગે તેટલા પૈસાથી કોઈ ભૂખ્યાને જમાડો યા નાગાને વસ્ત્રદાન કરો. એટલે તમે મેલમાંથી મુક્ત થશો.

તમે લખ્યા પ્રમાણે મેં પરસોત્તમને ૨૫ રૂા., ૧૦ આના, ૯ પાઈ આપ્યા છે. વધારે ઓછું લ્હેણું નીકળતું હોય તો મને લખી જણાવશો. અશક્તિને લીધે લાંબો પત્ર નથી લખી શક્યો. એજ

લિ. સ્નેહાંકિત
પાંડુરંગના પ્રણામ

★ નવાં પાપની યોજના

૪૮

શ્રી અમદાવાદ કાર્તિક શુ. એકાદશી
(૮ નવેંબર '૨૪)

ભાઈ અંબાલાલ,

તમારો પત્ર મળ્યો. ચંદ્રશંકરને ત્યાં-ઘેર કે આશ્રમમાં-કામળા આવ્યા નથી. એટલે તમે જેને આપ્યા હોય તેને ત્યાં ખબર કાઢશો.

મહિનો થઈ ગયો છતાં હજી માંદગી દૂર થતી નથી. વચમાં વચમાંથી તાવ પણ ડોકીયું કરે છે. કંઈક ઉધરસ પણ છે. એમ ત્રિવેણી સંગમ છે. પુનીત થવું હોય તો વહેલા આવશો.

વૈદ્યરાજની દવા ચાલે છે. 'યમરાજ સહોદર' સાથે ખૂબ મિત્રાચારી બંધાઈ છે. 'નાનાભાઈ' સાથે પણ મિત્રાચારી કરાવી આપે તો નવાઈ નથી. હું તો દ્વૈતાદ્વૈ ભયં ભવતિનો છૂટે માથે ઉપયોગ કરું છું ને બીજા ધન્વંતરિની શોધખોળ ન કરતાં એકને જ વળગી રહ્યો છું - વળગી રહેવા માગું છું. જ્વર-પુરાણ લાંબું છે. એ ને પ્રવાસ-પુરાણ મળી એક મહાપુરાણ થશે. સાજો થાઉં તો અને ત્યારે બધું લખી જણાવીશ.

બધા હવાફેર કરવાની સલાહ આપે છે. પણ એ થઈ સલાહ ! લગભગ બે મહિના રજા હતી. અઠવાડિયાથી ઘરના પૈસા ખરચી રોજનો રૂા.- ગાડીમાં સ્હવારે કલાક ભણાવવા જઉં છું. એમની ગાડીની યાચના કોણ કરે ? ગયે મહિને ભાષાંતર ૨૦ પાનાં જ કરી શક્યો છું. બધા મળી ચાળીસેક રૂા. મળશે. આ મહિને તો હજી લીટીએ નથી લખી. આવી સ્થિતિમાં હવાફેર કેમ થાય ? એપ્રિલથી સપ્ટેમ્બર સુધી મહિને ૯૫ મળેલા. છતાં પાસે આકાશ છે. એજ

લિ. **પાંડુરંગના પ્રણામ.**

૩૯

૪૯

શ્રી અમદાવાદ ગુરુવાર, બપોર
(૨૧ નવેમ્બર '૨૪)

ભાઈ અંબાલાલ,

ઈશ્વર અત્યંત દયાળુ છે. એની દયાનો પરચો વારંવાર આવે છે, પણ માણસ પોતાનું જીવન તપાસતો નથી.

ગાંધીજીએ અપવાસ શરુ કર્યો, અને અનસૂયાબેન દિલ્હી ગયાં. એ પાછાં આવ્યાં, ને દિવાળી આવી. બધું મળીને દોઢેક મહિનો લાગલગાટ ભણાવવાનું બંધ રહ્યું એટલે દિવાળી પછી મેં ભાડાની ગાડીમાં ભણાવવા જવાની શરૂઆત કરી. એમની ગાડીની યાચના કોણ કરે ? અને મારાથી આવી શકાય તેમ નથી એવી દયા પણ કોણ ભાળે ? એ પોતે થઈને સૂચના કરે તો વાત જુદી; પણ શ્રીમંતોમાં એટલી અક્કલ ને રહેમદિલી આવવાને હજી વાર છે.

શ્રમને પરિણામે સુધરવા લાગેલું શરીર પાછું લથડ્યું (પરમ દિવસે રાત્રે તો સ્થિતિ ઘણી ગંભીર હતી.) ઈશ્વરે લાજ રાખી. બેન પણ ચાર દિવસથી મુંબઈ ઉપડી ગયાં છે. ચોવીસે કલાક લગભગ પથારીમાં જ જાય છે. દૈવયોગે મળેલા આ આરામની અસર જે થાય તે ખરી.

કામળાઓની અત્યંત જરૂર છે. તમે આવો ત્યારે લાવવાનું ભૂલતા ના. રજા મળે કે તરત જ આવજો. મોદીનું સરનામું :-

ભાટીઆ બાલરક્ષક વિદ્યાલય
મનોરદાસ સ્ટ્રીટ, ફોર્ટ, મુંબઈ.

મોદીનો મહિનાથી પત્ર નથી. મહિના ઉપરનું ઠેકાણું લખ્યું છે.

પાંડુરંગ

૫૦

શ્રી અમદાવાદ મંગળવાર સવાર
(૧૬ ડીસેમ્બર '૨૪)

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર મળ્યો. ગંભીર માંદગીની પથારીમાંથી લગભગ મહિના ઉપર મેં તમને પત્ર લખ્યો હતો તેનો પણ જવાબ ન આવ્યો એટલે મેં માની લીધું કે તમે કોઈ ઊંડા આત્મચિંતનમાં ડૂબી ગયા હશો. ત્યાંથી તમને ચલિત કરવાનું ઠીક ન લાગ્યું એટલે બીજો પત્ર નહોતો લખ્યો... લખવાની તાકાત પણ નહોતી. દશેરાથી હું તાવથી પથારીવશ છું. હજી તબિયત ઠેકાણે આવતી નથી.

ભાઈ વ્યાસ અહીં આવ્યા છે. મને બે ચાર દિવસમાં ઠીક લાગે તો હવાફેર માટે નર્મદા

જવા વિચાર છે. એ પણ સાથે આવશે. તમને રજા હોય અને બીજી કોઈ પણ જાતની તકલીફ પડે તેમ ન હોય તો તમે પણ આવો તો ઠીક. એ બહાને મળી શકાશે ને સાથે નર્મદા જવાશે. આપણા ત્રણેની સાથે એવી મુલાકાત કદાચ આ છેલ્લી જ થશે માટે બને તો જરૂર આવશો. શુક્રવાર સુધી તમારી અમદાવાદ રાહ જોઈશું.

બીજું મેં તમે લખ્યામુજબ રૂા. ૨૫-૧૦-૯ પરસોતમને આપી દીધાનું તમને લખી જણાવેલું. તે ઉપરાંત તમારું કંઈ લ્હેણું નીકળતું હોય તો લખી જણાવશો. હાલ એજ

લિ. સ્નેહાધીન **પાંડુરંગ**

નર્મદા પ્રથમ મુકામ અંબાલી.

૫૧

શ્રી અમદાવાદ શનિવાર સાંજ
(૨૫ જાન્યુ. ૧૯૨૫)

ભાઈ અંબાલાલ,

તમારો પત્ર વખતસર મળેલો. રોગનો ભોગથી ક્ષય થાય એજ ઈષ્ટ છે. બધા રોગનું મૂળ ભવરોગ છે. મૂળનો નાશ થતાં ડાળાં પાંદડાંનો પોતાની મેળે જ નાશ થશે. પણ મૂળનો નાશ કરવાનો યત્ન ન આદરતાં જે ડાળાં પાંદડાંનો નાશ કરવામાં જ શક્તિનો વ્યય કરીશું તો મહેનત નિષ્ફળ જ જવાની, કારણ કે એ તો થોડા સમયમાં ફરીથી ફૂટી જ નીકળવાનાં. માટે મૂલે કુઠારઃ ની જરૂર છે. અને એને માટે તો વૈદ્યો નારાયણો હરિઃ વગર બીજો કોણ સલાહ આપી શકે ?

પુરોહિત કાલે જ મળ્યા. એમને રૂપિયા આપી દીધા છે. એ ગોધરે નથી જવાના એટલે ઉપનિષદો વગેરે મોકલી શકાશે નહિ. કામળા આશ્રમમાંથી મળી ગયા છે. મોટી બુધવારે પરણે છે. મારે ચારપાંચ દિવસ ભણાવ્યા પછી પાછી લાંબી રજા પડી છે. ખૂબ કામમાં છું તેથી કાગળ નથી લખાતો. તબિયત ઠીક છે. હાલ એજ.

લી. સ્નેહાધીન **પાંડુરંગ**

૫૨

શ્રી અમદાવાદ તા. ૧૮-૨-૨૫

ભાઈ અંબાલાલ,

થોડાક દિવસ ઉપર મેં તમને એક પત્ર લખ્યો હતો તે પહોંચ્યો જ હશે. તેમાં મેં લખેલું કે કામળા મને આશ્રમમાંથી મળી ગયા છે, પણ તમે તમારા પેલા શિક્ષકને એ વાતની ખબર આપી હોય એમ નથી લાગતું, કેમકે આશ્રમમાં એ, એ બાબત હજી પણ પત્ર લખ્યા કરે છે. માટે એને એકદમ ખબર આપી દેશો કે કામળા મને મળી ગયા છે. હવે આશ્રમમાં પત્ર ન લખે.

હાલમાં તો હું કંઈક મીલ-મજૂર બન્યો છું. અઠવાડિયામાં ત્રણ દિવસ આશ્રમમાં જવું પડે છે. અગીયાર સાડા અગીયારે ઘરમાંથી નિકળું છું તે છ સાડા છએ પાછો આવું છું. બેંકર કે અનસૂયાબેન અહીં નથી એટલે આ વૈતરામાંથી તુરત છૂટી શકાય તેમ નથી લાગતું.

જમનાલાલજીવાળું પ્રકરણ પાછું ઉપસ્થિત થયું છે. કદાચ વર્ધા જવું પડશે. આ બધી ગડબડમાં હાલ વંચાય છે થોડું જ. અહીં રહેવાનું થાય તો કાંકરીઆવાળી ગુફામાં રહેવા જવા વિચાર છે. ઘેર શિવપુરાણ અને ગુફાએ વિચારસાગરનું વાંચન ચાલે છે. તમે એપ્રિલમાં આવી શકશો ? આવો તો આપણે ચાર દિવસ ગિરનાર જઈ આવીએ. પણ આ બધું ઈશ્વર મને અહીં રાખે તો.

કામળાના પૈસાનું શું કરુ. ? ઓઢણી વગેરે લીધી નથી, કેમકે સારો માલ ખલાસ થઈ ગયો છે. મોદી પરણીને પાછા મુંબઈ ઉપડી ગયા છે. હાલ એજ.

પાંડુરંગ

૫૩

શ્રી અમદાવાદ તા. ૨૫-૨-૨૫

ભાઈ મોદી,

તમારા બંને પત્રો મળ્યા. બીજો પત્ર શિવરાત્રીને દિવસે જ મળ્યો, એટલે કંઈ લખી શક્યો નહિ. કેશવલાલ મને મળ્યા નથી. મુંબઈ આવી ગયા હશે એમ માનું છું.

ગઈ કાલે વાંચ્યું કે જામસાહેબની સિંહણને સાપ કરડવાથી તે મરણ પામી. તેથી તેનાં બચ્ચાંને બકરીને ધાવવું પડે છે. અપવાદ ભલે હોય પણ સિદ્ધાંત ચોક્કસ છે કે જ્યારે સિંહણનાં બચ્ચાંને પણ શ્રીમંતની સોબતને લીધે માન મૂકી બકરીને ધાવવું પડે છે ત્યારે બીજાની શી કથા ! આ ન્હાની સરખી વાત તમને વિચાર માટે લખી મોકલી છે. ઈશુનું પેલું ઊંટ અને સોયના નાકાવાળું વચન તમને યાદ હશે જ.

ગી.મા. ની બધી નકલો કોઈ પુસ્તક-વેચનાર ખરીદી લે ખરો ? ૩૦-૩૫ ટકા કમિશન આપીએ. પૈસા આવે તો 'પૂર્વાર્ધ'ની દ્વિતીય આવૃત્તિ મારે હાથે નિકળે. 'ઉપનિષદોની વાતો' તમે લઈ લેવા તૈયાર છો ? માત્ર શરત એટલી કે "it must not die" મારે પાઈ પણ ન જોઈએ. 'નવજીવન' છપાવે, પણ મારે એક "Publication" તમને આપવું છે; અને બીજું હું ન પણ લખી શકું. વૃત્તિ દિવસે દિવસે ખૂબ ઉપરામ પામતી જાય છે.

આશ્રમની બલા ટળી છે. અઠવાડિયામાં એકવાર જ જવું પડે છે. હજી બેંકર આવ્યા નથી એટલે વર્ધાનું અનિશ્ચિત જ છે. કદાચ બંને ઠેકાણે ના પણ પાડું. બધો ૨૫૦-૩૦૦ નો ખેલ છે. ખેલ શું કરે છે જોઈએ. એજ

લિ. સ્નેહાધીન **પાંડુરંગ**

૫૪

શ્રી અમદાવાદ તા. ૧-૩-૨૫

ભાઈ મોદી,

બે ચાર દિવસ ઉપર લખેલો પત્ર મળ્યો જ હતો. ત્યાં જવાનું નક્કી થાય કે બેંકર છોડવા તૈયાર થયા છે. કંઈ પત્ર expected તો નથી જ. જઉં તો જૂનમાં જવું પડે. ત્યાં સુધી બેંકર ચાલુ રાખે, કોઈ સગવડ પણ કરી આપે. પણ એ મને પસંદ નથી, જૂનમાં તો મારે ઊડવું છે, વર્ધા જઉં તો બંધનમાં પડું. બંનેને કાલે ના પાડી દઉં છું !

ગી.ભા. બીલકુલ ગઈ નથી, ન જાય તેનીય ચિંતા નથી, બે ચાર મહિનામાં જે થાય તે ખરું પછી તો ઈશ્વરને ચિંતા !

૫૫

શ્રી અમદાવાદ તા. ૧૦-૩-૨૫

ભાઈ અંબાલાલ,

તમારો પત્ર મળ્યો છે. મેં તો તમને પ્રથમ પત્ર લખ્યો તે દિવસે જ બંને ઠેકાણે ના કહી દીધી છે. અહીંની આશ્રમ-શાળામાં-મારે વર્ધા ના જવું હોય તો મને રાખી લેવાને પણ કાકાસાહેબ તૈયાર છે. પણ રાત થોડી ને વેશ ઘણા. માટે કંઈ પણ ન જતાં સ્થિર બેસવાનું નક્કી કરી મેં ત્યાં પણ ના કહી છે, પૂર્ણ અનુકૂળતાની રાહ જોનારને તો "हा हन्त हन्त" કહેવાનો જ વખત આવવાનો. મોદીને લંબાણથી પત્ર લખ્યો છે એટલે વહેલા મોડા તમે સર્વ બીના જાણી શકશો. હાલ તો 'मौनं' એજ મારું તમને 'મિત્રાનુશાસન' છે.

ગી.ભા. સુધારવા માંડી છે, નહિ જેવો જ ફેરફાર ઈષ્ટ લાગે છે. થોડાંક વાક્યો બદલ્યાં છે. reference વગર ન સમજાય એવું હોય ત્યાં ટૂંક નોંધ જોડી છે. વ્યાકરણમાં બે ત્રણ ભૂલો થયેલી તે સુધારી નાખી છે. બીજી સૂચના કરશો. હાલ એજ

લિ. સ્નેહાધિન **પાંડુરંગ**ના પ્રણામ

૫૬

શ્રી અમદાવાદ ગુરુવાર સવાર
(૧૭ એપ્રિલ '૨૫)

ભાઈ મોદી,

દસેક દિવસથી કાંકરીયાની ગુફામાં રહેવા ગયો છું. આજે ગુરુવાર હોવાથી ઘેર આવ્યો છું. તમારી ચિઠ્ઠી તથા પુસ્તક મળ્યાં. મેં લખ્યા વગર તમે પૈસા મોકલાવ્યા એ ઠીક ન કર્યું. મારે પૈસાની અત્યારે બિલકુલ જરૂર નથી એટલે મ.ઓ. પાછો મોકલાવ્યો છે માટે માઠું લગાડશો નહિ.

ઈશ્વર અત્યંત દયાળુ છે. એની દયાનો પરચો વારંવાર આવ્યા જ કરે છે. નોકરી છોડી

રામભરોંસે ઘેર બેઠો પણ કોઈ પણ જાતની તંગી નથી. નોકરી છોડી ને થોડા દિવસ પછી બાની તબિયત અત્યંત લથડી ગઈ. ફેબ્રુઆરીનો ચઢેલો પગાર પણ આવ્યો નહોતો. લાગ્યું કે મનકી મનમાં રહી જશે. પણ દત્ત મહારાજે મહેર કરી. એકદમ ૭૦-૭૫ રૂા. નાં પુસ્તકો ગયાં-જે કે શાળાઓ તો બધીએ ફેરવાઈ ગઈ છે- થોડા દિવસ પછી ચઢેલો પગાર પણ આવી ગયો. એક જણે વાતેવાતમાં છ ગોળીઓ આપી ને બાને પણ એકદમ આરામ થઈ ગયો. કાંકરીઆથી શરુઆતમાં બે ચાર દિવસ ઘેર જમવા આવતો. પછીથી તો એક દેવદૂતે ત્યાં જ ખૂબ આગ્રહપૂર્વક-આંખમાં પ્રેમાશ્રુ આણીને-જમવાની વ્યવસ્થા કરી. આખું કુટુંબ ખૂબજ પ્રેમાળ અને ભાવિક છે અને મારે માટે ખૂબ તકલીફ ઉઠાવે છે. મારે અને એમનો પૂર્વ પરિચય માત્ર એક બે વખત પાંચ સાત મિનિટ વાતચીતનો જ. બધી ઈશ્વરની લીલા છે, આપણે કેવળ નિમિત્તમાત્ર છીએ એવી દૃઢ-માત્ર મોઢાની જ નહિ- શ્રદ્ધા કેળવવી જોઈએ.

થોડાક દિવસ પર કાકાસાહેબને મળવાનું થયું હતું. મારી સંસ્કૃત ટીકાથી તેઓ ખૂબ પ્રસન્ન થયા. વર્ધા અથવા આશ્રમમાં રહેવાનો પાછો આગ્રહ થયો. પૂર્ણ એકાંત અને સંસ્કૃત લાયબ્રેરી વગેરે સર્વ સગવડ પૂરી પાડવા કહ્યું. પણ વિચાર કરીને કહીશ એમ કહી નાસી છૂટ્યો ને નાઠો તે પાછો હાથમાં શાનો આવે ? લંબાણથી હવે પછીના પત્રમાં. સર્વને પ્રણામ.

પાંડુરંગ

૫૧૭

શ્રી અમદાવાદ શુક્રવાર, સવાર
(૨૪ એપ્રિલ '૨૫)

ભાઈ અંબાલાલ,

તમારો પત્ર મળ્યો, દોઢેક મહિના ઉપર રતનલાલ મળ્યા હતા, તેમણે નર્મદાકિનારે એક સુંદર સ્થાનની વાત કરેલી. તે ઉપરથી વીસેક દિવસ ઉપર મેં તેમને એક પત્ર લખેલો. પણ સ્વભાવો દુરતિક્રમ: ! હજી ઉત્તર નથી.

ટીકા પૂરી થઈ છે. બધી લઈને મંગળવારે કાકા પાસે ગયો હતો. તેમણે 'પ્રેસ-કોપી' કરવાની વેઠ પણ મને જ વળગાડી-પ્રુફ તપાસવાની ન વળગાડે એટલે થયું ! શુભાશુભકર્મત્યાગનું રહસ્ય દિવસે દિવસે વધારે સ્પષ્ટ થતું જાય છે.

હું જે ભાઈને ત્યાં ભિક્ષા કરું છું તેમની પાસે સ્વામી શ્રી વાસુદેવાનંદ સરસ્વતીની પ્રસાદીરૂપ શ્રીએ સ્વહસ્તે લખી મોકલેલી સ્વકૃત રામકથાની એક તદ્દન જીર્ણ થઈ ગયેલી નકલ પડી છે. પોતે એને પૂજનમાં રાખે છે, તેની બીજી નકલ કરી આપવાનું મેં સ્વીકાર્યું છે. પાંચમ ગુફામાં જ થશે.

ટીકા શરુ કરતાં પહેલાં સનત્સુજાતીય પર ગુજરાતી વિવરણ લખવાનું શરુ કર્યું હતું.

ટીકાની નકલ કરવાની વેઠ ન આવી પડી હોત તો પાંચમ પહેલાં એ કદાચ પૂરું થઈ જાત. એ પૂરું કરવાનો તરંગ પણ છે.

રતનલાલ આઠેક દિવસમાં આવનાર છે. એમની પાસેથી હિમાલયની પણ કેટલીક માહિતી મેળવવાની છે. ઈશ્વરની અન્યથા ઈચ્છા ન હોય તો પ્રયાણકાળ નક્કી જ છે. ગુરુપૂજન સ્થાન પર જઈને જ થશે. પણ સ્થાન હજી નિશ્ચિત નથી થઈ શકયું. હિમાલય જઉં તો તમને માર્ગમાં દાહોદ સ્ટેશને આવી શકશો તો મળીશ ખરો.

મ.ઓ. પહોંચ્યો હશે. મારાં પુસ્તક મોકલવાની જરૂર નથી. રામાયણ તો છાત્રદેવોનો પ્રસાદ છે–તેમના પ્રેમાશ્રુથી સિંચાયેલું છે. તમે જ એનો સદુપયોગ કરી શકશો.

ખૂબ આનંદમાં છું. પણ એમાં વિરહની ગમગીની અને યારની ભાવિ ભેટનો ઉલ્લાસ બંને છે. મોદીને કંઈ લખશો નહિ. એ sensitive છે. એને લાગી આવશે. હું જ લખીશ.

૫૮

શ્રી

શુકલ કૂવા પાસે ગોધરા
અમદાવાદ
મંગળવાર, બપોર
(૨જી મે, ૧૯૨૫)

ભાઈ મોદી,

હજી મન અનિશ્ચિત જ છે. ગોધરા જ છું. ચાર પાંચ દિવસ પછી વડોદરે જવાનો છું. કાકા સાહેબને કદાચ મળવાનું થાય. પૂનમ પછી બીજો પત્ર લખીશ.

તમારા શેઠને એક માણસની જરૂર છે એમ તમે કહેતા હતા. મારો એક દક્ષણી મિત્ર–ઈન્ટરમાંથી અસહકાર કરેલો– એ જગ્યાએ રહેવા તૈયાર છે. તો કામ શું કરવાનું છે, પગાર વગેરે શું આપશે તેની વિગતવાર ખબર મને ઉપરને સરનામે વળતી ટપાલે લખી મોકલશો. આ કામ મારું પોતાનું જાણી કરવાનું જ છે. એ જગ્યાએ નહિ તો બીજી કોઈ જગ્યાએ પણ જો એને ગોઠવી શકાય તો એક મોટું કામ થશે. એ પરિણીત છે માટે રહેવાનું શેઠને ત્યાં ચોવીસે કલાક છે કે કેમ તે સર્વ પણ ચોક્કસ પૂછી લખી જણાવશો. એજ. વ્યાસ મળેલા. ભાઈ કેશવલાલને મારા તરફથી ખબર પૂછશો.

લી. સ્નેહાધીન
પાંડુરંગના પ્રણામ.

૫૯

શ્રી અમદાવાદ ગુરુવાર સાંજ
(૫ જૂન, '૨૫)

ભાઈ અંબાલાલ,

ગઈ કાલે અમાદવાદ આવી ગયો છું. આજે સવારે કાકા સાહેબને મળી આવ્યો. મોઢેથી તો શનિવારથી આશ્રમમાં શિક્ષક તરીકે જોડાવાનું કબૂલ કરી આવ્યો. પણ અંત:કરણ કહ્યા જ કરતું હતું કે એમાં શ્રેય નથી. એટલે ઘેર આવી ચિઠ્ઠી લખી કે મનથી પૂર્ણ રીતે 'આશ્રમાઈટૂ' થયા વગર આશ્રમમાં જોડાવું એ એક રીતે અંત:કરણને દગો દેવા જેવું છે. એટલે હું નહિ જોડાઈ શકું. કાકા સાહેબે પાછું ત્રણ વાગે મળવાનું કહ્યું. પાછો મળ્યો. તમારા આશ્રમની વાત કરી. પણ ત્યાંના કરતાં અહીં જોડાવું ઠીક એમ અનેક રીતે દલીલ કરી. સ્વામીએ આટલી નાની વયમાં આવો નિર્વેદ કેમ, એમ પૂછયું. પણ કેમ અને શાથી, એનો ઉત્તર કોણ આપી શકે ? દિલનું દર્દ સમાન દર્દે ઘાયલ થએલું દિલ જ પારખી શકે. વાચાળ મુખ એનો જવાબ શી રીતે આપી શકે ? છેવટે શિક્ષક તરીકે નહિ તો એમ ને એમ પણ આશ્રમમાં જ રહેવાનું કહ્યું. હું જોઈશું કહી નાસી છૂટ્યો. છેલ્લા કેટલાક દિવસથી અંત:કરણ રડે છે. પૂરતી ઊંઘ પણ નથી, અને એની અસર શરીર પર પણ થયા કરે છે. આશ્રમ જેવા મોટા વર્તુલમાં ન જ જવું એવું કહે છે. તમે કહેતા હતા તે નદી કાંઠે રહી શકાય તેમ હોય તો લખશો. તથા કામની પણ રૂપરેખા દોરશો. હૃદય તો એમ જ કહે છે કે કોઈ ઠેકાણે ન જોડાવું. ચોમાસું ધાર્યા કરતાં વહેલું બેઠું એથી પણ કામ થોડુંક કપરું થઈ પડ્યું છે. જવાબ ચારપાંચ દિવસની અંદર જ લખશો. ભાઈનું હજી કંઈ ઠેકાણું નથી. કાલે Mehtaને મળવા રાંદેર જાય છે.

પાંડુરંગ

૬૦

શ્રી અમદાવાદ ગુરુવાર સાંજ
(૫ જૂન ૧૯૨૫)

ભાઈ મોદી,

ચોમાસું ખૂબ વહેલું બેઠું અને હૃદયની અશ્રુધારાનો વેગ પણ અત્યંત વધી પડ્યો. આજે સવારે કાકાસાહેબને મળ્યો. મોઢેથી આશ્રમમાં જોડાવાની હા પાડી આવ્યો. પણ અંત:કરણ ઘંટ વગાડીને કહેવા લાગ્યું કે ત્યાં શ્રેય નથી. એટલે ઘેર આવી ચિઠ્ઠી લખી કે મનથી પૂરેપૂરો 'આશ્રમાઈટ' થયા વગર આશ્રમમાં શિક્ષક તરીકે જોડાવું એ અંત:કરણને દગો દેવા જેવું છે, એટલે હું નહિ જોડાઈ શકું. જવાબમાં ત્રણ વાગે પાછો મળવાનું કહ્યું. ફરીથી ખૂબ દલીલ થઈ. દલીલમાં સાધુત્વની નમ્ર ઠેકડી તો હોય જ ! એમને એમ રહેવું હોય તો પણ ઘર કરતાં આશ્રમ ઠીક એમ કહેવામાં આવ્યું. હું તો જોઈશું કહી પાછો નાસી છૂટ્યો. ઝાલોદના જંગલમાં એક

નાનકડી નદી છે. સૃષ્ટિસૌન્દર્ય ઠીક છે. ત્યાં રહું તો ઠીક એમ લાગે છે. વ્યાસને પત્ર લખ્યો છે.

મન હજી અસ્વસ્થ છે. પણ એ અસ્વસ્થતામાં દુઃખ તો લેશ નથી. ततः किम्‌ની વ્યાકુળતામાં પૂરતી નિંદ નથી. શરીર પર પણ એની અસર છે. માથામાં તાલુના પ્રદેશમાં અત્યંત વેદના ઉપડી છે. વાળ કઢાવી નાખ્યા છતાં વેદના શમતી નથી. પ્રાણ મસ્તકમાં ઊર્ધ્વગતિએ ચઢવા માંડે કે શરૂઆતમાં એવી વેદના થાય છે એમ વાંચ્યું છે. પણ આ વેદનાને હું વરતી નથી શકતો. કાલે ખૂબ બરફ઼ ઘસ્યો, તેલ ઘસ્યું, પણ વેદના શમતી નથી. પાંચ છ દિવસમાં ભગવાનને મળવા વડોદરે જઉં છું. ત્યાર પહેલાં જવાબ આવે. પેલા ભાઈ માટે નોકરીની શોધ લાગે તો તો મને અમદાવાદ જણાવશો. એનું સરનામું અનિશ્ચિત છે.

પાંડુરંગ

રાંદેરથી પાછો પત્ર છે. ભાઈ કાલે મળવા જાય છે. થાય તે ખરું

૬૧

શ્રી અમદાવાદ, રવિવાર બપોર,
(૧૫ જૂન ૧૯૨૫)

ભાઈ અંબાલાલ,

આવતીકાલે સવારે ગોધરા જઉં છું. ભવિષ્ય અનિશ્ચિત છે. પણ થોડા દિવસ ગોઠે તો તમારાં જંગલોની હવા ખાવાની વૃત્તિ છે. એટલે બે દિવસ ગોધરે રહી બુધવારે સવારે ૮-૫૦ના ફાસ્ટમાં નીકળી ત્યાં આવું છું. કોઈ કારણસર ફાસ્ટ ચૂકી જવાય તો લોકલમાં તો જરૂર આવીશ.

છેલ્લા કેટલાક દિવસથી આંખમાં ઊંઘ નથી. માથામાં પણ ખૂબ વેદના થાય છે. અત્યંત restlessness છે. કોઈ અંદરથી ....જા.....જા એમ કહી ગોદાટી રહ્યું હોય એમ થયા કરે છે. પણ ક્યાં એમ પૂછતાં જવાબ નથી. આઠદસ દિવસ અમદાવાદ મહામુશીબતે કાઢ્યા છે તમારે ત્યાં પણ મનને ગોઠે એમ લાગતું નથી. છતાં તમારા આશ્રમનાં દર્શન તો કરવાં જ એમ વિચારી આવું છું. રૂબરૂમાં વાતચીત કરીશું. એજ

લિ. પાંડુરંગ

૬૨

Shri Friday Morning

Dear Ambalal,

Returned from Sainkheda to Mortakka. Maharaj not here. Expected on Monday or Tuesday. Will write in detail within a week.

Till then don't inform any one of my departure from Jhalod. All cheerful & gay. Will drop card myself at home.

P. V. Valame

Redirect my post if any at the following address
C/o Paramhamsa Maharajki Gufa
Mortakka, Zilla Nimar
Central Province

૬૩

Shri Friday Eve.

(૪ જુલાઈ, ૧૯૨૫)

Dear Modi,

Have come to Mortakka. Will write in detail within a week. All happy & gay. Headache all gone. Do send Rs. 10/- ten only-by m.o. as carly as possible. Mahatma orders to stay for three years more in Sadhana at Ahmedabad or Godhra. Re. to Bhai Keshavlal.

P. V. Valame

Address
C/o Paramhamsajiki Gufa
Mortakka Zilla Nimar
Central Province

૬૪

Shri Thursday

(૧૧ જુલાઈ, '૨૫)

Dear Ambalal,

Mahatma not likely to return soon. Sends word to return to Ahmedabad or Godhra. Wonderful dream. Starting tomorrow morning to see Bhagwan. Will reach Dohad at 1-25 Saturday noon. Will stop at Bhil Office. Send my dhoti with Vaidya. Journey full of experiences. Will write in detail from Baroda.

P. V. Valame

૬૫

Shri Friday morn.

(૧૧ જુલાઈ ૧૯૨૫)

Dear Modi,

Starting for Baroda this noon. M.O. just to hand. Visited several places & men. May go to Ratanlal. All healthy & cheerful. Will write in detail after seeing Bhagwan till Tuesday next. All corrospondence to be directed to the following address :-

Your most sincerely
P. V. Valame
C/o Vishvanath Sakharam esq.
Vithal Mandir, Godhra.

૬૬

શ્રી C/o માધવવિજય સં. પાઠશાળા
રણાપુર (નર્મદા તટ)
પો. સીનોર, વાયા મીયાગામ
(૨૪ જુલાઈ, ૧૯૨૫)

ભાઈ અંબાલાલ,

દિલગીર છું કે પરબીડીયું ન હોવાથી લાંબો પત્ર લખી શકતો નથી અને હવેથી તો સાદા પત્ર માટે પણ "Reply card' મોકલશો તો જ જવાબ મળી શકશે, કેમકે મેં તદ્દન નિષ્કાંચન સ્થિતિમાં રહેવાનો નિશ્ચય કર્યો છે.

સાંઈખેડામાં ખૂબ મેળો ભરાય છે, પણ કોઈને પણ આધ્યાત્મિક પ્રેરણા મળી શકતી હોય એમ નથી લાગતું. મને તો બધો પ્રકાર જોઈ ઘૃણા જ ઉપજી. રતનલાલના મહાત્માજી દેવાસથી મુંબઈ જવાના હતા. મેં પત્ર લખી પૂછાવેલું પણ પાછા વળવાની આજ્ઞા થઈ. રહીને ફાયદો પણ ન થાત. એટલે ભગવાનને મળવા વડોદ્દરે નીકળ્યો.

તમે દૂરંદેશીપણું વાપરી ઝાલોદથી દાહોદની ટિકિટ ન કાઢી આપી હોત તો ગાડરવાડા સુધી પણ ન પહોંચી શકાત. ગાડરવાડાથી સાંઈખેડા સોએક માઈલ છે. મોટર જાય છે પણ પાસે પૈસા ન હોવાથી પગે જ રપેટ કરી આવ્યો. હર્દામાં એક સારા મહાત્માની મુલાકાત થઈ. પાછા આવવા પૈસા ન હતા. સાંઈખેડાના મહાત્મા જેને જે માગે તે આપે છે. ચમત્કારથી નહિ પણ કોઈને કહીને. પણ યાચના કેમ કરાય ? પાસે ઘડિયાળ હતું, એક શીખ સાથે હતો. તેને કહ્યું કે મોરટક્કા જવું છે; ત્યાં સુધીનું ભાડું નથી- ઘડિયાળ રાખી થોડા પૈસા આપીશ ? 'કેટલા ?' મેં કહ્યું કે મેં ઘડિયાળના રૂા. ૨૦-૮-૦ ખરચ્યા છે. પણ તું જે આપું તે મારે કબૂલ છે. શીખે આઠ રૂપિયા આપ્યા. મોરટક્કા મોદીને લખી રૂા. ૧૦/-નો M.O. મંગાવી વડોદ્દરે

આવ્યો. ભગવાને કહ્યું કે તમને મારે કંઈ જ કહેવાનું નથી. માત્ર તમે એકાંતનું સેવન કરો ને જે સ્થિતિમાં બે ત્રણ કલાક રહી શકો છો તે જ સ્થિતિમાં ચોવીસે કલાક રહેવાનો અભ્યાસ કરો. ખૂબ આનંદથી ત્રણેક કલાક વાતો કરી. તેમને મળવાની પ્રેરણા મોર ટક્કે થએલી. વડોદરે એક બીજા ઘણા જ ઉચ્ચ કોટીના મહાત્માને મળ્યો. ભગવાનની સલાહ પ્રમાણે તદ્દન અયાચિતવૃત્તિથી રહેવાનું નક્કી કર્યું છે. અહીંથી દસેક માઈલ દૂર રતનલાલે એક સ્થાન જોયું છે ત્યાં ન બને તો ત્રણ ઋતુ માટે ત્રણ સ્થાન નક્કી કરી રહેવું. પંદર દિવસ ઘેર ને આઠેક ભગવાનના સમાગમમાં. બાકીનો સમય એકાંતમાં. પત્ર રતનલાલના નામ પર આવું X ચિહ્ન કરી મોકલશો. ઘેર પત્ર લખ્યો છે.

પાંડુરંગ

૬૧૭

શ્રી C/o માધવવિજય સં. પાઠશાળા
રણાપુર (નર્મદા તટ)
પો. સીનોર વાયા મીયાગામ

ભાઈ મોદી,

મારા બંને પત્રોથી તમને નિરાશા જ ઉપજી હશે. પણ હું શું કરું ? અહીંયાં પરબીડીયાંનો દુકાળ છે એટલે લાંબો કાગળ લખી શકતો નથી. ખૂબ ફરી આવ્યો. વ્યાસે તમને કંઈક લખ્યું જ હશે. એમને પણ લાંબો પત્ર લખવાનું વચન આપ્યા છતાં હજી લખી શક્યો નથી. હવેથી તો સાદા પત્ર માટે પણ જોડીયું કાર્ડ મોકલશો તો જ જવાબ લખી શકાશે, કારણ કે મેં સાવ નિષ્કાંચન સ્થિતિમાં રહેવાનું નક્કી કર્યું છે. આઠેક દિવસ પર ભગવાનને મળવા વડોદરે ગએલો. ભગવાન સાથે આ મારી ત્રીજી મુલાકાત. પહેલી બે મુલાકાતોમાં નહિ જેવું જ સંભાષણ થએલું. પણ મારી ગેરહાજરીમાં મારે વિષે તેઓ ભાવથી પૂછપરછ કરતા-મળવા આવેલા કોઈ આદમી માટે તેઓ પછીથી ભાગ્યે જ પૂછપરછ કરે છે. આ વખતે અમે ખૂબ વાતો કરી. તેમણે મને જોતાં જ કહ્યું કે 'તમે આવ્યા તે સારું થયું. ચારેક દિવસ પર બાબુ (મારો એક મિત્ર, જે એમનો શિષ્ય છે) આવ્યો હતો તેને મેં તમારે વિષે પૂછેલું. 'તમે જે સ્થિતિમાં બે ત્રણ કલાક રહી શકો છો તેજ સ્થિતિમાં ચોવીસે કલાક રહેવાનો અભ્યાસ કરો. તમે પકડેલો માર્ગ બરાબર છે.' અમે એકબીજા સાથે ખૂબ ચર્ચા કરી. તેમણે હું જાણું છું તે અનુભવસિદ્ધ છે કે કેવળ વાફસિદ્ધ જ તેની ખાતરી કરી જોઈ. બધી વાત રૂબરૂમાં. તેમને મળવાની પ્રેરણા તો બે-ચાર વાર થએલી પણ આજ સુધી આવો પ્રસંગ ન હતો મળ્યો. તેમની સલાહ પ્રમાણે મેં કેવળ અયાચિતવૃત્તિથી રહેવાનું નક્કી કર્યું છે. રતનલાલે અહીંથી દસેક માઈલ દૂર એક સ્થાન જોયું છે તે જોયા પછી કાયમનો સ્થાનનિશ્ચય થશે. હર્દાના એક પરમહંસનો પણ અનુગ્રહ મેળવ્યો. મોરટક્કા ગુરુપૂર્ણિમાને દિવસે સ્વપ્ન થએલું તેમાં પણ આજ આદેશ. મુસાફરીમાં ચારેક સારા

સંતોનો સમાગમ કર્યો. જો રતનલાલે જોયેલા સ્થાનમાં રહેવાનું ન બની શકે તો ત્રણ ઋતુ માટે ત્રણ સ્થાનો નક્કી કરવાં. વરસમાં પંદરેક દિવસ માતૃસેવામાં, આઠેક દિવસ ભગવાનના સમાગમમાં અને બાકીનો વખત એકાંતમાં. હાલ એજ. પત્ર રતનલાલના નામ પર આવું X ચિહ્ન કરીને મોકલશો.

પાંડુરંગના પ્રણામ

૬૮

શ્રી રણાપુર બુધવાર સવાર
(૪ સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૫)

ભાઈ મોદ્દી,

તમારો પત્ર મળ્યો. ખૂબ મઝામાં છું. રતનલાલના ભાઈને પહોંચાડવા માટે મેં આવતી વખતે બે ત્રણ નોટો પરસોત્તમને આપેલી, પણ હજી સુધી એણે એ પહોંચાડી નથી ! ગઈ કાલે રતનલાલના ભાઈનો એ વિષે પત્ર હતો. માટે તમે આ પત્ર દેખતાં જ પરસોત્તમને એ પહોંચાડી દેવા અને તેમ કર્યાનું તમને લખી દેવા પત્ર લખશો. એ તો રતનલાલભાઈનું કામ છે એટલે ઠીક; પણ બીજાનું હોય તો શું થાય ?

અમદાવાદ છોડ્યા પછી મેં ઝાલોદથી બે, ગોધરેથી એક, અને રણાપુરથી બે, એમ પાંચ પત્રો ઘેર લખ્યા છે અને વડોદરેથી નવાથે માસ્તર સાથે ક્ષેમકુશળતાનો સંદેશો પણ મોકલાવેલો. એટલે મારી ટપાલનું સરનામું ભાઈને ખબર ન હોય એ તદ્દન અસંભવિત છે. હા, મારું નિવાસસ્થાન એ ન જાણતો હોય એ બને. પણ એને એ જણાવવાની જરૂર પણ નથી. તમારી તરફથી મારી કુશળતા વગર બીજું કશુંયે એ-અથવા તો બીજો કોઈ પણ ન જાણે એની ખાસ સાવધાની રાખવી.

બીજું, 'પુરાણિક પરચુરે આણી મંડળી, કાલબાદેવી રોડ, અથવા તો બીજા કોઈ મરાઠી પુસ્તકો વેચનારને ત્યાં વાક્યવૃત્તિ નામનો મરાઠી ઓંવીબદ્ધ ગ્રંથ મળે છે કે કેમ તેની તપાસ કરી વી.પી.થી મોકલાવી આપશો. પૈસા અહીં ભરી દઈ વી.પી. છોડાવી લઈશું. ગ્રંથ સ્થૂલ અને સૂક્ષ્મ બંને ટાઈપમાં મળે છે. આપણે માટે સૂક્ષ્મ ટાઈપનો ચાલશે. પાનાં બરાબર મેળવી જોશો. ગ્રંથકારનું નામ ઘણેભાગે હંસરાજ છે, પત્ર ઉતાવળમાં લખી રહ્યો છું. બિલકુલ વખત નથી. હાલ એજ.

લિ. પાંડુરંગ

૬૯

શ્રી રણાપુર, શનિવાર તા. ૫
(૭-૯-૧૯૨૫)

ભાઈ અંબાલાલ,

તમારો રતનલાલ ઉપર લખેલો પત્ર વાંચ્યો. હું ખાનદેશથી તમને લખ્યા પ્રમાણે આઠદશ દિવસમાં જ પાછો આવી ગએલો. પણ રતનલાલના પ્રમાદને લીધે આજ સુધી પત્ર લખવાનું બની શક્યું નહિ.

મારે માટે પસંદ કરેલું સ્થાન કોરલથી આ તરફ ચારેક માઈલ છે. પણ ત્યાં માર્ગશીર્ષ પહેલાં ભાગ્યે જ જવાય, કારણ કે વહેમી લોકો સાથે કામ લેવાનું છે. અહીં પણ તદ્દન એકાંતમાં જ રહું છું. રાત્રે એકાદ કલાક પાઠશાળાના સાધુઓ આગળ નારદભક્તિસૂત્રો ઉપર પ્રવચન કરું છું, કવચિત્ સ્તોત્રો શીખવું છું. એ વગર બાકીનો લગભગ બધોએ વખત આત્મચિંતનમાં જ જાય છે. પણ નવા સ્થાનની બલિહારી કંઈ ઓર છે. આસપાસ દોઢ દોઢ માઈલ સુધી કોઈ ગામ નથી એટલે હું ને મારો રામ બેની ગોઠડી ઠીક જામશે. સ્થાનથી દોઢેક માઈલ દૂર માલોદ★ નામનું સ્ટેશન છે.

મોદી લખે છે કે ભાઈ અમદાવાદ છોડી ગોધરે આવ્યો છે. એટલે શરદ પૂનમ પછી બાને મળવા ગોધરે કદાચ જવાનું થાય. પણ ત્યાં આઠ દિવસથી વધારે ભાગ્યે જ રહું. ત્યાં સુધી અહીંયાં જ છું. કારતક મહિનો ક્યાં જશે તે નિશ્ચિત નથી. કદાચ સિદ્ધપુર જઉં. ત્યાંથી સ્થાન તૈયાર થયે પાછો નર્મદા. મને મળવા આવવાની ખાસ જરૂ નથી. હું ખૂબ મઝામાં છું અને અનેક અનુભવો લઈ રહ્યો છું.

બીજું, મને 'પ્રજનમત' મોકલવાની જરૂર નથી. તમારા પર આવે જ તો તમે તેના વ્યવસ્થાપકને લખી જણાવશો કે હું ઝાલોદ નથી એટલે નાહક મોકલવાની તસ્દી લેવી નહિ. હું વાંચતોયે નથી અને એમાં વાંચવા જેવું કશું હોતુંયે નથી. હાલ એજ.

લિ. સ્નેહાધીન
પાંડુરંગ

૭૦

શ્રી ગોધરા ગુરુવાર સાંજ
(૧૩-૧૧-૧૯૨૫)

ભાઈ મોદી,

તમારા બંને પત્રો મળ્યા છે. હું અહીં ક્યાં સુધી રહીશ તે નક્કી નથી. છતાં સોમવાર સુધી બહાર નહિ જઉં એમ લાગે છે. ત્યાર પછી કુટી તૈયાર કરાવવા માટે નર્મદા કિનારે જઈશ.

★ હાલનું નાસ્વર રોડ,

દત્તજયંતિ સુધી કુટીયામાં મુકામ થશે એમ આજની પરિસ્થિતિ ઉપરથી લાગે છે. કારતકમાં મકાન ન બાંધવું એવું એક સાંસારિક શાસ્ત્ર નીકળવાથી કારતક અહીંતહીં ફરવામાં ગાળવો પડ્યો છે. છતાં કાલનું ભવિષ્ય કોણ જાણે છે ? જો સમાગમ માટે આવવું હોય તો નર્મદાની મઢુલીએ આવવું જ ઠીક પડશે. માત્ર ખાલી મળવા આવવું હોય તો સોમવાર સુધી અહીં ભલે આવો. કેશવલાલને મળવાનું તમે અમદાવાદ જ લખ્યું હોત તો કદાચ વડોદરે જતાં મળી શકાય પણ અહીંથી જવું મુશ્કેલ છે. છતાં એવી જ તબિયત હોય તો લખશો. એટલે જોઈશ. નારાયણની આંખો દુઃખતી હતી તે કેમ છે તે લખશો.

લિ. **પાંડુરંગ**

૭૧

શ્રી

અમદાવાદ કા.શુ. ૮
(૨૫-૧૧-૨૫)

ભાઈ મોદ્દી,

તમારો એક કાગળ ગોધરે મળેલો. ગોધરાની યાત્રા પૂરી કરી, છએક દિવસથી હું અહીંયાં આવ્યો છું. મુકામ કાંકરીયે છે. હજી પાંચ-છ દિવસ રહેવાનું થશે. ગોધરે એકાદ કલાક વ્યાસની મુલાકાત થઈ હતી.

ઈશ્વર દયાળુ છે. સાચા મુમુક્ષુને તે મોક્ષનાં સર્વ સાધનોની જોગવાઈ કરી આપે છે. નર્મદાથી ગોધરે જતાં વાટમાં ૩-૪ કલાક વડોદરે રોકાયેલો. ત્યાં ઓચિંતો એક માણસ મળી ગયો. તેનું ઘર જોવા ગયો તો ત્યાંથી વાક્યવૃત્તિ મળી આવી. એણે થઈને થોડા દિવસ વાંચવા માટે આપી છે, પણ ગ્રંથની તપાસ તો તમારે કરવાની જ રહી. કારણ કે મારે એ પાસે રાખવો છે. એક ઝીણા ટાઈપની આવૃત્તિ પૂના ઈન્દિરા-પ્રેસ તરફથી ૧૯૧૪માં પ્રગટ થઈ છે. તેની કિંમત બે રૂા. છે. બીજી એક મોટા ટાઈપની બેળગાંવમાં 'રામતત્ત્વપ્રકાશ પ્રિ. પ્રેસ' દ્વારા પ્રસિદ્ધ થઈ છે. એની કિંમત રૂા. ૫/- છે. ગ્રંથ છપાઈ ગયે ઘણાં વરસ થઈ ગયાં, એટલે ખૂબ તપાસ કર્યા વગર હાથ નહિ લાગે. પણ એટલી તસદી તમારે મારે માટે લેવી જ જોઈશે....

કેશવલાલની તબિયત વારંવાર બીમાર હોવાનું કારણ શું ? ધારું છું હવે ઠીક હશે.

મને કાગળ લખવાની ફુરસદ નથી હોતી અને લખી શકું એવી મનઃસ્થિતિ પણ અત્યારે નથી, એટલે મહિનામાં એકાદ કાગળથી વધારે આશા ન રાખવી, અને લંબાણથી કાગળ તો ભાગ્યે જ બેચાર મહિને લખાય. હાલ એજ...

લિ. સ્નેહાધીન **પાંડુરંગ**ના પ્રણામ

સરનામું : C/o. પરસોત્તમ ગોરધનદાસ શેઠ,
પખાલીની પોળ સામે, હનુમાન આગળ
રાયપુર, અમદાવાદ.

૭૨

શ્રી અમદાવાદ

ગુરુવાર સ્હવાર (૧૯૨૪/૧૯૨૫)

ભાઈ અંબાલાલ,

ખૂબ મઝામાં છું. થોડા દિવસથી કાંકરીયાની ગુફામાં રહેવા ગયો છું. શરૂઆતમાં થોડા દિવસ જમવા ઘેર આવતો પણ ચાર પાંચ દિવસમાં જ દત્ત મહારાજે એક હરિના લાલને પ્રેરણા કરી અને તેણે ખૂબ આગ્રહપૂર્વક આંખમાં પ્રેમાશ્રુ આણીને – મને પોતાને ત્યાં જમી જવાની વિનંતી કરી. આ ભાઈનો મુકામ ગુફાથી પાંચેક મિનિટના રસ્તા પર જ છે. બધું કુટુંબ – સ્ત્રીઓ છોકરાં સુદ્ધા – ખૂબ પ્રેમાળ અને ભાવિક છે અને મારે માટે ખૂબ શ્રમ ઉઠાવે છે. મારો અને એમનો પૂર્વ પરિચય બે ત્રણ પ્રસંગે – ગુફાએ જવા લાગ્યા પછી જ પાંચ સાત મિનિટ વાતચીતનો જ. બધી ઈશ્વરની લીલા છે ! બાકી ઈશ્વરના દરબારમાં આપણો શો હિસાબ ? પણ ના. એની સભામાં તો કીડી-મંકોડીનો પણ હિસાબ છે.

નોકરી છોડીને રામ ભરોસે ઘેર બેઠો પણ કશાની તંગી નથી. શરૂઆતમાં થોડા દિવસ સ્થિતિ ખૂબ આકરી બનેલી. ફેબ્રુઆરીનો ચઢેલો પગાર પણ નહોતો આવ્યો અને ઘરમાં બાની તબિયત અત્યંત બગડી ગઈ હતી. ઉધરસ, કફ, અને તાવ ત્રણેએ એકી સાથે જોરથી હુમલો કર્યો હતો. પણ ઈશ્વરે મહેર કરી અને થોડા દિવસમાં જ બધાં વાદળ દૂર થઈ ગયાં. ફેબ્રુઆરીનો પગાર આવ્યો, ૭૦-૭૫ રૂ. નાં પુસ્તકો ગયાં. – જોકે શાળાઓ લગભગ બધીયે ફેરવાઈ ગઈ છે – અને પૈસાની અડચણ તુરતમાં દૂર થઈ. એક જણે વાતવાતમાં છ ગોળીઓ આપી ને બાને પણ એકદમ આરામ થઈ ગયો.

ભર્તૃહરિનાં શતકોમાંથી કાકાસાહેબે ૧૦૮ શ્લોક ચૂંટી કાઢીને વિદ્યાર્થીઓને ઉપયોગી એક 'સદ્‌બોધશતક' તૈયાર કર્યું છે અને તેના પર અમુક દૃષ્ટિએ એક સુબોધ સંસ્કૃત ટીકા લખવાનું મને સોંપ્યું છે. પંદરેક દિવસ ઉપર મેં લખેલી થોડીક ટીકા લઈ તેમને બતાવવા માટે ગયો હતો. મારી ટીકાથી તેઓ ખૂબ પ્રસન્ન થયા. મને ફરીથી પણ વર્ધા અથવા તો અહીંના આશ્રમમાં રહેવાનો ખૂબ આગ્રહ કર્યો. પૂર્ણ એકાંત તથા જોઈએ તેટલાં સંસ્કૃત પુસ્તકો વગેરે સર્વ સવડ કરી આપવાની ખાતરી આપી. ભણાવવાનું પણ બેએક કલાક જ. બાકીનો વખત લખવા વાંચવામાં ગાળવાનો. પણ પરમાત્માએ એક વાર તો બંધનમાંથી મુક્ત કર્યો તેમાં ફરીથી પડવાનું મન નથી થતું. બેડી તે બેડી પછી તે સોનાની હોય કે સૂતરની. એટલે તુરતમાં તો પછીથી વિચાર કરીને જવાબ આપીશ એમ કહીને નાસી છૂટ્યો; અને એક વાર છૂટ્યો તે પાછો હાથમાં આવે જ શાનો ?

એક વિચાર નર્મદા પ્રદક્ષિણાનો છે. પણ એ સારો સાથી મળ્યા ઉપર આધાર રાખે છે. બીજો વિચાર નર્મદાકિનારે કોઈ એકાંત સ્થળે ઝૂંપડી બાંધી રહેવું એવો છે, પણ ત્યાં ઘરનાં માણસો અને બીજા ઓળખીતાઓ મને ઠરીને બેસવા દેશે કે કેમ એ પ્રશ્ન છે. એક વિચાર ચાર

છ મહિના કેનરી કેવ્ઝમાં ગાળવા એવો છે, પણ એમાં મોદી પર નાહક ભાર નાખવા જેવું છે. વળી એ મને પચાવી શકશે કે નહિ એ પણ એક પ્રશ્ન છે. મહાત્મા બનાવી ટોળાં લઈ દર્શન માટે સંઘ કાઢે તો મૂવા પડ્યા ! એટલે છેવટનો વિચાર હિમાલય તરફ જવાનો થાય છે. એકાંતમાં રહી થોડીક ઉપાસના કરવી એવો વિચાર છે. દિવસે દિવસે વધારેને વધારે ખાતરી થતી જાય છે અને પરચો પણ આવતો જાય છે કે ઉપાસનાની પરિપકવતા વગર અંતર્દ્વાર ખુલ્લાં થવાનો લેશ પણ સંભવ નથી. સ્વામી ચંદ્રશેખરની, મારે કાશી જઈને થોડોક સમય અભ્યાસ કરવો એવી સલાહ છે. પણ હજીએ પુસ્તકોના કૂચા ક્યાં સુધી ચાવવા ? વળી મારે જોઈએ છે તે પ્રકારનું નૂર મને શાસ્ત્રીઓ દ્વારા મળી શકશે કે કેમ એની શંકા છે. કદાચ તેઓ વિસ્મય પમાડે પણ હૃદયની શાન્તિ નહિ આપી શકે. તેને માટે તો तद्विद्धि प्रणिपातेन... કર્યે જ છૂટકો અને તે પણ 'श्रोत्रियं ब्रह्मनिष्ठं' પાસે. માટે શુષ્ક શાસ્ત્રાધ્યયન માટે હું કાશી તો નહિ જ જઉં. જ્યાં શંકા પડશે ત્યાં તેનો ખુલાસો કરનાર પણ પ્રભુ મોકલી આપશે એવી શ્રદ્ધાથી એકાન્તમાં સાધના કર્યા કરવી એ જ ઉત્તમ પક્ષ છે. મેં ચંદ્રશેખરને આ વાત સમજાવી ત્યારે તેમણે પણ મારી વાતની સત્યતા સ્વીકારી તેને અનુમોદન આપ્યું.

માટે ઈશ્વરઈચ્છા હશે તો જાય છે - આ દાઢીવાળો કાયમને માટે પ્રયાણ કરે છે. વહેલામાં વહેલા વૈ.સુ.૫ (શાંકરજયંતી) અને મોડામાં મોડા ગુરુપૂર્ણિમા અ.શુ. ૧૫ પહેલાં. જતાં પહેલાં તમને અને મોદીને મળી લેવાની ઈચ્છા હતી પણ એથી નાહક ઊહાપોહ વધી પડવાનો સંભવ છે, માટે એ લાલચ દબાવી દેવી જ ઠીક છે.

ઉપનિષદો મોકલાવી દીધાં છે. માસ્તરનો છોકરો પરીક્ષા આપવા આવેલો તે લઈ ગયો છે. તમારો રામતીર્થ ગ્રં. ૧ પ્રાણશંકરકાકા જોડે ગોધરે મોકલાવ્યો છે. બીજો ગ્રંથ અને વિવેકાનંદ (અંગ્રેજી) મારી પાસે છે તે મોકલાવી દઈશ. બીજું કંઈ પુસ્તક હોય તો લખી જણાવશો. તમારો એક વૉલસીટ પણ પાસે છે, તે પણ મોકલાવવાની વ્યવસ્થા કરીશ. કામળાના રૂા. ૧૪ થોડા દિવસમાં મ.ઓ.થી મોકલાવીશ અથવા ગોધરા તમારા મામાને મળે એવી વ્યવસ્થા કરીશ.

પત્ર તદ્દન ખાનગી જાણ માટે જ લખ્યો છે. એ એક Sacred Trust છે. એનું બાહ્યોદ્ઘાટન પ્રાણાન્તે પણ ન થવું જોઈએ. જેવી રીતે કોઈ કુલીન સ્ત્રી ઊંઘમાં પણ પોતાનાં અંગ ઢાંકવાનો સાવધાનીથી પ્રયત્ન કરે છે તેવી જ રીતે તમારે મારો સર્વ સંબંધ ગુપ્ત રાખવો ઘટે.

ગી.ભા. સુધારી નાખી છે. ૧૯૨૭ થી Medium ગુજરાતી થવાનું યુનિવર્સિટીએ નક્કી કર્યું છે. એની બીજી આવૃત્તિ નીકળી ત્યાર પહેલાં મંજુર થઈ જાય તો સંસ્કૃત ભાષાની અભિરુચિ પેદા કરવામાં એ ઠીક ફાળો આપશે. સરકારની છાપ વગર સરકારી શાળાઓ એને અડકતાં ડરે છે. શાળાના શિક્ષકો એનો ઉપયોગ કરી એમાંથી "notes" તૈયાર કરી પોતાની માહિતી તરીકે એને વિદ્યાર્થીઓ આગળ ધરવામાં આંચકો નથી ખાતા પણ ભલામણ સરખી કરવાની કોઈ

વાત કરે તો સરકાર તરફ આંગળી બતાવે છે. હશે. ઉપનિષદોની વાતો કાકા સાહેબ 'નવજીવન' તરફથી છપાવવાનું કરે છે. મેં હજી એમને ચોક્કસ જવાબ નથી આપ્યો. પુસ્તકોનો જતાં પહેલાં કંઈક ચોક્કસ વિચાર કરી નાખવો જોઈએ કે જેથી મને એનો વિચાર સરખો ન આવે. નીચે ટીકામાંથી કેટલોક પ્રાસ્તાવિક ભાગ તમારી જાણ માટે લખી મોકલું છું. બધું છપાઈને તૈયાર થશે ત્યાર પહેલાં તો હું કોણ જાણે કયાં હોઈશ. પણ તમે એનો યોગ્ય ઉપયોગ કરી શકશો. 'બુદ્ધસંઘનો પરિચય' અને 'ટોલ્સટોય અને શિક્ષણ' તૈયાર થઈ ગયાં છે. બંધાય છે. મને નકલ-વગર માગ્યે-મળશે તો મોકલાવીશ. હાલ એ જ ઉડ્ડુડ લખ્યું છે. ગોઠવીને વાંચશો.

લિ. સ્નેહાંકિત **પાંડુરંગના** પ્રણામ

(विघ्नाम्बुधिघस्त्रेशं वन्दे થી શરૂ થતી સદ્‌બોધશતકની ટીકાની પ્રસ્તાવનાનો અંશ છે)

પછી પત્ર લખો તો બીડેલો લખશો

-પાંડુરંગ

(નારેશ્વર માહાત્મ્યની પ્રસ્તાવના લખ્યા બાદ)

દુર્ગાધપૂરકમ્ એ રૂપ જ બરાબર છે, માટે તમે ફેરફાર કરજો. શ્લોક ૩૧માં આપો નારા इति प्रोक्तस्तत्र मन्न... એમ સુધારો કરજો, બધું ફરીથી જોઈ જવા મને વખત નથી, માટે જોઈને કંઈ ભૂલ રહી ગઈ હોય તો સુધારી લેજો. पुरारि ના અર્થમાં તો હું છેતરાયો જ ! पुरंदरનો અર્થ ઈન્દ્ર ને શંકર બંને થાય છે. હું એની Analogy પર ગયો. પણ એ બરાબર નથી. पुरारिનો અર્થ મહાદેવ જ થાય છે. માટે તેમ ફેરફાર કરજો. નીચે એકાદ લીટીમાં ગણપતિની અગ્રપૂજા પર નોંધ આપજો. પહેલું પ્રુફ ભીખાભાઈ ભલે તપાસે, પણ બીજાં બે તો તમે જાતે જ તપાસજો. એક પણ ભૂલ ન રહેવા પામે તેની ખાસ કાળજી રાખજો. નારેશ્વર સ્તોત્રનું ભાષાંતર કરી મોકલું છે. તમારું ને એ મેળવી યોગ્ય સુધારો કરજો.

(નારેશ્વરસ્તોત્રનું ભાષાંતર)

૭૩

દત્તકુટીર-નારેશ્વર

(ફાગણ) વ.૫. વાર રવિ (૧૫-૩-૨૬)

ભાઈ અંબાલાલ,

તમારો પત્ર મળ્યો. તમારા પત્રથી મને આઘાત તો જરાયે નથી પહોંચ્યો પણ આશ્ચર્ય તો ખૂબ જ થયેલું, અને હરિપ્રસાદની માફક એક પત્રમાં પચીસ વાર ક્ષમા માગતા જોઈ આ પત્રથી એ આશ્ચર્ય બમણું થયું છે. હરિપ્રસાદ આવીને આ જ ગુરુમંત્ર આપી ગયા કે શું ? તમે લોકોએ આ મારી શી મશ્કરી કરવા માંડી છે ? લાજ ઢાંકવા માટે બે વેંત લંગોટી પણ જેને

★ આ પત્ર નારેશ્વર આવ્યા બાદ લખાયો છે પણ પહેલાં લખી રાખેલો પત્ર પણ એમાં બીડ્યો હોય તેમ લાગે છે. સં.

બીજની પાસેથી ફાડી લેવી પડે તેવા ભિક્ષુક-શિરોમણિ પાસે ક્ષમા (પૃથ્વી) દાનની માગણી ! ક્ષમા (પૃથ્વી) દાન તો બલિરાજા જેવો દાની હોય કે પરશુરામ જેવો બળિયો હોય તે જ કરી શકે. હું કંગાલ પાસે તો તસુ ભોંય પણ નથી તો આખી પૃથ્વીની ક્યાં વાત ! પણ હાં, એક રીતે હું પૃથ્વીપતિ જરૂર છું. માત્ર સમાસ ફેર છે એટલું જ !!

તમારી ફરિયાદ નકામી છે. હજી હું મૌન લઈને બુદ્ધ થઈ નથી બેઠો. દત્ત ભગવાનનો દરબાર બધાને માટે ખુલ્લો છે ને આ દત્તસેવક દરેકની સેવા કરવા તૈયાર છે. જ્ઞાનચર્ચા જેવો બીજો નિર્દોષ આનંદ કયો છે ? પણ લોકોને મારી જ્ઞાનગોષ્ઠિ નથી જોઈતી. તેઓ તો મારી કહેવાતી સિદ્ધિથી પોતાના ઘરનાં નળિયાં સોનાનાં થાય, ને પોતે ઝેર ખાવાનું ચાલુ રાખે તો પણ મારા આશીર્વાદ માત્રથી અમર થાય, એ હેતુથી મારી તરફ કોક વાર દોડી આવે છે ! ને હું પોતાની અશક્તિ જાહેર કરું છું. એટલે 'મહારાજ જાણે છે બધું પણ કોઈને કંઈ કરી આપતા નથી.' એમ કહી મ્હોં મરડે છે. કોઈ મારો સાચો લાભ ન લે તેમાં મારો દોષ નથી.

સાથે કેટલાંક સ્તોત્રો મોકલું છું. ખૂબ ધ્યાનપૂર્વક વાંચજો. કોકવાર ચર્ચા કરીશું. છેલ્લું સ્તોત્ર મોદીને પણ મોકલાવ્યું છે. બાકીનાં લખી મોકલવાની વેઠ તમને વળગાડવાનું ઉચિત ધારું છું. નારેશ્વરમાહાત્મ્ય પણ લખી કાઢયું છે. ગુજરાતી કરીને મોકલાવી આપીશ. લોકોને (સાયરના) એ છપાવવું છે. નારેશ્વરસ્તોત્રનું ગુજરાતી ભાષાંતર તમે ન કરી મોકલો ? ત્રિપુરદાહ વગેરે જેવા શબ્દો પર નીચે ટુંક-નોંધ જોઈએ.

નીચેનાં બે સ્તોત્રો ગઈ સાલની ગંભીર માંદગીમાં એક દિવસ ગભરામણમાંથી થોડી શાંતિ વળતાં રાતે લગભગ બે વાગ્યે સ્ફુરેલાં, તમને મોકલ્યાં નથી ધારી લખી મોકલું છું.

ॐ श्री दत्तः प्रसन्नोऽस्तु ।
मूर्खोऽहं मूर्खराजोऽहं मूर्खाणां च शिरोमणिः ।
ज्ञात्वाप्येव भजन्ते मां तेऽपि मूर्खा न संशयः ॥१॥

(૧ દત્તાષ્ટક (ઢુંઢત દેખા જગતમેં વગેરે) ૨. અથ દત્તશરણાષ્ટકમ્ (ત્યજ સંસારં વગેરે) ૩. શ્રીદત્તપ્રાર્થના દ્વાદશકમ્ (દત્તં ત્વયા...વગેરે) ૪. દત્તપ્રાતઃસ્મરણમ્ (પ્રાતર્નમામિ..વગેરે) ૫. નારેશ્વરસ્તોત્રમ્ (જગત્ત્રસ્તે દષ્ટ્વા વગેરે) લખ્યા પછી) ચૈ.શુ. ૧૧ વાર શુક્ર

બપોરે તાપ અનહદ પડે છે. કુટિમાં ટકાતું નથી. મહાદેવનું શરણ લઉં છું; પણ ત્યાંએ પરસેવાના રેલા ચાલે છે. પાસે ગોળ નથી. ગોળના પાણીનો પ્રયોગ પણ આઠેક દિવસથી બંધ છે. મંગાવું તો મળી શકે તેમ છે. પણ હું જીભ હલાવતો નથી. સાયરના ઈનામદાર તરફથી હું જ્યારે જે ચીજ મંગાવુંતે બારોબાર મોદીખાનેથી મોકલી દેવાની વ્યવસ્થા થઈ છે અને લોકો તો એટલે સુધી ઈચ્છે છે કે હું જોઈએ તો એક પણ માટલું પાસે ન રાખું અને રોજનું સીધું રોજ - જેટલી મૂર્તિ ખાનાર હોય તે બધાનું કુંભારને કહી દૂધની સાથે મેળવી લઉં. અહીંથી થોડે દૂર હિરજીપુરા કરીને એક ગામ છે ત્યાંના એક માણસે પણ સાયરના એક માણસને ૨૫/- રૂા. આપી મૂક્યા છે ને મારે માટે જોઈતું સીધું મોકલાવવાની વ્યવસ્થા કરવાની કહી છે. પણ હું તો

'एकभिक्षा न कर्तव्या वसिष्ठसदनादपि । माधूकरं प्रकर्तव्यं चण्डाल (अलं अत्यन्तं चण्डः चण्डालः) सदनादपि ॥ એ યતિનિયમને વળગી રહેવાનો નિશ્ચય કરી બેઠો છું, અને હજી સુધી એક પણ ચીજ મંગાવી નથી. ભગવાન મારો ટેક કાયમ નહિ રાખે ? લાજ એને હાથ છે. એક વાર તો એકલી દાળ પીને ચલાવી લીધેલું, પણ બીજે જ દિવસે લીલોડની પાસેના ગામ કાણામાંથી લોટ ને ઘી આવી પહોંચ્યું ને મારી નિષ્કિંચનતા કોઈની નજરે ન પડી.

ઘનશ્યામદાસને પાંખો ફુટી છે તે આજે સહવારે એ નાસી છૂટ્યો છે. ખરી બાદશાહી હવે જ અનુભવવાની છે. પહેલા ત્રણેક મહિના એકલાએ ગાળેલા, પણ ત્યારે ખાવાનું ગામમાંથી તૈયાર આવતું. એટલે પીવાના પાણી વગર બીજો શ્રમ ન હતો. હવે પણ મંગાવું તો આવી શકે તેમ છે. સાયરના લોકો એ ભાર માથે લેવા તૈયાર છે. રતનલાલ તો અહીં આવીને પણ કરી આપવાને કબુલ છે. પણ અનેક દૃષ્ટિએ વિચાર કરી મેં એમ કરવાની ના પાડી છે. એમાં મારે હંમેશાં પરાધીન રહેવું પડશે. વળી મારે આમ બીજાના પગથી ક્યાં સુધી દોડ્યા કરવું ? મારાં હાડકાંનો મને ખ્યાલ છે. પણ આજ ૨૫-૨૭ વરસ શરીર ખૂબ હરામી થઈ ગયું છે. એ બદમાસે અનેક વાર માલિકના કાયદા તોડ્યા છે, પણ માલિકે એના પર રહેમ નજર જ રાખી છે. હવે તો એને સખ્ત મજૂરીની શિક્ષા જ થવી જોઈએ. એકલા દ્વૈતાનિકાલથી એ ઠેકાણે આવે તેમ નથી.

ખરી બાદશાહીનો આજે પ્રથમ દિવસ છે. બપોરના ભોજન પછી આ પત્ર લખી રહ્યો છું. અત્યાર સુધી યુવરાજપદે હતો. હવે ખુદ બાદશાહની ગાદી પર છું. આનંદનો ઉભરો શાંત પડ્યા વગર એનું વર્ણન નહિ કરી શકાય. બનાવેલું બધું પકવાન બપોરે પૂરું થઈ ગયું. સાંજે માત્ર દૂધનું નૈવેદ્ય ધરાવવાનો વિચાર હતો, પણ અબઘડી જ ભગવાન એક નાળિયેર મોકલાવે છે. દિલગીર છું કે આનંદ લૂંટનાર-આનંદમાં ભાગ પડાવનાર કોઈ નથી. કમનસીબ દુનિયા તારા તકદીરમાં આવો આનંદ ક્યાંથી હોય ! એક, બે, ત્રણ, સાંજ પહેલાં આવવું હોય તો તે આવી જાય; નહિ તો ખેલ ખલાસ !! પછીથી ટૂકડોએ નહિ મળે!!!

રંગ બાદશાહ

૭૪

શ્રી

પો. સુ. ૧૨ રવિવાર
(૨૮-૧૨-૧૯૨૫)

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર મળ્યો. હું હજી જંગલમાં જ પડ્યો છું એટલે તુરત જવાબ આપી શક્યો નહિ. કુટીની શરૂઆત થઈ ગઈ છે. હજી તૈયાર થતાં પંદરેક દિવસ લાગશે. વાર લાગવાનું કારણ લોકોનો આ શરીર પ્રત્યે મિથ્યા મોહ જ છે. આ શરીરને કોઈ પણ જાતની તકલીફ ન પડે અને એ લાંબો વખત કુટીમાં ઠરીને રહે તે માટે ફરસબંધી પાકી કુટી તૈયાર થાય છે. મારી યોજના

★ મૂર્ખ હું મૂર્ખરાજ હું મુર્ખોનો જ શિરામણિ । જાણી એવું મને ભજે તે પણ મૂર્ખ ન સંશય ॥

કરતાં કંઈક મોટી પણ થશે. મેં મારા નામ પર તસુ પણ ભોંય રાખવાની ના પાડી છે એટલે ઘણું ખરું રતનલાલને નામે બધું કામ થશે. મેં જગ્યા પણ ત્રીજાની માલિકીની પસંદ કરી છે. નદી બેએક ફલાંગ દૂર છે ચોમાસામાં પાણી પાસે આવે છે પણ ઓટલે બેઠા બેઠા પ્રવાહનાં દર્શન થઈ શકે છે. ભાઠું હોવાથી ખાડાટેકરા નથી અને પાણી પણ ઊંડુ નથી. મગરનો જરાયે ડર નથી. હવા ખૂબ સુંદર છે. પાસે માઈલ દોઢ માઈલમાં ગામ નથી એટલે એકાંત પણ ઠીક જળવાય છે. પાસેના ખેતરોમાં રાતે વસ્તી હોય છે એટલે તદ્દન ઉજ્જડ પણ નથી લાગતું.

કેશવલાલની તબિયત વધારે નરમ પડતી જાય છે એ વાંચીને મને નવાઈ નથી લાગતી. હું ગોધરેથી નીકળતી વખતે બાને કહેતો જ આવ્યો હતો કે કેશવલાલ બચે એમ મને નથી લાગતું- ઈશ્વર સહાય કરે ને બચી જાય તો કોણ જાણે. નડિયાદમાં તમને પણ મેં કેસ Serious છે એમ કહીને આડકતરી ચેતવણી તો આપી જ હતી. બનતી કાળજી લેવાની સૂચના કરજો. પછી બનવા કાળ હશે તે બનશે.

તમારી ફોઈના પૈસા સંબંધમાં હું શી સલાહ આપું ? સૌથી ઉત્તમ વ્યય વિદ્યાદાન છે, બીજે નંબરે અન્નદાન. જો એમાંથી કાયમનું કંઈ કામ કરવું હોય તો કોઈ ઉત્તમ પુસ્તક છપાવો અને પૈસા વસુલ થાય કે બીજું અને જેમ બને તેમ થોડી કિંમતે લોકોને આપો. એકી સાથે વાપરી નાખવા હોય તો જુદાં જુદાં પુસ્તકો ખરીદો અને તે વાંચવાની દાનતવાળા પણ જાતે ખરીદી ન શકે એવા જ્ઞાનપિપાસુઓને ભેટ આપો. કોઈ યોગ્ય જગ્યાએ કૂવો બંધાવો, અથવા એના વ્યાજમાંથી ઉનાળામાં કોઈ જગ્યાએ પરબ બેસાડવાની અથવા ગામડાંમાં મફત દવા-સુદર્શન જેવી વહેંચવાની વ્યવસ્થા કરો. ખરેખરા ભૂખ્યાને અન્ન આપવામાં પણ એનો વિનિયોગ થઈ શકે, જો નામ કરવાની લાલસા હોય તો તો પુસ્તક કે કૂવો બેમાંથી એક યોજના ઠીક છે. પણ તમારા પત્ર પરથી મેં એવું અનુમાન કાઢયું કે તમારી ફોઈની ઈચ્છા એનો જેમ બને તેમ જલદી ઉપયોગ કરી નાખવાની છે. એમની મનોવૃત્તિને સંતોષ થાય એવો પણ એક ઉપયોગ મને સૂઝયો. આ સાલ અધિક માસ છે તેમાં દરરોજ કોઈ સારા ક્ષેત્રમાં રોજ જુદા જુદા - નાતજાતના ભેદ વગર - દસબાર ગરીબ મનુષ્યોને ભોજન આપો. મને લાગે છે કે એટલા રૂપિયામાં આખો મહિનો ભોજન સમારંભ થઈ શકશે. ક્ષેત્રની પસંદગી તમે કરજો. નહિ તો એ... ના અધમ બાવાઓને માલપૂવા ખવડાવવામાં વેડફાઈ જશે. કોઈ ઠેકાણે એકાદ નાની શી ધર્મશાળા બંધાવો. આ બધા પર યોગ્ય વિચાર કરી યથેચ્છસિ તથા કુરુ.

અહીં ઠંડી ખૂબ છે. પવન પણ જોસભેર ચાલે છે. તબિયત મઝામાં છે, મારી પાસે લખવાનાં સાધનો નથી અને ઠરીને લખ્યું એવી જગ્યા પણ અત્યારે નથી એટલે જેમ આવે તેમ લખી નાખ્યું છે. તમને કહેલા પુસ્તકની તપાસ કરજો અને જ્યેષ્ઠારામ મુકુંદજીનું સૂચીપત્ર મળી શકે તો મોકલાવશો. એ જ,

લિ. સ્નેહાધિન **પાંડુરંગ**ના પ્રણામ

તા.ક.

નારાયણને કહેશો કે એનો લખેલો પત્ર મળ્યો છે. હું ખુશીમાં છું. જવાબ ફુરસદે લખીશ.

૭૫

Shri

Nareshvar
Friday Morn.
(23-1-1926)

Dear Modi,

You must already be in receipt of my first letter. I am all gay & cheerful. The kuti is yet not completely ready. Unforeseen obstacles have arisen owing to selfish private ambitions of certain men, but God willing, the sky will soon be over. It seems I shall not be able to remain quite unknown here. A long & detailed letter will follow at leisure. Till then you must be satisfied with this. Vyas is coming here in Falgun. You will write me as to the arrangement you have made of your aunt's money. What about Keshavlal ? I wish my prophecy may be falsified. All open letters to be strictly written in English. Nothing more for the present,

Yours most sincerely
P. V. Valame

Address :
Kamarivale Brahmachari
Datta-Kutir, Nareshvar.
Near Lilod, Taluka Karjan, Post Palej.

૭૬

શ્રી

દત્તકુટીર--નારેશ્વર
પા. શુ. ૪ વાર મંગળ
૧૬-૨-૨૬

ભાઈ મોદી,

તમારો લાંબો પત્ર મળ્યો. કેશવલાલના મૃત્યુ સંબંધીનો રતનલાલને સરનામે લખેલો પત્ર તો મને હજીએ નથી મળ્યો. પણ એનું હવે કામે નથી. મૃત્યુ એ શરીરનો સ્વભાવ છે. એને

માટે શોક કરવો વૃથા છે. માણસ એક ઓરડામાંથી બીજામાં જાય એનાથી વધારે ભયંકર એમાં કંઈ જ નથી. પણ આમ હંમેશાં ભટકવામાં શાંતિ મળે ખરી ? હું ઈચ્છું છું કે તમે એક વખત એવું મૃત્યુ પામો કે ફરીથી મરવાપણું ન રહે. આ જ અર્થમાં હું ઘણીવાર કહું છું કે कलौ मृतो धन्यः । બીજા યુગમાં તો આવું મૃત્યુ લાભનાર ઘણા મળી આવે; પણ કલિમાં તો એવી વ્યક્તિઓ વિરલ જ હોય છે. અને તેથી જ તેઓ ધન્ય છે. કોઈનું મૃત્યુ જોઈ માણસને જે ક્ષણિક વૈરાગ્ય થઈ આવે છે તે જો કાયમનો ટકી રહે તો કોણ મુક્ત ન થાય ?

તમે મારી પાસે સારા વિચારોની માગણી કરો છો. પણ એવા વિચારોથી ભરેલાં પુસ્તકો ું થોડાં છે, જે તમારે મારી પાસે વિચારોની ભિક્ષા માગવી પડે ? આમ વિચારોની શોધમાં ્યાં સુધી ભટક્યા કરશો ? વળી તમારી પાસે પણ વિચારોનું શું ઓછું ભંડોળ છે ? એ બધાંમાં ીવન એવું ઓતપ્રોત બનાવી દો કે વિચારો અને વિચારનારનો ભેદ નષ્ટ થઈ જાય, એ ેચારસાગરમાં તળીએ એવી ડૂબકી મારો કે વિકલ્પોના બધા બુદ્બુદો તદ્દન શમી જાય. જ્યાં ુધી મન વિચારોમાં-સારા કે નરસા કોઈ પણ જાતના વિચારોમાં ભટક્યા કરશે ત્યાં સુધી ાશ્વત સુખ નથી પ્રાપ્ત થવાનું. જેમ જેમ મન નિઃસંકલ્પ થતું જશે તેમ તેમ શાંતિનું ધામ ાસે આવતું જશે. માટે વધારે વિચારો ભેગા કરવાની ઘેલછા છોડી દઈ જે હોય તેમને પણ નમાંથી કાઢી નાંખો અને અંતઃકરણને ગંગાના નીર જેવું ચોખ્ખું બનાવો, અને પછી જુઓ કે ારમાત્મા પાછળ પાછળ ફરે છે કે નહિ.

"Cease from an excessive desire of knowing, for therein thou hall find much distraction and delusion."*

કુટી તૈયાર થઈ ગઈ છે. આઠ દિવસથી મુકામ પણ તેમાં જ છે. આ ત્રણ મહિના શરીરે ે કષ્ટ ઉઠાવ્યાં તેનો ખ્યાલ તમને ત્યાં બેઠે નહિ આવી શકે. મેં વ્યાસને ઉત્તરાયણ પર એટલા ારુ જ બોલાવ્યા હતા કે તેઓ મારી સ્થિતિ પ્રત્યક્ષ જુવે અને તેમાંથી કંઈ શીખે. પણ એમનો ોગ ન હતો. તેઓ અધિક માસમાં આવવાનું લખે છે. પણ ત્યારે તેઓ જુદું જ દશ્ય જોશે. રમ દિવસે જ તેમને એક લાંબો પત્ર લખી નાંખ્યો છે. તમે મંગાવીને વાંચી લેશો.

મેં તમને તમારી ફોઈના પૈસાના વિનિયોગ સંબંધી સલાહરૂપ એક લાંબો પત્ર લખેલો. ાર પછી ડુંગરપૂરથી એક બ્રાહ્મણ વિધવા પોતાની ઉપવર કન્યાનાં કન્યાદાન માટે પૈસા ાગવા પાસેના ગામમાં આવેલી તે કોઈના કહેવાથી કન્યાને લઈ દર્શન અને આશીર્વાદ માટે ારી પાસે આવી. એનો પતિ ચિન્તામણિ કરવા એ ગામમાં આવતો એટલી લોક સાથે એને ોળખાણ. એને જોઈ મને લાગ્યું કે કોઈ ખરેખરા ગરીબની કન્યાને કન્યાદાન આપવામાં પૈસાનો ય થાય એ શું સૌથી મોટો પ્રભુપ્રીત્યર્થે વ્યય નથી ? જો તમને પણ એમ લાગે તો તમે ારી ફોઈને સમજાવી સોએક રૂપીઆ એ પ્રત્યે અપાવી એ બ્રાહ્મણ બાળાના આશીર્વાદ ળવી શકો છો. અહીંયા તો લોકો સાધુડાંને માલપુવા ખવડાવવામાં જ મોટામાં મોટું પુન

સમજી બેઠા છે એટલે એને વધારે મદદ મળી શકે એમ લાગતું નથી. તમને યોગ્ય લાગે તો ને યોગ્ય લાગે તેટલી રકમ રજીસ્ટરથી મારા પર મોકલાવશો તો હું તે બાઈને અપાવવાની વ્યવસ્થા કરીશ અથવા તમારી ચિઠ્ઠી આવે તો તે લઈને તેને તમારાં ફોઈને મળવા મોકલીશ. મેં બાઈને થોડા દિવસ થોભવા કહેવડાવ્યું છે. તમારો પત્ર આવ્યે એને final જવાબ આપીશ.

કેશવલાલની માતાને શાંતિ આપશો. મને તે દિવસે જ તેમની દયા આવેલી; પણ શું કરું ? વાત હાથમાંથી છેક જતી રહેલી. મડદાં ઉઠાડવાની મારામાં સત્તા નથી; કોઈનામાં નથી. ઊઠાડવામાં ફાયદો પણ નથી. જીવ જીર્ણ થએલું ખોળીયું ત્યજી દઈ નવું ધારણ કરે એમાં જ એનું શ્રેય છે. એમની બાળ પત્ની માટે હું શું લખું ? હિંદુસ્તાનમાં એવી તો કે એના કરતાંએ વધારે કમનસીબ કેટલીએ બાળાઓ પડી હશે. એને માટે સમાજને જવાબદાર ગણવો કે એમનાં કરમને કે બંનેને તે હું નથી જાણતો.

ખૂબ મઝામાં છું. મારો આનંદનો પ્યાલો ભરાઈને છલકાઈ જાય છે. પણ એને લૂંટનાર અહીં કોઈ નથી. તમે મને 'વાક્યવૃત્તિ' નહિ મેળવી આપો ત્યાં સુધી હું તમને જંપવા દેનાર નથી. વાંચવાનો રોગ હજી તદ્દન નષ્ટ નથી થયો. કોઈ કોઈવાર ઉપડી આવે છે. વાક્યવૃત્તિએ એના પર છેવટનું ઓસડ હશે એમ લાગે છે. જ્યાં સુધી ઓસડથી કામ સરે ત્યાં સુધી operation ન કરાવવું અને છેવટે કરાવવું જ પડે તોપણ એથી એટલી તીવ્ર વેદના નહિ થાય. છેવટની છરી માટે શસ્ત્ર વૈદ્યની શોધમાં છું. આવતી કાલથી નવ દિવસનો ઉપવાસ ને મૌન છે. ભાઈને ખુશખબર કહેશો. હાલ એજ. પાસેનું છેલ્લું પરબીડિયું તમને લખી નાખું છું.

લિ. સ્નેહાધીન
પાંડુરંગના પ્રણામ

૭૭

શ્રી

દત્ત-કુટીર-નારેશ્વર
ચૈત્ર. શુ. ૧
(૨૧-૨-૧૯૨૬)

ભાઈ મોદી,

વ્યાસદેવ આવ્યા અને ગયા. અહીં આવીને શું કમાઈ ગયા તે તો એ જાણે. બે પાંચ રૂપિયા ખરચીને તો જરૂર ગયા. આવ્યા તેવા જ બજારમાંથી-કોરલથી-લોટ લઈ આવ્યા ત્યારે પૂરું અને તે પણ લૂખું સૂકું ભોજન પામી શકયા ! મારી એ બાદશાહી કોને ગમે ?

★ વધુ પડતી જ્ઞાનની ઈચ્છાથી અટકી જાવ. કારણ તેનાથી તમને અત્યંત વ્યગ્રતા અને વ્યામોહ વ્યાપશે

મારો લખેલો લાંબો પત્ર એમને નથી મળ્યો એમ લખે છે. એમાં નાંખનારની બદમાસી કારણભૂત હશે કે ટપાલખાતાની ગફલત તે હું નથી જાણતો. પણ એથી તમે લોકોએ "Ocean of joy' (આનંદનો મહાસાગર) ગુમાવ્યો છે.

મૌન અને ઉપવાસ ખૂબ શાંતિથી પૂરાં થયાં. મૌન એ ખરેખર મુમુક્ષુને માટે અત્યંત શક્તિદાયક છે. હું ઈચ્છું છું કે તમે પણ એનું અવારનવાર સેવન કરો તો ઠીક. બોલવાનું ધીમે ધીમે ઓછું કરો અને જુઓ કે થોડા દિવસમાં જ તમારા મન પર કેટલી અજબ અસર થાય છે. બહુ બોલવાથી શક્તિનો વ્યય થાય છે અને મનનું ચાંચલ્ય વધે છે. શું બોલનારનાં બોર વેચાય અને ન બોલનારનાં નારંગીએ ન વેચાય એમ કહો છો ? ભલા માણસ એ "buying & selling' કયાં સુધી કર્યા કરશો ? જાતે જ ખૂબ ખાઈ લો અને બાકીનાં લૂંટાવી દો સાચે સાચી ક્ષુધા લાગી હોય તેમને. ક્ષુધાતુરોને બોલાવવા માટે પણ બૂમો પાડવાની જરૂર નથી શું ? ના, જરાએ નહિ. તમારી પાસે સરસ અન્ન ભર્યું પડ્યું હશે તો તેની સુગંધીથી ખેંચાઈને તેઓ જાતે જ તમને ખોળતા આવશે.

તમારે કોઈ 'મહારાજ' રાખવો છે ? રાખવો હોય તો મને જરૂર લખજો. લોકોએ મને 'મહારાજ'ની પદવી આપી છે. મેં એમને અનેકવાર કહ્યું કે મેં કોઈ ઠેકાણે 'મહારાજગીરી' કરી નથી- 'મહારાજગીરી'ની તાલીમ પણ નથી લીધી (આપણા આદિતરામ મહારાજ પાસે લીધી હોત તો અત્યારે કામ ન લાગત ?); માટે તમારી પદવી મહેરબાની કરીને પાછી લો. પણ લોકો કંઈ અંગ્રેજી સરકાર જેવા બેવચની થોડા જ છે કે એકવાર આપેલી પદવી છીનવી લે ?

એક પદવીથી કેમ જાણે ન ધરાયા હોયને તેમ કેટલાક લોકોએ મને 'બાવા'ની બીજી પદવી આપી છે. આ પદવીનો ચાંદ મને એનાયત કરવામાં આવ્યો ત્યારે તો મેં ખૂબ આજીજીપૂર્વક કહ્યું કે ભાઈઓ તમે ભોળા લોકો છો. તમારી ઉદારતાને ધન્ય છે. પણ બધી ઉદારતા મારે માટે જ ના વાપરી નાંખશો, ખુદાની ખાતર આ પદવીમાંથી તો મને મુક્ત કરો જ; કેમકે જે બીવડાવે તે બાવો અથવા તો જેને બેટાબેટી હોય તે બાવો. મારામાં તો બંનેમાંની એકેય લાયકાત નથી. માટે દયા કરો. પણ મારા આવા નિખાલસ ભાષણથી તો કેટલાક લોકોને મારામાં કંઈક ગાંડપણની શંકા આવવા લાગી છે, અને તેથી રખેને લોકો મને કોઈ 'ગાંડો બાવો' એવી એવી ત્રીજી ઉપાધિ આપી બેસે એ બીકથી, મેં હવેથી લોકો જે "titles' આપે તે મૂંગે મોઢે કબૂલ રાખવાનું ચાલુ રાખ્યું છે.

પણ હું નથી typical બ્રાહ્મણ કે નથી typical સાધુ. એટલે આસપાસના મહારાજ્યોમાં (બ્રાહ્મણ અને સાધુઓમાં) હંસના ટોળામાં એકલવાયા કાગડાની માફક હું જુદો પડી જાઉં છું. કેટલાક લોકો મને થોડાંક હંસનાં પીછાં ધારણ કરવાનો રોજ ઉપદેશ કરે છે, અને એક નિત્ય આવનાર ભાઈની ફરિયાદથી વ્યાસદેવ (!) પણ મને કાગળમાં એવી સલાહ આપે છે. પણ આમ ઉપરથી હંસનો સ્વાંગ ધારણ કરવાથી હું કાગડો મટી હંસ થોડો જ થવાનો હતો !

ખૂબ મઝામાં છું. અષ્ટેકર કંપની તરફથી પેલું કૂપનવાળું પુસ્તક આવી ગયું છે. માટે માગણી કરશો નહિ. દત્તાત્રેય તંત્ર (ભા.ટી. સાતે) વેંકટેશ પ્રેસ તરફથી છપાએલું છે અને નવ આને મળે છે. જડે તો મોકલાવી આપશો. ઝંડુની દવાઓનું સૂચીપત્ર અને એકાદ બે લખવાની ચાંચોની પણ જરૂર છે. ગી.ભા. મને હજી મળ્યાં નથી. ભાઈ ચંદ્રશંકરને પણ એ કયાં મળે છે તેના ઠેકાણાની જરૂર છે.

તમે તીરકામઠાં મંગાવી અર્જુન થવા માગો છો એમ સાંભળું છું, પણ એનો વિચાર વળી કોઈ પ્રસંગે. એજ.

લિ. સ્નેહાંકિત
પાંડુરંગના પ્રણામ.

૭૮

ભાઈ મોદી,

ઉપવાસ અને મૌન શાંતિથી પૂરાં થયાં. તમારું બુક-પોસ્ટ વગેરે સર્વ મળ્યું. રૂપિયા પણ ગઈ કાલે આવી ગયા ને આજે આપી દીધા છે. ઈશ્વર પ્રેરણા કરશે તો બીજા કોઈ કામ માટે બીજા મંગાવીશ. શરીર સારું છે. હાથે રસોઈ કરવાનો સંકલ્પ થતાં જ પરમાત્માને કેમ જાણે મારા હાડકાંની દયા ન આવી હોય તેમ એક સાધુને મોકલી આપ્યો. બે અક્ષર ભણે છે અને ઉપરનું બધું કામ ઉપાડી લે છે. હું માત્ર ચૂલે ચડાવી ઉતારી લઉં છું. ભાઈને કહેશો કે મારા નામ પર રજિસ્ટર બુક પોસ્ટથી ગી.ભા.ના બંને ભાગની એક એક પ્રત મોકલાવે. સાધુને માટે. લાંબો પત્ર ફુરસદે.

એજ લિ. **પાંડુરંગના પ્રણામ.**

૭૯

શ્રી

દત્તકુટીર-નારેશ્વર
ચૈ.શુ. ૩, ગુરુવાર
વિ.સં. ૧૯૮૨ (૧૫-૪-૨૬)

ભાઈ અંબાલાલ,

તમારો પત્ર મળ્યો. શું તમે પણ હું ઉપદેશ આપતો ફરું એમ ઈચ્છો છો- અને તે પણ 'ગાડું ઠીક ચાલે' તેટલા માટે ? હરહર ! મેં તમારી પાસેથી એવી સલાહની અપેક્ષા જરૂર નહોતી રાખી. પણ એમાં તમારો દોષ નથી. દોષ હોય જ તો તે ઉપદેશપ્રચુર જમાનાનો છે ભાઈ ! મારું ગાડું તો નરસિંહ મહેતાના જેવું રગશિયું ચાલે એ જ ઈચ્છવા જેવું છે. ગાડું ઠીક ચાલે તો બેસનારાઓની ઠઠ જમે ને બિચારા બળદિયાનો અડદાવો નીકળી જાય !

લોકો દૂરદેશ ઢૂંઢી રહ્યા છે- કહેવાતા 'ઉપદેશકો' પણ તેમને 'દૂર'ની વાતોમાં જ રમાડી રહ્યા છે. ત્યાં હું તમને ઉપદેશ બતાવું તોપણ લોકો તેનો સ્વીકાર કેમ કરે ? 'શું બધા મૂરખ છે જે બીજું બીજું બતાવે છે, ને શું તું એકલો જ ડાહ્યો જે આમ બધાથી ઊલટું જ બકે છે ?' એવું સાંભળવાનું મળે ને કદાચ પેલા વાંદરાને ઉપદેશ આપનાર સુગરીના જેવી સ્થિતિ થાય. વળી જે દૂર હોય તે જ આપી શકાય. પણ આ 'દેશ' તો 'ઉપ' છે. દરેકની પાસે છે, દરેકનું નિજસ્વરૂપ છે. એ આપવાનો ન હોય. એ લેવાનો - જતે પિછાનવાનો હોય. બતાવવાની ઓળખાણ કરાવવાની જરૂર પણ એટલા જ માટે કે એ 'પાસ ખડો' પણ 'નજરોંમેં ન આવે' એવો હોય છે. પણ આ વાતો હું કોને કરું ?

પ્યારા દેસી મિલે તો દિલકી કહું,
આન પરદેસી મેરી બાત ન બૂઝે !
પ્યારા ! દેસી મિલે તો દિલકી કહું.

લોકોને અહીંયાં એક મોટું માલસર જેવું 'ધામ' બનાવડાવવું છે. કોરલ જેવી કૈલાસપુરી જેવી છે; અને મારે તો કામ સાધવું છે, સ્મશાનવાસનો આનંદ અનુભવવો છે. એટલે લોકોનું અને મારું કેમ બને ? પરમ દિવસની જ વાત. જમનાની એક બેનપણી પીપળાને જનોઈ દે છે. બીજા બ્રાહ્મણોમાં... અને તેમના ચિરંજીવી જેવા સુપાત્ર અને વિદ્વાન બ્રાહ્મણો આવી મળવાથી એ બાઈને સહેજે આનંદ થયો અને એણે બંનેને એકેક રૂપિયો દક્ષિણા આપવાનું નકકી કરી બંનેનાં નામ યાદીમાં દાખલ કર્યા.... કહ્યું, 'જુઓ, ગુરુમહારાજની કેવી કૃપા છે. આવતા પહેલાં જ વગર માગ્યે બે રૂપિયાનું દાન ! બાઈનું કલ્યાણ થશે.' મેં કહ્યું, 'જે પીપળાને જનોઈ દેવાનું છે તે પીપળો બીજે છે. એના કરતાં તો બાઈએ કોઈ સુપાત્ર ગરીબ બ્રાહ્મણના બાળકને જનોઈ કે વિદ્યાદાનમાં રૂપિયા ખરચ્યા હોત તો એનું વધારે કલ્યાણ થાત.... આવાં નાસ્તિક વચનો... જેવા ધાર્મિક માણસ કેમ સહન કરે ? તેમણે સિદ્ધાઈના રુઆબમાં જ કહ્યું, 'તમે કર્મમાર્ગનું રહસ્ય શું સમજો ?' હું ચૂપ રહ્યો.

થોડા દિવસથી લીલોડમાં આજ સુધી ન હતું તે દારૂનું પીઠું દાખલ થયું છે. કલાલને કોઈ ઘર ના આપે. તેથી સાયરનો એક બ્રાહ્મણ-શિક્ષક, જે કોરલની 'કૈલાસપુરી'નો રહેવાસી છે- કલાલને સાથે લઈ ઘેરઘેર તેની લાયકાતનાં સ્તોત્ર ગાતો ગાતો ભલામણ માટે ફર્યો ! આજુબાજુ વસતિ બધી અભણ ને વ્યસન તથા વહેમમાં ડૂબેલી છે. કોઈ રડ્યોખડ્યો ભણેલો છે તો તે આવો ધંધો કરે છે. 'કોઈના પેટની આડે કેમ આવવું ?' એ આવા લોકોની philosophy છે !

કાણાનો એક પાટીદાર. હું હા પાડું તો અહીં એક સાધુઓ માટે સદાવ્રત નંખાવવા માગે

★ ટીપીકલ = લાક્ષણિક, એક વિશિષ્ટ પ્રકારનો

છે. મેં તો ઘસીને એ ઉપાધિ વહોરી લેવાની ના પાડી. મેં તો કહ્યું કે મને તો સદાવ્રત કરતાં સત્યવ્રત વધારે પ્રિય છે. લોકો ભૂલી જાય છે કે સાધના કરે તે સાધુ. આ તો સીધું ઉધરાવતા ફરે તે સાધુ એવી સ્થિતિ થઈ પડી છે. મારું આવું ભાષણ અને attitude (એટીટ્યુડ-વલણ) કોને રુચે ?

લોકોએ મને મહારાજની ઉપાધિ આપી છે પણ હું નથી typical (ટીપીકલ) બ્રાહ્મણ કે નથી typical સાધુ. એટલે અહીંના 'મહારાજે'માં બ્રાહ્મણ અને સાધુઓમાં હંસના ટોળામાં એકલવાયા કાગડાની માફક તદ્દન જુદો પડી જઉં છું. કદાચ તમારા ઉપદેશ પ્રમાણે થોડાંક હંસનાં પીછાં ધારણ કરી લઉં તો પણ તેથી હું કાગડો મટી હંસ થોડો થવાનો હતો ?

પણ લોકોને હવે નિરાશ નહિ થવું પડે. તેમના પુણ્ય પ્રતાપથી તેમને જોઇએ તેવા મહારાજ આવી મળ્યા છે. ભાઈ.... છૂટા થયા છે, તેમને છૂટા થવાની ફરજ પડી છે. આજના શુભ મુહૂર્તે તેમણે લીલોડમાં એક આદર્શ શાળા શરૂ - કરી છે. શાળાનું કામ એ એમની ગૌણપ્રવૃત્તિ રહેશે એ કહેવાની જરૂર નથી જોતો.

ખૂબ મઝામાં છું. તમે ગયા પછી આઠેક દિવસ તબિયત બગડી ગઈ હતી. એક દિવસ ખૂબ વાંતિઓ થઈ ને પરિણામે આઠ-દસ દિવસ નસો ખેંચાતી હતી. કારણ કંઈ સમજાયું નહિ. જમના કંઈક ખાવાનું કરી લાવી હતી તેમાંથી થોડું ખાધું ને એજ દિવસે આ સ્થિતિ થઈ, બાકીનું તો મેં વહેંચી જ નાખ્યું. ખાવાની વસ્તુમાં કાંઈક હશે એમ કહી હું દોષમાં કેમ પડું ? કેમકે ઘનશ્યામદાસની તબિયત એથી ન બગડી. પણ મારા શરીરને વિદેશી એવું કંઈક દ્રવ્ય એમાં તરૂર હશે એવી શંકા ઘડીભર આવી ગઈ.

તમારું બતાવેલું ગોળના જળનું રસાયણ તો મને ખૂબ પથ્ય આવ્યું છે. લગભગ રોજ બપોરે લઉં છું. એથી ઠંડું રહે છે. રોજ લેવામાં કંઈ દોષ હોય તો તજ્ઞોને પૂછીને મને જણાવશો.

હરિપ્રસાદનો પત્ર આવ્યો હતો. પ્રબુદ્ધ ભારત મને હજી મળ્યું નથી. એનું સરનામું એમની પાસે નથી એમ લખતા હતા. તમે એમને લખી મોકલશો.

તમે 'આર્યભિષક' મંગાવ્યો છે ? મંગાવ્યો હોય તો મને મોકલાવશો. હું વૈશાખમાં ઘણુંખરું તો નહિ જ આવું. મારું દ્વિલ અનુષ્ઠાન પૂરું થયા વગર- જે વચમાં ખંડ ન પડે તો કાર્તિક વ. ૩ એ પૂરું થશે- સ્થાન છોડવાનો નથી. પછીથી તો ઈશ્વરેચ્છા !

લિ. સ્નેહાંકિત **પાંડુરંગ**ના પ્રણામ

તા.ક. : તમે પંદર દિવસ મોડા આવ્યા હોત તો 'ગાતી હૈ મલ્હાર હવા બાબા'નો સાક્ષાત્કાર થાત. રાતે ખૂબ પવન ચાલે છે. પાવાગઢ પર ગાળેલા પેલા દિવસોનું સ્મરણ થાય છે. શ્રાવણમાં આવો તો જન્માષ્ટમીનો યોગ ને નદીમાં ખૂબ પૂર આવે એવો સંકલ્પ કરજો.

પાંડુરંગ

૮૦

શ્રી

દત્તકુટીર-નારેશ્વર
રવિવાર સવાર
૪-૫-૧૯૨૬

ભાઈ મોદી,

બેત્રણ દિવસ ઉપર લખેલો લાંબો પત્ર મળ્યો હશે. સાથે રહેનાર સાધુરામ આજે સવારે પોબારા કરી ગયા છે. એટલે એમને માટે મંગાવેલી ગી.ભા.ની નકલો ભાઈને કહેશો કે મોકલાવે નહિ. ખરી બાદશાહી તો હવે જ છે. પહેલા ત્રણેક મહિના એકલાએ ગાળેલા પણ ત્યારે ખાવાનું તૈયાર ગામમાંથી મંગાવી લેતો એટલે મુશ્કેલી ઓછી હતી. પણ એમાં ખૂબ અનિયમિતતા થવા લાગી. વળી પરાધીનતા પણ ખરી. એટલે હવે એ પ્રયોગ કરવો નથી.

હાલ એજ.

લિ. સ્નેહાધીન
પાંડુરંગના પ્રણામ

૮૧

Shri Dutta Kutir 14th eve.
(18th May 26)

Dear Modi,

Yours to hand duly. I have received the book-post too. You have certainly made a serious blunder in sending more rupees & that too hundred to the greedy woman. Brahmins are notoriously greedy & you aught to have been more cautious. The woman seems to be not only greedy but a dangerous rogue too. I intentionally did not give her your name; but by the decree of fate I entrusted her the posting of the letter. The address, I am sure, was written in English, but she seems to have got it read from someone. Many will come & implore you in my name without my least knowing it & if you commit such mistakes I must stop all correspondence for I cannot post letters myself & trusting others means such mischief. You aught to have waited for my letters, but your too hasty nature - for which I have hundred times scolded you would not allow you deliberate step. You stop the money by urgent wire & take the woman to task if she happened to come there. Write her that you would hand her over to the police. Give no pie to anyone in my name nor trust any. Write convinently. Write what happens. Detailed letter afterwards.

P. V. Valame

૮૨

શ્રી

દત્તકુટીર-નારેશ્વર
આ.શુ. ૧૩
(૨૪-૭-૧૯૨૬)

ભાઈ અંબાલાલ,

તમારો પત્ર વાંચ્યો. પુસ્તક ગુરુપૂર્ણિમા સુધી નહિ મળી શકે એ વાત પહેલેથી જણવામાં આવી હોત તો ઠીક થાત. પણ હવે એનો બહુ વિચાર કરવો નકામો છે. ખર્ચ સંબંધી પણ હું કંઈ લખવા નથી માગતો. માત્ર એક વાત **તમારી** જાણ માટે લખું છું કે મેં ગી.ભા. ઉત્તરાર્ધના છપામણીના ફર્મે ૨૦ રૂા. ને કાગળના ૮-૧૨-૦ રીમના આપેલા અને તે પણ જરાએ રકઝક ન કરતાં પ્રેસાધ્યક્ષના મોં માગ્યા. આ પુસ્તકના કાગળ ને કદ મેં નથી જોયાં. મેટર કેવું ઠાંસીને ભર્યું છે તે તમે જોયું છે. પણ ભીખાભાઈને એ સંબંધી ફરીથી લખશો નહિ. પૂઠું તદ્દન સાદું ઉપનિષદોની વાતોનું છે તેવું કે તેના જેવું જ. ખર્ચ જે થાય તે બિલ આવ્યે મ.ઓ.થી તરત મોકલી આપીશું. પુસ્તક ભલે સ્વસ્થતાએ આવે પણ ભૂલ ન રહે ને બગડે નહિ તે માટે બનતું કરશો. ફરીથી પણ વિનંતિ કરું છું કે ખર્ચ કે ઉતાવળ માટે ભીખાભાઈને એક અક્ષરે લખશો નહિ. ઈશ્વરના દરબારમાં પાંચ-દસ વધારે થશે તો ખોટ જવાની નથી. ભૂલ ન રહે અને પુસ્તક બગડે નહિ એટલું પણ ભીખાભાઈ કરે તો એ મારા ઉપર મહાન ઉપકાર થશે. થોડાક દિવસ પર મોકલેલ પરબિડીયું જેમાં બે નવાં સ્તોત્રો છે તે મળ્યું હશે. તમે મનમાં ખોટું લગાડતા નહિ ને શાંતિથી કામ લેજો.

પાંડુરંગ

૮૩

શ્રી

દત્તકુટીર-નારેશ્વર
ગુરુપૂર્ણિમા (૨૫-૭-૧૯૨૬)

ભાઈ અંબાલાલ,

બે દિવસ પર લખેલો પત્ર મળ્યો હશે. ખર્ચની ચિંતા કરશો નહિ. પાકું બિલ આવ્યે તરત જ મ.ઓ.થી પૈસા મોકલી આપીશું. નામ વગેરેની વ્યવસ્થા માટે થોડા દિવસ પર પત્ર લખેલો તે મળ્યો હશે. તે પ્રમાણે વ્યવસ્થા કરશો. ખાસ સૂચના એક જ છે અને તે એ કે ભૂલ એક પણ ન રહેવી જોઈએ. પુસ્તકની કિંમત નથી લખવાની. free circulation* કરવાનું છે. અમાસ પહેલાં મળે તો પણ હું સંતોષ માનીશ. પૂઠું કાગળનું.

આર્યભિષક્ પોસ્ટથી મોકલવાની જરૂર નથી. તમે આવો ત્યારે લેતા આવજો ★ સાથે તમારી પાસે હોય તો 'સ્વર્ગનું વિમાન' પણ લેતા આવજો. વિઠ્ઠલ માટે. ફુરસદ મેળવી આવો

ત્યાં સુધીમાં બધાં સ્તોત્રોનું કાચું ભાષાંતર તૈયાર ન કરો ? મને મળ્યા પછી પાકું કરવાનું. હું તમારી સાથે સ્તોત્રોનું જ વિવેચન કરવાનો છું. કેટલાક લોકોની તે પણ છંપાવી લ્હાણી કરવાની ઇચ્છા છે. સાથે ભાષાંતર હોય તો આ લોકોને ઠીક પડે. ભાષાંતર અને નોંધો માટે મારા નારેશ્વરના સ્તોત્રના ભાષાન્તરનું અનુકરણ કરવાનું. આજે જ એક નિત્ય-પાઠ માટે લખાએલું ૧૦૮ શ્લોકનું સ્તોત્ર મોદીને લખી મોકલ્યું છે. એ નકલ કરી લઇને મૂળ તમને મોકલી આપશે. એને જુદું જ છપાવવાનું છે. એના પર ભાષાંતર ઉપરાંત વિવેચન પણ કરવાનું. આ બધું કામ પણ તમારે જ કરવાનું છે. માટે 'ભીલ' મટી પાછા બ્રાહ્મણ બની બ્રાહ્મણવાડામાં આવી જાઓ. ત્યાંથી જરૂર પડ્યે અવારનવાર ભીલવાડે ભલે જાઓ.

નર્મદામાં પૂર છે. પણ હજી જોઇએ તેવાં પાણી નથી ચઢ્યાં. કાદવ થાય છે એટલે ન્હાવા દૂર જવું પડે છે. પીવા વગેરે માટે તો હું વરસાદનું પાણી જ વાપરૂં છું. બીજી કોઇ મુશ્કેલી નથી. દૃશ્ય કેવળ અલૌકિક છે. સધાય તો જન્માષ્ટમીનો યોગ સાધજો. કેવળ આનંદમાં જ છું. એ જ

લિ. સ્નેહાંકિત **પાંડુરંગ** ના પ્રણામ

૮૪

(૨૩-૭-૧૯૨૬)

દયાના સાગર ! ત્હારો દયાનો ઝરો સૂકાઇ ગયો શું ? ત્હારાં દ્વાર ઠોકી ઠોકી હાથ દુખી ગયા. મ્હારા પગે સોજો ચઢ્યો ! રડી રડી આંખડીના નીર ખૂટ્યાં !! થાકીને પાછો જઇશ તો એ ત્હારી ફજેતીના ફાળકા છે તેમાં, લોકો જાણશે દયાનું દેવાળું કાઢ્યું ! મરી જઇશ ત્હારે બારણે તોએ કમબખ્તી છે ત્હારી - દીનાનાથ નામ છે ત્હારૂં!! લોકો કહેશે દીનોનો નાથ પણ આજે દીન ને અનાથ થઇ ગયો !!

તાપનો માર્યો બપોરે બે ઘડી બહાર છાયામાં જઇ બેસું છું, એક કપોત લગભગ રોજ આવી રહામે નૃત્ય કરે છે, મારા પરમ ગુરુ એ કપોતરાજને હું બે હાથ જોડી નમન કરૂં છું કે તરત ત્યાંથી ઊડી જાય છે. એ, લોકો પગે લાગવા લાગે ને નાહક શરીરનું મહત્વ વધારવા માંડે કે સાધકે ત્યાંથી તરત જ ઊડી જવું એવો ગૂઢ ઉપદેશ એમાં નથી શું?

પરમ દિવસે એક ઝેરી સાપ કરડતો કરડતો રહી ગયો. કહે છે કે સાપને દાંતે તાળું હોય છે ને કૂંચી માલિકને હાથ છે. માલિક તાળું ખોલી આપે ત્યારે સાપ કરડેને? ત્યારથી બિચારો કુટીની ચોકી કરે છે ને બહાર જાઉં છું કે ટ૬ ટ૬ ટ૬.... કરી પોતાની આલબેલ સંભળાવે છે. હું પણ 'અવધૂત દત્ત' કહી એના સંગીતનું સ્વાગત કરૂં છું !!

કેટલી બધી શાંતિ છે ! ઘનશ્યામદાસ ગયો એ એક બલા ટળી. કંઇક શારીરિક વેઠ વધી છે, પણ વેઠ વગર માલિકના મુખનું દર્શન ક્યાંથી ? દરરોજ દાળ બનાવું છું ને એમાં જ બે પાંચ બાટી છોડી દઉં છું. ગુરુવારે સ્હાંજે પેલી પંચરંગી ખીચડીનું પકવાન્ન ઊડે છે. પીવાનું ને રસોઇનું પાણી જાતે જ લાવું છું. નાવા માટે પાણી

લાવવાનું કામ ઘણું ખરૂં રતનલાલ કરે છે. વાસણ વગેરે પણ જાતે જ ઘસી નાખું છું, જાત કષ્ટમાં રહેલા કાવ્યનો સાક્ષાત્કાર મને અહીંયાં જ થયો. કષ્ટની પાછળ રહેલું ફરજિયાતપણું જ એને નીરસ બનાવે છે. બાકી ઐચ્છિક કષ્ટ જેવો આનંદ બીજા કશામાં નથી. અને કોઇ પણ ઉચ્ચ આદર્શ માટે સ્વેમજીને કષ્ટ ઉઠાવવું એનું નામ જ તપસ્યા.

હવે તો વરસાદ આવ્યો એટલે ઓર રંગ જામ્યો છે. વિઠ્ઠલનું આવવું તો રતનલાલ આવ્યા ત્યારથી જ મંદ પડી ગયું છે અને વરસાદને લીધે રતનલાલ પણ અળસાઇ જાય છે, મહંત તો ધૂણી પાસેથી ખસતા જ નથી. એટલે ચોવીસે કલાક 'એકમેવાદ્વિતીયમ્' નું સામ્રાજ્ય હોય છે. થોડા દિવસથી નવો પ્રયોગ શરૂ કર્યો છે. આ વખતનો લોટ ચાળ્યા વગરનો આવ્યો છે, ચાળણી તો પાસે છે, પણ ચાળ્યા વગર જ મિષ્ટાન્ન ઉડાવું છું. તમારા મોઢામાં પાણી છૂટે છે કેમ ? પણ હજારો જન્મોના સુકૃત વગર આવો આનંદ સ્વપ્ને પણ મળવો મુશ્કેલ છે. ઇંદ્ર આવી નવાડી જાય છે, વરુણ પાણી ભરે છે. વાયુ કોઇ ન જાણે તેમ રાત્રે આવી પૂંજો કાઢી જાય છે. હનુમાનજી પોતાના યૂથ સાથે પહેરો ભરે છે. ગાંધર્વો નિયમિત ગાન કરે છે. અપ્સરાઓનું નૃત્ય ચાલુ જ હોય છે. નિસર્ગદેવી જાતે વસ્ત્રાલંકારથી સજજ થઇ સેવામાં હાથ જોડી ચોવીસે કલાક ખડી છે. પણ મને શરાબનું ઘેન ચઢ્યું છે ને હું આંખ ઊંચી કરી એના તરફ જોતોએ નથી !! નર્મદામાં પૂર છે ને સાથે અંતરમાંએ પૂર ચઢ્યું છે. ખબરદાર, કોઇએ બારણું ઠોક્યું તો! ઘસડીને મહાસમુદ્રમાં લઇ જઇશ કે પુનરગમનનું નામ ન લે !!

આ.શુ.૮

મારા નામ પાછળ તમે 'પૂજય'' ક્યારથી મૂકવા લાગ્યા ? મારી નજર આ વખતે જ એના તરફ ગઇ. મરાઠીમાં 'પૂજય' નો અર્થ શૂન્ય થાય છે. અને 'પૂજય' પણ પાછળ મૂકવાથી તો કિંમતમાં ઊલટો ઘટાડો જ થાય છે. તમે બધાએ મારી દીનની કિંમત છે, તેનાથીએ ઘટાડી નાખવાનો આ ગણિતી રસ્તો ઠીક શોધી કાઢ્યો છે !

અને તમે પણ મને બ્રહ્મચારી ક્યારથી કહેવા-માનવા લાગ્યા ? કેટલાએ વખતથી કેટલાએ જન્મોથી એક રાંડ કોટે વળગી છે તે કેમ કરી છૂટતી નથી, ને એ દૂર ન થાય ત્યાં સુધી હું સાચો બ્રહ્મચારી શી રીતે કહેવડાવી શકું ? એના કરતાં તો મને અહીંના લોકો 'ભરમચારી' (ભ્રમચારી) કહે છે એ વધારે ગમે છે. એક તો એમાં આત્મૌપમ્યત્વનું સત્ય છે, અને બીજું, સાથે ભોળો ભાવ કે અજ્ઞાનનો આનંદ છે. અજ્ઞાન તાત્કાલિક અલ્પ આનંદ ભલે આપે, પણ એ કલ્યાણકારક તો નથી જ. તારક એક જ્ઞાન જ છે.

મોદીની જીજ્ઞાસા તમારે જ તૃપ્ત કરવી રહી. બધાની સાથે હું લંબાણથી પત્રવ્યવહાર કેવી રીતે કરી શકું ? એક તો મને એટલો ફાલતુ વખત પણ નથી, અને બીજું, ધીમે ધીમે લખવાની વૃત્તિ પણ ક્ષીણ થતી જાય છે. વખત મેળવી સ્તોત્રો એને

★ ફ્રી સબ્બ્યલેશન = વિના મૂલ્યે વહેંચણી

લખી મોકલજો અને કોકવાર મારા પત્રવ્યવહારમાંથી પણ કંઇક કંઇક એને આપતા રહેજો.

હરિપ્રસાદને મેં જતે જ લખી નાખ્યું છે. એટલે તમારે મેં લખ્યા પ્રમાણે લખી મોકલવાની જરૂર નથી. નારેશ્વર માહાત્મ્ય છપાઇ ગયું હશે. મને ક્યારે મળશે ? અહીંના લોકો એની રાહ જોઇ રહ્યા છે. ગુરુપુર્ણિમા પહેલાં મળે તો સારૂં, ખૂબ આનંદમાં છું. હાલ એ જ.

લિ. સ્નેહાધિન, **પાંડુરંગ**ના પ્રણામ

૮૫

શ્રી દત્ત-કુટીર નારેશ્વર,
ચૈ. વ. ૩. શુક્રવાર ૩૦-૧૦-૨૬

ભાઇ મોદી,

તમારો પત્ર મળ્યો. બાવાજીએ કેશવલાલના સ્મારકનો ઉપક્રમ કરી મિત્ર ઋણ અદા કર્યું એમાં શક નથી. તમે પણ તમારો ફાળો આપી દીધો છે એ યોગ્ય જ કર્યું છે. બે આંખની શરમ કાયમ હોય ત્યાં સુધી એકબીજાનો ભાવ પૂછે એવા મિત્રો મળી શકે પણ આંખો મીંચાયા પછીએ પ્રેમ અને વફાદારી કાયમ રાખે એવા મિત્રો વિરલા હોય છે. તમારો પત્ર વાંચતાં જ ન સ ખલ્વુપરતો યસ્ય વલ્લભો જનઃ સ્મરતિ એ પ્રિયોક્તિ મને યાદ આવી. કેશવલાલ મરણ નથી પામ્યા. એમના શરીરનું રૂપાંતર થયું છે. એટલું જ. એમની બા વગેરેને પણ એમનું સ્મારક જોઇ કંઇક શાંતિ જરૂર વળશે.

પણ તમારૂં કામ એટલેથી જ પૂરૂં નથી થતું. ઉપાડેલું કામ પૂરૂં થાય ત્યાં સુધી તમને આરામ હરામ હોવો જોઇએ. બુદ્ધિમાનો કોઇ પણ કામની શરૂઆત ખૂબ વિચારપૂર્વક કરે છે. અને એકવાર શરૂઆત કર્યા પછી વચમાં હિમાલય જેવડી મુશ્કેલીઓ ઊભી થાય તોએ કામ પડતું મૂકતા નથી. કામ કરતાં કરતાં ખપી જવું એનાથી વધારે રૂડું મરણ બીજું કોઇ નથી.

હું તમારા કામમાં કઇ રીતે મદદ કરી શકું ? જન્મથી જ ભિખારી છું. અને દિવસે દિવસે વધારે ભિખારી થતો જઉં છું. જુવોને, પહેરવા માટે લંગોટી જોઇએ તે પણ વ્યાસ જેવા કોઇ આવી ચડે ત્યારે તેમના ધોતીયામાંથી ફાડી લઉં છું ત્યારે કામ ચાલે છે. ખાવા માટે પણ કોઇ શેર ધાન આપી જાય ત્યારે ! પણ શું મારા જેવા ભિખારીઓ દુનિયામાં કંઇ જ કરી શકે તેમ નથી ?

પુસ્તકાલયનું નામ શું રાખશો ? 'કેશવ-શારદાભુવન' રાખો તો ? પણ એમાં શારદાના પવિત્ર નામને કલંક લાગે એવું એક પણ પુસ્તક ન હોવું જોઇએ. સાધારણ પુસ્તકાલય એટલે સર્વ જાતનાં પુસ્તકોનો સંગ્રહ, જેનો હરકોઇ વૃત્તિના માણસ અમૂક

શરતે ધારે તો લાભ લઇ શકે. પણ હું તમારૂં પુસ્તકાલય સર્વ સંગ્રાહક થાય એમ નથી ઇચ્છતો. સંકુચિતવૃત્તિ માટે માફ કરજો: પણ હું આશા રાખું છું કે તમારા સંગ્રહમાં એક પણ ખરાબ પુસ્તકને, જેથી મનુષ્યની હીનવૃત્તિઓ ઉત્તેજીત થાય એવા એક પણ પાનને-સ્થાન નહિ મળે. પુસ્તકોની પસંદગીમાં લેખક અને પુસ્તકના નામ કરતાં અંદરના વસ્તુ તરફ વધારે ધ્યાન આપજો. વિષયોની વિવિધતા જરૂર રાખજો પણ કેવળ વિવિધતાના દેખાવની ખાતર નાલાયક પુસ્તકોને સ્થાન ન જ આપતા. પંકાએલા સાક્ષરોનાં કેટલાંક પુસ્તકો રાક્ષસોનાં પુસ્તકો કરતાંએ ખરાબ હોય છે એ ખૂબ યાદ રાખજો. જે લોકોને ખરાબ વૃત્તિઓને પોષણ આપવું હોય તે લોકો બીજેથી એની સામગ્રી ભલે મેળવી લે, પણ તમે તો મફત મળે તો પણ એવાં પુસ્તકોથી તમારૂં સ્મારક કલંકિત થવા દેશો નહિ. બને ત્યાં સુધી પુસ્તકાલય બધાને માટે મફત રહે તો સારૂં. પુસ્તક ઘેર લઇ જવા માટે કોઇ પ્રતિષ્ઠિત માણસની સહીની જમીનગીરી બસ છે. મારા કરતાં તમે પુસ્તકાલયો વધારે જોયાં હશે, કદાચ વધારે વાપર્યાં પણ હશે. એટલે વધારે સૂચનાઓની ધૃષ્ટતા નથી કરતો. પુસ્તકોમાં ગુજરાતીની સાથે થોડાં હિંદી પણ રહે તો સારૂં. પુસ્તકાલયમાં કેશવલાલની એકાદ છબી પણ મૂકાય તો ઠીક.

શું તમારે ખરે જ ગણપતિનું અનુષ્ઠાન કરવું છે ? કોઇ પાઠ્યયુક્ત અનુષ્ઠાનમાં તનમનની પવિત્રતા જાળવવા ઉપરાંત એક સમય, એક સ્થળ, અર્થમાં ચિત્તની એકાગ્રતા, સાદો અને બને તો એક જ જાતનો આહાર, પૂર્ણ એકાંત, પવિત્ર વાતાવરણ, અને ચિત્તને વિક્ષેપ થાય એવી સર્વ પ્રવૃત્તિનો ત્યાગ, એટલી વસ્તુઓ ખાસ જરૂરની છે. વળી દૃઢ શ્રદ્ધા એ તો સર્વ ધાર્મિક પ્રવત્તિનો પાયો જ છે. એ ન હોય તો કંઇ પણ કાર્ય ન કરવું એ જ ઠીક; કેમ કે શાસ્ત્રે દેવે ચ વેદે ચ દૈવજ્ઞે ભિષજે ગુરૌ : યાદ્દશી ભાવના યસ્ય સિદ્ધિર્ભવતિ તાદૃશી ॥ એ સનાતન નિયમ છે. ગણપતિના ઉપાસકો દરેક મહિનાની કૃ. ૪ નો ઉપવાસ પણ કરે છે. રાત્રે ચંદ્રોદય પછી સ્નાન કરી ગણપતિનું પૂજન કરી મોદકનું નૈવેદ્ય ધરાવી પ્રસાદ લે છે. ગણપતિના પૂજન માટે ૨૧ દૂર્વા-ત્રણ પાંખડાવાળી શુદ્ધ કરેલી ખાસ આવશ્યક મનાય છે. એ ઉપરાંત રક્તચંદન અને લાલ પુષ્પ પણ ગણપતિને ખાસ પ્રિય છે. આ બધા નિયમો પાળીને તમારાથી ધારેલું અનુષ્ઠાન થઇ શકે તો તમને એથી જરૂર ફાયદો થશે. પણ મુંબઇમાં તમને આ બધી સગવડો ભાગ્યે જ મળી શકશે - કદાચ અશ્વત્થ પણ મળવો મુશ્કેલ થઇ પડશે. નર્મદા કિનારે આવો તો ? આશ્વિન વ. ૮ને ગુરુવારે પુષ્ય નક્ષત્ર છે. ત્યારથી બીજા પુષ્ય સુધી તમારું ધારેલું કામ સાધી લો તો ? મારે પણ આ.વ. ૧૦ થી ૨૪ દિવસનો ઉપવાસ કરવાનો સંકલ્પ છે. મારા અનુષ્ઠાનના એ અંતિમ દિવસો છે. લગભગ આખો દિવસ હું કામમાં હોઇશ. છતાં રાત્રે તમારી સાથે વાતો કરી શકીશ. એ દિવસો શરદ ઋતુના છે, અને પિત્તં શરદિ કુપ્યતિ એ શાસ્ત્ર છે અને એનો કડવો અનુભવ પણ અનેકવાર લીધેલો છે. એટલે ખૂબ સાચવવા જેવું છે. તમે નહિ આવવાના હો તો તો હું મૌનજ રાખી લેવાનો છું. બધી અનુકુળતાનો વિચાર કરજો. હજી ખૂબ વાર છે.

તમારા સ્તોત્રવાળું પુસ્તક મારી પાસે નથી. તમે લખેલો શ્લોક પણ મને બરાબર ઉકલ્યો નથી. એટલે અર્થનો વિચાર નથી થઇ શક્યો.

થોડા વખત પર ભાઇ ચંદ્રશંકરનો કાગળ હતો તેમાં તેઓ ગી. ભા. નાં પ્રુફ્સ તપાસી સુંદર 'get-up' તૈયાર કરી આપવાની બધી જવાબદારી પોતાને શિર લેવાનું કબૂલ કરે છે. મેં એમને એ સંબંધી કંઇ લખ્યું ન હતું. એમણે જાતે જ એ તત્પરતા બતાવી છે. મેં એમને એ સંબંધી સર્વ પત્રવ્યવહાર બારોબાર ભાઇ સાથે કરવાને લખી દીધું છે. પુસ્તકો ભાઇને ન છપાવવાં હોય તો બીજો કોઇ પણ છપાવે તો પણ મને વાંધો નથી એવું પણ મેં લખી દીધું છે. 'ઉપનિષદોની વાતો'ની પણ એજ સ્થિતિ છે. ગી. ભા. અમદાવાદના કોઇ પણ પુસ્તક વેચનારને ત્યાં નથી મળતાં એવી એમની ફરિયાદ હતી, આશ્રમમાં એ પાઠ્યપુસ્તક તરીકે વાપરે છે. એને એટલું પણ recognition મળે તો એ મને પૂર્ણ સંતોષ છે. 'પૂર્વાર્ધ' મેં સુધારી તો મૂક્યો જ છે. એટલે મને લાગે છે કે મારે માથે હવે એની કંઇ પણ જવાબદારી રહી નથી. ગાયનું દૂધ ખાય તેણે ગાયની માવજત પણ કરવી જ જોઇએ – દૂધ દેતી બંધ થઇ જાય તો પણ કરવી જોઇએ. પણ કોઇ કારણસર પોતાનાથી એ ન થઇ શકે અથવા તો એ કરવાની પોતાની ઇચ્છા ન હોય તો છેવટે એને રીબાવીને મારી નાખવા કરતાં પાંજરાપોળમાં મૂકી આવવાની કે કોઇ માવજત કરવા ઇચ્છતો હોય તેને આપી દેવાની ખાનદાની તો જરૂર રાખવી જોઇએ. મારી ગેરહાજરીમાં પુસ્તકોની આટલી બધી દુર્દશા થઇ જશે એમ મને નહોતું લાગ્યું, નહિ તો હું જરૂર એની બીજી કોઇ વ્યવસ્થા કર્યા વગર અમદાવાદ ન છોડત. નીચેના બે શ્લોકો નર્મદાખંડ વાંચતાં વિદ્યાર્થીઓ માટે મને ખૂબ સારા લાગ્યા છે. સહેલા પણ છે. બીજી આવૃત્તિમાં એને સ્થાન મળે તો ઇચ્છવા જેવું છે.

धर्मो जयति नाधर्मः सत्यं जयति नानृतम् । क्षमा जयति न क्रोधो विष्णुर्जयति नासुरा : ॥
न तीर्थतां जलस्याहुर्न स्थलस्य वनस्य वा । यदध्यासितमर्हद्भिस्तद्वै तीर्थं विदुर्बुधाः ॥२॥ ધર્મ, નહીં કે અધર્મ જય પામે છે. સત્ય, નહીં કે અહિત જળ પામે છે. ક્ષમા નહીં કે ક્રોધ જય પામે છે. વિષ્ણુ નહીં કે અસુરો જય પામે છે. જલ, સ્થલ કે જનને તીર્થત્વ નથી મળતું જ્યાં મહાન માણસો રહે છે તેને જ વિદ્વાનો તીર્થ કહે છે. મારી પાસે પુસ્તક નથી નહિ તો હું એ ક્યાં મૂકી શકાય તેનું સ્થાન પણ નક્કી કરી આપત. પહેલો ઉકારાન્ત પુ. શબ્દોવાળા પાઠમાં અને બીજો રજા ગણના અંતમાં મૂકી શકાશે. એકાદ બીજો નવો શબ્દ હોય તો તે પણ શબ્દકોષમાં ઉમેરવો પડશે. બીજું કંઇ ઉમેરવા જેવું નથી. નાહક bulk વધારવામાં માલ નથી. ચર્પટપંજરિકાને બદલે મેં પ્રશ્નોત્તરમાલિકાનું selection કરી આપ્યું છે. એ પહેલું આવે અને અંતમાં પેલું મધુરાષ્ટક આવે. મારે અહીં રહ્યા રહ્યા પણ ગી. ભા. માટે કાગળો લખવા પડે એ ઠીક નથી. પણ ચંદ્રશંકરનો જ પત્ર આવ્યો એટલે ન છૂટકે મારે જવાબ આપવો પડ્યો અને તમને પણ લખવું પડ્યું. ચંદ્રશંકરનો પત્ર રણાપૂરને શિરનામે આવેલો. એને અહીંનું ઠેકાણું આપશો નહિ. નહિ તો એ અહીં આવીને મને ઉપાધિ કરશે.

તમે કદાચ જાણ્યું હશે કે રતન માલ રણાપૂરથી છૂટા થયા છે.

૮૬

શ્રી દત્તકુટીર-નારેશ્વર, આ. સુ. ૯
(૨૩-૭-૧૯૨૬)

ભાઇ મોદી,

તમારૂં બુક-પોસ્ટ અને પછીનો પત્ર બંને મળ્યાં. તમારા શ્લોકના અર્થ માટે તો તમારે કોઇ વિદ્વાન શાસ્ત્રી પાસે જ જવું પડશે. મારી દૃષ્ટિએ તો મેં લખી મોકલ્યામાંથી કોઇ પણ પક્ષ ઉત્તમ છે. मणिरञ्जित० મા વિસર્ગને ન લઇએ તો 'રાગ બેસતો નથી' એમ તમે લખો છો. પણ એ બરાબર નથી. વિસર્ગ કાઢી નાખવાથી એક પણ માત્રા ઓછી થતી નથી એટલે શાસ્ત્રીય રીતે ગાતાં રાગ કદાપિ તૂટે નહિ. છતાં symmetry ની ખાતર એ છે એમ ને એમ રહેવા દઇએ ને तव નું વિશેષણ લઇએ તો પણ મેં બતાવ્યા પ્રમાણે અર્થ બેસે. આગળ तव ન હોય તો પણ स्वपदा० તા स्व ઉપરથી तव ध्वनित હોવાથી અધ્યહાર લેવામાં વાંધો નથી. આમ શબ્દની Symmetry જળવાશે છતાં અર્થની નહિ જળવાય. માટે બધાં ષ૦ વિશેષણોની માફક જોઇએ તો એને मम નું વિ૦ માનો મણે: इव रञ्जित यत्पुण्यं तेन शोभना मूर्ति: यस्य तस्य मम । રત્નના જેવા પ્રકાશિત (નિર્મળ) પુણ્યથી સુંદર રહે છે જેના અથવા (ગયા જન્મના પુણ્યની વાત કરીએ તો) રત્નના જેવા પ્રકાશિત પુણ્યથી સુદઢ દેહ પ્રાપ્ત થઇ છે જેને આ અર્થમાં પૂર્ણ Symmetry છે પણ મારી દૃષ્ટિએ જોઇએ તેટલું સૌન્દર્ય નથી. બીજાં मम નાં વિ.ની. સરખામણીમાં મને એ ફીકું અને વિદેશી લાગે છે. Symmetry ની ખાતર Symmetry મને પસંદ નથી. છતાં એકે અર્થ માટે મારો આગ્રહ નથી.

ખૂબ મઝામાં છું, બીજાં પણ કેટલાંક સ્તોત્રો વ્યાસને લખી લખી મોકલ્યાં છે. ફુરસદે તમને લખી મોકલશે. મને વખત નથી અને તમને શુદ્ધ કોપી મળે માટે હું વ્યાસને જ લખી મોકલું છું. નારેશ્વર-માહાત્મ્ય છપાઇ આવ્યે તમને મોકલાવીશ. તમે પેલા અનુષ્ઠાન માટે આસો મહિનામાં આવવાના છો ? આવવાના હો તો મને એક માસ પહેલાં ખબર આપજો કેમ કે મારે એ પ્રમાણે મારો કાર્યક્રમ ગોઠવવો પડશે. નર્મદામાં પૂર છે. હાલ એ જ.

લિ. **પાંડુરંગ**ના પ્રણામ

૮૭

ૐશ્રી અમદાવાદ, મંગળવાર બપોર
(ઇ.સ. ૧૯૨૬-૨૭) વિ. સં. ૧૯૮૨-૮૩

ભાઇ મોદી,

હાલોલ જઇ આવ્યો. ત્રણ દિવસ માગી ખાનાર ભિખારીની માફક મહાત્મા

(બાદશાહ બાપજી) ની છાયામાં ખુલ્લામાં પડી રહ્યો. ખાવાપીવાની વ્યવસ્થા બારોબાર કોઇ ન જાણે તેમ હરિપ્રસાદે કરી દીધેલી. બાપજીએ જતાં વાર જ પ્રશ્ન કર્યો કે, 'રહોગે કે જાઓગે' મેં હાથ જોડી 'જેસી આજ્ઞા' એટલું જ કહ્યું. એક ઝાડ નીચે રહેવાની આજ્ઞા થઇ. દહાડામાં બેપાંચ વાર દર્શને જતો. બાકીનો વખત લોકોના ગપ્પાષ્ટકો સાંભળતો. બીજે દિવસે બપોરે કહ્યું 'જાઓ, આનંદ કરો. ઓર કયા !' છતાં હું રહ્યો, ત્રીજે દિવસે સ્હાંજે 'direct' પ્રશ્ન કર્યો. તુમકો કયા ચાહિયે ?' મેં કહ્યું, 'કુછ નહિ.' લોકોને મારો જવાબ સાંભળી વિચિત્રતા લાગી અને તેઓ મને મોટો માણસ માનવા લાગ્યા, કેમ કે મહાત્માજી એવો પ્રશ્ન ભાગ્યેજ કોઇને પૂછતા હશે, ને મારા જેવો નિષ્કામ જવાબ પણ કોણ આપે ? આવતી વખતે મહાત્માએ ગ્યાસતેલનો પ્રસાદ આપ્યો, જે અવધૂત દત્ત કહી ગળા નીચે ઉતારી મેં વદાય લીધી. આટલું બધું છતાં મહાત્મા માટે મને ભાવ ન થયો, એમનામાં કંઇ રામ હોય એમ પણ ન લાગ્યું. મારી ગણતરી ખોટી પણ હોય, છતાં જે છે તે તમને લખી જણાવું છું. તે દિવસે રાતની ગાડીએ મેં તમને સ્ટેશને આવવાનું લખેલું, ને તમે આવ્યા બપોરે એટલે ભેટ કેમ થાય? તમારું પરબીડિયું કાલે સાંજે જ મળ્યું, આજે ... ને મળ્યો. ગ્લેઝ પેપર પર ૫૦૦૦ નકલના ૧૪૫ બતાવ્યા. ૧૨૫ આપવાનું કહી હું નાસી છૂટ્યો. બબડ્યો પણ ના ન કહી શકયો; તમે બારોબાર બીલ આવવાની રાહ ન જોતાં જ ૧૨૫ રૂ.નો મ. ઓ. કે રજિસ્ટર એને જ નામે કરી દેજો. નહિ તો હું અહીંથી ગયા પછી કદાચ વધારે બીલ કરે.

ગુરુવાર સ્હાંજ સુધીમાં ૨૦૦ નકલો આપવાનું કહ્યું છે. તે લઇ હું તો શુક્રવારે સ્હવારની ગાડીએ ચાલ્યો જઇશ રણાપુર થઇ નારેશ્વર. રતનલાલ એકાએક સરસામાન લઇ રણાપુર ગયા છે અને હું રણાપુર થઇને જઉં એવો દાસના આગ્રહ પણ છે એટલે એક પંથ દો કાજ, બાકીની નકલો - ૪૮૦૦ કયાં મોકલવી તે વિષે પત્ર ગુરુવાર સ્હાંજ સુધીમાં મળી જાય તો મને નહિ તો મૂળચંદને લખશો. આખા અમદાવાદમાં દત્તનો બ્લોક નથી મળતો, જેવી ભગવાનની ઇચ્છા ! એક ન્હાનો બ્લોક અંદર મૂકવાનું મન છે.

મુકામ અનસૂયાબ્હેનને બંગલે છે. ખૂબ મઝામાં છું.

લિ સ્નેહાધીન **પાંડુરંગ**ના પ્રણામ

૮૮

શ્રી દત્તકુટીર - નારેશ્વર શનિવાર બપોર
(વિ. સં. ૧૯૮૨-૮૩) (ઇ. સ. ૧૯૨૬-૨૭)

ભાઇ મોદી,

તમારો પત્ર હમણાં જ મળ્યો. ખૂબ આનંદમાં છું. પ્રવાસનાં સંસ્મરણો અનેરાં

છે, પણ બધાં ક્યાં લખવા બેસુ ? અમદાવાદથી લખેલાં ભજનો મળ્યાં હશે. આ સાથે બીજાં પણ કેટલાંક મોકલ્યાં છે. કોક કોક ઠેકાણે સમજણ ન પડે તો પણ બધા ફરીફરીથી વાંચજો. એથી તમને કંઇક શાંતિ જરૂર મળશે.

.....ના બિલ સંબંધી થયેલી ઘાલમેલનો વિચાર મનમાંથી કાઢી નાખજો. ઇશ્વરની સૃષ્ટિમાં એવી તો કેટલીયે અણઘારી બીનાઓ બને છે. પ્રભુનો એમાં પણ કોઇ ગૂઢ હેતુ રહેલો હશે. પુસ્તકનો ફેલાવો કરવાની ઉતાવળ કરશો નહિ. ઉપર લખેલી કિંમત આપવાને જે એકાદ આની પણ તૈયાર હોય તેવાના હાથમાં જ એ જવું જોઇએ. પુસ્તકનો પ્રચાર એટલે મારી જાહેરખબર નહિ એ ખાસ ધ્યાનમાં રાખજો. હું તો જે માગે છે તેને ટપાલખર્ચ માટે અડધા આનાની ટિકિટ મોકલી તમારે સરનામે નડીયાદ લખવાનું છું. કોઇ પણ લાયબ્રેરી કે પાઠશાળામાં વગર મંગાવ્યે એક પણ નકલ મોકલવાની જરૂર નથી. માત્ર કેશવ શારદાભુવનને ત્રણેક નકલો મોકલાવજો બીજું તમારા મિત્રમંડળમાં જ્યાં ઠીક લાગે ત્યાં ભલે મોકલાવો, આપણા જુના વિદ્યાર્થીઓમાંથી કોઇને ઠીક લાગે તો મોકલાવજો, શિક્ષકોમાંથી કોઇને મોકલવાની જરૂર નથી. નકલો આપવામાં તે વ્યક્તિના ભણતર કરતાં ભાવ તરફ વધારે જોવાની જરૂર છે. આશ્રમમાં ચંદ્રશંકર પર (ભૂલ હોય તો સુધારીને) બે નકલો મોકલાવજો, નીચે લખેલ સરનામે પણ બે ત્રણ નકલો મોકલાવજો. ભાઇ વ્યાસને પાંચ.

શ્રીકાંત જયરામ નવાથે-ભાઉની પોળ - કાચવાડા બારી પાસે, અમદાવાદ-૩.

શ્રી બાબુભાઇ લક્ષ્મીપ્રસાદ મહેતા, જિલ્લા સમિતિ, નંદરબાર, પશ્ચિમ ખાનદેશ - ૨.

બ્રહ્મચારી ઓંકારાનંદ પરમહંસજીકી ગુફા, પુલકી પાસ, મોરટક્કા - ૨

કોઇ પણ પ્રત સાથે પત્ર દાખલ એક લીટી પણ લખશો. માત્ર મોકલનાર તરીકે તમારુ નામ રેપર પર અથવા જોઇએ તો અંદર લખજો, બને તો આ બધી નકલો સુધારીને મોકલજો. છેવટે બ્રહ્મચારીવાળી તો જરૂર સુધારજો. બારોબાર નડીયાદથી મોકલવા માટે લખવાના હો તો સુધારવાની જરૂર નથી. બે ત્રણ ભૂલો રહી ગઇ છે.

છેવટે એક ગમ્મત લખું, પેલા પટેલ માસ્તરના ગુરુને ભૂલ્યા નહિં હો. તેમણે છએક મહિનાથી ભૂતપ્રેત કાઢવાનું ને મંત્રાદિથી રોગો મટાડવાનું, ગરીબોને શ્રીમંત બનાવવાનું વગેરેનું એક કાર્યાલય (નામ હું ભૂલી ગયો છું.) કાઢેલું. પરમાત્માએ એમને ચમત્કારો બતાવવા માટે થોડા દિવસમાં જ સ્વર્ગમાં બોલાવી લીધા ! અમદાવાદ સ્ટેશન ઊતરતા જ સ્હામા આવેલા ભાઇ શેઠે પ્રથમ જ એ વાત કહી.

ભાઇ રતનલાલ રણાપુર ઊપડી ગયાનું મેં લખેલું જ હવે રોજ આવનાર તરીકે કોઇ રહ્યું નથી એટલે સંપૂર્ણ એકાંત છે. બેત્રણ દિવસે પટેલ અને વિઠ્ઠલ ખબર લઇ જાય છે. શરીર સારું છે. એ જ....

- પાંડુરંગ

૮૯

શ્રી દત્તકુટીર, નારેશ્વર બુધવાર સ્હાંજ
(વિ. સં. ૧૯૮૩)

ભાઇ અંબાલાલ,

તમારો પત્ર મળ્યો. પુરારિનો અર્થ ઇન્દ્ર થાય છે એ વિશે મને શંકા નથી પણ શા કારણથી તે હું બરાબર નથી જાણતો. તમારે એ વિશે પાકી ખાતરી કરી જોવી ને જો એ અર્થ બરાબર ન હોય તો જ 'મહાદેવ' અર્થ લેવો. 'મહાદેવ' અર્થ લેવામાં 'ઇન્દ્ર'ના જેટલુ અર્થસૌંદર્ય નથી. મહાદેવના વરદાનથી ગણપતિ મહાદેવ કરતાંએ વધારે પૂજાય છે એ મહાદેવજી માટે ઉદારતાદ્યોતક ભલે હોય, પણ ગણપતિ માટે ઠીક નથી. જૂના વખતમાં ઇન્દ્રની પૂજા સાર્વત્રિક હતી. આજે ક્યાંએ નથી. માટે જો ઇન્દ્ર અર્થ લઇએ તો એનું કારણ મળી શકે, છતાં કલ્પનાને આધારે અર્થ નથી જ બેસાડવાનો. કોષ જોઇ ખાતરી કરશો. 'દુર્ગન્ધિપૂરક' નું કેમ ?

મારી ગણતરી પ્રમાણે મેં બતાવેલા કદના ચોપડાનાં ૨૦ થી વધારે પાનાં ભાગ્યેજ થાય ને તેનું ૪૦-૫૦ રૂા. ખર્ચ એકદમ ભારે લાગે છે. મારી ગણતરી પ્રમાણે ૨૫-૩૦ થી વધારે ખરચ ન જ આવે. મહાદેવના કામમાં કોઇનું કમિશન ન જ હોય. છતાં ઠીક ગણતરી કરીને લખજો. લોકો તો વડોદરેથી છપાવી લાવવાનું કહે છે પણ છપામણીમાં મારી નજર ન હોય તો કામ મને પસંદ પડે એવું ન થાય એ વિચારથી જ હું એટલી ઉપાધિમાં પડવા માગું છું. બ્લોક નવો કરાવવો કે કેમ તે હું લોકોને પૂછીને જણાવીશ; પણ ન બનાવડાવીએ તો બીજું શું મૂકવું ? બ્લોક જ બને તો 'નારેશ્વરાય વિદ્મહે મૃત્યુંજયાય ધીમહિ તન્નો રુદ્રઃ પ્રચોદયાત્' એ ગાયત્રી પણ circular આકારમાં ઝીણા ટાઇપમાં બ્લોક પર ગોઠવવાની છે.

તા. ૧૦મીએ ઇનામદાર આવવાના છે. તેમની સાથે વાતચીત કરી હું તમને છેલ્લો પત્ર લખીશ ત્યાં સુધી ઉપરની વાતોનો વિચાર કરી મને પત્ર લખશો, પ્રસ્તાવના આઠ-દશ લાઇનથી વધવા નહિ પામે, સ્તોત્રનું ભાષાંતર તમે જ કરી મોકલો. મારા ભાષાંતરનો નમૂનો તમારી પાસે છે જ. હું એમાં જરૂર પડે સુધારો કરીશ. ખૂબ કામમાં છું. જેમ તેમ કાગળ ઘસડ્યો છે. નારેશ્વરમાહાત્મ્ય પર critical અભિપ્રાય તો તમે નથી જ મોકલ્યો. સાથે નર્મદાષ્ટક મોકલું છું. 'નર્મદાષ્ટક' મોદીને મોકલાવશો. સ્તોત્રો માસિકમાં છપાવવા નથી. લંબાણથી અન્ય પત્રમાં.

- પાંડુરંગ

૧. આજે સુણી ચમનમેં, મોહન તિહારી બંસી
૨. ચૌદ બ્રહ્માંડ મેરી ઝોલીમેં
૩. શૂન્ય-શિખર પર ચઢી, નિહાળ્યો વીજળીનો ચમકાર,
તીર્થ કહાં જના મેરે ભાઇ ? (ભજનો લખેલાં છે.)

૯૦

શ્રી દત્તકુટીર-નારેશ્વર, સોમ સવાર
(૧-૨-૨૭)

ભાઈશ્રી અંબાલાલ,

ખૂબ મઝામાં છું. નાયકોની સ્થિતિ તપાસો છો ? સાથે સાથે તમારી પોતાની સ્થિતિ પણ તપાસતા રહેજો. મારી સાથે વિચરવું છે ? વિચરવાની ઈચ્છા થતી હોય તો રજાઓનો સંગ્રહ કરી રાખજો. વખત આવ્યે તમને લખીશ. અવધૂતની સ્વારી થોડા વખતમાં અહીંથી ઉપડી જશે. આ ચાતુર્માસ માટે બે સ્ફુરણ છે. એક મહારાષ્ટ્ર અને બીજું મોરટક્કાની ગુફા. જો મોરટક્કા જવાનું થાય તો ચાતુર્માસ પૂરું થયે - ભાદ્ર. પૂ. પછી - ત્યાંથી પગે ચાલી સ્વસ્થાને પાછા આવવા વિચાર છે. વચમાં શૂલાપાણીશ્વરની ઝાડી આવશે. લગભગ ત્રીજા ભાગની - બે કિનારે થઈ - મજલ થશે.

પાસે કોરા કાગળ નથી. બે પાંચ બુકપોસ્ટથી મોકલી આપશો ? હાલ એ જ.

લિ. સ્નેહાધીન
પાંડુરંગના પ્રણામ

૯૧

શ્રી મલ્યા તારીખ ૩-૩-૨૭

દત્તકુટીર-નારેશ્વર શુક્રવાર બપોર
૨૫-૨-૨૭

ભાઈ મોદી,

પારસલ મળ્યું. મેં તમને ચાર પાંચ દિવસ પર જ એક પત્ર લખેલો. તે મળ્યો હશે. તમારો પત્ર વાંચ્યો. તમારા મનની અસ્વસ્થતાનું તેમાંથી સ્હેજે માપ નિકળી શકે છે. હું દિલગીર છું કે તમારા ઉત્સાહને હું પોષી શકતો નથી. દિવસે દિવસે મારો એ નિશ્ચય વધારે દૃઢ થતો જાય છે કે કોઈ એવે સ્થળે જઈ બેસવું કે જ્યાં કોઈ મને પિછાનતું ન હોય કે ન તો કોઈ કાગળ પણ લખી શકે. પરમાત્માની આજ્ઞાની રાહ જોઈ રહ્યો છું.

દત્તની જાહેરખબર ગૂઠમાં આવી છે તે મને જરાએ રુચ્યું નથી. સત્યને જાહેરખબરની જરૂર નથી. એ પોતાનો પ્રચાર પોતાની મેળે કરી લેવાને પૂર્ણ રીતે સમર્થ છે. પ્યાસો હશે તે જળાશય ખોળતો હજાર ગાઉથી પણ દોડી આવશે ને પાણી પાનારને અંતરની આશિષ દેશે; અને વગર પ્યાસાની પાસે અમૃત ધરશો તો પણ તે નકામું છે. એવું મેં તમને અનેક વાર કહ્યું હશે. પણ સ્વભાવનું ઓસડ નથી. એટલે હવે એ સંબંધમાં હું મૌન જ રાખું તે ઠીક.

હાલમાં અનેક બાહોશ માણસો પત્રવ્યવહારથી અનેક જાતના ઈલ્મો શીખવવાના વર્ગો ચલાવી રહ્યા છે. તમારા પત્ર ઉપરથી હું એવી 'બાહોશી' કેળવું એવી તમારી ઈચ્છા હોય અમે જણાય છે. પણ હું શું કરું ? હું તો સાવ ગમાર છું ને દિવસે દિવસે વધારે ગમાર થતો જાઉં છું. થોડા દિવસ પછી સુધરેલા ને ભણેલાગણેલા લોકો મારી પાસે આવતાં પણ – મારી સાથે પોતાનો કંઈક સંબંધ છે એમ જાહેરમાં (સુધરેલા સમાજમાં) જણાવતાં પણ કદાચ શરમાશે. એ દિવસ વહેલો આવે એમ ઈચ્છું છું.

તમારા પ્રશ્નોના સમાધાનમાં હું શું લખું ? તમને મેં અનેક વાર કહ્યું હશે કે અભ્યાસ અને અનુભવ બેમાં ઉત્તર-દક્ષિણ ધ્રુવ જેટલું અંતર છે. એક કણ અનુભવ હજારો ખાંડી અભ્યાસ કરતાં પણ વધારે કિંમતી છે. પેલા શાસ્ત્રીની શંકાઓનો હું શો જવાબ આપું ? હું શાસ્ત્રી નથી. કદાચ ગાંડો-ઘેલો જવાબ આપવાનો પ્રયત્ન કરું તો એ જવાબમાં શંકાઓ નિકળશે ને તેમનું સમાધાન કરવા બેસીશ તો વળી બીજી નિકળશે ને એમ અનવસ્થા થશે. માટે હું મૌન રાખું એ જ ઠીક. મને 'डुकृञ्करणे' પંથના શાસ્ત્રીઓનો કંટાળો છે. બાકી 'भज गोविंदं' પંથના શાસ્ત્રીઓ કે અશાસ્ત્રીઓનો તો હું ચરણનો દાસ છું. તમારા શાસ્ત્રી કયા પંથના પૂજારી છે તે તમે જ સારી પેઠે જાણી શકશો. તમે મને બધું "Critically' વાંચી ને સુધારી જવા ભલામણ કરો છો. પણ મારી "critic'ની આંખો ફૂટી ગઈ છે. હું બીજાઓને પણ કહું છું કે criticની આંખો બાજુએ મૂકી ભક્તની દૃષ્ટિથી સૌની તરફ – આ કે અન્ય કોઈનાં સ્તોત્ર પણ – નિહાળો તો તમને અવશ્ય આનંદ મળશે. ભાષાશાસ્ત્રીઓને શબ્દ ફૂચા ચૂંથવા દો. તમે તો અંદરનો ભક્તિરસ જ પીઓ. પૂછે તેને કહો કે હું કંઈ જાણતો નથી. અંદરથી કંઈ મળે તેવું હોય તો લો નહિ તો પુસ્તકને ગટરમાં ફેંકી દો. મેં તમને પુસ્તકના પ્રચારમાં ભણતર કરતાં ભાવ તરફ વધારે નજર રાખવા કહેલું – મને લાગે છે કે લખેલું પણ ખરું. ઈશ્વરના દરબારમાં ભણતરની – શુષ્ક શબ્દ પાંડિત્યની – જરૂર છે જ એમ નથી. ઊલટું કેટલીક વાર સાધકને એ અભિમાનગર્તામાં નાખી વિઘ્નકર્તા નીવડે છે પણ ભાવ વગર – નિખાલસ પ્રેમ વગર – તો ત્યાં ડગલું પણ વધી શકાય તેમ નથી. લખાણમાં હું – મારો સ્થૂળ હાથ કે મગજ – શો ફેરફાર કરું ? જેણે એ લખાવ્યું તેનો એમાં શો હેતુ હશે તે કદાચ મારાથી ન કળી શકાય પણ તેથી એ અયથાર્થ છે એમ હું કેમ કહી શકું ? છતાં તે તે શાસ્ત્રીને કે Criticને તે તે પ્રમાણે સુધારીને વાંચવું હોય તો મારો જરાયે તેમ ન કરવા માટે દુરાગ્રહ નથી. મારી દૃષ્ટિથી તો બે પાંચ ઠેકાણે પ્રેસની-બીબાં ઊડી વગેરે

જવાની-ભૂલો રહી ગઈ છે. બાકી કંઈએ ભૂલ નથી. પ્રસ્તાવનાની પેલી ભૂલનું કારણ પ્રસ્તાવનાનું પ્રૂફ મને ફરી જોવા મલ્યું નથી એ જ છે. એટલે તમારે ભૂલો-કહેવાતી ભૂલો સુધાર્યા વગર જ નકલો આપવી. જેને જે ઠેકાણે જે ભૂલ જણાશે તે તે ઠેકાણે તેટલો સુધારો કરી લેશે. બીબાં ઊડી ગયાને લીધે થયેલી ભૂલો સ્હેજે ધ્યાનમાં આવે તેવી છે. श्वानाः એ પ્ર.બ. નું રૂપ બરાબર છે. श्वान પુ. શબ્દ છે. મારી પાસે વૈદ્યની ડીકશ્નેરી છે તેમાં એ આપેલો છે. અમરકોષમાં કદાચ ન હોય ને તેથી પેલા શાસ્ત્રીએ એ ભૂલ કાઢી હોય. પણ અમરકોષ એટલે પૂર્ણકોષ નહિ. બીજું શ્લોકમાં ધાતુઓના પદમાં metre માટે અથવા તો બીજા કોઈ યોગ્ય કારણસર ફેરફાર કરવાનો કવિને પૂર્ણ હક્ક છે. ભગવાન શંકરાચાર્ય જેવાએ रम् ધાતુ પરસ્મૈ૦ તરીકે વાપર્યો છે ને બીજા અનેક દાખલાઓ અનેક ધાતુઓના એવા વપરાશના સમર્થનમાં ટાંકી શકાશે. प्र+अर्थ એ આત્મ૦ છે એની મને પૂર્ણ જાણ છે પણ એ ० प्रार्थअेतान्ध ० કરતાં વધારે forcible poetic & inspired છે અને તેથી જ તેવું સ્ફુર્યું છે. સ્તોત્રમાં મેં ભાષાનો કે અર્થનો વિચાર કર્યો જ નથી. જેમ સ્ફુર્યું તે તેમ લખ્યું છે. જો એ વિચારવા બેઠો હોત તો મારી ખાતરી છે કે બધું 'ટ્રાન્સ્લેટીયા' થઈ જાત ને હું એક પણ શ્લોક લખી શકત નહિ. મને લાગે છે કે ભાઈ વ્યાસને મેં સ્તોત્ર સમજાવતી વખતે આ ગૂંચો બધી ઉકેલી બતાવી હતી કે જેથી તેમને પોતાને વ્યામોહ ન થાય. બાકી ભાષાશાસ્ત્રીઓનું સમાધાન તો આપણે કદી કરી શકવાના નથી - કરવાની જરૂર પણ નથી. ભાઈ કિશોરીલાલભાઈની શંકાઓ ને તેનું મારૂં નિરાકરણ તમે જોએલું જ-એમને गीर्वाण એટલે દેવ-એમાં જ શંકા ઉદ્‌ભવેલી. થોડા દિવસ પર જ એક મારવાડી શાસ્ત્રી નામ સાંભળી શુકલતીર્થથી ચાલીને મળવા આવેલો. અસ્ખલિત સંસ્કૃત બોલતો હતો. વાતચીતમાં પોતે વાસુદેવાનંદસરસ્વતીનો સહવાસ કરેલો એમ નીકળ્યું એટલે હું વાત કરવા લાગ્યો. એણે મૂલ્યં त्रीशभक्तिः એ શબ્દો વાંચી त्रीश શબ્દ સંસ્કૃત છે કે કેમ એવી જ શંકા ઉઠાવી ! મેં અનેક રીતે त्रीश શબ્દની સિદ્ધિ કરી. એટલે અન્ય ચર્ચા મૂકી હિંદીમાં વાતચીત કરવા લાગ્યો. એને સામે પાર મૂકી આવવા વિઠ્ઠલને સાથે મોકલ્યો ત્યારે માર્ગમાં વિઠ્ઠલને કહેવા લાગ્યો કે હું તો મહારાજની પરીક્ષા કરવા આવેલો પણ મહારાજ તો....એમની ખૂબ સેવા કરજો તમને ગમારોને એમની કદર નથી ! વિઠ્ઠલનો report સાંભળી મને હસવું આવ્યું ને એની સાથે વાતચીત કરવા માટે પશ્ચાતાપ થયો. મારી ભિખ્ખારીની પરીક્ષા શી ? હું જીત્યો તોએ શું ને હાર્યો તોએ શું ? પણ વાત એમ ન હતી. એને સાચે જ त्रीश શબ્દ વિષે ભ્રાંતિ હતી. સંસ્કૃત બોલ્યો તેથી શું થયું ? સમર્થનમાં મેં વાસુદેવાનંદના જ એક બે શ્લોક-એ શબ્દ વપરાએલા-ટાંકી બતાવ્યા. ત્યારે જ તેણે એની શાસ્ત્રીયતા કબૂલ કરી. પંડિતો સાથે સંબંધમાં આવતાં 'बोद्धारो मत्सरग्रस्ताः' એ ભર્તૃહરિનું વાક્ય જરૂર યાદ રાખવું. આ બધું તમારો પાંડિત્યનો વ્યામોહ દૂર

થવા માટે લખું છું. બાકી મારે તો કંઈ નથી. પંડિતો ને પ્રોફેસરો કે અન્યોની સાથે ચર્ચા કરવાનું છોડી દઈ શાંતિથી ભગવાનનું ભજન કરો. ને સ્વભાવ એમ ઠરીને ન બેસવા દે તો યથાશક્તિ યથાબુદ્ધિ ભલે ચર્ચા કરો. માત્ર મને referકરશો નહિ. હું તો ધીમે ધીમે ધીમે બધી ભાષાઓ ભૂલી જઉં છું-કેટલીક તો ભૂલી ગયો પણ છું. માત્ર હૃદયની ભાષા જાણું છું-જાણવાનો પ્રયત્ન કરૂં છું. પેલા શાસ્ત્રીએ સ્ત્રીશપ્રાપ્ત્યૈ બદલવાનું કહ્યું તેનું કારણ એમને એમાં 'સ્ત્રિયોના ઈશ' (સ્ત્રીશ) એવી કોઈને ગંધ આવે એવો ડર લાગ્યો હશે. પણ કોઈનું નાક સડેલું હશે તો એને અમૃતમાં પણ મૃત સાંભળીને મરણની ગંધ આવશે. પણ તેથી આપણને શું ? એમને જોઈએ તો ફેરવીને વાંચે મારી philosophyમાં બીજાનો વિચાર જ નથી. મારા સ્વામીને કોઈ સ્ત્રીયોના ઈશ-અંતર્યામી-તો શું પણ હીજડાના ઈશ કહે તો પણ એમાં મને કંઈ ખોટું લાગતું નથી. એ સર્વના ઈશ છે. સ્ત્રી, પુરુષ, હીજડા, જડચેતન સર્વના. વળી સ્ત્રી એટલે માયા, પ્રકૃતિ ને તેના ઈશ-નિયંતા. એ દૃષ્ટિથી પણ સ્ત્રીશ શબ્દ કાને પડતાં કંઈ અબ્રહ્મણ્ય થઈ જાય એમ મને નથી લાગતું. બાકી શબ્દ તો ત્યાં ત્રીશજ જ છે સ્ તો વિસર્ગનો આવેલ છે. શેષ લંબં એ પ્રયોગ પ્રાચીન નથી એટલે શું ? પ્રાચીન ન હોય તે બધું સાચું પણ નથી એવો તો તમારા શાસ્ત્રીનો ખ્યાલ નથી ને ? હું પ્રાચીન કે અર્વાચીનને નથી વર્યો; પણ સત્યને વર્યો છું. ને સત્ય ગમે તે garb માં આવે તો પણ મને તે તેટલું જ પ્રિય છે. સૂક્ષ્મદૃષ્ટિવાળાને તો garbનો વિચાર સ્પર્શ પણ નથી કરતો. પણ સ્થૂલ દૃષ્ટિવાળાને એ જૂના garb કરતા નવું garb ઊલટો વધારે આનંદ આપે છે. એ પ્રાચીન ભલે ન હોય પણ વિદેશી તો નથી જ. મને લાગે છે કે તમારા શાસ્ત્રીને આટલી દક્ષિણા બસ થશે.

આખા સ્તોત્રમાં મારી દૃષ્ટિથી એક જ કરવાનું રહી ગયું છે અને તે એ કે જો ભારે શબ્દોના નીચે સંસ્કૃતમાં જ અર્થ આપ્યા હોત તો ઠીક થાત પણ ઉતાવળને લીધે તેમ બની શક્યું નથી. બધું દોઢ દિવસમાં છપાઈને તૈયાર થયું છે. મારાથી ત્યાં વધારે રોકાય એવું હતું નહિ એટલે એમ કર્યે જ છૂટકો હતો. બીજી આવૃત્તિ કઢાવવાનો સુયોગ તમને પ્રાપ્ત થાય તો એ ભૂલ સુધારી લેશો. તમને એક સૂચના કરી લઉં કે બધાં સ્તોત્રો ભજનો વગેર ખૂબ વાંચો ને બધી શંકાઓ-ભાષાની દૃષ્ટિથી પણ - એક નોટમાં ઉતારી રાખો. કોકવાર રૂબરૂમાં એની ચર્ચા કરીશું. તમને અહીં આવતા પહેલાં તેમ કરીને આવવાનું લખેલું પણ તમારાથી તેમ બની શક્યું નહિ. તે માટે તો હું નિરૂપાય છું. તમારે બીજા પ્રસંગ માટે રાહ જોવી જ રહી. ઈશ્વરેચ્છા હશે તો મહારાષ્ટ્રમાં જતાં માર્ગમાં બે દિવસ તમારી મુલાકાત લઈશ - મારી પાસે નકલ નથી. એટલે અક્ષરગીતાની શંકાઓનું નિરાકરણ નથી કરી શકતો. પણ એક વચનના અનેક કર્તા ભેગા થાય ભલે ચ થી જોડાયા હોય તો એક વચનમાં verb આવી શકે. દરેકની સાથે નોખું નોખું જોડવું. આ બધું તમારા સંતોષ માટે લખું છું. બાકી મારે માટે જે કોઈ પૂછે તેને હું નિખાલસ દિલે કહું છું કે ભાઈ,

હું મૂરખ નાદાન, સંતો, હું મૂરખ નાદાન. - ટેક

જ્ઞાન ન જાણું, ધ્યાન ન જાણું;
પૂજા નવ પવમાન, સંતો૦ ૧
દેવ ન જાણું, ધર્મ ન જાણું;
કર્મ તણું નવ ભાન, સંતો૦ ૨
વેદ ન જાણું, પુરાણ ન જાણું;
દર્શન નાહીં કુરાન, સંતો૦ ૩
કાવ્ય ન જાણું, ભાણ ન જાણું;
છંદતાલ નહિ જ્ઞાન, સંતો૦ ૪
મંદિર જઉં ન મસ્જીદ ધાઉં
દત્તદ્વાર હું શ્વાન, સંતો૦ ૫
ભોં ભોં કરતાં જન્મ ગયો આ
રંગ થજો અવસાન સંતો૦ ૬

તપસી ! સાચે જ કહું છું

I am nothing more than a dog barking for bread at the gate of the Almighty God. Knowing this those who wish to share my fate, are all welcome. But those who expect higher things sweet Kooyings of cuckoos in the form of scriptural...scientific discourses-from me will, I am afraid will sadly be disappointed.

અવધૂતેર રંગ

તા.ક. ભાઈ નારાયણની તબીયત બાબતમાં એનું અનિયમિત જીવન જ કારણભૂત છે. ત્યાં આવ્યા પછી એનું જીવન સુધર્યું હોય તો હું નથી જાણતો- સુધર્યું હોય તો મને તેથી આનંદ જ છે. પણ એના અમદાવાદના જીવનથી તો મને પૂર્ણ અસંતોષ જ હતો. એને સલાહ આપવાની લાયકાત મારામાં કોઈ પણ દિવસ હતી અથવા આજે છે એમ હું નથી માનતો. છતાં તમે પૂછો જ છો તો લખું છું. એની મારા પ્રત્યે જેટલી શ્રદ્ધા હશે તેટલો ગુણ આવશે. પણ ચ્હા કે એવું બીજું કોઈ પણ intoxicative લેવાનું એણે એકદમ મૂકી દેવું જોઈએ. ચ્હા વ. ને બદલે જોઈએ તો દૂધ લે. જો regular fit આવતી હોય તો આવવાનાં ચિહ્ન જણાય કે તરત જ એક નવી ચલમ લઈ તેમાં સા... (કડક નહિ) તમાકુ અને થોડી ભાંગ (ભાંગ અડધા કરતાં કંઈક વધારે પ્રમાણમાં) મેળવી તેનો ધૂમાડો પીએ. પા પા કલાકને અંતરે કે ફીટ સખત હોય તો એથા પણ વધારે જલદીથી આવી ચલમ ફૂંકવાથી થોડા દિવસમાં જ દરદ નાબૂદ થશે.

પણ ફીટનું જરાએ ચિહ્ન ન હોય ત્યારે આ પ્રયોગ ન કરવો. માત્ર માંદગીની મુદત માટે જ છે. રહી જાય કે એકાદ વાર ફૂંકી બંધ. પાછી કોઈ દિવસ ઉપડશે એમ જણાય કે ચિહ્ન માલમ પડતાં જ શરૂ.

દરરોજ ચાર છ મહિના તદ્દન રોગ જતાં સુધી આટલી ચીજો-માલકાંકણી, ખુરાસાની અજમો, અક્કલગરો, જાયફળ, લવંગ, એલચી-દોડા, અજમો, વાવડીંગ, નાગકેસર, સમાન ભાગે લઈ ભાંગરાના (મરાઠીમાં માકા) રસમાં બોર-મોટાં ચણીબોર જેવડી-જેવડી ગોળી કરી સવારે જંગલ પાણી જઈ આવ્યા પછી એક એક ગોળી પાણી સાથે. પથ્યમાં મગ, ઘઉં, ઘી, દૂધ ચોખા ને ફળમાં દ્રાક્ષ આમળાં, દાઢમ વગેરે ઈચ્છા થાય તો. ગરમ પદાર્થો (ગોળ, તેલ, મરચાંદિ), ભાજી, પાલો, અતિ મહેનત (કસરતાદિ)ને જડાન્ન (મિષ્ટાન) તદ્દન વર્જ્ય.

ઝંડુનું સારસ્વત ચૂર્ણ પણ સાંજે સૂતી વખતે દૂધ સાથે લેવાથી કંઈક ફાયદો કરે.

ભાંગરો ભેજવાળી જગ્યાએ બારે માસ ઊગે છે. અમારા લોકોમાં શ્રાદ્ધમાં એની અવશ્યમેવ જરૂર પડે છે. દેવને તુળસી અને પિતૃઓને ભાંગરો અપાય છે. ભાઈ એ ઓળખતો હશે.

બીજું, અહીંયાં કંઈ પણ રેલ્વે પારસલથી મોકલવું નહિ કેમકે પારસલ બીજે જ દિવસે આવે છે ને રસીદને આવતાં ટપાલની અનિયમિતતાને લીધે ઘણીવાર થવાથી, નકામું ડામરેજ ભરવું પડે છે. આ પારસલના ૧૨ આના ને ડામરેજના ૧૦ આના મળી વિઠ્ઠલને ૨૨ આના ભરવા પડ્યા ! હું તો નિષ્કાંચન થઈને બેઠો છું એટલે મારે નાહક બીજાને-અને બીજાને એટલે વિઠ્ઠલને કેમકે બીજો કોઈ છે જ નહિ-ખર્ચના બોજામાં ઉતારવો પડે છે. ને ધર્મ કરતાં ધાડ આવી પડે છે. એટલે મને લાગે છે કે મારે એ ઉપાધિ ન વ્હોરી લેવી એજ ઠીક.

અવધૂતેર રંગ

૯૨

શ્રી

રવિવાર બપોર
(૬-૩-૨૭)

ભાઈ મોદ્દી,

તમારું પત્તુ મળ્યું. મારું પરબીડીયું તમને મળી ગયું હશે. વારની બે ગરબીઓ સિવાયની અન્ય સર્વ ગરબીઓ અને X આવું ચિહ્ન કરેલાં ભજનો તમારી ફૂરસદે ભાઈ વ્યાસને લખી મોકલાવશો.

તમને પત્ર લખ્યો તે રાત્રે જ એકાએક પિત્ત ઉભરાઈ ગયેલું ને આઠથી લગભગ બાર એક વાગ્યા સુધી વાંતિથી શરીર ખૂબ હેરાન થયું હતું. પરિણામે અશક્તિ ખૂબ આવી ગઈ છે.

મોઢામાં રુચિ નથી એટલે ખવાતું પણ નથી. બાકી ખૂબ આનંદ છે. રતનલાલ ગયા પછી રોજ આવનાર પણ કોઈ રહ્યું નથી. એટલે એકાંત પણ ખૂબ મળે છે.

તમારા કપડવણજના કોઈ મિત્રનો થોડા દિવસ પર એક પત્ર હતો. ત્યાં કોઈ પતિતપાવન સાક્ષાત્ ભગવાનના અવતાર એવા મહાત્મા પધારેલા છે. એમના દર્શનનો અમૂલ્ય ને અલભ્ય લાભ લેવા એ ભાઈ તમને આગ્રહપૂર્વક નોતરે છે. કાગળ મેં ભૂલથી ફાડી નાંખ્યો એટલે redirect કરી શકું તેમ નથી. મારાં લખાણની તમે એને વાત કરેલી એમ લાગે છે. એ એ બધાં લઈને તમને નોતરે છે ને ફાવે ત્યાંથી પૈસા લાવીને પણ એ બધાં છપાવી નાખવાની વાત કરે છે. મને લાગે છે કે પ્રશ્નોત્તરગીતા (એનું બીજું નામ 'પ્રશ્નોત્તર પંચક' મને સૂઝ્યું છે તમને યોગ્ય લાગે તો એ રાખશો) વગર બીજું કંઈ પણ છપાવવાની હાલમાં ઉતાવળ કરવાની જરૂર નથી. અને એ પણ તમારા નામથી પ્રકાશિત થાય તો ઠીક. પૈસા આપનારનું નામ પ્રસ્તાવનામાં કે બીજી કોઈ રીતે ભલે આવે. લખાણ હરકોઈ માણસના હાથમાં મૂકવા જેવાં નથી. એને એ રૂપમાં કે થોડો ફેરફાર કરીને લોકો બીજાનાં લખાણ પોતાને કે પોતાના કોઈ કંઠી બાંધનાર ગુરુને નામે છપાવી મારે છે, પૈસા હોય એટલે થયું. મારી જાણમાં એવા કેટલાએ દાખલાઓ છે–માટે આ અગમચેતી પત્ર લખ્યો છે. કોઈ પણ માણસના શુદ્ધ હેતુની ખાતરી કર્યા વગર એના હાથમાં અપ્રસિદ્ધ લખાણ કેવળ જોવા ખાતર પણ મૂકવા જેવું નથી. છપાવવાની ઉતાવળ કરવાની બિલકુલ જરૂર નથી. યોગ્ય સમયે પરમેશ્વર તમને જ બધી જોગવાઈ કરી આપશે.

પેલી પ્રસ્તાવનામાં समस्तभक्तवृंदोपकारकम् ને બદલે ભૂલથી समस्तभक्तवृंदोपकारम् છપાઈ ગયું છે તો પણ વાંધા જેવું નથી. એ સ્તોત્ર 'બધા ભકતવૃંદ પર ઉપકાર છે' એમ માનીને પ્રકાશ્યું એવો અર્થ એનો થાય. તમે સ્તોત્રને એ દૃષ્ટિથી જુવો એમાં કંઈ ખોટું નથી. હું એમ જોઉં કે કહું તો એ માત્ર અહંકાર છે. તમારા મોઢામાં એ શબ્દો ખરાબ નથી. ઉલટું એ શબ્દોથી તમને એ સ્તોત્ર અને તેના રચનાર પ્રત્યે અત્યંત ભાવ છે એમ જ સૂચિત થશે. એમ થાય તેમાં કંઈ ખોટું નથી. નીચે મારી સહી હોત તો માત્ર સુધારો કર્યા વગર હું એક પણ નકલ despatch કરવા ન દેત. સંસ્કૃત ભાષાનો ને ઉપાસનાનો પણ કંઈ ચમત્કાર તમારી નજરે પડે એમ જાણીને આટલું સ્પષ્ટ કર્યું છે. બાકી એ અર્થને એમાંની ખૂબી તમે જાતે જ ખોળી કાઢી હોત તો વધારે ઠીક થાત.

પેલી દવામાં ભાંગરો ન જ મળે તો તુળસીના રસમાં ગોળીઓ વાળશો; પણ દવા બનાવો જ તો આળસને લીધે ભાંગરાની શોધ પડતી ન મૂકશો.

ભાઈ વ્યાસ નાયકડાઓની સ્થિતિ તપાસ કરવા માટે હાલોલ તાલુકામાં tour પર ઉપડ્યા છે. હોળી ઉપર પાછા સ્વસ્થાને જશે એમ ઘણા દિવસ પર લખતા હતા. બે એક મહિના રણાપુરમાં એક informal (અનૌપચારિક) વિદ્યાપીઠ ચલાવ્યા પછી ભાઈ રતનલાલ સરખેજ ઉપડ્યા છે. હજી સામાન રણાપુરમાં જ છે. હાલ એજ.

૯૩

શ્રી દત્તકુટર-નારેશ્વર, રામનવમી
(૧૩-૪-૨૭)

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર મળ્યો. દત્તભગવાન વિષે ગુજરાતીમાં કંઈ સાહિત્ય છે કે કેમ તેની મને માહિતી નથી. અવધૂતગીતાનું હીરાલાલ વેદાંત કવિ નામના કોઈ માણસે ગુ. ભાષાંતર કર્યું છે. તેની પ્રસ્તાવનામાં કંઈક એમના જીવન વિષે ઉલ્લેખ છે. ગાંડા મહારાજનાં પુરુષધર્મનિરૂપણ અને સ્ત્રીધર્મનિરૂપણ એ બે પુસ્તકોમાં પણ કંઈક ઉલ્લેખ કદાચ હોય. પુરાણોમાં ભાગવત, માર્કંડેય પુરાણ, નારદપુરાણ વગેરેમાં ઘણું સાહિત્ય છે. મરાઠીમાં ગુરુચરિત્ર, દત્ત સ્તવરાજ, શ્રી દત્તપંચપદી વગેરે પુસ્તકો અને અનેક હિંદી મરાઠી ભજનો મારી જાણમાં છે. પણ સ્વામીશ્રી વાસુદેવાનંદસરસ્વતીના ગ્રંથોમાં-દત્તપુરાણ, દત્તમાહાત્મ્ય, ગુરુચરિત, દત્તાત્રેયજયંતી શ્રીષોડશકલ્પ વગેરેમાં એ બધું પદ્ધતિસર અને સંગૃહીત રૂપમાં મળી આવશે.

નિર્ણય સાગર પ્રેસમાં અને કેટલાક મનોરંજન પ્રેસ-મુંબઈમાં છપાયેલ છે. પણ સંસ્કૃતજ્ઞ સિવાય અન્યને માટે એ દુર્બોધ છે. આપણા 'ઢૂંઢત દેખા જગતમેં' એ ભજનમાં છેલ્લે 'આત્રેયા નિર્ધાર' છે તેને બદલે 'રંગ દત્ત નિર્ધાર' એમ સુધારો કરશો જેથી બધાં ભજનોમાં symmetry જળવાશે. શરણાષ્ટકમાં યાતે ને બદલે યાતિ ચાલશે. અવધૂત દત્તની ધૂન ઘેર ઘેર ગાજે તેમાં હું રાજી જ છું. એના પ્રચારમાં પશ્ચિમની વાંદરીયા પદ્ધતિ અખત્યાર કરવા નથી ઈચ્છા. mouth to mouth & hand to hand & fail that by correspondence પ્રચાર. જેમને ધર્મનો એકડો પણ ખબર નથી તેમના ધાર્મિક પુસ્તકો પર અભિપ્રાય માગવા ને તેના જોર પર ધાર્મિક સાહિત્યનો પ્રચાર કરવો એ માત્ર અધમાધમ છે.

૯૪

શ્રી દત્તકુટીર-નારેશ્વર વૈ.શુ. ૧૦
(૧૪-૫-૨૭)

ભાઈ મોદી,

તમારાં બંને પત્તાં મળ્યાં. બીજું આજે જ મળ્યું. પહેલાના જવાબમાં મેં એક પરબીડીયું નાખેલું તે મળ્યું હશે. એમાંના છેલ્લા સિવાયનાં બીજાં સર્વ ભજનો વ્યાસને લખી મોકલવાનાં છે.

પગરખાંના સંબંધમાં મેં કંઈજ નિશ્ચય નથી કર્યો. ગોધરેથી ચંપલ અપાવેલાં, પણ મેં તો અહીં આવતાં જ એ આપી દીધાં. શિયાળામાં પગ ખૂબ ફાટી ગયા ને કાંટાઓ વગેરેથી ત્રાસ પણ અત્યંત થયો ત્યારથી લાકડાની પાવડીઓ મળી ગઈ છે તેનો ઉપયોગ કરું છું. પણ તે અહીં પૂરતી જ છે. મને લાગે છે કે મારે ઉઘાડે પગે ફરવું એ જ ઠીક છે. થોડા દિવસોમાં ચામડી બહેરી થશે એટલે ટેવાઈ જશે. ચામડું ન

વપરાય તો ઠીક અને લાકડાથી લાંબી મજલ ન થઈ શકે એટલે નગ્નતા જ ઠીક છે.

તમારે ભીલ મંડળમાં જોડાવું હોય તો વ્યાસ જોગવાઈ કરી શકશે. ત્યાં ભીલોમાં રહેવું પડશે. બાકી બીજી પૂર્ણ સ્વતંત્રતા છે.

૯૫

શ્રી દત્ત-કુટીર નારેશ્વર, જે.વ. ૧૧.
(૨૬-૬-૨૭)

ભાઈ અંબાલાલ,

તમારો પત્ર મોડો મળ્યો. ખૂબ આનંદમાં છું. ગુરુમહારાજની આજ્ઞાથી ચતુર્માસ ગામ સાંકોરી (જિ. અહમદનગર) બાબા ઉપાસની મહારાજના સાંનિધ્યમાં પસાર કરવાનું નકકી કર્યું છે. ત્યાંથી કદાચ ખેડીઘાટ જવાનું થાય ને ત્યાંથી પરિક્રમા, તમારે ભા.વ.૦) સુધી મારા પત્રની રાહ જોવી ને ત્યાર પછી રજાનો જે ઉપયોગ કરવો હોય તે કરવો.

ગુરુવારે સવારે ગોધરા આવવા નીકળું છું. ત્યાં રવિવાર સુધી રહી સોમવારે સાંજના ફાસ્ટમાં મુંબઈ થઈ બે ત્રણ દિવસ ત્યાં રહી આગળ પ્રયાણ કરીશ. પાછા હરિ લાવે ત્યારે.

તમે મંડળમાં કાયમ ખાતે જોડાવાનું નકકી કર્યું છે એ ઠીક છે, બીજી સંસ્થાઓ કરતાં ભીલમંડળ ઠીક છે. પણ ત્યાં રહી સાવ ભીલ બની જતા ના. હર પ્રયત્ને બ્રાહ્મણત્વ જાગૃત રાખવાની ખબરદારી રાખશો. હાલ એજ.

તપસીજીનો મારા પર પણ બે એક મહિનાથી પત્ર નથી.

લિ. સ્નેહાધીન
પાંડુરંગના પ્રણામ

૯૬

શ્રી ગુરુપૂર્ણિમા, (૧૬-૭-૧૯૨૭)

ગામ રણાપુર મધ્યે સોની હરગોવન કાનજી વગેરે વિ.

વિ. કે હું અત્રે ખૂબ આનંદમાં છું. બે મહિના અહીંયા જ નીકળશે. પછીની વાત તો પ્રભુ જાણે. મારે નામે કોઈ કાગળ વગેરે આવ્યા હોય તો નીચેને સરનામે મોકલી આપશો. સરનામું બાળબોધ લિપિમાં કોઈ પાસે લખાવશો. કેમકે ગુજરાતી અહીંના ટપાલી વાંચી શકશે નહિ. મને અહીંયા મહારાજે એક મોટું કામ સોંપ્યું છે. એટલે વખત નહિ જેવો જ મળે છે. માટે વારંવાર પત્ર લખી શકાશે નહિ. બીજો પત્ર લંબાણથી શ્રાવણમાં લખીશ. ખુશાલ પટેલ વગેરેને ખબર કહેશો. જે સંભારે તે સર્વેને શુભાશિષ સાથે-

લિ. મહારાજના જયગુરુદેવ

સરનામું :-

શ્રી ૫.૫. યોગાનંદ સરસ્વતી સ્વામિ મહારાજ કે મુકામ પર

રા. કિશનરાવ પટવારી મારફત

મુ. સાતોના. વાયા મનમાડ,

એન. જ એસ. રેલવે નિઝામ સ્ટેટ

૯૭

શ્રી વાંકડી

દૂધના તીરે, શ્રા. શુ. ૪. (૧-૮-૨૭)

સ્વસ્તિ શ્રી ગામ કહાણા મધ્યે સોની ડાહ્યાલાલ ભગવાન, અ.સૌ. બહેન મૂળી વગેરે,

ખૂબ આનંદમાં છું. રણાપુરથી આવેલો કાગળ મળેલો. તે દિવસે ગુરુવારે ત્યાંથી નીકળ્યો તે રસ્તામાં એક મિત્રે કાલોલ ઉતારી પાડ્યો. ત્યાંથી શુક્રવારે સ્હાંજે ગોધરા ગયો. ત્યાં બે દિવસ રહી સોમવારે સ્હાંજે નીકળી મંગળવારે સ્હવારે મુંબઈ ગયો. ત્યાંથી બુધવારે સ્હાંજે નીકળી મનમાડ થઈ ગુરુવારે સ્હવારે ચિતળી સ્ટેશને ઊતરી ત્યાંથી ૧૨ માઈલ ચાલીને સાકોરી ઉપાસની મહારાજ પાસે ગયો. ત્યાંથી શુક્રવારે ૧૪ માઈલ દૂર ચાલીને કોપરગાંવ ગયો. શનિવારે સ્હવારે ગોદાવરીમાં સ્નાન કરી ત્યાંથી ૩૨ માઈલ દૂર ચાલી સ્હાંજે વૈજનપુર ગયો. ત્યાંથી સવારમાં ઊઠી ૪-૫ માઈલ ઉપર આવેલા રોટેગાંવ સ્ટેશને આવ્યો. ત્યાંથી ગાડીમાં બેસી (ટિકિટ સ્ટેશન માસ્તરે કાઢી આપી) સ્હાંજે લગભગ ૧૧૦ માઈલ દૂર આવેલા સાટોના સ્ટેશને ઊતર્યો. ત્યાંથી બે-ત્રણ ગામ રખડી પાંચેક માઈલ દૂધના નદીને કિનારે આવેલા વાંકડી ગામે ગાંડા મહારાજ પાસે આવી પહોંચ્યો. ત્યારથી સાથે જ છું.

અહીંયાં મારે ખૂબ કામ છે. મહારાજે ગરુડેશ્વરના સ્વામીનું એક માણસ પાસે કવિતામાં જીવનચરિત્ર તૈયાર કરાવ્યું છે એ બધું ફેર તપાસી જઈ શુદ્ધ કરવાનું કામ મહારાજે મને સોંપ્યું છે. શ્રા.વ. ૫ સુધીમાં એ બધું પૂરું કરી જબલપુર પગરસ્તે ખેડીઘાટ નીકળવાનો વિચાર છે. બધું ઈશ્વરી ઈચ્છાને આધીન છે, કેમકે મહારાજ મને જલદી છોડે એમ લાગતું નથી. એમનો વિચાર બધો ગ્રંથ છપાઈને પ્રસિદ્ધ થાય ત્યાં સુધી મને છોડવાનો નથી. અને ત્યાર પછી પણ છોડશે કે કેમ એની શંકા જ છે. કેમકે કાલે જ એમણે મારી સાથે બૃહદારણ્યક ઉપનિષદ ભાષ્ય વાંચવાની ઈચ્છા બતાવી છે ને પૂના ગ્રંથ માટે કાગળ લખી નાખ્યો છે. જો ગ્રંથ વાંચવાનું શરૂ થશે જ તો દિવાળી સુધી અહીં રહેવાનું થશે. ત્યાર પછી ગ્રંથ છપાવવા માટે ભરૂચ મોકલવાનું કહે છે ને એ તપાસવા માટે સાથે મને પણ રવાના કરશે. હું સાથે રહું એવી મહારાજની ખૂબ ઈચ્છા છે પણ મારો વિચાર એમને ખોટું ન લાગે તે રીતે છટકી જવાનો છે, કેમકે અહીંની હવા

મને ગરમ પડે છે. એટલે શ્રા.વ. ૫ પછી (એ દિવસ ગરુડેશ્વરના સ્વામીનો જન્મદિવસ હોવાથી અહીંયાં ઓચ્છવ છે) મહારાજની રજા લઈ જબલપુર થઈ ખેડીઘાટ આવવા નીકળવાનો વિચાર છે. ત્યાં પહોંચ્યા પછી પત્ર લખીશ. કોઈનો કાગળ વગેરે આવ્યો હોય તો પૂનમ પહેલાં રવાના કરશો. પૂનમ પછી કાગળ વગેરે માટે બીજું સરનામું લખી મોકલીશ. ખેડીઘાટ જઈશ તો ત્યાંથી ને બીજે જવાનું થશે તો ત્યાંથી ભાદરવાની શરૂવાતમાં પત્ર લખીશ. પૂનમ પછી મારો પત્ર આવ્યા વગર કાગળ લખશો નહિ, કેમકે મને... (અહીંથી કાગળ અધૂરો છે.)

૯૮

શ્રી જન્માષ્ટમી

(૨૩-૮-૧૯૨૭)

સ્વસ્તિ શ્રી ગામ રણાપુર મધ્યે સોની હરગોવન કાનજી વગેરે

(ભજન)

"હું ભિખારી ભિખારી ગુરુઘરની દાસી."
ચોરાશી ઘર ભિક્ષા માગી, તોયે રહી ઉપવાસી - ટેક.
પાંચ પચીસ બત્તીસ ગલી ભટકી, લીધાં રથ્યાચીર;
નિર્ગુણ કંથા કાંધે પહેરી, બની ભિક્ષુણી ધીર । હું - ૧
અહં ખાખ તન રાખ લગાવી હાથ લીધો પંચપાત્ર;
કોહં કોહં કરતી ચાલી, સોહં મળિયો સાથ ! હું - ૨
પંચ પકવાને ભરી કાવડી, ફિર ફિર ખાલી આપ;
પુણ્ય પાવડી ખટખટ ચાલી, ફિર ફિર ઊડી આભ. હું - ૩
કામ-કેશ શિર જટા ચઢાવી વિરતિ વરરસ સાર;
પાપપુણ્યની ગઠરી ગહરી છોડી ગુરુદ્વરબાર ! હું - ૪
ગંગા જમુના સરસ્વતી ન્હાઇ, કીધાં અડસઠ ધામ;
અલખ ખલક સબ નજરોં આઇ, આઠોં દિશ વિશ્રામ ! હું - ૫
અલખ નિરંજન ભવદુ:ખભંજન, જ્યાં દેખું ત્યાં રામ;
દર્શન પાઇ સૂરત ગંવાઇ, સઘળાં સરિયાં કામ ! હું - ૬
જ્ઞાનોચ્છિષ્ટે ભરી પેટડી, શૂન્યસુધા જલપાન;
ભઇ મત્ત મૈં રંગ દિવાની, ક્યા પરવાહ જગ આન ? હું - ૭

તમારો પત્ર મળ્યો છે. મહારાજ મને છોડવા જરાએ રાજી નથી. પણ તમારો પત્ર વાંચીને મને લાગે છે કે મારે મહારાજને નાખુશ કરીને પણ નીકળવું જ જોઈએ. આવતીકાલે હું પરળી વૈજનાથના દર્શને જનાર છું. ત્યાંથી નાગનાથનાં દર્શન કરી જબલપુર વગેરે ઠેકાણે થઈ

થોડા દિવસમાં એ તરફ આવું છું. પ્રવાસમાં સરનામાનું ઠેકાણું નથી. જ્યાં આઠેક દિવસ મુકામ હોય ત્યાંથી પત્ર લખીશ. ખેડીઘાટ તો જરૂર મુકામ લાંબો વખત રહેશે. આવી શકાય તો પત્ર આવ્યે ત્યાં દર્શને આવશો. મહારાજને દરશને તમારે આવવા જેવું નથી. આવવા જેવું હોત તો હું લખ્યા વગર ન રહેત. ત્યાં આવું તોપણ કેટલો વખત ટકીશ તે કહી શકાય નહિ. કેમકે મારે કુગ્રામ વસ્તીમાં પડી ન રહેતાં લોકસંગ્રહાર્થ પર્યટન કરવું જોઈએ એવી ભગવાનની આજ્ઞા અને પ્રેરણા જણાય છે. હાલ એજ. સંભારે તે સર્વેને ખુશખબર કહેશો. મારું સ્મરણ કરવામાં કંઈજ લાભ નથી. ભગવાનનું ભજન કરશો તો તમારું કલ્યાણ થશે. બીજો પત્ર જબલપુર પહોંચ્યા પછી લખીશ. કાલે જ આ સ્થાન છોડું છું. હવે આ સરનામે પત્ર લખશો નહિ.

એજ.

– મહારાજના આશિષ

૯૯

શ્રી વાકડી દૂધના તટાક ભા. શુ. ૨

૨૯/૮/૧૯૨૭

'હું' ભિખારી ભિખારી ગુરુઘરની દાસી'

ખૂબ આનંદમાં છું લગભગ સવા મહિનાથી અહીં જ છું. વચમાં પરળી વૈજનાથનાં દર્શન કરી આવ્યો. અહીંથી પરમ દિવસે સ્હાંજે નાગનાથ જવા નીકળું છું. ત્યાંથી અકોલા વગેરે ઠેકાણે થઇ જબલપુર ફરતો એ તરફ આવવા નીકળું છું. અહીંની હવા કંઇક ગરમ પડે છે એટલે તબિયત જોઇએ તેવી રહેતી નથી. શરીરમાં અશક્તિ પણ ખૂબ આવી ગઇ છે. છતાં મન ખૂબ આનંદમાં રહે છે. ભાઇ અંબાલાલ પરિક્રમામાં મારી સાચે આવવાના છે. નર્મદાકાઠે કોઇ રેલવેસ્ટેશન નજીક પહોંચતાં જ હું એમને પત્ર લખીશ પણ તમે ખબર આપી દેશો કે પૂર્વે લખ્યા પ્રમાણે આ. શુ. ૧ ને દિવસે તેઓ પ્રયાણ માટે તૈયાર રહે. સંભારે તે સર્વને કુશળ સમાચાર કહેશો. સરપોતદારને કહેજો કે ગોધરા જાય તો મારા કુશળ સમાચાર કહે. રામ વગેરેને બોલાવજો. હાલ એ જ.

– પાંડુરંગના આશિષ

૧૦૦

શ્રી વાસીમ-બાલાજી, ભા.શુ. ૧૨

(૯ સપ્ટે. ૧૯૨૭)

શ્રી ડાહ્યાલાલ ભગવાન સોની કાણા–ને લખેલો પત્ર)

ખૂબ આનંદમાં છું. ફરતો ફરતો બાલાજીના દરબારમાં વાસીમ પહોંચ્યો છું. અહીંથી ભુસાવળ ખંડવા વગેરે ઠેકાણે થઈ આ માસ સુધીમાં મોરટક્કા (ખેડીઘાટ) આવી પહોંચીશ ને

ત્યાંથી આસો સુ. ૧ નીકળી નર્મદાની પરિક્રમા કરતો કરતો નારેશ્વર. જબલપુર અહીંથી ખૂબ દૂર છે, એટલે ત્યાં જવાનું માંડી વાળ્યું છે. પત્ર લખવો હોય અથવા મારો કોઈ કાગળ આવ્યો હોય તો તે પાછળ લખેલા સરનામે મોકલશો. મોરટક્કાથી સાતેક માઈલ દૂર ઓંકારેશ્વરનું જ્યોતિર્લિંગ છે. ને આવતાં કે જતાં રેલવેથી થોડા ફંટાઓ તો માર્ગમાં ઉજ્જનનું મહાકાળ જ્યોતિર્લિંગ છે. આવવાનો વિચાર થાય તો વડોદ્દરેથી સ્હવારે ઊપડતા ફાસ્ટમાં બેસશો તો રાતે મોરટક્કા પહોંચશો. વચમાં રતલામ ગાડી બદલવી પડે છે. મોરટક્કા સ્ટેશન પાસે જ એક ધર્મશાળા છે. એક રૂપિયો આપવાથી ત્યાં ઓરડી રહેવા માટે મળે છે. ને પાછા ફરીએ ત્યારે રૂપિયો પાછો આપી દે છે. ત્યાં ઊતરી પાછળ આપેલે ઠેકાણે અથવા તો રામજી મંદ્દિરમાં મારી શોધ કરવી. હું ન આવ્યો હોઉં તો એકાદ્દ દિવસ વહેલું મોડું પણ થાય. કાગળ અમાસના એકાદ્દ દિવસ અગાઉ જ મળે તેમ લખવો. કારણ હું વહેલો ભાગ્યે જ જઈ પહોંચું, તમે આવવાનું કહેલું એટલે વિગતવાર પત્ર લખ્યો છે. છતાં ઘરકામ છોડી આવો જ એવો મારો આગ્રહ નથી. એજ. સંભારે તે સર્વને કુશળ સમાચાર કહેશો.

લિ. **મહારાજ**ના આશિષ.

૧૦૧

શ્રી

ગુરુપૂર્ણિમા, ૧૯૮૩
(ઓગસ્ટ, ૧૯૨૭)

ભાઈ અંબાલાલ,

ખૂબ આનંદમાં છું. અનેક વાતો લખવા જેવી છે, પણ બધી ક્યાં લખવા બેસું ? તે દિવસે ફાસ્ટમાં બેસી મુંબઈ ગયો. મુંબઈ એક જ દિવસ રહ્યો. બીજે, દિવસે એટલે બુધવારે સાંજે ચારની ગાડીમાં મનમાડ થઈ ચિતળી ગયો. સવારે પાંચ-સાડા પાંચે પહોંચ્યો હોઈશ. ત્યાંથી ઉપાસનીનગર-સાંકોરી-બારેક માઈલ પગે ગયો. મહારાજની મુલાકાત લીધી. પાંચ-દસ મિનિટ મારા પર જ પ્રવચન થયું. તેમણે મને કહ્યું કે રહેવું હોય તેટલા દિવસ રહો. કોઈ કાઢી મૂકતું નથી. માણસે કોઈ પણ ઠેકાણે એવી રીતે જીવન ગુજારવું જોઈએ કે આપણાથી કોઈને-દેવને પણ જરાએ ઉપદ્રવ ન થાય. ત્યાં ખાવાપીવા માટે એક વીશી છે, જેમાં દર્શને આવનારા માણસો દેશકાળને અનુસરી પૈસા આપી જમે છે- હું પડ્યો ભિખારી. હું પૈસા ક્યાંથી આપું ? (મહારાજના સમાગમ માટે પાંચ-પચીસ માણસો ત્યાંજ રહે છે. બીજા કેટલાક નવા આવનારા પણ હોય છે. છતાં સંખ્યાની દૃષ્ટિથી જોઈએ તો સાંઈખેડાથી સોમા ભાગના માણસો પણ અત્રે નથી આવતા. અહીંનું નાટક સાંઈખેડા કરતાં તદ્દન જુદી જ ભાતનું છે. રૂબરૂ કોકવાર વાતો કરીશું). પહેલે દિવસે વીશીના મેનેજરે મને ત્યાં જ ભિક્ષા લેવાનું કહ્યું. ગુરુવાર પણ હતો. આગલે દિવસે સાંજે પણ ચાર પાંચ કેળાં વગર કંઈ નહોતું ખાધું ને બાર માઈલ ચાલીને આવેલો એટલે થાકી પણ ખૂબ ગએલો. મેનેજર સાહેબ જમતી વખતે મને બોલાવવાનું ભૂલી

ગયા. ચારેક વાગે ખબર પડી કે હું ભૂખ્યો છું. એટલે માણસ સાથે મને વીશીમાં મોકલ્યો. મરચું ખાતો નથી એ તમે જાણો જ છો અને મહારાષ્ટ્રની રસોઈમાં તમારા જેવા મરચું ખાનારની આંખમાંથી પણ પાણી પડાવે એટલું બધું મરચું હોય છે એની કદાચ તમને ખબર હશે. મારી શી સ્થિતિ થઈ હશે તેની કલ્પના જ કરી લો. ભાત થઈ રહેલો. થોડું શાક ને રોટલી ખાઈ લીધાં. મારે લીધે કોઈને લેશ પણ તકલીફ ન પડે માટે પાણી પણ હું કૂવા પરથી ખેંચીને બારોબાર પી લેતો. કૂવે સ્નાન કરું તો મારે લીધે કોઈને નાહક ખોટી થવું પડે એ બીકથી નાહવાનું મેં ત્યાંથી ત્રણેક માઈલ દૂર એક વહેળો છે ત્યાં રાખેલું. બીજે દિવસે અગિયારેક વાગે મહારાજનું દર્શન કરી ત્યાંથી બે એક માઈલ દૂર રાહતા નામે એક ગામમાં મધુકરી માગવા ગયો. જિંદગીમાં ભિક્ષાની ઝોળી આ પહેલી જ વાર ભેરવેલી. હું ન મળું typical (લાક્ષણિક) બ્રાહ્મણ કે ન મળું typical બ્રહ્મચારી સાધુ. મને અન્ન કોણ આપે ? મહારાષ્ટ્રનો આ તદ્દન પછાત ભાગ છે. અહીંનાં ગામડાં તમારાં ભીલોના ગામડાં જેવાં જ છે. ગામમાં પાંચ-છ બ્રાહ્મણનાં ઘર હતાં. પણ એકે સ્થળેથી મને કણ અન્ન ન મળ્યું. ખાલી ઝોળી લઈ પાછો ફર્યો. વિચાર કર્યો કે હું ત્યાં રહું એવી પરમાત્માની ઈચ્છા નહિ હોય. આગલા દિવસના ચાલવાથી ખૂબ થાકી ગએલો કેમ કે ઘણા દિવસમાં આટલું ચાલેલો નહિ ને ગોધરા છોડ્યું તે વખતે જ શરીરમાં જ્વર હતો. ગોધરાથી સ્ટેશન પર ગાડીમાં ગએલો. પાછો સાંકોરી આવ્યો. બારેક વાગ્યા હશે. ભૂખે પેટે ચાર માઈલની મજલ તો થઈ ગએલી. પણ આરામ લેવા ક્યાં બેસું ? પેટ બૂમો પાડતું હતું. સામાન લઈ ત્યાંથી ૧૪-૧૫ માઈલ દૂર આવેલા કોપરગામનો રસ્તો લીધો. વરસાદને લીધે રસ્તા પરના પથ્થર બહાર ડોકીયાં કરતા'તા. કાંટા પણ કાદવમાં ખૂબ હતા. પણ વરસાદની મહેર હતી. એટલે ચાલી નીકળ્યો. રસ્તામાં ચોખ્ખું પાણી પણ ન મળે. પિત્ત ભડકી ઊઠ્યું. પગમાં ફોલ્લા પડી ગયા. પણ જેમ તેમ કરી કોપરગામથી એકાદ માઈલ દૂર સુધીનો રસ્તો કાપી નાંખ્યો. કોપરગામ એકાદ માઈલ દૂર રહ્યું હશે ને ચકરી આવી ભોંય પર ગબડી પડ્યો. થોડીવાર - કોણ જાણે કેટલો વખત - ઝાડ નીચે પડી રહ્યો. એટલામાં કોપરગામનો એક માણસ ત્યાંથી જતો હતો. તેની નજર મારા પર પડી. ઈશ્વરે જ એને મોકલ્યો. કેમકે વચમાં ગોદાવરી ઓળંગવાની હતી ને નદીમાં પૂર હતું. પૂલ પર ઢીંચણ પર પાણી હતું. સાધારણ સ્થિતિમાં પણ હું એકલો હોઉં તો ગબડી પડું તો અત્યારે તો પૂછવું જ શું ! પેલા માણસે હાથ ઝાલી મને નદી પાર પહોંચાડ્યો. ત્યાં એક દત્તમંદિર છે. અંદર પેસતાં પહેલાં જ મહારાજે મને કહ્યું કે ઉતરવાની જગ્યા નથી. પેલા મુરલીધરના મંદિરમાં જાઓ. ત્યાં તમારી વ્યવસ્થા થશે. પેલા મને લઈ જનાર માણસે મને કહેલું કે હું સીધું આપું ને તમે રાંધીને પહેલાં જમી લો કેમકે તમારા પેટમાં અન્નનો દાણોએ ગયો હોય એમ લાગતું નથી. પણ મેં કહ્યું કે બ્રાહ્મણનાં ઘર જ્યાં સુધી હોય ત્યાં સુધી તમારે ત્યાંથી સીધું લઈ રાંધી ખાવું એ બ્રાહ્મણોનું અપમાન છે. બ્રાહ્મણો મને ધૂતકારી ભલે કાઢે પણ મને બ્રાહ્મણને ત્યાંથી ભિક્ષા ન મળે એટલે ખાતર હું તમારું સીધું તો ન જ સ્વીકારું. એણે કહ્યું મહારાજ તમને દેહની બહુ કિંમત હોય એમ લાગતું

નથી. મેં કંઈ પણ ઉત્તર ન આપતાં મુરલીધરના મંદિરનો રસ્તો લીધો. ત્યાં પુરાણ ચાલતું હતું. બે મિનિટ બેઠો. કોઈને અંતરાય કરવાનું ઠીક ન લાગ્યું. બ્રાહ્મણનાં ઘરની તપાસ કરતો કરતો ચાલ્યો. એક ઘેર બપોરનું થોડું વધેલું તે પ્રેમથી ખાઈ લીધું. પાસે એક 'દત્ત નામસ્મરણ'ની પ્રત પડેલી તે પ્રસાદ દાખલ આપી. સૂવા માટે જગ્યાની ભાંજગડમાં પડ્યો. રાતે એક ઓટલા પર પડી રહ્યો. થાકથી ઊંઘ પણ નહિ જેવી જ આવી. પગમાં ગોટલા ચઢી ગએલા. સવારે નદીએ જવા જેટલી પણ તાકાત ન હતી. પણ ગયા વગર છૂટકો ન હતો. જેમ તેમ કરી નદીએ ગયો. ગોદાવરીનું સ્નાન મને ક્યાં મળવાનું હતું ? સ્નાન કરતાં કરતાં ગુરુમહારાજની પ્રાર્થના કરી કે હે પ્રભો શરીર લઈ લેવું હોય તો લઈ લે. મારે હવે તેની લેશ પણ જરૂર નથી. પણ જો એને ટકાવવાની તને આવશ્યકતા જણાતી હોય તો ચાલવાની તાકાત આપ. મારે ગુરુ પૂ. પહેલાં ગાંડા મહારાજને ત્યાં પહોંચી જવું જ જોઈએ. હું ન્હાયો. થોડું નિત્યકર્મ કર્યું ને શો ચમત્કાર ! ટાંટીયામાં એકદમ જોર આવ્યું. ઝોળી ખભે ભેરવી ચાલવા માંડ્યું. આ શનિવારનો દિવસ હતો. કોપરગામથી યેવલા ને યેવલાથી આંદરસૂલ (૧૨ + ૭ માઈલ) આવ્યો. ત્યાં ભોજન કર્યું ને તરત ચાલવા માંડ્યું. ત્યાંથી વૈજાપુર ૧૨-૧૩ માઈલ થાય. રસ્તામાં ભૂલો પડ્યો. કોણ જાણે કેટલું ફૂટાયો. રાત્રે ગામમાં એક બ્રાહ્મણને ત્યાં પાણી પીવા થોભ્યો. પાણી પી એને જ ઓટલે સૂઈ રહ્યો. સવારમાં ત્યાંથી ચારેક માઈલ દૂર આવેલા શેહેગાવ નામના ગોદાવરી રેલ્વેના સ્ટેશને આવી પહોંચ્યો. ત્યાં ટાઈમ ટેબલ જોતાં ખબર પડી કે હજી લગભગ ૧૧૦ માઈલ ચાલવાનું હતું. સ્ટેશન માસ્તર કોઈ તૈલંગી બ્રાહ્મણ છે. સારો માણસ છે. એણે મને જોતાં જ પોતાને ત્યાં ભિક્ષા કરાવી, બપોરે ટિકીટ કાઢી આપી, ગાડીમાં બેસાડી આપ્યો. સાતોના ઉતર્યો. સાતોના પાસે દૂધના નદીને કિનારે વાંકડી ગામે મહારાજનું ચાતુર્માસ થવાનું છે એવી ખબર હતી. સ્ટેશને ખબર પડી કે વાંકડી નામનાં ત્રણ ગામ નદીને કિનારે છે. પાસેમાં પાસેનું ગામ ચારેક માઈલ દૂર છે. ત્યાં ચાલ્યો. ગાડીમાં પાણી પણ પીધેલું નહિ. સાંજ પડી ગએલી. છતાં ચાર માઈલ મારા હિસાબમાં નહોતા એટલે ચાલી નીકળ્યો. ચોમાસાથી ચીલા બધા ખરાબ થઈ ગએલા ને કાંટાનો પાર નહોતો. શહેરના રસ્તાઓમાં પણ જે ભૂલો પડે તેને ગામડાના રસ્તા કેમ જડે ? રાત્રે ભૂલો પડ્યો. ઝાડીમાં ભૂતની માફક એકલો ચાલતો હતો. તરસથી ગળું સુકાઈ ગયું હતું. પણ કેમે કર્યું ગામ આવે નહિ. કોણ જાણે કેટલુંએ ચાલ્યો પણ ગામ કે નદી એકેયનું ઠેકાણું ન મળે. ઝાડ નીચે સૂઈ જવાનો વિચાર કર્યો, પણ તરસ ખૂબ લાગેલી એટલે છેવટે નદી મળે તો ત્યાં પાણી પીને સૂઈ જઈશ એવો વિચાર કરી માપવા માંડ્યું. ચાલતાં ચાલતાં એક ગામમાં આવ્યો ત્યાં ખબર પડી કે હું બીજે જ રસ્તે ચાલી નીકળેલો. છૂટા કેશે ને વિચિત્ર વેષે મોડી રાતે ભટકતો જોઈ લોકોને મારે વિષે વહેમ આવ્યો. આ તરફ ભૂતોનો ત્રાસ ઘણો છે ને લોકો અત્યંત વહેમી છે. ગામમાં બ્રાહ્મણનું ઘર પણ નહોતું. કોઈ મને ત્યાંથી વાંકડીનો રસ્તો ન બતાવે. એક બાઈએ તો મને ધૂતારો વગેરે કહી ગાળો પણ દીધી ને પોતાનો ધણી જે મને દૂરથી રસ્તો બતાવવા આવતો હતો તેને એમ કરતો અટકાવી મને પુષ્પાંજલિ આપી ઠેકાણે

આણવાની આજ્ઞા કરી. એટલામાં એક બીજો માણસ આવી પહોંચ્યો. તેણે મને દૂરથી રસ્તો બતાવવાની દયા કરી. વચમાં નદી હતી. નદીમાં પાણી પીને હું પેલા ગામમાં ગયો. માણસો સુવાની તૈયારી કરતાં હતાં. એક બ્રાહ્મણને ત્યાં થોડો ફલાહાર કરી સૂઈ ગયો. આ ગામનું નામ વાકડી જ હતું. પણ ત્યાં મહારાજના આવવાની કોઈને ખબર પણ ન હતી. ત્રણ વાંકડી ને દરેકના નામ પણ એકથી વધારે. એટલે મારે ક્યાં જવું ! સવારે એકાદશીનો અપવાસ છોડી હું બીજાં બે વાંકડીમાં ફરી વળ્યો ત્યારે તેમાંના એકમાં પત્તો મળ્યો કે મહારાજ એક બે દિવસમાં આવી પહોંચશે. પણ મને ધીરજ ક્યાં હતી. હું સીધો સાટોના આવ્યો ને ત્યાં જેને ત્યાં મહારાજ ઉતરે છે તે ગૃહસ્થને મળ્યો. મહારાજ સાંજે જ આવવાના છે એવી ખબર મળી. હું રોકાયો. સાંજે મહારાજ આવી પહોંચ્યા. મારી પહેલી જ મુલાકાત. મને લાગ્યું કે મારા જેવા ભ્રષ્ટ અર્ધદગ્ધ માણસની સાથે મહારાજ બોલશે કે નહિ. પણ મહારાજે મારી સાથે ખૂબ પ્રેમથી વાતો કરી. તેમણે વાસુદેવાનંદ સરસ્વતીનું મરાઠીમાં જીવન ચરિત્ર લખ્યું છે તેનું નિત્ય પારાયણ સપ્તાહ વગેરે થઈ શકે ને ગુરુમહારાજનું નામ દિગંતમાં અમર રહે એ હેતુથી એ બધાનું ઓંવીબદ્ધ પદ્ય કરવાનું એક જણને સોંપ્યું છે. માણસ ordinery છે. હું આવ્યો એટલે મહારાજને આનંદ થયો. એ બધું શુદ્ધ કરવાનું કામ મને સોંપાયું છે. અહીં આવવાનું સ્ફુરણ મને કેમ થયું તેની હવે મને ખબર પડી. ગુરુ મહારાજની એટલી સેવા મારે હાથે થાય એથી વધારે સ્પૃહણીય મારે માટે શું હોઈ શકે ? ગુરુમહારાજના મારા પર અનેક ઉપકાર છે. એમના પાર્થિવ શરીરનું દર્શન મને નથી થયું પણ મારામાં જે કંઈ રામ છે તે કેવળ એમની જ કૃપા છે એ વિશે મારા મનમાં તો લેશ પણ શંકા નથી.

આ દસેક દિવસની ભટકંતીમાં એક રૂપીઆ ભાર પણ ઘી પેટમાં નથી ગયું. ભોજન એક જ વાર કરું છું. મરચાંથી શરીરમાં દાહ પણ ખૂબ થાય છે. ને કાલે તો જ્વર પણ હતો. પણ હવે મરચાં વગરના ખોરાકની વ્યવસ્થા થઈ છે. જો કે ઘીનો તો અનુષ્ટુપ છે જ છે. મહારાજનું ખાવાનું જુદું થાય છે. પણ એમની સાથે અનેક માણસો છે. બધાને એ ખોરાક આપ્યે લોકોને પરવડે તેમ નથી. મહારાષ્ટ્રની ગરીબાઈનો તમને કદાચ ખ્યાલ હશે ને આ ભાગ તો તદ્દન પછાત ને કંગાળ છે. રાજ નિઝામનું છે. નિઝામશાહી એ ગાયકવાડીને પણ ભૂલાવે એવી છે. સવારે અનુષ્ઠાન કરું છું. બપોરે ને સ્હાંજે ગુરુમૂર્તિચરિત્ર તપાસવાનું કામ-કામ પ્રેસમાં જાય ત્યાં સુધી તો અહીં જ સ્થિતિ થશે. પણ પ્રભુ શરીર આવું આવું પણ નિભાવી રાખે ત્યારે. એક જ વાર જમું છું. સાંજે એક આચમની ભગવાનનું ચરણામૃત. બપોરે જમવાનું પણ નિયમસર નથી થતું. કોકવાર બાર તો કોકવાર બે ત્રણ પણ વાગી જાય છે. છતાં મરચાંમાંથી બચી શકાશે એટલે ઝાઝો ભો નથી. સ્વાદ તો અહીં આવતાં પહેલો જ મારી નાંખ્યો છે એટલે ચિંતા નથી. ગામમાં પાંચેક બ્રાહ્મણનાં ઘર છે. ને તેમના પર મહારાજ સાથે પાંચ છ ને કોકવાર વધારે પણ- માણસોનો બોજો છે. એટલે ખોરાકની તમને સ્હેજે કલ્પના આવશે. પોસ્ટ સાટોના મંગાવવી પડે છે. ત્યાંથી કોઈ આપી જાય ત્યારે ને કાગળ પણ ત્યાં જઈ કોઈ ટપાલમાં નાંખે

ત્યારે એટલે બહુ પત્રોની આશા રાખવી નહિ. મોદીને કાગળ મોકલી આપશો. ને ભાઈ વિશ્વનાથને પત્ર લખી સરનામું જણાવશો ને લખશો કે ખાસ જરૂર હોય ત્યારે જ અને તે પણ પરબીડીયું છૂટું કાર્ડ નહિ- પત્ર લખવો. મારાથી તો મહિનામાં કોઈ પણ એકને એકાદ પત્રથી વધારે ભાગ્યે જ લખી શકાય. કામ અત્યંત છે. ફુરસદ જરીયે નથી. આ કાગળ પણ જેમ તેમ ઘસડી નાખું છું. ને ગુ.પૂ.એ દર્શને આવનાર સાથે જ મોકલાવી શકું છું. એટલે પત્ર ન આવે તો પણ કોઈએ ચિંતા કરવી નહિ. અહીંનું કામ પૂરું થયે ત્યાં આવવાની વાત. ખૂબ આનંદમાં છું.

લિ.

પાંડુરંગના પ્રણામ

તા.ક. વિશ્વનાથને લખશો કે મુંબઈ ભાઈને ખબર આપવાનું પણ તેઓ જ કરે કેમકે એની બોર્ડીંગનું સરનામુ મને ચોક્કસ યાદ નથી.

સરનામું
બ્રહ્મચારી
श्री. प. प. योगानंद सरस्वती स्वामि महाराज के मुकाम पर
C/o. किसनराव पटवारी, पो. साटोना मु. साटोना
वाया मनमाड - गोदावरी रेल्वे -

૧૦૨

श्री

दूधनातटाक, भा.सु. ૩ मंगळ
(૩-૯-૨૭)

ભાઈ મોદી,

ગુજરાતના જળપ્રલયની હૃદયદ્રાવક કહાણીથી ભરેલા તમારા બન્ને પત્રો અને દત્ત૦ની નકલો વેળાસર મળેલાં, પણ ખૂબ કામમાં હોવાથી જવાબ આપી શક્યો નહિ. કારણ વગર કાર્ય બનતું નથી. આવા ભયંકર દૈવીપ્રકોપનું પણ કંઈ કારણ હોવું જોઈએ. ઊંડો વિચાર કરનારને એ કારણ સહેજે જણાઈ આવે તેમ છે. હું એની મીમાંસામાં પડવા માગતો નથી. મેં તો તમારા પત્ર વાંચતાં જ આર્દ્ર અંત:કરણે પરમાત્માની પ્રાર્થના કરી કે હે પ્રભો !

અભંગ ૧

धांव धांव दत्ता किती वाळूं आता ॥ चैन जसे चित्ता येई वेगीं ॥१॥
येई वेगीं दत्ता तूंचि मातापिता ॥ आन नसे त्राता कोणि जगीं ॥२॥
जगीं मायबाप तूंचि सखा कृप ॥ स्वस्वरूपी थाप बाळ तूझें ॥३॥
बाळ तूझें माई अंका वरी घेंई॥ बोधस्तन देई मुखीं माझ्या ॥४॥
मुखीं माझा शोष पढतो विशेष ॥ प्रेमरस धीश पाजी रंगा ॥५॥

અભંગ ૨

ધેનુ જેવીં વત્સા ધાંવ દત્તા તૈસા।। તુજ વિણ કૈસા રાહૂં જગીં ।।૧।।
કોઠેં જાઉં આતાં કોણ કરી શાતા ।। તુજ વિણ ત્રાતા આન નસે ।।૨।।
યેંઈ યેંઈ દત્તા પતિતોદ્ધર્તા ।। ભવભયહર્તા તૂચિ માઝા ।।૩।।
નકો ચાહૂં અંત સદયા અનંત ।। ઉદ્ધરી હા જંત રંગ તોકા ।।૪।।

મારું શસ્ત્ર તો પ્રાર્થના છે. પણ લૂખી નહિ. એની પાછળ sincere આચરણનું જોર જોઈએ.

શ્રા.વ. ૯ એ વાકડી છોડ્યું. મહારાજ મને છોડવાને રાજી નહોતા. એમને થોડા નાખુશ કરીને જ પરવાનગી મેળવવી પડી. અહીંથી પચાસેક માઈલ દૂર આવેલા પરલી વૈજનાથના જ્યોતિર્લિંગનાં દર્શન કરી આવ્યો. મહારાજે જતાં આ રસ્તે થઈને જવાનું કહેલું એટલે રવિવારે ભા. ૧ની સ્હવારે પાછો અહીં હાજર થયો છું. અહીંથી આવતીકાલે સ્હાંજે નાગનાથના દર્શને જઉ છું ને ત્યાંથી બારોબાર અકોલા થઈ નર્મદા કિનારો પકડવા વિચાર છે. ભાઈ વ્યાસને ત્યાં પહોંચ્યા પછી પત્ર લખીશ. તમે સાથે લાવવા માટે એમને દત્ત૦ની પચીસેક નકલો મોકલી આપશો. ખૂબ આનંદમાં છું. તબીયત કંઈક ઠીક છે. તમે નોકરી પર હાજર થઈ ગયા હશો. હાલ એજ

લિ. **અવધૂતેર રંગ**

૧૦૩

શ્રી નર્મદાતટાક,, (વિ.સં. ૧૯૮૩),
આ.શુ. ૧૨, (૮-૧૦-૨૭)

ભાઈ અંબાલાલ,

તમારો એક પત્ર મોરટક્કા મળેલો. આ. શુ. ૪ ને ગુરુવારે સાંજે ચાર વાગ્યે મોરટક્કા છોડ્યું. ૪૦-૪૫ માઈલ ચાલ્યો હોઈશ ને આપણા જૂના દોસ્ત પ્રીતમદાસે દેખો દીધો, પણ દરેક જણ પોતાનું પ્રારબ્ધ સાથે લઈને જ આવે છે; ગુરુમહારાજે એક સુથાર ભગતને પ્રેરણા કરી, એ પોતાને ઘેર લઈ ગયો ને ત્રણ-ચાર દિવસ સારી સેવા ચાકરી કરી. પ્રભુ એનું કલ્યાણ કરો !

સાથે એક લોટા વગર બીજું કંઈ પણ વાસણ સાથે રાખ્યું નથી કે નથી સામાન લેવા એક વેંતભર ફાલતું કપડું. મળે છે તો દૂધ જ પી લઉ છું. કોક વાર મળે તો ચણાની દાળ કાચી જ પલાળીને ખાઈ લઉં છું. બાકી ઘણુંખરું 'ગુડપ્રકારમ્'થી જ શરીર નભે છે. કોકવાર ખજૂર પણ મળી જાય છે. ઠેકઠેકાણે સદાવ્રતો તો લાગેલાં છે પણ મારા જેવા બલ્લવાચાર્ય માટે એ નકામાં છે. તૈયાર ચૂલે પણ રસોઈ બનાવવામાં જેનું ચિત્ત ન લાગે તેને જંગલમાંથી લાકડાં અડાયાં વીણી લાવી પાક કરવાનું કેમ પરવડે ? ૮૦-૮૫ માઈલની મજલ થઈ છે. પ્રીતમદાસની મોવજતમાં ત્રણ-ચાર દિવસ ભાગવા પડ્યા, નહિ તો ઝાડીમાં પ્રવેશ થઈ ગયો હોત. પરમ

દિવસે શૂલપાણેશ્વર ઝાડીમાં પ્રવેશ કરવાનો છે. ૮૦ માઈલ વિકટ રસ્તો છે. ખાવાપીવાનો ઠાઠ ઉપર લખ્યો તેવો છે. કોઈ સાથ થયો નથી ને થાય તેવો સંભવ પણ નથી. ધૂણી ધીખવવાની ને શંખ ફુંકવાની કળા પણ અવગત નથી. હિંસક પશુઓ અને ભીલોના ડરની દહેશત જે તે બતાવે છે પણ મને વિશ્વાસ છે કે આ દાઢીવાળો અવધૂત એમાંથી નિર્વિઘ્ને પસાર થશે.

મેં વેષ પણ અવધૂતી ધારણ કર્યો છે એટલે મારી તરફ કોક કોક શંકાની દૃષ્ટિથી જુએ છે. તમારી કાળી કામળ ને દાઢીવાળ વગેરેથી કોક મને બેરાગી ધારે છે. ભગવી ઝોળી પર નજર પડે છે તો ગુંસાઈ હોવાનો તર્ક કરે છે. વેષ પૂરો કરવા મેં માથે વિદૂષક જેવી લાંબી ટોપી ને હાથમાં લાંબો દંડ ધારણ કર્યો છે. એથી વળી ઓર ઠાઠ જામ્યો છે, પણ તમારા નસીબમાં જોવાનું નથી તેને હું શું કરું ? તમે ચાંદ્રોદ મળવા આવવાનું લખો છો પણ તમારો મેળ ખાય તેમ નથી. સામે આવવાનો દિવસ અને મુકામ બંને અનિયમિત હોવાથી પહેલેથી કંઈ જ ચોક્કસ લખી શકાય તેમ નથી. તમારે મળવા આવવું જ હોય તો ભરૂચ કે નારેશ્વર આવો. ત્યાં ગયા પછી પત્ર લખીશ. દત્તજયંતી કર્યા પછી નારેશ્વરથી આગળ પ્રયાણ કરવું છે. ત્યાં થોડી વિશ્રાંતિ લઈ ઘોડાને આગળના પ્રવાસ માટે ચંદીચારો ખવાડી તૈયાર કરવો પડશે. તમારી બધી ભેગી થયેલી રન્ન ને થોડી મળે તો થોડી Advance પણ લઈને આવશો તો અમરકંટક થોડા દિવસ મુકામ રાખીશ. સાંભળવા પ્રમાણે સ્થાન અત્યંત રમણીય ને ઠંડું છે એટલે ગુરુમહારાજની ઈચ્છા હોય તો આ ઉન્હાળો ત્યાં કાઢવાનો વિચાર છે.

૧૦૪

આ.શુ. ૪ શૂલપાણની ઝાડી

અડઘી ઝાડીમાં બેસીને પત્ર લખી રહ્યો છું. આજે તો જળસમાધિ જ થઈ જાત, પણ ગુરુમહારાજની કૃપાથી બચી જવા પામ્યો છું. ભીલો જ્યાં આગળ સતાવે છે તે જગા તો તદ્દન નિવિઘ્ને વટાવી ગયા. ઝાડીનો પ્રવાસ અત્યંત કષ્ટનો છે. typical સાધુ હોય ને માગવામાં નિષ્ણાત હોય તો જ અન્ન મળી શકે ને તે પણ લૂખુંસૂકું. બેત્રણ ઠેકાણે સીધાનો રજવાડી બંદોબસ્ત છે, પણ ત્યાં અંધાધૂંધી છે. આજે છઠ છે. હાપેશ્વર આવી પહોંચ્યો છું. અહીંથી ત્રણ દિવસનું સીધું મળે છે, પણ અમને તો કણે અન્ન ન મળ્યું, કેમકે મંદિર સામે પાર છે, ને બૂમો પાડી થાકી ગયા તોપણ કોઈ આવ્યું નહિ. એક ગિરનારી સાધુનો અડધી ઝાડીમાંથી સાથ થઈ ગયો છે. તે ભીલોનાં ઝૂંપડાંમાંથી મકાઈ વગેરે માગી લાવે છે ને ઘાણી શેકી આપે છે તે ખાઈને માર્ગ કાપીએ છીએ. શૂલપાણ અહીંથી પંદરેક કોસ-૩૦ માઈલ છે. સાંભળવા પ્રમાણે આ તટના જેટલી મુશ્કેલી પેલે તટ નથી.

શૂલપાણીશ્વર, મંગળવાર

અનેક ખૈબરઘાટ ને બોલનઘાટ વટાવી આજે શૂલપાણીશ્વર આવી પહોંચ્યો છું. માર્ગ અત્યંત વિકટ છે ને રસ્તામાં વાઘ તથા ચોરોનો ભય છે, તેથી ઘણાખરા પરિક્રમાવાસીઓ તો

ઉપરથી જ જતા રહે છે. ગુરુમહારાજની કૃપાથી અમે નિર્વિઘ્ન આવી પહોંચ્યા છીએ. ગઈ રાત્રે તો વાઘદાદા પણ મુલાકાતે આવી ગયા, પણ દૂરથી જ હર નર્મદે કરી ૧૫-૨૦ ફૂટ દૂરથી દર્શન કરી ચાલ્યા ગયા. પથ્થરો કૂદીકૂદીને મારો જમણો પગ માત્ર અડધો લંગડો થઈ ગયો છે. છતાં ગુરુમહારાજની દયા હશે તો દિવાળી વેળુગામ કરવા વિચાર છે. પત્ર લખો તો કુટીને સરનામે વળતી ટપાલે લખશો તો મને વેળુગામ પહોંચતાં મળી જશે. તપસીજીને બે પત્ર લખેલા પણ ઉત્તર નથી. ક્યાં તપ કરી રહ્યા છે તે નથી જાણતો. સાથેની આરતી શુદ્ધ લખી એમને મોકલી આપશો, ને મારી ખુશખબર લખશો. બીજો પત્ર કુટી પર પહોંચ્યા પછી લખીશ.

હાલ એજ....

લિ. અવધૂતેર રંગ

૧૦૫

શ્રી

દત્ત-કુટીર નારેશ્વર

કા.શુ. ૧૫ બુધવાર, (૩-૧૧-૨૭)

ભાઈશ્રી અંબાલાલ,

ખૂબ આનંદમાં છું. તમારો પત્ર કાલે જ મળ્યો. હું પણ કાલે જ આવ્યો. શૂલપાણીશ્વર આવ્યું. સીધાપાણી મળવા લાગ્યાં. એટલે પેલા સાધુઓ તો 'મહાતમ' લેવા થોભી ગયા. મારે એજ જોઈતું હતું. મારો અવધૂતી વેષ સજી પવનના ઘોડા પર સ્વાર થઈ આ.વ. ૧૨ને દિવસે એકલો વેળુગામ આવી પહોંચ્યો. તમને લખ્યા પ્રમાણે દિવાળી ત્યાં જ કરી. વર્ષપ્રતિપદાએ આગળ પ્રયાણ કર્યું. માર્ગમાં વિમલેશ્વર-જ્યાંથી સાગર સંગમ પાર થવાય છે ત્યાં-નાવડી ન મળવાથી છ દિવસ પડી રહેવું પડ્યું. નહિ તો આથીએ વહેલો આવત. પાંચમે દિવસે ખૂબ કંટાળી ગયો. નર્મદાજીની સ્તુતિ કરી. બીજે જ દિવસે નાવડી આવી. શનિવારે એક વાગ્યાને સુમારે ઉત્તર તટે ઊતર્યા. નાવડીના ઝોલાથી-ખાડીમાં કંઈક પવનનું તોફાન પણ હતું-પિત્ત વધી ગએલું, એટલે તે દિવસે તો આઠદસ માઈલ જ ચાલ્યો, બીજે દિવસે લગભગ ૩૦ માઈલ ચાલી ભરૂચ આવ્યો. બે રાત્રી ભરૂચ ગાળી કાલે એકે શ્વાસે ભરૂચથી ચાલી બપોરે લગભગ બેએક વાગ્યાને સુમારે નારેશ્વર આવી પહોંચ્યો છું.

ભરૂચમાં પ્રારબ્ધવશાત્ સ્વામી ચંદ્રશેખરનો ભેટો થયો. મેં તમને વાત કરેલી જ કે તેઓ દ્વારકાપીઠના શંકરાચાર્ય થવાની વકી છે ને પોતાનું કામ દિપાવવા મને યુવરાજપદે સ્થાપી સાથે ફેરવવા ઈચ્છે છે. આ ૧૧ સે દ્વારકામાં એમનો અભિષેક થવાનું નક્કી થયું છે. હું ભરૂચ પહોંચ્યો તેને બીજે જ દિવસે સરકારી આજ્ઞાપત્ર લેવા ગાયકવાડ સરકારના મહેમાન તરીકે વાજતે ગાજતે વડોદરે ઉપડી ગયા. ત્યાં આઠેક દિવસ રહી દ્વારકા જશે. મને સાથે આવવા ખૂબ કહ્યું, પણ હું ક્યાં કોઈના હાથમાં આવ્યો છું ? ઈન્દ્ર ચંદ્રાદિ દેવતાઈ પદને પણ તુચ્છ લેખનાર મારા જેવા ખફ્તી દિવાનાને આ અડધી દમડીના લોટ (પીઠ) શા હિસાબમાં ! છતાં પરિક્રમા જલદીથી પૂરી

કરી હું એમની સાથે એમના દૌરામાં સામેલ થઉં તેવી આશા ને ઈતબાર તો તેઓ રાખે જ છે. હરે રામ ! आशायाः परमं दुःखं नैराश्यं परमं सुखम् । એ પરમ સૂત્રનો અનુભવ સ્વામીજીને આવવાનું શું હજીએ બાકી જ છે !

તમને કેટલી રજા મળી શકશે ? માગસર સુ. ૧૫ એ ગ્રહણ છે. ત્યાર સુધીમાં તમે મારી સાથે જોડાઈ શકશો ? ગ્રહણ કુટી પર કરી પછીથી આગળ પ્રયાણ કરવા વિચાર છે.

બેએક મહિનાની રજા હોય ને અહીંથી જ સાથે જોડાઓ અને રોજના ઓછામાં ઓછા દસેક માઈલ ચાલવાની કેડ બાંધો તો આ તટની ત્રણેય-શૂલપાણ, ઓંકાર ને અમરકંટકની ઝાડીનો લાભ તમને મળી શકે. બાકી મારા એકલાનું તો કંઈ ઠેકાણું નહિ. શરીર સારું રહે ને કોઈ ઠેકાણે ઝાઝો રોકાઉં નહિ તો હું તો ત્રણેક મહિનામાં અવશિષ્ટ બધીએ પરિક્રમા પૂરી કરી નાખું. ત્યાર પછી મારે ગાંડા મહારાજ પાસે કદાચ જવું પડશે. અથવા ૮-૧૦ મહિના ભરૂચ રહેવું પડશે. સ્વામીશ્રી વાસુદેવાનંદસરસ્વતીનું ચરિત્ર તૈયાર થાય છે. એ બધું શુદ્ધ કરી છપાવીને ગુરુસ્થાને પહોંચાડવાનું કામ મારે હાથે જ થાય એવો ઈશ્વરી સંકેત જણાય છે. એટલે હું તો ટૂંક મુદ્દતમાંજ બધું ફરી નાખવા ઈચ્છું છું. તમે આવશો તો વળી ઓર આનંદ જમશે પણ હું તમને પહેલેથી જ લખી નાખું તો ઠીક કે મારા પત્ર ઉપરથી જ આવવાની ઈચ્છા રાખતા હો તો ન જ આવશો, કેમકે તમે થોડા દિવસમાં જ કંટાળી જશો. પ્રવાસમાં તમને શહેરની એક પણ સગવડ નહિ મળે. સીધું ઉંચકવાની ને જંગલમાંથી લાકડાં વીણી લાવી રાંધવાની તૈયારી હશે તો ખાવાની ખોટ નથી. બાકી હું તો ઘણુંખરું 'ગુડપ્રકારમ્'થી જ ચલાવી લઉં છું.

વિમલેશ્વર લખાએલી નર્મદાજીની સ્તુતિ નીચે લખી મોકલું છું. મોદીને નકલ કરી મોકલી આપશો. મેં એમને રાજકોટ પત્ર તો લખ્યો છે ને તમે પણ લખશો કે મને દત્ત૦ની ૧૦૦ નકલો મોકલી આપે.

સિંધમાંથી મારે માટે શી ભીક્ષા લાવશો ? જેમ ગાયના પેટમાંથી ગોરોચન નીકળે છે તેમ ઊંટના પેટમાંથી પેદુબાજાર નામે એક ઔષધી ચીજ નીકળે છે. મળે તો એ થોડી મેળવી રાખશો. હાલ એજ.

૧૦૬

શ્રી ચિખલદા માર્ગ વ. ૧૪ શુક્ર,
વિ.સં. ૧૯૮૪ (૨૩-૧૧-'૨૭)

બોલ બોલ બોલ પ્રેમવેણ એક બોલ,
ખોલ ખોલ ખોલ દ્વાર પલક એક ખોલ. ૧
દરસપ્યાસ લાગી મુને છિપાવનાર કોણ ?
વ્રેહ અગન-ઝાળ આ બુઝાવનાર કોણ ? ૨
ભવાબ્ધિમધ્ય નાવ પાર ઉનારનાર કોણ ?

કામ-ચાંચિયા લૂંટે ભગાડનાર કોણ ! ૩
દૂર દૂર સહુ કહે બોલાવનાર કોણ ?
તૂં વિના માત અંક બેસાડનાર કોણ ? ૪
વિષય વિખ વ્યાપ્યું બધે ઉગારનાર કોણ ?
રંગ પ્રેમ અમૃત આજ પિવાડનાર કોણ ? ૫

હું જુગજુગનો બીમાર છું. મારું દર્દ કોણ મટાડે ? મારી દવા કોણ કરે ? ગરુડેશ્વર પગ મચકોડાયો, આગળ જતાં જ્વર આવવા મંડ્યો, કેમ જાણે બધા રોગોએ સાથે મળી આ શરીરરૂપી કિલ્લાને તોડી પાડવાનો વિચાર ન કર્યો હોય ! પણ ભામટાઓ ક્યાં જાણે છે કે નવ દરવાજાને ચૌદ માળના મહેલમાં બેસી આ ત્રણે લોકનો નાથ ચૌદ બ્રહ્માંડને પોતાની ઝોળીમાં નચાવી રહ્યો છે ! એનો ખેલ ન્યારો છે: 'નાયં હન્તિ ન હન્યતે' એ નથી કોઈને પ્રહાર કરતો કે નથી કોઈના પ્રહારોથી લેશ પણ ઘવાતો. એ તો બધો ખેલ જોઈ બેઠો બેઠો હસે છે.

ખૂબ આનંદમાં છું. બધી ઝાડી તદ્દન એકલાએ જ પસાર કરી. પગનું દર્દ હજી ચાર આની બાકી જ છે. એક દહાડો એ ય થાકીને ચાલ્યું જશે. પરમાત્માની ગતિ ન્યારી છે. ઘણી વાર અમુક કૃત્ય કેમ થાય છે તેનું રહસ્ય આપણને તુરત જ નથી સમજાતું. પણ દરેક કૃત્યમાં એનો ઊંડો હેતુ હોય છે. મારો પગ કેમ મચકોડાયો તેનું રહસ્ય મને હવે સમજાયું. ઝાડીનો રસ્તો તદ્દન વિકટ છે ને ભલભલાને માંદા પાડી દે તેવો છે. પણ સાજે હોત તો ત્રણ દિવસમાં જ બધી ઝાડી ઓળંગવાને હું દોડી પડત ને કદાચ જિંદગીનું જોખમ વહોરી લેત. પરમાત્માએ પગ ભાંગી નાંખી એ અણઘારી આફ્તમાંથી મને બચાવી લીધો. બે રાત ગરુડેશ્વરથી દોઢેક માઈલ દૂર કેવડીયામાં જ પડી રહ્યો. એક ભગતે સારી સેવા કરી. પગને થોડો આરામ થયો એટલે ચાલી નીકળ્યો ને વચમાં હાપેશ્વર બે રાત આરામ લઈ આજે સ્હવારે અહીં આવી પહોંચ્યો છું. શરીર તદ્દન તંદુરસ્ત છે. કોઈ જાતની ચિંતા કરવા જેવું નથી. કાગળ વગેરે આવ્યા હોય કે તમારે અથવા બીજા કોઈને પત્ર લખવો હોય તો આઠેક દહાડામાં નીચેને સરનામે મોકલવાથી મને મળી શકશે. સરનામું નાગરી લિપિમાં મેં લખ્યા પ્રમાણે છે.

બ્રહ્મચારી કામલીવાલા C/o. પોસ્ટ માસ્તર, નેમાવર, જિ. નિમાડ.

લિ. **મહારાજ**ની શુભાશિષ.

૧૦૭

શ્રી ચિખલદ્દા, માગ. વ. ૧૪ શુક્ર
(૨૪-૧૨-૨૭)

ભાઈ અંબાલાલ,

ઝાડી વટાવી ચિખલદ્દા આવી પહોંચ્યો છું. તદ્દન એકલો જ છું. ઝાડીમાં પણ સાથ નહોતો. પ્રકૃતિ મઝામાં છે. આઠેક દિવસમાં બડવાહી-મોરટક્કાની સામે-પહોંચીશ. મુકામ નાગેશ્વર

કુંડ પાસેની ધર્મશાળામાં રહેશે. પંદરેક દિવસમાં એટલે પોષની પૂર્ણિમાને સુમારે સિદ્ધનાથ-નેમાવર જવાનો સંકલ્પ છે. સિદ્ધનાથ નર્મદાની બરાબર મધ્યમાં છે. તમારે આવવું હોય તો બડવાહી એ રેલ્વે સ્ટેશન છે. અથવા સિદ્ધનાથ-નેમાવર આવી મળો. સિદ્ધનાથ જબલપુર વાળી જી. આય. પી. રેલના હરદા સ્ટેશનેથી ૧૪ માઈલ છે. આવવા માટે પાકી સડક છે. બડવાહી આવશો તો નર્મદાખંડનું ઉત્તમમાં ઉત્તમ સ્થળ ધાવડી કુંડ-જ્યાંથી શંકરના બાણ નીકળે છે-જોવા મળશે. પત્ર લખવો અથવા મારા આવેલા મોકલવા હોય તો પંદર દિવસની અંદર નીચેના સરનામે મોકલશો. આવવાના હો તો સાથે લાવજો. આવો તો સાથે. દત્તની નકલો લાવશો. હાલ એજ, સરનામું મોદીને મોકલશો.

સરનામું અંગ્રેજી કે નાગરીમાં લખવું.
બ્રહ્મચારી કામલીવાલા
C/o. પોસ્ટ માસ્તર, નેમાવર, વાયા હરદા
લી. **પાંડુરંગ**

૧૦૮

શ્રી

સિદ્ધનાથ, પો.વ. ૮ રવિ.
(૫-૧-૨૮)

ભાઈ અંબાલાલ,

ખૂબ આનંદમાં છું. કાલે સિદ્ધનાથ આવી પહોંચ્યો. તમારાં બે પત્તાં ને એક પરબીડીયું મળ્યાં છે. મંડલેશ્વર નરમ પડેલો તાવ પાછો આવવા મંડ્યો છે. છતાં સાંજે આગળ કૂચ કરવા વિચાર છે. કા.શુ. ૧ એ ભારકચ્છ મુકામ હશે. ભારકચ્છ પોસ્ટ છે. રેલ્વે સ્ટેશન મને ખબર નથી. હરદાથી બે ત્રણ સ્ટેશન આગળથી અવાતું હશે. શુ. ૧૧-૧૨ સુધીમાં ભેડાઘાટ પહોંચાશે. અહીં જબલપુર લાઈનના મીરગંજ સ્ટેશનથી અવાય છે. વદી ૩-૪ સુધીમાં મંડલા પહોંચાશે. અહીં આવવા બી.એન. રેલ્વેનું મહારાજપુર સ્ટેશન છે. મહારાજપુર સામે કિનારે ને આ કિનારે મંડલા. ભારકચ્છમાં પાઠશાળામાં, ભેડાઘાટમાં શેઠ ગોકુલદાસની ધર્મશાળામાં, ને મંડલામાં ત્યાંની ત્રણ ધર્મશાળામાંથી કોઈ એકમાં મુકામ હશે. વ. ૮ સુધીમાં મંડલાથી આગળ ૪૦-૫૦ માઈલ લગભગ અમરકંટક આવો તો સાથે થોડાં અજમાનાં ફૂલ, એકાદ સારી દંતમંજનની ડબી ને થોડું સુદર્શન ચૂર્ણ લેતા આવશો.

પત્ર C/o. પોસ્ટ માસ્તર મંડલા, વાયા મહારાજપુર બી.એન. રેલ્વે એ સરનામે લખશો. સરનામું અંગ્રેજી કે હિંદી. હાલ એજ

લિ. **અવધૂતેર રંગ**

૧૦૯

શ્રી લક્કડકોટ,
પો. વ. ૪ બુધ
વિ.સં. ૧૯૮૪ (૧૧-૧-૨૮)

બડવાહીથી જ આ તટની ઓંકારની ઝાડી શરૂ થાય છે. બે મૂર્તિનો સાથ છે. આનંદથી ચાલી રહ્યો છું. આ મુસાફરીથી મારો આત્મવિશ્વાસ હજાર ગણો વધ્યો છે. પરમાત્માની અચિંત્ય દયાનો સેંકડો વાર અનુભવ થાય છે. આવતી કાલે પામાખેડીનું ૧૪ માઈલનું વિકટ જંગલ વટાવવાનું છે. ધોળે દહાડે પણ વાઘ, રીંછ વગેરે હિંસ્ર પશુઓનો ડર છે ને રસ્તો ભૂલવાનો પણ ભો છે. તાવ ભાગી ગયો છે પણ અશક્તિ ડરાવી રહી છે. પગનું દર્દ પણ હજી બેઆની કાયમ જ છે. છતાં મને વિશ્વાસ છે કે હું એ જંગલ પણ નિર્વિઘ્ને પસાર કરીશ.

૧૧૦

શ્રી સિદ્ધનાથ, પો.વ. ૭ સંક્રાંતિ
વિ.સં. ૧૯૮૪ (૧૪-૧-૨૮)

આનંદથી કાલે ઝાડી વટાવી સિદ્ધનાથ આવી પહોંચ્યો છું. લક્કડકોટથી ઠેઠ પામાખેડી સુધી ત્યાંના નાકેદારનો સાથ હતો એટલે માર્ગમાં જરાએ અડચણ પડી નહિ. પુસ્તકો ને લંગોટનું પાર્સલ તથા અંદરના કાગળ ને બીજ મળ્યાં. એક ટાઈપ્ડ અંગ્રેજી પરબીડિયું ને પત્ર-કોણ જાણે કોનાં આવેલાં તે માસ્તરે પાછાં મોકલવાથી મને મળી શક્યાં નથી. ગોળના પાણી વિષેની તમારી સૂચનાઓ માટે અભારી છું. ગોળના પાણીની સાથે કવચિત્ પલાળેલી કાચી ચણાની દાળનો નવો પ્રયોગ કેટલાક દિવસથી શરૂ કર્યો છે. મંડળેશ્વરમાં નરમ પડેલા તાવે પાછો કાલે દેખો દીધો છે. છતાં પરમાત્માની ઈચ્છા હશે તો શિવરાત્રી સુધીમાં અમરકંટક પહોંચી જવાની ઉમેદ છે. પચીસેક દિવસમાં મંડલા જઈળ. પત્ર C/o. પોસ્ટ માસ્તર, મંડલા, વાયા મહારાજપુર, બી.એન. રેલવે એ સરનામે લખશો.

હાલ એજ...

– અવધૂતેર રંગ

૧૧૧

શ્રી પો.વ. ૯ સોમ, (૧૮-૧-૨૮)

ભાઈ અંબાલાલ,

કાલે એક પત્ર લખી નાંખ્યો ત્યાર પછી ખબર પડી કે ભારકચ્છ આવવા માટે હુસંગાબાદ સ્ટેશન છે. કદાચ એથી એક બે સ્ટેશન આગળથી પણ આવી શકાતું હોય. હુસંગાબાદ સામે

તટ છે ને ભારકચ્છ આ તટ છે. લગભગ હુસંગાબાદથી ૨૪ માઈલ દૂર છે. હુસંગાબાદથી કદાચ નાવડી પણ જતી હોય. નહિ તો હોડીમાં આ કિનારે ઉતરી પડી એટલું ચાલી નાંખવું પડે. હુસંગાબાદથી જ ઊંચાણ તરફ ચાલી નાખી ભારકચ્છ સામે નર્મદા ઉતરવાથી ઓછું ચાલવું પડે. હુસંગાબાદ તપાસ કરવાથી માલમ પડશે.

મ.શુ. ૭-૮ બ્રહ્માણમાં મુકામ રહેશે.જી.આઈ.પી. રેલ્વેના કરેલી સ્ટેશનથી આ ૯ માઈલ દૂર છે. મુકામ દુર્ગાબાઈના ઘાટ પર અથવા પાસેની ધર્મશાળામાં - શુ. ૧૪ ગ્વારીઘાટ, મુકામ કોઈ ધર્મશાળામાં. બી.એન. રેલ્વેનું સ્ટેશન છે. હાલ એ જ.

અવધૂત

૧૧૨

શ્રી ધાવડી કુંડ પોષ શુ. ૩
મંગળ

અક્કલસે ખુદાકો પહેચાનો રે.
વહ નહીં અક્કલકા બંદા,
અક્કલમંદ છોડો કૂંદા !
શ્રદ્ધાસે ખુદાકો પહેચાનો રે !
મુરશીદ્કે સુખન બિચારો રે !! -ધ્રુ૦
ઘટ ઘટ જે બોલે હંસા, સોહં શ્વાસા ખોજે દાસા,
આતમકાસી મુખ મોડો રે !
રામ રહીમ દોનું નેડે રે !! -અક્કલ૦ ૧
ચંદા સૂરજ દોનું હંડા, મંથા બના મેસ દંડા,
મુકતાનંદન મખ્ખન ઘોળો રે !
પકડ દસ્ત મસ્ત ડોલો રે !! -અક્કલ૦ ૨
તસબીહ માલા ઔર છાલા, છોડ જાલા દોરે કાલા.
બન જા ભોલા બાલા કાલા રે !
સબસે ન્યારા સબકો પ્યારે રે !! -અક્કલ૦ ૩
બાર બાર ગોતા માર, નૈન ઠાર પીછું ભાળ,
લાલ 'રંગ' રતન દેખો રે !
ઔર કાંચ બિષય છોડો રે !! -અક્કલ૦ ૪
પ્યારે તપસીજી,
હું જુગજુગનો બિમાર છું. મારું દર્દ કોણ મટાડે ? મારી દવા કોણ કરે ? ગરુડેશ્વરમાં

પગ મચકોડાયો. આગળ જતાં તાવ આવવા મંડ્યો, કેમ જાણે બધા રોગોએ સાથે મળી આ કાયારૂપી કિલ્લો તોડી પાડવાનો વિચાર ન કર્યો હોય ! પણ ભામટાઓ ક્યાં જાણે છે કે નવ દરવાજા ને ચૌદ માળની હવેલીમાં બેસી આ ત્રણે લોકનો નાથ પોતાની નાનકડી ઝોળીમાં ચૌદે બ્રહ્માંડને નચાવી રહ્યો છે ! એનો ખેલ ન્યારો છે. નાયં હન્તિ ન હન્યતે એ નથી કોઈને હણતો કે નથી કોઈના પ્રહારથી લેશ પણ હણાતો ! આવ પઠે, ચલાવ ગોળીબાર ચારે પાસથી. આ નિર્ભયતાનો પહાડ જરા પણ ચલાયમાન થવાનો નથી ! અથવા અલં મહીપાલ, વ્યર્થ શ્રમ કાં લે છે ? લોકમાં હાંસી માત્ર થશે.

ગરુડેશ્વરમાં પગ એવો મચકોડાયો કે એક ડગલું પણ ચાલી શકાય એવી સ્થિતિ ન હતી. પણ દાસ ★ વળાવવા ત્યાં સુધી સાથે આવેલા. હું સાજો ન થાઉં ત્યાં સુધી એ પાછા કેમ ફરી શકે ? એટલે એમને પાછા મોકલી એવે પગે હું આગળ ચાલ્યો. દોઢેક માઈલ દૂર કેવડીયામાં બે રાત્રી મુકામ કર્યો. એક તડવી ભગતે પાટાપાટી કરી સારી સેવા કરી. પગનું દર્દ જરા નરમ પડ્યું ને હું આગળ દોડ્યો. શૂલપાણીશ્વરની ઝાડી લંગડે પગે તદ્દન એકલાએ વટાવી. હાપેશ્વરમાં માવઠાએ ડરાવવાની શરૂઆત કરી. ચિખલદામાં ભોંય પલળે એટલો વરસાદ થયો. આગળ કાળી બાવડી-જ્યાંથી માંડવગઢની ચઢાઈ શરૂ થાય છે- આવી પહોંચતાં તો મુશળધાર વરસાદ પડ્યો ને મહેશ્વરની રાત્રીએ તો વરસાદે હદ કરી. માંડવગઢ ઉતરતાં વાગેલા પગ પર ફરીથી ઠોકર વાગી. રાત્રે ધૂણીના તાપથી પિત્ત પણ ભડકી ઉઠેલુ. બધો ત્રિવેણી સંગમ આવી મળ્યો ને મહેશ્વર આવી પહોંચતામાં તો ભયંકર શીતજ્વર લાગુ થયો. પરિણામે ત્યાંથી પાંચેક માઈલ દૂર મંડળેશ્વરમાં પાંચ રાત્રી મુકામ કરવો પડ્યો. ત્યાંના જેલરે ખૂબ સેવા કરી. થોડો આરામ થયો એટલે ત્યાંથી ૨૪-૨૫ માઈલ દૂર બડવાહી-જ્યાંથી પરિક્રમા ઉઠાવી હતી તેની બરાબર સ્હામે-વ્યાસદેવની રાહ જોતો ત્રણ રાત્રી થોભ્યો કેમ કે તાવને લીધે ધાર્યા પ્રમાણે પૂર્ણિમા સુધીમાં સિદ્ધનાથ પહોંચી શકાયું નહિ, એટલે મેં એમને સિદ્ધનાથ ન આવતાં બડવાહી આવવા લખી નાખેલું. પણ વ્યાસદેવ આવી શક્યા નહિ ને હું ગુરુમહારાજનું નામ લેતો આગળ ચાલ્યો.

૧૧૩

સિદ્ધનાથથી લખેલો લાંબો પત્ર મળ્યો હશે. ત્યાંથી તાવે પાછો હલ્લો શરૂ કર્યો છે. લગભગ રોજ તાવ આવે છે- કોકવાર બપોરે ને કોકવાર રાત્રે. સવારે કંઈક ઠીક હોય છે એટલામાં હું ૧૦-૧૨ માઈલની મજલ કાપી લઉં છું. શરીર સારું નથી હોતું ત્યારે મગજમાંથી-તમને કદાચ વિચિત્રતા લાગશે-સદ્‌વિચારોનો ધોધ છૂટે છે. એવે વખતે કોઈ લેખક પાસે હોય તો કેટલુંએ અવધૂતી સાહિત્ય ઝીલીને સંઘરી શકાય. હું ઘણી વાર તમને કહેતો આવ્યો છું કે બિમારીની હાલત નિહાળવા તમે પાસે હો એવી પ્રભુ પ્રત્યે પ્રાર્થના કરો. સાચું સ્વરૂપ તો ત્યારે જ પ્રગટે છે. સાચા રણશૂરાની મરદાનગી ખાલી કવાયત કે શોખના ગોળીબારમાં નથી પ્રગટી

નીકળતી. એની મોજ તો રણસંગ્રામમાં જ. જ્ઞાનીનું પણ તેમ જ છે. એના મગજની શક્તિનું માપ તો જીવલેણ માંદગીમાં જ કાઢી શકાય.

એ ફાવે તેમ હો પણ પોતાની શક્તિનું પોતે માપ કાઢવા માટે આવી બીમારી જેવો બીજો ભાગ્યે જ કોઈ ઉપાય મળી શકે. અને તદ્દન પરદેશમાં આવી બીમારી આવી પડે એને હું તો આત્મોન્નતિની પ્રગતિનું ઊંડાણ માપવા માટે ઉત્તમ તક માનું છું. ને એવી તક આપવા માટે પરમાત્માનો અંત:કરણપૂર્વક આભાર માનું છું.

પરમાત્મા કેટલો દયાળુ છે ! એની દયાનો તમે કોઈ દિવસ સ્થિર ચિત્તથી વિચાર કર્યો છે ? લંગડે પગે ને તાવવાળે શરીરે લગભગ ૬૦-૬૫ માઈલની મજલ કાપી આજ સ્હવારે ચીચલી આવી પહોંચ્યો. પાંચ છ દહાડામાં સ્નાન નહિ, વેષ અવધૂતી-છોકરાં પાછળ દોડે ને કાંકરા મારે એવો- વસ્ત્ર પણ ગંધાઈ ઊઠે એટલાં સ્વચ્છ ! છતાં અહીંના મારવાડી બ્રાહ્મણ વેપારીએ મને રોકી લીધો ને હું આગળ જવાની ઘણીએ ઊતાવળ કરી રહ્યો છું છતાં પાંચસાત દહાડા જવા દે એમ લાગતું નથી. લૂંટાયા પછી ભો શાનો ? ખૂબ જ્ઞાન ચર્ચા કરું છું. સાથેના પરિક્રમાવાસીને - એક જ સાથે રાખ્યો છે-આગળ વદાય કરી મને થોડા દિવસ રાખી લેવાની એની વૃત્તિ છે. પણ મારાથી સાથ કેમ છોડાય ? ગાદી પર બેસવા મલ્યું એટલે સાથેના-ગમાર ભલે હોય પણ-માણસને કેમ કાઢી મૂકાય ! બને તે ખરું. ભાગી જવાની યુક્તિ ખોળી રહ્યો છું. આમ રોકાણ થશે તો હું મૂવો પડ્યો છું. પરમાત્માની કોઈ ગૂઢ ઈચ્છા હોય તો ભલે-બાકી મારે તો આ કેદખાના જેવું છે.

તમારા લંગોટ આવ્યા. પણ ઉપરની છાટીઓનું કેમ ? તદ્દન ફાટી ગએલી. ભલા શેઠે વગર સૂચવ્યે કે માગ્યે તદ્દન સ્વદેશી ખાદીની બે ચાદરો મંગાવી દીધી ! મને બીક લાગતી હતી કે ખાદી છોડી મારે બીજાં વસ્ત્ર ધારણ કરવાં પડશે કે કેમ ? પણ પ્રભુએ લાજ રાખી. આ માણસ દાદા ધૂનીવાલાનો પરમ ભક્ત છે. એના ઉપર એમની પૂરી કૃપા પણ છે. એણે કેવળ દાદાજીની સ્તુતિનાં ૫૦-૭૫ ભજનો બનાવ્યાં છે તે ત્રણચાર નાનકડાં પુસ્તકોના રૂપમાં છપાવી વિના મૂલ્યે એની લ્હાણી કરે છે. દાદાજીની વાતોને ચમત્કારોનાં ગીત ગાતાં એનું મ્હોં જરાએ થાકતું નથી. આવા માણસે મને રોકી પોતાના બંગલામાં ઉતારો આપ્યો એ પણ એક અવધૂતી ખેલ જ છે. અસ્તુ.

તમે મારી પ્રશ્નોતરમાલા પર વિવેચન કરવાના હતા તે કર્યું ? કર્યું હોય ને બની શકે તો તમારી શાળાના હિંદી શિક્ષકની મદદથી એનું હિંદી પણ કરાવી નાખો. નામ રંગપ્રશ્નોત્તરમાલા રાખવું. છોટી પ્રસ્તાવના. આ શેઠ એને છપાવવા માગે છે. અક્ષરગીતાનું શું થયું ? એનું વિવરણ પણ તૈયાર રાખશો. વિઠ્ઠલે મને એકવાર કહેલું કે ૫૦-૬૦ રૂા. સુધીનું કોઈ છપાવવાનું કામ હોય તો મારી વૃત્તિ તે ઉપાડી લેવાની છે. રતનલાલ મને કુટીએથી નીકળતા પહેલાં

★ નારેશ્વરના આદ્ય વ્યવસ્થાપક અને પ્રમુખ ટ્રસ્ટી શ્રી હરગોવિંદદાસ સોની (રણાપુર)

મળેલા. નામાવલી તો છપાઈ જશે.

માંગરોલ મ.શુ.૫

ખૂબ આનંદમાં છું. તાવે પાછી રજા લીધી છે. પણ હજી પોતાની અશક્તિ વગેરે છાવણી ઉઠાવી નથી ત્યાં સુધી એનો વિશ્વાસ કરી શકાય નહિ.

તદ્દન બાહુક જેવો વેષ ધારણ કરી ગમારની માફક ફરું છું. છતાં કોક કોક ઠેકાણે રોકાણ થાય છે જ. ચીચલીના શેઠને ત્યાં ત્રણ રાત્રી રહી મહામુશીબતે નાસી છૂટ્યો એટલામાં તો ત્યાંથી ૨૦ માઈલ દૂર આવેલા સનખેડાના પટેલે મને પકડ્યો. ત્યાંથી નાઠો તો આજે અહીં રોકાઈ જવું પડ્યું છે. હવે હું ગભરાઈ ગયો છું. શિવરાત્રી અમરકંટક કરવાની ઈચ્છા છે ને આમ અણધાર્યું રોકાણ થાય છે. અહીંથી અમરકંટક લગભગ ૩૫૦ માઈલ છે ને માર્ગમાં મોટું મહારણ-મુડીયા મહારણ-ઓળંગવાનું છે. ગુરુમહારાજની ઈચ્છા હોય તે ખરી. પગનું દર્દ હજી ચાર આની કાયમ જ છે.

- બીલધારી, મ.શુ. ૯

કાલ રાતથી તાપીદાસની પાછી પધરામણી થઈ છે. એને આ મહેલ બહુ ગમી ગયો હોય એમ લાગે છે. પરમાત્માની ઈચ્છા. રાત્રે વરસાદ પણ ખૂબ પડ્યો.

પિઠોરા મ.શુ. ૧૨

વરસાદે શું ધાર્યું છે કોણ જાણે ! પરમ દહાડે તાવ ચઢેલો. કાલે તેરેક માઈલ ચાલી પિઠોરા આવ્યો. રાત્રે બેહદ વરસાદ પડ્યો. આખી રાત ધૂળમાં એક ઝાડ તળે ★ દત્તનું બંડલ ખોળામાં લઈ કામળો ઓઢી બેસી રહ્યો. બધાં વસ્ત્ર કાદવથી તરબોળ થઈ ગયાં. આજે બધાં જેમ તેમ ધોઈને સુકવી દીધાં છે. ને દેવતા ચેતાવી તાપતો બેઠો છું. તાપવાથી પિત્ત ચઢે છે. પણ તેમ કર્યા વગર છૂટકો નથી કેમકે, બધાં વસ્ત્ર કામળો સુદ્ધાં, ધોઈ નાંખવા પડ્યાં છે. એક સાથી છે એટલે દેવતાની પણ જોગવાઈ થઈ શકી છે- રાતભર તો દેવતા પણ ન હતો. સવારે લાકડાં છાણાં માગી આણી બિચારાએ ધૂણી ચેતવી-આકાશ હજુ ઘનઘોર જ છે. લગભગ બે વાગ્યા હશે. વસ્ત્ર સુકાઈ જાય તો બે પાંચ માઈલ આગળ ચાલવા વિચાર છે. જ્વર "May I come in, Sir'? [1] એમ પૂછી જ રહ્યો છે. જવાબમાં મેં પ્રથમથી જ "without any reserve or hesitation' [2] એવું પાટીયું બધે દરવાજે ચોઢી દીધું છે. ચોરને ના કહ્યે એ થોડો જ શાન્ત રહેવાનો હતો ! દરવાજે પાકો બંદોબસ્ત દેખાશે તો ક્યાંક ભીંતમાં ખાતર પાડી પોતાનું કામ કરી જ લેશે અને એ બાકું પૂરી નાખવાની નાહક ઉપાધિ માત્ર આપણે વહોરી લેવી પડશે એટલે આપણે તો પ્રથમથી જ સર્વ બાબતમાં ખુલ્લા દરવાજાનો અવધૂતી નિયમ રાખ્યો છે. કોઈને એ ગમે કે ના ગમે પણ વસ્તુસ્થિતિ એવી છે ખરી.

મ.શુ. ૧૫ બરપટી

ત્રણ ચાર દિવસથી ઈંદ્રરાજ [illegible] તાવની મદદમાં ઉતરી પડ્યા છે. બેહદ વરસાદ પડે

છે. બે ત્રણ દિવસમાં મળીને ૧૦-૧૨ માઈલ પણ ચાલી શકાયું નથી. શિવરાત્રી અમરકંટકમાં ભાગ્યે જ થાય.

નાદીયા ઘાટ મ.વ. ૪

પરમ દહાડે ને ગઈકાલે ખૂબ જ તાવ ચઢેલો. ગુરુમહારાજની દયાથી આજે ચાલી રહ્યો છું. ૩-૪ મંડલા કરવાનો વિચાર હતો. પણ વચમાં વરસાદે અને તાવે રોકાણ કર્યું. ત્રણ ચાર દહાડામાં પહોંચી જઈશ. આ લખી રહ્યો છું એટલામાં જ તાવની તોપો સંભળાવા લાગી છે. મારે તો કંઈ જ તૈયારી કરવાની નથી. હું સ્વસ્થ છું.

હું વધારે ગોળ ન ખાઉં એવી પરમાત્માની જ ઈચ્છા હોય તેમ સિદ્ધનાથની આગળ નહિ જેવો જ ગોળ મળવા લાગ્યો. આ મુલક ઘઉં-ચણાનો છે. છતાં ચણાની દાળ મળતી નથી. આગળ તો ગોળ પણ બિલકુલ નહિ મળે એમ લાગે છે. કેમકે અહીંથી મહારણ શરૂ થાય છે. ભીખ માગતાં આવડતી નથી ને હું માગતો પણ નથી. નિયમિત સદાવ્રત હોય ને ત્યાંથી મને ખપતી ચીજ મળે તો લઉં છું. નહિ તો કંઈજ લેતો નથી. છેલ્લા આઠેક દિવસથી ઘઉંનો લૂખો ટિક્કડ કોકવાર ખાવાની શરૂઆત કરી છે. ઘી તો છાંટોય ન મળે એટલે કોકવાર અસહ્ય ઝાડા થઈ જાય છે. તાવને આ એક નવો ally (એલાય-મિત્ર) આવી મળ્યો છે.

ગઈ કાલે અત્યંત તાવ આવેલો. સવારમાં ચારેક માઈલ ચાલી એક ઘાટના ઝાડ તળે - પદ્મઘાટ-આરામ લેવા બેઠો એટલામાં ભાઈસાહેબે મારો શરૂ કર્યો. આખો દિવસ ત્યાં જ કાઢ્યો. રાત્રે કંઈક તાવ મંદ પડ્યો. એટલે આજે લગભગ ૨૩-૨૪ માઈલ ચાલીને મંડલા આવી પહોંચ્યો છું. આ ૨૩-૨૪ માઈલમાં બીલકુલ સદાવ્રત નથી. પંદરેક માઈલ ચાલી પાસે થોડા કોદરા પડેલા તે બાફીને ખાવા બેઠો એટલામાં તાવે પાછો મારો શરૂ કર્યો. પણ તે ન ગણકારતાં બાકીના ૮-૯ માઈલ ચાલી અત્રે એક ધર્મશાળામાં આવી બેઠો છું. તાવનો મારો ચાલુ જ છે. આવતીકાલ અહીં મુકામ કરી પરમ દિવસે આગળ ૧૮ માઈલની આગેકુચ કરવા વિચાર છે.

તમારો પત્ર મળ્યો. તમારી અસ્વસ્થતા ક્યારે મટવાની ? પ્રભુની અચિંત્ય દયાની અનેક વાતો તમે વાંચી હશે. મારા જીવનમાંથી અપેક્ષા શા માટે રાખો છો ? મારા અનુભવો લખું તો એક મોટું પુરાણ ભરાય. આજની જ વાત. પદ્મઘાટથી ૨૩-૨૪ માઈલ ચાલીને તદ્દન દિન ડૂબતે અત્રે આવી પહોંચ્યો. પાસે કણ પણ ખાવાનું નહોતું. શરીરમાં તાવ ખૂબ ચઢેલો. મંડલા મોટું ગામ છે. આટલા મોટા ગામમાં સદાવ્રતનો પત્તો થોડીવારમાં કેમ કરી લાગે ? ને રાત્રે સદાવ્રત આપે પણ કોણ ? પગમાં તો ડગલુંએ ચાલવાની તાકાત નહોતી. વળી આખા દિવસનો ભૂખ્યો પણ હતો. તાવને લીધે કંઠ સુકાઈ જવાથી તરસ પણ ખૂબ લાગી હતી. એટલે બીજોત્રીજો વિચાર કર્યા વગર રસ્તામાં ટપાલ ખાતામાંથી ટપાલ લઈ સીધો ધર્મશાળાનો માર્ગ પૂછતો હું ચાલી રહ્યો હતો. એટલામાં એક પોલીસનો સિપાઈ સામો મળ્યો. તેણે નામ-ગામ પૂછ્યું. મેં તો નિર્ભયપણે શાંતિથી સર્વ લખાવી દીધું. પદ્મઘાટથી મંડલા ૨૩-૨૪ માઈલ એક દિવસમાં ને

તે પણ આવી સ્થિતિમાં ચાલી આવું છું એવું સાંભળી એને કંઈક અચંબો લાગ્યો, કેમકે સાજો માણસ પણ એવી હિંમત ન કરે. એના દિલમાં કંઇક શંકા પણ આવી. એ નિહાળી નિહાળીને મારી તરફ જોવા લાગ્યો- એટલામાં એને કોણ જાણે શું થયું- એણે શું જોયું તે એ જાણે- તે નરમ બની 'મહારાજ શું ખાશો' એવું પૂછવા લાગ્યો. મેં તો ખાંડની ચીજ વગરનું બીજું જે મળે તે એમ ટૂંકો જવાબ આપ્યો. એણે ખૂબ પૂછયું પણ મેં તો અન્ય શબ્દ ઉચ્ચાર્યો જ નહિ. જાતે આવી એણે એક સારી એકાંત જગ્યામાં ત્યાંના માલિકને કહી મને આસન લગાવવાનું કહ્યું ને સાથેના પરિક્રમાવાસીને બજારમાં લઈ જઈ છાણાં વગેરે સાથે - કેમકે રાત્રે છાણાં પણ કોણ આપે - બે માણસનું સીધું પણ આપી દીધું. આવતીકાલે મને મળવા આવવાનું કહી ગયો છે. પરમાત્માએ આવી અણધારી સહાય ન કરી હોત તો આજે તદ્દન ભૂખ્યું પડી રહેવું પડત ને તે પણ કોઈ ઝાડ તળે કેમકે રાત્રે અજાણ્યા માણસને-ને તે પણ મારા જેવા અવધૂતી વેષવાળા- કોઈ પણ ધર્મશાળામાં ઉતરવાની જગ્યા ભાગ્યે જ મળત.

ભાઈ વ્યાસ મને આવી મળવાની ઘણા દિવસથી ગર્જના કરી રહ્યા છે. સિદ્ધનાથ એમનો પત્ર હતો. તેમાં તેમણે અમુક અમુક તિથિએ મારો મુકામ કયાં હશે ને ત્યાં પાસે રેલ્વેનું કયું સ્ટેશન પડશે તે પૂછાવેલું. મેં તેમને તે પ્રમાણે બધું લખી જણાવેલું ને આવે તો સાથે થોડું સુદર્શન ચૂર્ણ, એક નાની વેસેલીનની ડબી ને દંતમંજન લઈ આવવા લખેલું. પણ તેમના દર્શન નથી એટલું જ નહિ પણ મંડલા આવી તપાસ કરતાં પત્ર સરખો પણ નથી. કયાં વિચરે છે ને કયા મહાકાર્યમાં પડ્યા છે કોણ જાણે ! તમને પત્તો લાગે તો કુશળ સમાચાર પહોંચાડશો. નારાયણનો પત્ર છે. એની તબિયત સારી છે.

હું એકાદ બે ચાતુર્માસ આ મુલકમાં કરું તો આપણા ગ્રંથોનું હિંદી બધું છપાઈ જાય. એ છપાવવાની અનેક જણે ઈચ્છા પ્રદર્શિત કરી છે. પણ હજી ગુજરાતી જ થયું નથી ત્યાં હિંદીની કા કથા !

ભાઈ રતનલાલને સાથેના શ્લોકો ને પત્રની સંક્ષિપ્ત હકીકત લખી જણાવશો. બાળકૃષ્ણ અને પ્રાણશંકર મહેતા વગેરે જે કોઈ સંભારે તે સર્વને હર નર્મદ્દ હર. હાલ એજ.

પચીસેક રોજમાં મહારાજપુરમાં જઈ પહોંચીશ. બીજો પત્ર ત્યાંથી લખાશે.

સરનામું
C/o. પોસ્ટમાસ્તર
મહારાજપુર, ગઢા-મંડલા સ્ટેશન બી.એન. રેલ્વે.

તા.ક. અહીંયા પ્લેગ ચાલે છે.

---

૧. મે આઇ કમ ઇન સર ? - હું અંદર આવું કે સાહેબ ? ૨

૨. વીધાઉટ એની રીઝર્વ ઓર હેઝીટેશન - નિ:સંકોચ કે હિચકિચાટ વિના.

૧૧૪

શ્રી મ. વ. ૭ મંડલા

(૧-૨-૨૮)

ગામ રણાપુર મધ્યે સોની હરગોવન કાનજી વગેરે,

ખૂબ આનંદમાં છું. કોણેથી આવેલો પત્ર મળ્યો. પગનું દર્દ હજી બે-ત્રણ આની કાયમ જ છે. સિદ્ધનાથથી તાવ પણ લગભગ રોજ આવે છે. ગઈ કાલે અત્યંત તાવ આવેલો છતાં ગુરુમહારાજની દયાથી આજે ૨૩-૨૪ માઈલ ચાલી મંડલા આવી પહોંચ્યો છું. તાવનું કામ તાવ કરે છે ને મારું કામ હું કરું છું.

દાક્તરને બતાવ્યે શું થશે ? દર્દ મટાડવું હોય તો મારામાં શું તાકાત નથી ? પરંતુ પ્રારબ્ધનો ભોગથી ક્ષય થાય એજ ઈષ્ટ છે. રસ્તામાં માવઠાં વારંવાર થાય છે ને વરસાદ ખૂબ પડે છે. એટલે ધાર્યા પ્રમાણે ચાલી શકાતું નથી. છતાં અમરકંટક ફરી પેલે તટે પચીસેક દિવસમાં મહારાજપુર પહોંચી જવાની ઉમેદ છે. તબિયત તો એમજ રહેવાની. થોડા દિવસ પર મોદીજીએ તબિયતના સંબંધમાં પુછાવેલું તેના જવાબમાં ૧૫ સંસ્કૃત શ્લોક લખી મોકલેલા તેનું ગુજરાતી નીચે આપું છું. સાચી સ્થિતિ એજ છે. જેની સ્થિતિ શરીરરક્ષણથી આગળ નથી જતી તે દુનિયામાં કંઈ જ કરી શકતો નથી. શરીરનો મોહ નકામો છે. મારે દુનિયામાં શું કરવાનું બાકી રહ્યું છે જે હું શરીરની કાળજી રાખું ? હું તો આજે પણ શરીર છૂટે તો તૈયાર છું. મરવા માટે હર પળે તૈયાર રહેવું એજ જિંદગીનું કર્તવ્ય છે. પરમાત્માને મારે હાથે કંઈક કામ કરાવવાનું હશે તો એ ભલે એની રક્ષા કરે. બાકી હું તો અંદર બહાર સૂકો પાંદડા જેવો બની બેઠો છું. શરીરને જ્યારે ખરી પડવું હોય ત્યારે ભલે પડે.

૧૧૫

(૧-૨-૨૮)

ભાઈ મોદી,

હું શાંત છું. શાંતિપુત્ર છું. અસ્વસ્થતા મારી પાસે કદાપિ આવી શકે તેમ નથી. જો હું અસ્વસ્થ થાઉં તો મારી શાંતિરૂપતા શી ?

કારણ કે વ્યાધિગ્રસ્ત તો દેહ થયો છે, ને હું તો કદી પણ દેહ નથી. હું તો સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ ને કારણ ત્રણે દેહથી મુક્ત, સદા આનંદી, નિર્ભય ને વ્યાધિરહિત છું. ૨

---

૧. મે આઇ કમ ઇન સર ? - હું અંદર આવું કે સાહેબ ?

૨. વીધાઉટ એની રીઝર્વ ઓર હેઝીટેશન - નિ:સંકોચ કે હિચકિચાટ વિના.

મોત એ તો શરીરનો ધર્મ છે. હું અશરીર છું. તો મને મોત ક્યાંથી હોય ! આ તત્ત્વને જાણનાર ને શરીરને જ આત્મા માની બેસનાર મૂઢ લોકો ફાવે તેમ બકયા કરે છે. ૩

હું જન્મ્યો જ નથી તો મારે મોત ક્યાંથી હોય ? જો કોઈ કહે કે શરીર એ મારું - આત્માનું ઘર છે. તો હું કહું છું, કે હું અનંત છું. ને તેથી મારાં ઘર પણ અનંત, પાર વગરનાં છે. એમાંથી એકાદનો નાશ થાય તો મારું શું નુકસાન થવાનું હતું ? ૪

ઘટ મઠાદિ ઉપાધિનો નાશ થતાં જેમ આકાશને કોઈપણ જાતનું લાભ-નુકસાન નથી તેવી જ રીતે શરીરાદિ ઉપાધિ રહે કે જાય તેથી આત્મજ્ઞાનીને કોઈપણ જાતનો લાભ કે નુકસાન નથી. ૫

શરીર એ પંચમહાભૂતનું પૂતળું છે. એનો નાશ થતાં એ પાછું પંચમહાભૂતમાં મળી જાય છે. જેની ચીજ તેને આવી મળે તેથી તો ઊલટો આનંદ થવો જોઈએ. ૬

હે સુમાર્ગે જનાર ! જેવી રીતે ફાવે તેટલો જોરથી વંટોળિયો છૂટે તોપણ પર્વત જરાએ કંપાયમાન થતો નથી, તેવી જ રીતે નિજાનંદમાં ડૂબેલો યોગી હજારો રોગો આવી પડે તો પણ જરાએ ડગમગતો નથી. ૭

જેવી રીતે શુદ્ધ જળમાં બીજું શુદ્ધ જળ નાંખીએ અથવા એને જુદું રાખીએ તો પણ બંને એકરૂપ જ છે તેવી રીતે જ્ઞાની પુરુષનો આત્મા ફાવે તે સ્થિતિમાં હોય તો પણ એને મેલનો સ્પર્શ થતો નથી. ૮

ફલાણો મરી ગયો, ફલાણાએ ફલાણાને મારી નાખ્યો, હું અમુકને મારી નાખીશ- એમ મૂરખ લોકો નકામા બકે છે. કોઈ હણાતું પણ નથી, કેમકે કંઈ હણવાનું છે જ નહિ, ને આ આત્માને હણનાર દુનિયામાં કોઈ છે પણ નહિ (કેમકે સર્વત્ર એક પરમાત્મા જ વસેલો છે, બીજું કંઈ છે જ નહિ.) ૯

તદ્દન નિરાકાર, ઉપાધિરહિત, વ્યાધિમુકત, ચૈતન્ય-સ્વરૂપ, પરમઆનંદ, અદ્વિતીય ને કેવલસ્વરૂપ, એવો જે હું તેને કોણ મારી શકે ? ૧૦

પોતપોતાનાં શસ્ત્રાસ્ત્રથી સજ્જ થઈ સર્વ રોગો ભલે આવે-જરાએ ડરવાની જરૂર નથી- ને પોતાની સર્વ શકિતથી મારા પર પ્રહાર કરે, પણ હું તો મહાન પહાડ જેવો અચલ છું. ૧૧

મારે દેહની સાથે શું કર્તવ્ય છે ? સિંહનું કોઈ જગ્યાએ ઘર દેખ્યું છે ? આકાશ ચાલે એવો રસ્તો ક્યાં છે ? (કેમકે તે બધે છે) તેમ હે પ્રભો ! હું ક્યાં નથી તે કહે. ૧૨

હે બ્રહ્મ ! હું જન્મમરણથી રહિત છું. મોત તો મારું ઉત્તમ પકવાન્ન છે. હું કાળનો પણ કાળ, સર્વસાક્ષી, આનંદરૂપ મહાનાટકી છું. ૧૩

હે મૃત્યુથી ડરનાર જીવો ! હાથ ઊંચા કરી કરીને હું આ કહી રહ્યો છું કે મૃત્યુ જેવી કોઈ ચીજ જ નથી અને વેદોએ પણ વારંવાર ડંકો વગાડીને એજ કહ્યું છે તે સાંભળો. ૧૪

અને મોતના ડરથી બેબાકળા થએલા લોકોને આ મારી ગર્જના સંભળાવો અને જો તેઓ મોહને લીધે, અભિમાનને લીધે, કે મદને લીધે એ ન સાંભળે તો તેમનો વિનાશ આવી પહોંચ્યો છે જેમાંથી છૂટવું મુશ્કેલ છે તેમાં હું શું કરું ! ૧૫

ખુશાલ પટેલ, વિઠ્ઠલ, રામસંગ, ચીમન, લલ્લુ મહારાજ, કમલદાસ, બાદરસંગ, કાભાઈ, નાથુરામ મહારાજ વગેરે વગેરે જે કોઈ સંભારે તે સર્વને હર નર્મદે કહેશો. ૧૦-૧૨ દિવસમાં વચમાં વરસાદ ન પડે તો અમરકંટક પહોંચી જવાશે. ને પચીસેક દિવસમાં પેલે તટે મહારાજપુર મંડલાની બરાબર સ્હામે - પહોંચી જવાશે.

નીચેને સરનામે પત્ર લખવો :
કમલીવાલા બ્રહ્મચારી
પોસ્ટ માસ્તર મારફત
પોસ્ટ મહારાજપુર
સ્ટેશન - ગઢા મંડલા
બી.એન. રેલ્વે

૧૧૬

શ્રી મુડીયા મહારણ, સોમવાર બપોર
(૫-૩-૨૮)

ભાઈ મોદી,

મંડલાથી લખેલો પત્ર મળ્યો હશે. તબિયતમાં ઝાઝો ફરક નથી. ખૂબ આનંદથી મહારણ વટાવી રહ્યો છું. મુડીયા મહારણ એટલે એક રેતીનો દુસ્તર સાગર એવી કલ્પના તમે કરી હશે. પણ તેમ નથી. અહીંયા ઊંચા ઊંચા પહાડો અને શૂલપાણીશ્વર કે ઓંકારની ઝાડીને પણ ભૂલાવી દે એવી અત્યંત વિકટ ઝાડી ઓળંગવાની છે. રસ્તામાં મોટામોટા પત્થરો અને પગ ચીરી નાખે એવી ઝીણી કાંકરી છે અને તેથી જ આને રણ કહે છે. ખાવામાં કોદરી વગર બીજું કંઈ જ મળતું નથી અને તે પણ પાંચ સાત ઘેર 'હર નર્મદે' કરીએ ત્યારે પેટપૂર મળી રહે છે. કોદરીનો ભાત ને પ્રવાહીમાં પાણી !

શુક્રવાર

બે ત્રણ દિવસથી ખૂબ તાવ ચઢ્યો છે. રણ પણ તદ્દન નિર્જીજ નથી. એમાં પણ [1]Oasisની માફક ખૂણેખાંચરે કોક કોક દેવાંશી જીવ રહે છે. બે દિવસથી એક માણસે રોકયો

છે. જાતે બ્રાહ્મણ છે. આ માણસનો ઈતિહાસ જાણવા જેવો છે. કોકવાર રૂબરૂમાં કહીશ.

સોમ-ઘાડું જંગલ.

ગુરુમહારાજની દયાથી કાલ સ્હાંજ સુધીમાં અમરકંટક પહોંચી જવાશે.

સોમવાર ફૂકડામઠ

અમરકંટક ફરી વળી સ્હામે કિનારે ફૂકડામઠ આવી પહોંચ્યો છું. દોઢ મહિને મહામુસીબતે અમરકંટક નર્મદાકુંડમાં ન્હાયો. તાવ કંઈક નરમ છે. છતાં એ ઘોરી શાહનો વિશ્વાસ કરવા જેવો નથી. ચાર પાંચ દિવસમાં મહારાજપુર પહોંચીશ. ગુરુમહારાજની દયા હશે તો એકાદ મહિનામાં પરિક્રમા પૂરી થશે. શરીરમાં અશક્તિ ખૂબ આવી ગઈ છે. પત્ર નીચેના સરનામે

C/o. Paramhansaji's gufa,

Near Rly-bridge,

Moretakka Jilla Nimad.

M. R. Ry.

૧૧૭

શ્રી ડિંડોરી

ફા.વ. ૩ શુક્રવાર (૯-૩-૧૯૨૮)

ગામ રણાપુર મધ્યે સોની હરગોવન કાનજી વગેરે,

આનંદમાં છું. તાવ કંઈક નરમ છે. અમરકંટક ફરી વળી કયારનોએ સામે તટે આવી પહોંચ્યો છું. રસ્તામાં અણધાર્યું રોકાણ થાય છે. એટલે ધાર્યું ચાલી શકાતું નથી. નહિ તો અત્યારે મહારાજપુર સુધી પહોંચી જાત. એક રાત માટે ડિંડોરી આવ્યો, એકની બે થઈ ને આજે પાંચ રાત્રી થશે. કાલે સવારે આગળ ચાલવા વિચાર છે. ચાર-પાંચ દિવસમાં મહારાજપુર જઈ પહોંચીશ. વચમાં વધુ રોકાણ નહિ થાય તો પરમાત્માની ઈચ્છાથી પચીસેક દિવસમાં પરિક્રમા પૂરી થશે. ત્યાર પછી આરામ માટે થોડા દિવસ અમદાવાદ વગેરે ઠેકાણે થઈ થોડા દિવસમાં જ એક તરફ આવું છું. પત્ર લખવો હોય તો નીચેને સરનામે લખવો. સ્મરણ કરે તે સર્વને કુશળ સમાચાર કહેશો.

હાલ એજ.

લિ. **મહારાજ**ની શુભાશિષ.

સરનામું :-
પરમહંસજીકી ગુફા
પૂલકે પાસ, મોરટક્કા
જિ. નિમાડ એમ.આર. રેલવે.

૧૧૮

સાંડીયા, ૨૯ માર્ચ (હોશંગાબાદ) ૧૯૨૮

ગામ રણાપુર મધ્યે સોની હરગોવન કાનજી વ.

ડિંડોરીથી લખેલો મારો પત્ર મળ્યો હશે. મહારાજપુર તમારો એક કાગળ મળેલો. ખૂબ આનંદમાં છું. શરીર સારું છે. ડિંડોરી છોડ્યા પછી તાવ આવ્યો નથી. વ્યાસ મારી મુલાકાત માટે મંડલા આવેલા ને ત્યાંથી મારી શોધમાં અમરકંટક વગેરે ઠેકાણે ગએલા પણ હું એમને મળી શકયો નથી.

પરિક્રમા ૮-૧૦ દિવસમાં પૂરી થશે. ત્યાર પછી ઝાલોદ, સણસોલી, અમદાવાદ, સરખેજ, વડોદરા વગેરે ઠેકાણે થઈ એ તરફ આવવાનું થશે. તાવને લીધે શરીરમાં અશક્તિ આવી ગઈ છે તે દૂર થાય ત્યાં સુધી એ લોકો મને એ તરફ આવવા દે તેમ નથી. એટલે વૈ.શુ. ૧૫ સુધીમાં ત્યાં આવવાનું થશે એમ લાગે છે. પછી તો પ્રભુઈચ્છા. હાલ એ જ. સંભારે તે સર્વને કુશળ સમાચાર કહેશો.

લિ. મહારાજના નર્મદે હર

પત્ર નીચેના સરનામે લખવો.
પરમહંસજીકી ગુફા મુ. મોરટક્કા,
જિ. નિમાડ એમ.આર. રેલવે.

૧૧૯

શ્રી

સરખેજ

સોમવાર સવાર (૮-૫-૧૯૨૮)

ભાઈ મોદી,

ગોધરાથી લખેલો પત્ર પહોંચ્યો હશે. પંદરેક દિવસથી હું અહીંયા આવ્યો છું. મુકામ ગામથી દોઢેક માઈલ દૂર રતનલાલના ખેતરમાં છે. શરીર સારું છે. અહીંથી એકાદશીએ-મંગળવાર સવારની ગાડીએ વડોદરે થઈ અમાસ સુધીમાં નારેશ્વર જવા વિચાર છે. મારા નામનો કોઈ કાગળ વગેરે હોય તો રતનલાલને સરનામે અહીં મોકલાવી દેશો. વ્યાસ સિંધમાં છે. એમનું સરનામું 'ગાંધી કોઠી, ટાંડો મહમદખાન, હૈદરાબાદ-સિંધ' એ પ્રમાણે છે. મળાય તો એકાદશીએ ગાડી પર મળશો. હાલ એ જ.

લી. સ્નેહાધીન **પાંડુરંગ**ના પ્રણામ

તા.ક. :- તાપ અસહ્ય પડે છે. આ મુલકમાં કોક કોક ઠેકાણે પ્લેગ ફાટી નીકળ્યો છે.

---

૧. ઓએસીસ = રણદ્વીપ, રણોદ્યાન

૧૨૦

શ્રી

દત્તકુટીર–નારેશ્વર

વૈ. વદ ૦, ૧૯–૫–૨૬

ભાઈ અંબાલાલ,

તમારો પત્ર મળ્યો. બે દિવસથી હું અત્રે આવ્યો છું. શરીર સારું છે. તમે અમરકંટકના મહંતને આપેલી ચીજોમાંથી કોઈ પણ ચીજ મને મળી નથી; તેમજ તમે આવ્યાની ખબર પણ મને અમરકંટક છોડી છેક મહારાજપુર આવતાં આવતાં જ થઈ. મંડલાના ડે. ઈન્સ્પેક્ટર ઓફ સ્કૂલ્સ મળેલા. તેમણે એ વાત કરી. અમરકંટક હું ચારે દિવસ રહેલો. એક દૃષ્ટિએ તમે મને ન મળી શકયા એ સારું જ થયું, કેમકે તે વખતે હું અત્યંત બીમાર હતો. કે તમે મને એ સ્થિતિમાં મૂકી જલદીથી પાછા જઈ શકત નહિ. હા, બીમારીની બાદશાહી જોવાનો અમૂલ્ય અવસર તમને જરૂર મળત. મંડલેશ્વરનો મંદ પડેલો તાવ સિદ્ધનાથમાં પાછો ઉપડ્યો તે છેક ડિંડોરી સુધી પહોંચ્યો. દોઢેક મહિનો તો બિલકુલ સ્નાન પણ થઈ શકેલું નહિ ને બેપાંચ વાર ઝાડાથી વસ્ત્ર પણ બગડેલાં. છતાં ચાલવાનું કામ ચાલુ જ હતું. આવી સ્થિતિમાંએ પરમાત્માએ શરીરને કેમ ટકાવી રાખ્યું હશે તે તો એજ જાણે.

ગઈકાલે અત્રે આવ્યો. બધું ઉજ્જડ વેરાન થએલું. લોકોને મહારાજની કહેવાતી દિવ્ય શક્તિઓની જરૂર છે, સ્થાનની કોઈને જ પડી નથી. મારી ગેરહાજરીમાં ભાગ્યે જ કોઈ અહીંયા ફરકતું હશે. સવારમાં જ કુટીરની અંદર સર્પરાજે દેખો દીધો. મહારાજને સાપ કરડે જ નહિ ને કરડે તો પણ એમની પાછળ થોડાં જ કોઈ રોનાર કુટનાર છે ! એમનું શરીર જ 'પરમારથ' માટે ! મહારાજે એ અનંત ભગવાનને સાંડશીની પાલખીમાં બેસાડી એમના કંટક ભુવનમાં પધરાવી દીધા !

શરીરમાં હજી કંઈક અશક્તિ છે. સરખેજમાં પણ બેત્રણ દિવસ તાવ આવી ગયો. એટલે એકાદ મહિનો અહીંજ આરામ લેવા વિચાર છે. ચાતુર્માસ્ય ભરૂચમાં કરવાનું નકકી થયું છે. સ્વામી શ્રી વાસુદેવાનંદ સરસ્વતીનું ચરિત્ર છપાવવાનું કામ મારે શિર નાખવામાં આવ્યું છે એટલે છએક મહિના ભરૂચ જ રહેવાનું થશે એમ લાગે છે. મને ધીરે ધીરે એવો નિશ્ચય થતો જાય છે કે મારે અનિકેત રહેવું એ જ સારું છે.

દુનિયાથી હારીને જંગલમાં આવી ગમાર થઈ બેઠો છું છતાં લોકો મને છોડતા નથી. ભાઈ ચંદ્રશંકર ગોધરે મળેલા. મારે અત્યારે બધુ છોડી વિદ્યાપીઠમાં જોડાવું જોઈએ. જો હું તેમ ન કરું તો એ એક જાતનો દેશદ્રોહ છે. અમારી–હિંદુસ્તાનના સાધુઓની Philosophy rotten છે. જો અમારે હાથે કંઈ સારું થયું હોય કે થતું હોય તો તે inspite of your philosophy's. અત્યારે હિંદમાં એકેય સાક્ષાત્કારી પુરુષ નથી, કેમકે બાપુને કોઈ મળ્યું નથી.... વગેરે વગેરે સંભાષણથી એમણે મારા પાષાણ હૃદયને ઉકળાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો. પણ મેં એમને કહી દીધું કે મારું હૃદય મરી ગયું છે. એ આવાં ભાષણોથી પાછું ઉકળી ઊઠે એમ નથી. નારાજ થઈને

તેઓ પાછા ગયા. સાંભળું છું કે પંચમહાલની સેવા ન કરવા માટે ને મારા કહેવાતા જ્ઞાનનો પંચમહાલની જ્ઞાનપિપાસુ પ્રજાને લાભ ન આપવા માટે પંચમહાલનાં વર્તમાનપત્રોમાં ત્યાંના દેશભક્તો મારી ખબર લઈ નાખવાના છે. પણ મારી તો

લોકલાજ સબ છોડ પરાઈ,
તારમંજીરા ખૂબ બજાઈ,
નંગી હોકર જગફિર આઈ !

એવી સ્થિતિ છે. હું તો નિર્લજ્જ નફ્ફટ થઈ બેઠો છું. જીવતો છતાં મરેલો છું. મેં તો કયારનુંએ ગાઈ નાખ્યું છે– ને જાહેર પ્રજા કોક દિવસ તે વાંચશે પણ– કે હું તો બચ્ચુ રોટલા માટે ભગવાનને બારણે કૂતરો થઈ બેઠો છું ને એમ ભગવાનનું નામ ભસવામાં જ આ શરીરનો અંત થાય એથી બીજું કંઈ જ માગતો નથી.

ધનદ્દોલત સબ મિટ્ટી મનાઈ,
હાડચામ યહ કછુ ન ભાઈ,
નામ નિકમ્મા મોહ ત્યજાઈ.

તમે પણ પંચમહાલના દેશભક્તોમાંના એક છો ને મારા જેવા જંગલી કૂતરા જોડે સંબંધ રાખતાં શરમાતા નથી; તેથી જ તમને આ બધું લખી મોકલું છું. તમને પણ આ કૂતરાને એક બે લાકડી મારવાની ઊર્મિ થઈ આવે તો તેમ કરવાની પૂર્ણ છૂટ છે. આ શરીર સાથેના સંબંધ કે મમત્વને લીધે તેમ કરતાં તમારે જરાએ સંકોચ પામવાની જરૂર નથી.

અમાસ પહેલાં પત્ર લખો તો આ સરનામે જ લખશો.
ઘણુંખરું અમાસે ભરૂચ જઈશ. ત્યાંનું સરનામું :

C/o. કલ્યાણજી નિચ્છાભાઈ દેસાઈ,
ઓફિસ ખડકી, ભરૂચ

પાંડુરંગના પ્રણામ

૧૨૧

શ્રી શનિવાર

ભાઈ મોદી,

ના.સં. વગેરેવાળું પરબીડિયું મળ્યું હશે. કાલનો અહીં આવ્યો છું. મુકામ ભાગાકોટને ઓવારે સામી ધર્મશાળાને મેડે છે. ભિક્ષા માટે કલ્યાણજીને ત્યાં એક વાર ગામમાં જઉં છું. બાકી સ્નાનના કારણ વગર ભાગ્યે જ નીચે ઉતરતો હોઈશ.

શરીર સારું છે. છાપવાનું કામ શરૂ થયું છે. પ્રેસવાળો ભાવિક છે. એણે તદ્દન નવા

Types મંગાવ્યા છે. ને બે ખાસ Compositors વડોદરાથી બોલાવી રોક્યા છે.

મારાં બધાં સં. સ્તોત્રોની નકલ કરી અથવા મારા હાથની નકલો સંઘરી રાખી હોય તો તે મોકલી આપશો ? દત્તઽની પણ સો એક પ્રત રજિસ્ટર બુકપોસ્ટથી મોકલશો. હાલ એજ.

તા.ક. ના.સં. માં પેલો ખાલી શ્લોક લખીને પ્રત મોકલાવજો કેમકે મને શ્લો. મોઢે યાદ નથી.

પાંડુરંગ

૧૨૨

ૐ

C/o. કલ્યાણજીભાઈ
નિચ્છાભાઈ દેસાઈ
ઓફિસ ખડકી, ભરૂચ
જયે. વ. ૧૪, (૧૬-૬-૨૮)

પ્યારે વ્યાસ,

લોકો મને વિદ્વાન ધારે છે; તમે પણ ધારતા હશો. મારામાં એવી શી વિદ્વત્તા છે ? હું સાચું કહું છું કે પાટીના ભણતર પાછળ આટલાં બધાં વરસ ન બગાડ્યાં હોત તો હું અત્યારે ક્યાંયે ઊડતો હોત. તમે લખો છો કે કાકાસાહેબ મારો લાભ લેવા ઈચ્છે છે. અનેક ભલા લોકો એવી જ સદિચ્છા રાખે છે. પણ 'હાથમાં ન મળે કોડી ને ઊભે બજારે દોડી' એવી હાસ્યાપદ સ્થિતિ હું મારી નથી કરી લેવા માગતો. કોઈ માણસ જરા ટાપટીપથી રહેવા લાગે કે લોકો એને ધનવાન માને છે. મારી સ્થિતિ પણ એવી જ છે. જ્યારે વિદ્વાન લોકો મારી પાસેથી વિદ્વત્તાની આશા રાખે છે, ત્યારે અભણ લોકો મને દિવ્ય શક્તિ ધરાવનાર માને છે. જ્યારે મારામાં બંનેમાંથી એકેય નથી. આમાં જરાયે વિનય નથી. આ તદ્દન સત્ય છે.

श्रान्तोऽत्यन्तं तत्र तत्राटनेन
भ्रान्तोऽटव्यामागमानां सुखार्थी ।
भग्नः खिन्नो मर्तुकामो यदाऽऽसम्
प्राप्तं दिष्ट्या धाम ते देवजुष्टम् ॥

બધે રખડી રખડી થાક્યો ત્યારે માંડ ઠરવાનું ઠામ મળ્યું છે. હવે અહીંથી જરાયે ખસવાની ઈચ્છા નથી. નથી વિદ્વત્તાની (!) ભૂખ, નથી ધનની ઈચ્છા, કે નથી કીર્તિની લાલચ. એ બધાં માટીના રમકડાં જોડે રમીરમીને એટલો બધો કંટાળો આવ્યો છે, કે એવાં સોનાનાં મળે તો પણ હવે રમવાની ઈચ્છા નથી. જગતના લોકોને માત્ર હવે એક જ પ્રાર્થના કે,

'હમનસે મત મિલો લોગો, હમન ખફ્તી દિવાને હૈ;
ખુશીકા રાહ ત્યાગા હૈ, કઠીનમેં જા સમાને હૈં.

અને મળો જ તો ખુદાની ખાતર આ 'ખફ્તી દિવાના'ને પાછો ડહાપણની દુનિયામાં ખેંચવાનો પ્રયત્ન ના કરતા ! તમારી દુનિયા, તમારાં દુન્યવી સુખ, તમારી પરદુ:ખભંજનતા- તમને મુબારક હો, આ અક્કલના ઓથમીરને એની લેશ પણ સ્પૃહા નથી. પરમાત્મા ચરણે હવે માત્ર એક જ પ્રાર્થના છે કે હે ભગવન્,

दत्त दत्त स्मरन् मेऽयं देह: पततु निर्जने ।
चरन्तु पक्षिण: सर्वे मिष्टान्नं देहजं मम ॥

ભગવાન એ પ્રાર્થના નહિ સાંભળે ?

ગઈ કાલનો અહીં આવ્યો છું. મુકામ નર્મદા કિનારે ભાગાકોટને આવારે સ્વામી ધર્મશાળાના મેડા ઉપર છે. ભિક્ષા માટે હંમેશાં કલ્યાણજીભાઈને ત્યાં જવાનું ઠેરવ્યું છે. ગુરુ મૂર્તિ ચરિત્ર છપાવવાનું કામ શરૂ થઈ ગયું છે. ગાંડા મહારાજે પ્રુફ વાંચવા માટે મોકલેલા એક બ્રહ્મચારી તરીકે હું અહીંયાં ઓળખાઉં છું ને એવી રીતે જ રહેવા માગું છું. મારી એ કિંમતમાં તમારા આવવાથી વધારો કે ઘટાડો થાય, એવું હું નથી ઈચ્છતો. માટે તમે અહીં આવવાનો વિચાર માંડી વાળશો એવી પ્રાર્થના છે. બીજું હું હાથે રાંધતો હોત અથવા વારાફરતી જુદે જુદે ઘેર ભિક્ષા કરતો હોત તો તમને અહીં કોઈ પણ જાતની તકલીફ પડત નહિ. હું કલ્યાણજીભાઈને ત્યાં જ ભિક્ષા કરું છું. એટલે તમે આવો તો તમને પણ મારે ત્યાં જ લઈ જવા પડે. કલ્યાણજીભાઈને ને મારે આ પહેલો જ પ્રસંગ છે. તેઓ ભાવિક છે, ઉદાર છે, સાધુસંતોની જીગરથી સેવા કરવાવાળા છે. સ્વામી મહારાજના પરમ શિષ્ય છે પણ મારા સ્વભાવ પ્રમાણે એમની પર જેમ બને તેમ ઓછો બોજો પડે એવું હું ઈચ્છું છું. તમારી વ્યવસ્થા હું અન્યત્ર કરાવી શકું-અથવા તો તમે જાતે પણ એ કરી શકો તેમ છો એ હું સારી રીતે જાણું છું; છતાં તેમ કરવાથી કલ્યાણજીભાઈનું મન દુભાય, તેઓ તમને પણ પોતાને ત્યાં જ ભોજન કરવાનો આગ્રહ કરે ને પૈસા વગેરે કંઈ લે નહિ ને આપવા ઠીક પણ જણાય નહિ. એટલે મને આશા છે કે તમે મારી આ લાચારીની પ્રાર્થના મંજૂર રાખી અહીં આવવાનું માંડી વાળશો. એકાદ દિવસ મળવા પૂરતા આવવું હોય તો ભલે આવો, પણ એમ નકામા પૈસા નાખી દેવા ઠીક નથી. પરમાત્માની ઈચ્છા હશે ત્યારે મળી શકાશે. ત્યાર સુધી ભગવાનનું ભજન કરો.

મને વિશ્વાસ છે કે મારા પત્રનો તમે બીજો અર્થ નહિ કરો. એમાં રહેલી નિખાલસતા તમે પિછાનશો. જ્યારથી નિષ્કિંચનતાને સ્વયંવરમાં વર્યો છું ત્યારથી પોતાની જાત ઉપર અને પારકા ઉપર પણ કઠોર થવાના અનેક પ્રસંગોમારી પર આવી પડ્યા છે તેમાંનોજ આ એક છે. પણ હવે હું ઘડાઈ ગયો છું. એટલે મને એનું કંઈજ નથી લાગતું. આજે તો તમને ઉતરવાને ધર્મશાળાએ છે, પણ કાલે એવોએ પ્રસંગ આવે ને એવાં સ્વપ્નાં હું જોઈ રહ્યો છું કે તમારે સુઘરેલા સ[illegible]જનો તિરસ્કાર સહન કરી મારી જોડે કોઈ ગંદી locality માં ઝાડતળે ધૂળમા

આસન લગાવવું પડે ને મારી ઝોળીમાંના બે પાંચ દિવસના એંઠા ટાઢા ટૂકડા ખાવા પડે. તમારે એ બધા માટે તૈયાર થવું પડશે. હાલ એજ.

હરિપ્રસાદભાઈને પત્ર લખશો કે મને એમણે મંગાવેલું આસનોનું હિંદી પુસ્તક રજિસ્ટર બુ. પો.થી મોકલી આપે. જ્યાં જઉં છું ત્યાં વિદ્યાર્થીઓ મને છોડતા જ નથી. એ બાલકૃષ્ણોની કંઈક સેવા કર્યા વગર તેઓ અન્ન હજમ થવા દેનાર નથી. પરિક્રમાના શ્રમમાંથી હજી તદ્દન મુકત થયો નથી. પણ સાધારણ શરીર ઠીક છે.

લિ. સ્નેહાધીન
પાંડુરંગના પ્રણામ

૧૨૩

શ્રી ભૃગુક્ષેત્ર, મંગળવાર, ૨૭-૬-૨૮

આસનનું પુસ્તક હવે મોકલશો નહિ, કેમકે મને વાંચવા વખત નથી. તમે ભીલ સેવા મંડળમાં જોડાઓ તો કેમ ? કંઈક ઉદ્યમ તો કરવો જ પડશે અને મને લાગે છે કે સેવા મંડળ જેવો શાંત અને નિર્દોષ ઉદ્યમ તમને બીજે ભાગ્યે જ મળશે.

પરિક્રમાના શ્રમમાંથી હજી પૂરેપૂરો મુકત થયો નથી, છતાં અહીંનું કામ પૂરું થયા વગર આરામ મળી શકે તેમ નથી. દિવાળી સુધી અહીંજ રહેવું પડશે એમ લાગે છે. ત્યાર પછી પ્રભુ જવા દે તો કયાંક હવાફેર માટે જવા વિચાર છે. પરિક્રમામાં કયાંક ઝેરી પાણી લાગી ગયું હોય એમ લાગે છે. બાકી બધું ઠીક છે. હાલ એજ. સર્વને મારા ઘટિત કહેશો.

લિ. **પાંડુરંગના** જય ગુરુદેવદત્ત

૧૨૪

ॐ ભૃગુક્ષેત્ર આ.શુ. ૧૨, ૩૦-૬-૨૮

ભાઈ મોદી,

આજે રન્ન પાળા છે. જીવનનો વિચાર કરતો બેઠો છું. આજે સ્હવારે સ્નાન કરીને આવતાં, પગથિયા પર એક સાપ [illegible] ના પર પગ પડ્યો. હાથમાં ફાનસ તો હતું, પણ છતે અજવાળે ને છતી આંખે આંધળા બનેલા મેં એને ન જોયો. જ્યારે પગ તળે કંઈક સુંવાળું લાગ્યું અને એણે ફૂત્કાર કર્યો ત્યારે જ હું મારી જડ઼ૂતનિંદ્રામાંથી જાગી ઊઠ્યો. પાછા વળી ફાનસ ધરી મેં એનાં નખશિખાંત દર્શન કર્યાં અને હાથ જોડી પ્રાર્થના કરી કે હે બ્રહ્મન્ ! नागराज नमस्तुभ्यं गच्छागच्छ यथासुखम् । रोचते चेद्गृहाणैतज्जीर्णं मे पार्थिवं वपुः ॥ પણ સામે ઘસી મને કરડવાને બદલે 'હર નર્મદે' કહી સુસવાટ કરતો એ નર્મદા તરફ ચાલ્યો ગયો; ને અવધૂતચિંતન કરી હું કુટીરમાં પેઠો. છેવટે એજ સત્ય છે કે अरक्षितं तिष्ठति दैवरक्षितं सुरक्षितं दैवहतं विनश्यति ।

થોડા દિવસ પર મોકલેલાં ભજનોનું પરબીડિયું મળ્યું હશે. સ્તોત્રો તમને કયારે મોકલવાના ? આપણા ગરબાઓની પ્રત પણ એક જણેમાગી છે; ને મારી પાસે તો કંઈજ

નથી. અહીંનું કામ દિવાળી સુધી ચાલશે એમ લાગે છે.

સંકીર્તન જુદું છપાય એવી મારી ઈચ્છા નથી. બધું સાથે વખત આવ્યે થઈ રહેશે. કાગળ પર છપાય ને હજારો લોકો વાંચે તેના કરતાં એકાદ માણસના પણ અંત:કરણમાં છપાય તો મને વધારે આનંદ થશે. ગી.મા. વગેરેના સંબંધમાં તો ભાઈ જાણે ને તમે જાણો. મને તો 'उत्पत्स्यतेस्ति'...માં પૂર્ણ શ્રદ્ધા છે. હાલ એ જ. પૂર્ણ આનંદ છે.

હું કાયમનું સાકરનું પાણી પીઉં તો કેમ ? તમારા વૈદ્યને પૂછી જોશો. મને અન્નનો કંટાળો આવ્યો છે.

૧૨૫

ભરૂચ, ગુરુવાર સ્હાંજ

ગામ રણાપુર મધ્યે સોની હરગોવન કાનજી વગેરે.

તમારા કાગળ મળ્યો. અહીંયાં કેવળ પરમાનંદ છે. કોઈ જાતની ચિંતા કરવા જેવું નથી. કલ્યાણજીભાઈ ઘરના માણસ કરતાં શરીરની વધારે કાળજી રાખે છે. એટલે જરાયે તકલીફ જેવું નથી. ગ્રંથનું કામ શરૂ થઈ ગયું છે. સંભારે તે સર્વેને કુશળ સમાચાર કહેશો. હાલ એજ.

લિ. **મહારાજ**ના જય ગુરુદેવદત્ત

૧૨૬

ભરૂચ, ૧૫-૮-૨૮

ગામ રણાપુર મધ્યે સોના હરગોવન કાનજી સોની વગેરે.

અબ મૈં કહાં જાઉં શરણ, છોડ ચરણ તોરે ! -ટેક.
ઘરદ્વાર કોઉ નાહીં, ભ્રાતબિરાદર નાહીં,
નાતગોત સર્વ તૂંહિ, માઈબાપ મોરે. -અબ૦ ૧

નામ સૂન દોડ આયો, પતિતપાવન મન ભાયો;
સાંવરી સુરત દેખ ધાયો, દોઉ કર જોરે. -અબ૦ ૨

તૂં પિયા મૈં તેરી દુલહન, અશરણશરણ મનમોહન;
લજ્જા તોકું ભવભંજન, માર તાર ઓરે ! -અબ૦ ૩

દિવસ રૈન ચૈન નહિ, સ્વપ્ન છબી તૂહિં સારી;
છટક છટક જાય કહીં, કબલૌં દિલ ચોરે ! -અબ૦ ૪

છોડ છાંડ લોકલાજ, મત્ત ભઈ મિલનકાજ;
ધૂલ પડી જગત તાજ, દરસ પાય તોરે ! - અબ૦ ૫

કોઉ કહે નફટ ભઈ, લાજમાઝ અટક ગઇ;
મૈં પિયા તેરી ભઇ, ભેદભાવ છોરે ! ! અબ૦ ૬

ઘુંઘટ દૂર ફેંક દીયો, હાથમેં હાથ લીયો;
'રંગ' રૂપ એક ભયો, કોઉ કાંહી બોલે !! - અબ૦ ૭

તદ્દન આનંદમાં છું. શરીર ઘણું જ સારું છે. (શ્રી ગુરુ. મૂ. ચ.) ગ્રંથના લગભગ ૫૦૦૦ શ્લોક છપાઈ ગયા. હજી બેએક મહિના કામ ચાલશે. જાણે કાલે જ આવ્યો હોઉં તેમ વખત કેમ જાય છે તેની ખબરએ નથી પડતી. દિવાળી પછી એ તરફ આવવાનું થશે; કેમકે અહીંથી હું વ્યાસ મહારાજને ત્યાં ઝાલોદ જવાનો છું. એમણે ત્યાં તદ્દન એકાંતમાં નદીને કિનારે એક દત્ત-કુટીર બંધાવી છે ને થોડા દિવસ હું ત્યાં મુકામ કરું એવી તેમની ઈચ્છા છે. અહીં આવવાની મેં તેમને મના કરી છે. એટલે મારે ત્યાં જઈ એમના ભાવને પોષણ આપવું જ પડશે. અહીં સ્વતંત્ર ભાડાની ઓરડી મળી છે એટલે તદ્દન ઉપાધિ વગર રહી શક્યો છું. સંભારે તે સર્વેને હરનમદ કહેશો.

લિ. **મહારાજ**ના આશિષ.

૧૨૧

શ્રી

ભૃગુક્ષેત્ર
૩૦-૮-૨૮

બન જા દીવાના દીવાના; અસલ ફકીરી બાના. ટેક
ઝંઝટ દુનિયા છોડ ઠગારી, કર બિયાંબાં ઠાના;
કંથા કૌપીન ઝોળી ઝંડા, સૂટ દિગંબર ધ્યાના. ૧
ઔર કેફ કછુ કામ ન આવે, જ્ઞાન ધતુરા ખાના;
શોક શરાબે પીકર સાધો, સાંસ સાંસ હર ગાના. બન૦ ૨
સબસે હાં હાં કરના સાધો, કર અપને મન ભાના;
ચંદા સૂરજ તાલ બજા કર, જોગન નાચ નચાના. બન૦ ૩
કર્મ-કિતાબાં કીચડ સાધા, કાંચન રામ સુહાના,
હારગલેમેં ખોજત બનમેં, કયા મૂરખ કયા સ્યાના. બન૦ ૪
કયોં રોના કહાં જના ફક્કડ , કયા લેના કયા દેના;

---

૧. હે નાગરાજ આપને નમસ્કાર, આપ યથેચ્છ આવો-જાઓ. ગમે તો આ જીર્ણ થએલા પાર્થિવ શરીરને ગ્રહણ કરો ! ૨. અરક્ષિત છતાં દૈવરક્ષિત બચે છે, સુરક્ષિત છતાં દૈવથી મરીએલ નાશ પામે છે.

મુડ અસલ ઘર અલખ જગાના, આવાગમન મિટાના. બન૦ ૫

'રંગ' બરંગી લોગ જહાં કે, કાહે કોઉ કો કહેના;

શૂન્ય સમજ કર મસ્ત નશેમેં, સાક્ષી હોકર રહેના. બન૦ ૬

ઘણા દિવસથી તમારો પત્ર નથી. મહિના એક પર મોકલેલા ભજનોનું પેકેટ મળ્યું હશે. અહીં આવ્યા પછી ઘણું લખાયું છે. નામાવલીનું ગાડું કેટલે આવ્યું છે ? (શ્રી ગુ.મૂ.) ચરિત્રની લગભગ ૫૦૦૦ ઓવી છપાઈ ગઈ છે. કામ વધતું જાય છે. કદાચ દત્તજયંતી સુધી પહોંચે. બાકી આનંદ છે. સર્વને જય ગુરુદેવ.

લિ. - **અવધૂત૨ રંગ**

(શ્રી રતનલાલ કરણાશંકર ત્રિપાઠીને તા. ૩૦-૮-૨૮ના રોજ લખેલો પત્ર.)

૧૨૮

ૐ દત્ત

ભૃગુક્ષેત્ર, શુક્રવાર સ્હાંજ
(૧-૯-૨૮)

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર પરબીડિયાં બધું મળ્યું. આનંદમાં છું. જન્માષ્ટમી આનંદમાં ઉજવવી. પરમાત્માના દિવ્ય જન્મકર્મનાં ગાન કરવાં. પોતાના જન્મકર્મનો વિચાર ને નિશ્ચય કરવો. આખો દિવસ નિરાહાર રહેવું. શુચિર્ભૂત રહી ગીતાનું ન્યાસાદિ સાથે પારાયણ કરવું. દરેક શ્લોકે આપણા કૃષ્ણલીલાના (માસાદ્યિક્રમે કરેલી સ્તુતિમાંના) શ્લોકનો અથવા સદ્‌ગુરુએ આપેલા કોઈ અન્ય ઈષ્ટમંત્રનો પાઠ કરવો. પૂજન અર્ચનાદિ કરી રાત્રે જાગરણ કરવું. હરિકીર્તન કરવું. ગીતનૃત્ય કરવું. અંત:કરણમાં નિત્ય ચાલી રહેલા રાસનું અવલોકન કરવું. સર્વથા આખો દિવસ શ્રીકૃષ્ણલીલાના શ્રવણ, મનન ને નિદિધ્યાસમાં નિર્ગમન કરવો. બીજે દિવસે સ્નાન પૂજનાદિ નિત્યક્રમથી પરવારી પ્રભુપ્રસાદ લઈ પારણાં કરવાં.

સાચું કહું તો મને પોતાને જયંતી ઉત્સવાદિનું ઝાઝું ભાન નથી; કેમકે મેં કદી પણ એવા ઉત્સવાદિમાં જાતે ભાગ લીધો નથી કે નથી કોઈ જયંતી ઉજવવાનું સુકૃત પ્રાપ્ત કર્યું. છતાં તમે પૂછાવો છો એટલે જેમ પ્રભુ પ્રેરણા કરે તેમ બે લીટી લખી નાખું છું. ખરી રીતે તો તમારે એ બધું જાતે અથવા તો બીજા કોઈ અનુભવીને પૂછીને નક્કી કરવું જોઈએ.

નામાવલી છપાઈ ગઈ છે. તમે બારોબાર મંગાવી લેશો. મને આઠમ પહેલાં નહિ મળે. પાંચમ સુધીમાં કદાચ રા. કેશવલાલ શેઠ સરખેજથી આવવાના છે તે લેતા આવે એટલે હું મોકલું તો પણ આઠમ પછી.

વ્યાસનો મારા પર પણ દોઢેક મહિનો થયાં કાગળ નથી. પડ્યા હશે કોઈ મહાભારત કામમાં કે સાંસારિક ઉપાધિમાં. મેં પણ તેમાંથી તેમને ઢંઢોળવાનું ઉચિત ધાર્યું નથી. નારાયણને

મોકલેલાં સ્તોત્ર તમને વહેલાં મોડાં મળશે ખરાં. મારી પાસે નકલ નથી.

હાલ એજ. અહીંનું કામ કદાચ દત્તજયંતી સુધી પણ પહોંચે.

લિ. પાંડુરંગના પ્રણામ

૧૨૯

ભૃગુક્ષેત્ર ભા.વ. ૯ વિ.સ. ૧૯૮૪
(૭-૧૦-૨૮)

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર મળ્યો છે. આનંદમાં છું. તમારી છાતીમાં દુખાવો થાય છે એ ઠીક નથી. આસન વગેરે કંઈ કરતા હો તો તે તદ્દન મૂકી દેવું અને શરીરને શ્રમ થાય એવું કંઈ ભારે કામ પણ ન કરવું. બોલવાના પણ ઝાઝા શ્રમ ન કરવા. બને તો રોજ સ્હવારસ્હાંજ (સ્હવારે સૂર્યોદય પહેલાં) બેપાંચ માઈલ ખુલ્લી હવામાં ફરવા જવું. રોજ સૂતી વખતે કાળા તલ ને અજમો સમપ્રમાણ લઈ તેની એકાદ તોલો ફાકી મારી જવી ને ઉપર પાણી વગેરે કંઈ પીવું નહિ. સ્હવારે અડધો શેર દૂધ લઈ તેમાં પાશેરેક પાણી નાખી પાણી બળી જાય ત્યાં સુધી ઉકાળી ઠંડું થયે પીવું. ઊકળતી વખતે અંદર પાએક તોલો સાકર અને નીચેની ચીજોનું વસ્ત્રગાળ ચૂર્ણ પાએક તો. તથા અડધો તો. ઘી નાખવું. ગરમ પડે એમ લાગે તો ઘીનું પ્રમાણ વધારતા જવું. આહાર તદ્દન સાત્ત્વિક રાખવો. નારાયણ પાસેથી સ્તોત્રો આવે એટલે તેમાંના મૃત્યુંજયસ્તોત્રનો રોજ સાત વાર પાઠ કરી શ્રદ્ધાપૂર્વક 'અકાલમૃત્યુહરણં સર્વવ્યાધિવિનાશનમ્ । દત્તપાદોદકં તીર્થં જઠરે ધારયામ્યહમ્ ॥' એ મંત્રથી ગુરુમહારાજનું ચરણામૃત પ્રાશન કરવું. આ પ્રમાણે ૨૧ દિવસ ક્રમ રાખશો તો ગુરુમહારાજની કૃપાથી સર્વ રોગ દૂર થશે. અઠવાડિયામાં એકાદ વાર રાત્રે સૂતી વખતે આકડાના પાનને તેલ લગાડી દેવતા પર ગરમ કરી પેટ પર બધે સહી શકાય તેટલાં ઉન્હાં બાંધવાં ને ઉપર પડી ન જાય તે માટે પાટો બાંધી એકાદ લોટામાં ઉન્હું પાણી લઈ તે લોટો ઉપર મૂકી શેક કરવો. વિચાર કરતાં એમ લાગે છે કે તમારા શરીરમાં ધાતુનું પ્રમાણ બહુજ ઓછું થઈ ગયું છે. પરંતુ પ્રભુની કૃપાથી શ્રદ્ધા રાખી ઉપર પ્રમાણે કરશો તો બધું ઠીક થઈ જશે. બીજી કોઈ જાતની દવા વગેરે લેશો નહિ. દવાથી ઊલટું શરીર વધારે ખરાબ થાય છે. તે તત્ત્વ તમારે અનુભવથી શીખવું પડશે.

ચૂર્ણ : અક્કલગરો, લીંડીપીપર, ગંઠોડા, તજ, જેઠીમધ, સૂંઠ, ઈલાયચી, બધું સમપ્રમાણે + બધાના જેટલી સાકર.

જન્માષ્ટમીએ છપાએલી નામાવલી મને પરમ દિવસે જ મળી ! પ્રુફ મારા હાથમાં એકેવાર આવેલાં નહિ એટલે ભૂલોને ભેટવા તમારે તૈયાર રહેવું જ જોઈએ. પ્રત સુધારીને મોકલી છે તે પ્રમાણે બીજી સુધારી લેવી. લગભગ ૬૦ ભૂલ છે. છતાં 'આઉટપુટ' વગેરે એ કંઈ સારું

છે. ભજનો સંબંધમાં મારે કંઈ જ કહેવાનું નથી. એ છપાવ્યા વગર આજે જ કંઈ અચકાઈ ગયું હોય એમ મને નથી લાગતું. છતાં મારી કંઈ ગુરુપ્રસાદીની કેટલાક લોકો આશા રાખે છે તેમને એ છપાયાથી કદાચ ક્ષણિક તોષ આપી શકાય. ભજનો વગેરેની નકલ કરવામાં ભૂલો ખૂબ થાય છે માટે નકલ કરો તો પણ એક કાનામાત્રાની કે વિરામચિહ્નની પણ ભૂલ ન થવી જોઈએ એની ખૂબ કાળજી રાખશો. ટૂંકમાં ભાષાવિશારદની ઉપાધિ બાજુએ મૂકીને એ કામ કરશો તો જ કંઈક સફળતા પ્રાપ્ત થશે. ભાષાવિશારદોને ઈશ્વરના દરબારમાં જરાએ સ્થાન નથી. ઈશ્વરને વૈયાકરણોની ભાષા કરતાં ભકતોની-હૃદયની ભાષા જ અત્યંત પ્રિય છે એ હું તમને આ પ્રથમ વાર જ નથી લખતો. સાધુની દૃષ્ટિએ મને લાગે છે કે મારાં ભજનો કરતાં સ્તોત્રો લોકોને વધારે ઉપયોગી નીવડશે. મને પોતાને તો સ્તોત્રો જ વધારે પ્રિય છે. હું હવે ભણતરની ઉપાધિથી સાવ કંટાળી ગયો છું. તેથી તમને સાફ જણાવી દઉં છું કે એ છપાવશો-કરશો તોપણ એનાં પ્રૂફ વગેરે તપાસવાની ભાંજગડમાં હું જરાએ પડવાનો નથી. અહીંનું કામ ધાર્યા કરતાં ખૂબ જ વધી ગયું છે. ને અન્ય ઉપાધિ પણ દિવસે દિવસે વધતી જાય છે. હજી બે અઢી મહિના અહીં રહેવું પડશે. ત્યાર પછી કદાચ ગિરનાર આવું. મેં સાંભળ્યું છે કે માર્ગશીર્ષમાં ગિરનારની લોકો અમુક તિથિથી અમુક તિથિ સુધી પરિક્રમા કરે છે. જો મળી શકે તો એ તિથિઓની ખબર મેળવશો. હાલ એ જ. સર્વેને ઘટિત કહેશો.

-પાંડુરંગ

૧૩૦

ભૃગુક્ષેત્ર, આ.શુ. ૨
વિ.સં. ૧૯૮૪,
(૧૫-૧૦-૨૮)

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર મળ્યો છે. આનંદમાં છું. ચૂર્ણમાં સાકર મેળવો તો ઊકાળતી વખતે જુદી બીજી નાખવાની જરૂર નથી. દૂધનું પ્રમાણ પચી શકે ને વધારો તો કંઈ હરકત નથી. કાળા તલ ન જ મળી શકે તો જેવા મળે તેવા લેવા. ખાવામાં કેળાં તો તમારે હરગિજ ન ખાવાં ને ખાઓ તો પણ રાત્રે તો કટકો પણ મોઢામાં ન નાખવો. ખોરાક સાત્ત્વિકની સાથે હલકો પણ હોવો જોઈએ. ચાલી શકે તો મગની દાળની ખીચડી ને એકાદ બે ઘઉંની રોટલી એ ખોરાક ઉત્તમ છે. શરદ ઋતુ જતાં સુધી શાક બિલકુલ ન ખાવું. સારી ભાજી મળી શકે તો તે રોજ પણ સારી. ઓળખી શકો તો આ વખતે જંગલમાં સાટોડીની ભાજી બધે ઊગી નીકળે છે, તે ઘણી જ સારી - સ્વાદમાં પણ. અત્યારે પર્યટનનું માંડી વાળો. અથડામણમાં પ્રકૃતિ વધારે બગડશે. વળી ત્યાંની ઠંડી હવા તમને માફક પણ નહિ આવે. તમારે માટે સમશીતોષ્ણ હવા જોઈએ અને તે પાસેમાં પાસે નર્મદાકિનારા વગર બીજે ભાગ્યે જ મળે, પણ હવાફેરની જરૂર જ નથી, છતાં

જવું જ હોય તો તમારી ઈચ્છા !

ગી.ભા.માં થોડાઘણા ફેરફાર તો મેં કરી જ મૂક્યા છે. મારી દૃષ્ટિથી અન્યની જરૂર નથી, છતાં જરૂર જણાય તો તમે તેમ કરી શકો છો. હું એ કરી શકું એવી મારી અત્યારે મનઃસ્થિતિ રહી નથી ને મને ફુરસદ પણ નથી. કામ ખૂબ પહોંચે છે. દિવસે દિવસે ઉપાધિ પણ વધે છે. આટલું કામ તો શાળામાં નોકરી કરતો ત્યારે પણ નહોતો કરતો. કાગળ ઘસડી નાખવાને પણ માંડ વખત કાઢું છું. પુસ્તકમાં મારું નામ રાખો તોપણ એની પાછળ કોઈપણ જાતનું પૂછડું ન હોય એ ખાસ જોશો. કદાચ ઉપાધિ જોડવાની કોઈ સલાહ કે આગ્રહ કરે પણ તેમ હરગિજ ન થવું જોઈએ.

બાળકૃષ્ણ નારેશ્વર જઉં ત્યારે મળે એ જ ઠીક છે, છતાં એને ખૂબ જ ઉત્કંઠા થઈ હોય તો અહીં ભલે મળે. ભૂતનાથને મેડે મુકામ છે. હજી બેએક મહિના રહેવું પડશે. મળવાનો વખત સ્હવારે ૧૦ થી ૧૧ અથવા બપોરે ૧ થી ૩. એ વખતે પણ એકબે જણને ગીતા ને આત્મપુરાણનો પાઠ આપું છું, એટલે તદ્દન નવરો તો નથી જ હોતો, છતાં આવશે જ તો વાતચીત કરીશ; નહિ તો રાત્રે.

પૌરાણિક કથાઓમાં શંકા ઉઠાવવાનું છોડી દઈને સત્ય-પરમાત્મસ્વરૂપનું ભજન કરો. એ શંકાઓ એમની એમ રહે અથવા નિવૃત્ત થાય તોપણ એથી આત્મોન્નતિમાં ઝાઝો ફાયદો થવાનો નથી. બીજાઓ આગળ થોડું વાફ્પાંડિત્ય કરી શકાશે એ વાત જુદી. સાચી વાત તો એ છે કે એક પરમાત્મસ્વરૂપનું સત્ય જ્ઞાન થતાંની સાથે મનુષ્યની સર્વ શંકાઓનો આપમેળે લય થઈ જાય છે પણ અજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ વિચાર કરીએ તોપણ ભગવાને વામન અવતાર ધારણ કરી બલી રાજાને છેતર્યો એ વાત તદ્દન જૂઠી છે અને વિકૃત અને અનાર્ય વિચાર કોટિનું પરિણામ છે. ભગવાને માત્ર એના દાતૃત્વની પરીક્ષા લીધેલી અને એમાં એ પાર ઊતર્યો એટલે એને માગ્યા કરતાં વધારે આપ્યું. બલિને માત્ર સ્વર્ગપ્રાપ્તિ જ જોઈતી હતી ને તેને માટે એ અશ્વમેધ કરતો હતો, પણ પરમાત્માએ એને સ્વર્ગ, મૃત્યુ ને પાતાળ ત્રણેનું રાજ્ય આપ્યું છે, ને વધારામાં પોતે દ્વારપાળ થઈને રહ્યા છે. છેતરવો જ હોત તો એને મારી નાખતાં-પગ તળે ચગદીને - ભગવાનને વાર ન લાગત. આ દૃષ્ટિથી સ્વતંત્ર વિચાર કરશો, ને બીજા વર્ણસંકરોને વાદે ચઢી પોતાની વિચારશક્તિ વિકૃત નહિ કરી નાખો તો એ બધું તમને યથાર્થ સમજાશે. મને લાંબું લખવા વખત નથી, એટલે માટે દિગ્દર્શન કરી અટકું છું. ભવિષ્યમાં શંકા બાકી જ રહે તો પરમાત્માની કૃપાથી એનું પૂર્ણ સમાધાન જરૂર કરવા પ્રયત્ન કરીશ.

વ્યાસની મને કંઈ જ ખબર નથી. મારા પર ત્રણેક મહિના થયાં કાગળ નથી. મેં પણ નથી લખ્યો.

- પાંડુરંગ

૧૩૧

ભૃગુક્ષેત્ર આ.શુ. ૧૦
વિ.સં. ૧૯૮૪ (૨૪-૧૦-૨૮)

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર મળ્યો છે. બહુ ગરમ દૂધ પીવું નહિ. એને ટાઢું પાડ્યા પછી પાન કરવું. રાતે ગરમ દૂધ પીવાથી સ્વપ્નદોષ અવશ્યમેવ થાય છે એવું અનુભવીઓ પાસે સાંભળ્યું છે. મને એ બાબતમાં પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન કોઈ જાતનું નથી. પણ હું માનું છું કે બીજી રીતે દૂધ લેવાથી કોઈ માઠું પરિણામ આવવાનો સંભવ નથી. માત્ર દૂઝણું ઢોર રોગી ન હોવું જોઈએ. સ્હામે મ્હોંએ સૂર્ય તરફ ચાલવું ઠીક નથી. બને તો દિશા બદલી નાખવી, નહિ તો નીચું જોઈ ચાલવું. પાઠની શરૂઆતમાં આચમની ભરી રાખવી ને પૂરો થતાં અન્ય પાત્રમાં એ જળ રેડી લેવું. એમ દરેક પાઠે કરવું ને અંતમાં બધું ચરણામૃત તરીકે પ્રાશન કરવું.

વ્યાસનો પત્ર હતો. એ કુટુંબ સાથે થોડા દિવસમાં આબુ-અંબાજી વગેરે સ્થળોએ જવાના છે.

કોઈ પણ જાતની ચિંતા રાખવી નહિ. ભગવાનનું ભજન કરવું. બધું સારું થશે.

આ.વ. ૧૩ થી કા.સુ. ૧ સુધી છાપખાનું બંધ છે. અહીંની ઉપાધિમાંથી મુક્ત થવા વિશ્રાંતિ માટે કદાચ એ ચાર દિવસ નારેશ્વર જઉં. ગ્રહણ પણ છે.

આનંદ છે. હાલ એજ....

-પાંડુરંગ

૧૩૨

ભરૂચ, આ.શુ. ૧૨
૧૯૮૪/૨૬-૧૦-૧૯૨૮

ભાઈ હરિપ્રસાદ,

પત્ર મળ્યો. આનંદમાં છું. માર્ગશીર્ષ શુ. ૧૫ સુધી ભરૂચ ભાગ્યે જ છોડાય. ગુરુમહારાજનું કામ છે એટલે રહ્યા વગર છૂટકો નથી. બાકી મને તો બધું ઉપાધિરૂપ.

શ્રીકાંતશેઠને ત્યાંનું કામ તમને પરવડે તેમ હોય તો મુંબઈ ભલે જાઓ. શહેરી જીવનનો અનુભવ થશે. રામના શિક્ષણની પણ અહીંના કરતાં જોગવઈ સારી થશે. પણ ત્યાંના હવા-પાણી તમારી બદ્ધકોષ્ઠતાને માફક આવે તો. રામને કોઈના private guidance તળે મૂકવો જ હોય તો ભાઈ વ્યાસનો ટીટોડી-ભીલ આશ્રમ સારો છે. બાકી તમે જાતે શિક્ષક થાઓ એના જેવું તો બીજું એકેય સારું નહિ. હાલ એ જ. સર્વેને ઘટિત કહેશો.

-પાંડુરંગ

૧૩૩

ભરૂચ આ.વ. ૧૦
વિ.સં. ૧૯૮૪ (૭-૧૧-૨૮)

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર મળ્યો. વાંચીને હું સાવ નિરાશ થયો. એક પણ વાત તમે મારા કહ્યા પ્રમાણે કરી નથી. એકની એક વાત પર ને તે પણ તદ્દન સાદી, મારે ફરી ફરીથી લાંબા પત્ર લખવા પડે એ મારે માટે અત્યંત બૂરી દશા છે. અનુષ્ઠાન એટલે શું તે તમે એક ટકો પણ સમજ્યા નથી. કોઈ સ્તોત્રનો પોપટની માફક પાઠ કરી જવાથી જરાએ ફાયદો થવાનો સંભવ નથી. એમાં જે શક્તિ રહેલી છે, તે અનુષ્ઠાન કરનારની ભાવનાની અને સંકલ્પબળની પવિત્રતાની તથા એ બતાવનારના તપ ને આજ્ઞાના અનુલંઘનીય સ્વરૂપની છે. એમાં જેટલે દરજ્જે ખામી તેટલે દરજ્જે પરિણામ શૂન્ય આવવાનું. મેં તમને 'સર્વસૌખ્યકર સ્તોત્ર' નો પાઠ કરવાનું ક્યારે કહેલું ? એક સ્તોત્રથી આટલો ફાયદો તો બેથી વધારે એવી વાણિજ્યત્રિરાશી ધાર્મિક કામમાં ન ચાલે. વળી દવા નાખીને ઉકાળેલું દૂધ જમતી વખતે લેવાનું તમને કોણે કહેલું ? વળી દૂધની કંઈક હદ ? ખોરાક લેવા ઉપરાંત ત્રણ શેર દૂધ તો મારી ધારણા પ્રમાણે તંદુરસ્ત માણસ પણ ન પચાવી શકે - કસરતી જુવાનની વાત હું નથી કરતો. આવું બધું ગાંડું ગાંડું તમે કરો તો તેનું પરિણામ લખો છો, તેના કરતાંએ બૂરું આવે તો મને નવાઈ નહિ લાગે. વધારે દવાથી-દૂધથી-વધારે ફાયદાને બદલે ભયંકર નુકસાન થવાનો સંભવ છે. વળી વચમાં બીજી દવા પણ લેવી એ ઘાતક છે. રોજ તાંદળજો ખાવાથી શું થાય તેનો ખ્યાલ કરેલો ? સાટોડી ન મળે તેથી તાંદળજો ખાવો એ વિચારશ્રેણી કયાંની ? ખાવાના આવા અખતરાઓથી તમે શરીરને સાવ બગાડી રહ્યા છો. હવે તમારે માટે એક જ ઈલાજ છે કે કાં તો બધા ઉપચાર છોડી દઈ કોઈ વૈદ્ય યા દાક્તરની સલાહ પ્રમાણે ચાલવું. અથવા તો જો મારામાં પૂર્ણ શ્રદ્ધા હોય તો અક્ષરશ: મારી આજ્ઞાનું પાલન કરવું. આવું લખવું એ મારે માટે ઠીક નથી, એ હું જાણું છું ને જિંદગીમાં બીજા કોઈને આવું મેં કદી લખ્યું કે કહ્યું નથી, પણ આજે તેમ કર્યા વગર છૂટકો નથી. અત્યાર સુધીનું તમારું બધુંએ કામ વિપરીત થયું છે.

૧. સ્તોત્રનો - એકલા મૃત્યુંજય - ને બતાવેલ ક્રમે પાઠ તદ્દન શુચિર્ભૂતપણે ને એક જ સમયે, કાં તો ફરી આવ્યા પછી કે પહેલાં થવો જોઈએ. ફરી આવ્યા પછી રાખો તો સ્નાન (ફરી કરી) પછીથી કરવું જોઈએ. એક વખત કપડાં પહેર્યાં, પછી એ ઉતારીને ફરીથી ન્હાયા વગર નિત્ય પાઠાદિ થઈ શકે નહિ. ફરી આવ્યા પછી થોડો આરામ લીધા વગર ન્હાવું પણ ન જોઈએ.

૨. બંને વખત રુચિ અનુસાર થોડુંક અન્ન લેવું. ફળ, દૂધ વગેરેની ઘેલછા મૂકી દેવી.

૩. દૂધ દવા નાખેલું ૦।। શેર સુધી ફરી આવ્યા પછી લેવું. જમતી વખતે જરૂર જણાય તો ૦ થી ૦।। શેર (એથી વધારે નહિ) દવા નાખ્યા વગરનું. જોઈએ તો એકલી સાકર નાખી લેવું.

૪. દૂધ ગરમ પડે છે, એમ લાગે તો અંદર ઘીનું પ્રમાણ વધારવું. દવા ૦ા શેરમાં ચાર આની ભારથી વધુ હરગિજ ન નાખવી. સાકર ને દવા બંને મળી ચાર આની ભાર. સાકર જરા વધારે જરૂર જણાય ને લેવામાં આવે તો વાંધો નથી. ગરમ દૂધ હરગિજ ન પીવું - ને રાતે તો બિલકુલ ન લેવું.

૫. શાક વગર ન જ ચાલે તો નહિ જેવું ખાવું. રોજ એકજ ન ખાવું.

૬. રાતે તલ ને અજમો બંને મળીને ૦ા થી એક તોલા સુધી લેવું. વધારે કદી ન લેવું. થોડું હશે તો ચિંતા નથી.

૭. ૧૧ દિવસ એ ક્રમ રાખી બીજા ૧૦ દિવસ ટંકણખાર ફુલાવેલો ને સાકર એ સમપ્રમાણમાં લઈ તેની ૦ા તોલો ફાકી રાત્રે મારવી, ને તલ વગેરે બંધ કરવું.

૮. આમ એકવીસ દિવસનો ક્રમ છે, તેમ કરશો તો વ્યાધિનું નામ રહેવાનું નથી. બીજો વિચાર હું નારેશ્વર ગયા વગર થઈ શકે તેમ નથી. સ્વપ્નદોષથી ગભરાવું નહિ. એ ધીમે ધીમે ઓછો થશે, એને માટે બીજી દાકતરી કે વૈદની દવા કરશો તો વધારે નુકસાન માત્ર થશે. મૂળ વાત એક જ છે તે તમને ખાધેલું પચતું નથી ને તેથી પેઢુ તથા વીર્યાશય ઉપર ભાર આવી નસો ઢીલી થઈ ગયાને લીધે ઉષ્ણતા વ્યાપી સ્વપ્નદોષ વગેરે થાય છે. પ્રભુ કરશે તો બધું ઠીક થશે. ચાલવાનો પણ બેહદ શ્રમ ન કરવો.

બાળકૃષ્ણને મેં જુદો પત્ર લખ્યો છે. એનો કાન સાજો થાય એમ મને લાગતું નથી. એને જે દેવ ઉપર આસ્થા હોય તેનું સ્તોત્ર વગેરે તમે જ શીખવશો. દત્તસ્તોત્રની જરૂર હોય ને એ નિયમિત કરી શકે તેમ હોય નામસંકીર્તન એને શીખવશો. મને તો અત્યારે જરાએ ફુરસદ નથી.

હજી અહીંનું કામ દોઢેક મહિનો ચાલશે. ઉપાધિને કામ વધતાં જ જાય છે. પરિક્રમા પછી જોઈતો આરામ મળ્યો નથી. વચમાં તાવ પણ આવી ગયો, એટલે વહેલી તકે આરામની જરૂર છે, છતાં દત્તજયંતી સુધી અહીંથી મુક્ત થવાય તેમ લાગતું નથી.

વખત મળે તો રતનલાલને મળી બધાં સ્તોત્ર વગેરે મેળવી જોશો. એમની પાસે કદાચ શુદ્ધ પ્રત મળશે.

-પાંડુરંગ

૧૩૪

ભરૂચ૧૯૨૮ આ.વ. ૧૨ ૯-૧૧-૨૮

ગામ રણાપુર મધ્યે સોની હરગોવન કાનજી વગેરે.

તમારો એક કાગળ મળેલો. આનંદમાં છું. (શ્રી ગુ.મૂ.ચ.) ગ્રંથના ૧૦૭ અધ્યાય છપાઈ

ગયા છે. હજી ૨૮ બાકી છે. બધું પૂરું થતાં હજી દોઢેક મહિનો થશે. ત્યાર પછી એ તરફ આવવાનું થાય. હાલ એ જ. સંભારે તે સર્વેને ખબર પૂછશો.

લિ. **મહારાજ**ની આશિષ.

૧૩૫

ભરૂચ મા.શુ. ૫ સોમવાર
(૧૭-૧૨-૧૯૨૮)

ગામ લીલોડ મધ્યે પટેલ ખુશાલભાઈ વગેરે,

ભરૂચથી લિ. મહારાજના હર નર્મદે વાંચશો. બાદ આનંદમાં છું. (શ્રી ગુ.મૂ.ચ.) ગ્રન્થનું કામ કાલ રોજ પૂરું થશે. ત્યાર બાદ પૂનમ અહીંયાં જ કરી પડવાએ કે બીજે એ તરફ આવવા નીકળું છું. રણાપુર હરગોવનદાસને ખબર કહેવડાવશો. હાલ એજ. સંભારે તે સર્વને હર નર્મદે કહેશો.

લિ. **મહારાજ**ની શુ.આ.

૧૩૬

ભરૂચ, ગુરુવાર શુ. ૮
(૨૦-૧૨-૧૯૨૮)

ગામ રણાપુર મધ્યે સોની હરગોવન કાનજી વગેરે.

લખવાનું કે આનંદમાં છું (શ્રી ગુરુમૂર્તિ ચરિત્ર) ગ્રંથનું કામ પૂરું થયું છે. આજથી દેવ આગળ બધો ગ્રંથ વાંચી સંભળાવી દત્તજયંતી કરી પડવે બીજે નારેશ્વર જવા નીકળું છું. અહીંની મંડળીનો ત્યાર પછી પણ થોડા દિવસ મને અહીં રોકવાનો વિચાર છે. છતાં બનશે ત્યાં સુધી હું ન રોકાતાં મોડામાં મોડો બીજે-સ્હાંજે ત્યાં આવી જઈશ. વિઠ્ઠલે મને નાવડી લઈ સ્હામા આવવાનું લખેલું તો તેને કહેશો કે બહુ ખટપટ કે નકામું ખર્ચ કર્યા વગર બની શકે તો પડવાની બપોર સુધીમાં નાવડી અહીં આવે તેમ વ્યવસ્થા કરી એ પૂનમ ઉપર અહીં આવે એટલે મને કોઈ રોકે નહિ. નાવડી લાવવામાં નકામી ખટપટ કરવાની જરૂર નથી. પણ આવવાના હોય તો મને પ્રથમથી ખબર આપે એટલે હું નીકળી જાઉં ને નાવડી આવે એવું ન થાય. નારેશ્વર ધોળાવવાનું વગેરે મારા આવ્યા પહેલાં થઈ જાય. સાથે કદાચ થોડી મંડળી પણ થશે. એટલે ધોળી સાફ કરી રાખશો

મહારાજ ની શુ. આ. ૮

૧૩૭

શ્રી નારેશ્વર, પો.શુ. ૧૨ મંગળ
(૨૩-૧-૧૯૨૯)

ભાઈ મોદી,

વિઠ્ઠલને હાથે લખાવેલો એક પત્ર પહોંચ્યો હશે. ત્યાર પછી પ.પૂ. ગાંડા મહારાજનું શરીર અત્યંત અશકત થયાના સમાચાર આવ્યા છે. એટલે એમનાં અંત્ય દર્શન અને શુશ્રૂષા માટે આઠેક દિવસમાં અહીંથી દક્ષિણમાં જઉં છું. ત્યાંથી પાછા તો પ્રભુ લાવે ત્યારે.

ગી.ભા. સંબંધી મારા પર પત્રો આવ્યા કરે છે. પ્રતો મળતી નથી. ભાઈને એ ફરી છાપવાની વૃત્તિ કે શક્તિ ન હોય તો બીજા છપાવવા માગે છે તેમને રજા આપી દે. તમે પણ પુસ્તકો સાથેનો સંબંધ સાવ છોડી દો એ ઠીક નથી. ઉત્તરાર્ધની એક નકલ ભરૂચમાં એક બ્રહ્મચારીને ભેટ મોકલી આપવાનું મેં જાતે લખેલું પણ બે મહિના થઈ ગયા એને નથી મળી પ્રત કે નથી કંઈ પત્ર. આ બધી સ્થિતિ અસહ્ય છે. પરમાત્મા તમને બુદ્ધિ આપે તેમ કરો. હું તો જઉં છું.

નવા છપાએલા વાસુદેવનામસુધાની ૫૦ નકલો તમને મોકલાવવાની વ્યવસ્થા કરું છું. તેનો ઘટતો ઉપયોગ કરશો. બાકી આનંદ છે. તમારું શરીર સુધારા પર હશે. હાલ એજ.

૧૩૮

ગુંજ, મંગળવાર
(૬-૨-૨૯)

ગામ રણાપુર મધ્યે સોની હરગોવન કાનજી વગેરે,

આનંદમાં છું. મહારાજની તબિયત તદ્દન બગડેલી છે અને વધારે દિવસ કાઢે એમ લાગતું નથી. મારે અહીં કેટલા દિવસ રહેવું પડશે તે નક્કી નથી, પણ મહા સુદ ૧૫ સુધીમાં ત્યાં આવી જવાશે એમ લાગે છે. મારા કાગળ વગેરે કાંઈ આવે તો ત્યાં જ રાખી મૂકવાની ખુશાલ પટેલને સૂચના કરવી. અહીંયાં મોકલવી નહિ. ત્યાંનું બધું કામ બરાબર થાય, એમાં કોઈ જાતની ઢીલ કે ખામી ન આવવી જોઈએ. મારી તબિયત સારી છે. જરૂર પડે તો સરખેજ કેશવલાલને લખવાથી તેઓ ત્યાં આવી જશે. હાલ એજ. સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવદત્ત.

લિ. **મહારાજ**ના જય ગુરુદેવદત્ત

૧૩૯

શ્રી

મુંબઈ, સોમવાર
(૧૮-૨-૨૯)

ભાઈ મોદી,

દક્ષિણમાં ગાંડા મહારાજ પાસે જઈ આવ્યો. અહીં આવીને જોઉં છું તો નારાયણ ગંભીર માંદગીને લીધે એક મહિનાથી ઈસ્પીતાલમાં છે. માજી એકલાં અહીં છે એટલે એમના સમાધાન માટે મારે થોડા દિવસ અહીંયા રોકાવું પડશે. પરંતુ આંખ છતાં આંધળો, છતે પગે પાંગળો ને હાથ છતાં ઠૂંઠો એવો હું મુંબઈની વસ્તીમાં એમને માટે સાવ નકામો છું. એટલે નોકરીને વાંધો ન આવે એવી રીતે જો રજા મેળવીને તમે આઠ પંદર દહાડા અહીં આવીને રહી શકો તો આવી જાઓ એમ ઈચ્છું છું. આવો તો ભજન વગેરે બધું લેતા આવજો, જેથી મારા સાન્નિધ્યમાં એની શુદ્ધ નકલ તમે કરી શકો. કામનું દબાણ બહુ હોય તો શાળા સંચાલકોને નાખુશ કરી આવવાની જરૂર નથી. પ્રભુ બધું નભાવી લેશે. એ જ.

રહેવાનું ઠેકાણું
૬૨, બઝાર ગેટ સ્ટ્રીટ કોટ મુંબઈ.

૧૪૦

શ્રી

મુંબઈ, મ.વ.૨. સોમવાર
(૨૫-૨-૨૯)

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર મળ્યો છે. નારાયણની તબીયત કીડીને વેગે સુધરતી જાય છે. માંદો પડ્યે બે મહિના થઈ ગયા. મહિનાથી ઈસ્પીતાલમાં છે. ઘેર આવતાં હજી કેટલા દિવસ લાગશે તે પ્રભુ જાણે. સાંજે એક વાર ખબર જોવા ઈસ્પીતાલમાં જવાનું થાય છે. સાથે એક વિદ્યાલયનો વિદ્યાર્થી આવે છે. બીજું કંઈ ખાસ કામ અહીં નથી. પરંતુ માતુશ્રી સાથે ઘરનાં જેવું વાતચીત કરનાર કોઈ હોય તો એમના જીવને શાંતિ રહે અને એમનો વખત જાય એટલા પૂરતું જ તમને આવવાને લખેલું. તમે આવ્યા હોત તો હું નારેશ્વર જાત. મારે નારેશ્વર કંઈ ખાસ કામ નથી. પરંતુ ત્યાં ગુફા બંધાવવાનો આરંભ કર્યો છે. તે હું સ્થાન પર હાજર હોઉં તો એ સશાસ્ત્ર બંધાઈ રહે નહિ તો એમાં ખામી રહે ને એનો ઘટતો ઉપયોગ ન થઈ શકે. બીજું તો હું અહીં છું ને નહિ સરખો જ છું. સાંજે માતુશ્રી સાથે પૂતળાની માફક ઈસ્પીતાલમાં જાઉં છું ને પૂતળાની માફક પાછો આવું છું. કોકવાર બે શબ્દ બોલું છું એથી વધુ મારો કંઈ જ ઉપયોગ નથી. છતાં તમે લખ્યા પ્રમાણે તમે પરવશતાને લીધે ન આવી શકો તો આવવાની આવશ્યકતા નથી. ભાઈને વિશ્વાસલાયક ફેર પડે ત્યાં સુધી હું જ અહીંયા રોકાઈશ. મારું શાસ્ત્ર અહીં કામ કરી શકે

તેમ નથી. નહિ તો હું ગુરુમહારાજની દયાથી આઠ દિવસમાં જ તેનો ફડચો લાવી દઉં. પ્રભુની ઈચ્છા હશે તેમ બનશે.

તમારી સાથે કામ કરતા ભાઈ નારણદાસ કાલે મળેલા. તમારા [illegible] કોઈ મળ્યું નથી પણ પૈસાની હાલમાં જરૂર નથી–ને બીજું પણ કંઈ ખાસ [illegible] તમને તમે આવવાની ના લખી દેશો જેથી એ નકામી દોડાદોડી ન કરે.

તમારા કાકાને માટે હવે औषधं जाह्नवीतोयं वैद्यो नारायणो हरिः વગર બીજો ઉપાય કામ લાગે તેમ નથી. એમનાં નવે દ્વાર ને દસે ઈન્દ્રિયો સાવ મોકળાં છે. એટલે દવા ગુણ ભાગ્યે જ કરે. હવે ધીમે ધીમે તૈયારી જ કરવાની છે. છતાં દવા અજમાવવી જ હોય તો પ્રભુનું નામ દઈ સ્હવાર સાંજ ખાવાના પાનમાં કુંભારની ઈંટોની ભઠ્ઠી પાકે ત્યારે ઉપર ધોળો ક્ષાર [illegible] છે, તે એક ચણોઠી પૂર લે. એ ઝેરી છે એટલે વધારે કદાપિ ન લેવું. તેલ મરચું ને ખટાશ ખાવાનું સાવ બંધ કરવું પડશે.

પેલા વિદ્યાર્થી માટે જોયા વગર કંઈ જ લખી શકું તેમ નથી. તમારી દવા ભાગ્યે જ એને ગુણ કરે. મેં લખેલી દવા પેટન્ટ દવાની માફક ફાવે તેને આપતા ફરશો તો કોઈ દિવસ ખાડામાં આવી પડશો. મેં તમને અનેકવાર કહ્યું અને લખ્યું છે કે મને વૈદ્યક શાસ્ત્રનું જરાએ ભાન નથી. વિદ્યાર્થીની સવિસ્તર હકીકત મને લખી જણાવશો ને કંઈ સૂઝશે તો લખી જણાવીશ. સ્તોત્ર વગેરેનું પણ તેમજ છે. અનેક ઉપાયોમાંનો એક ઉપાય એ દૃષ્ટિથી એનું અનુષ્ઠાન કરનારને એનું કદાપિ ફળ મળતું નથી. સ્તોત્રો અને મંત્રાદ્દિના અનુષ્ઠાનો વગેરેમાં સાધક અને બાધક અથવા મિત્ર ને શત્રુ એવા ભેદ હોય છે. એ રહસ્ય જાણ્યા વગર ફાવે તે અનુષ્ઠાનથી કોકવાર નહિ પણ ઘણીવાર માઠાં પરિણામ નીપજે છે. પરંતુ આ વાત હું તમને હજીએ પૂરતી રીતે સમજાવી શકયો નથી એ મારું દુર્દૈવ છે. શ્રી સ.ગુ. વાસુદેવાનંદ સરસ્વતીએ એક માણસનાં કુષ્ઠ રોગ પર અમુક ઔષધીનો લેપ કરી ૨૧ દિવસ નર્મદામાં સ્નાન કરવાનું બતાવ્યું. એ માણસનો રોગ તદ્દન નાબુદ થયો. એને લાગ્યું કે કુષ્ઠ પર એક રામબાણ ઈલાજ એના હાથમાં આવ્યો. બીજા એક કુષ્ઠરોગીને એણે એ જ ઈલાજ બતાવ્યો એથી બીજાનો રોગ દૂર થયો પરંતુ પેલા માણસને પાછો પૂર્વરોગ ચાલુ થયો. એક માણસનો પુત્ર માંદો હતો. એક સત્પુરુષે–મેં એમનાં દર્શન કર્યાં છે– એને પાંચ ગુરુવાર ઉપવાસ કરવા કહ્યું. પરમાત્માની દયાથી પેલાનો પુત્ર સાજો થયો. બીજા કોઈનો પુત્ર માંદો પડતાં પેલાએ પાંચ ગુરુવારનો રામબાણ (!) ઈલાજ એને બતાવ્યો. પેલાએ મહારાજને પૂછયું. 'મહારાજ' હું પાંચ ગુરુવાર કરું ? મહારાજે 'ભલે કર' કહ્યું. પેલાએ ગુરુવાર કર્યા. પાંચ થતાં પહેલાં જ છોકરો મરી ગયો. કોઈએ મહારાજને વાત કરી એટલે મહારાજ હસવા મંડ્યા !

સકામ અનુષ્ઠાન વગર વિચાર્યે કરવાનું નથી. નિષ્કામમાં આવી ભાંજગડો નથી. ફાવે તે માણસ ફાવે તે સ્તોત્ર કે મંત્રનો પાઠ નિષ્કામ ભાવનાથી કેવળ ચિત્ત શુદ્ધિની ઈચ્છાથી કરી શકે છે. [illegible] આત્મિક ઔષધ છે. જેવી રીતે લૌકિક ઔષધની યોજના કરતી વખતે દેશ

કાલાદ્દિનો તેમજ દરદીનાં ભૌતિક કે સ્થૂલ શરીરનો વિચાર કરવો પડે છે. (એ કર્યા વગર ઊંટવૈદું કરી આપનાર હજારોને વગર મોતે મારે છે). તેમજ આ માનસિક ઔષધનો ઉપચાર કરતાં પહેલાં દરદીના માનસિક કે સૂક્ષ્મ શરીરનો અવશ્ય વિચાર કરવો પડે છે. તે શરીરભેદે જેમ ભૌતિક દવામાં ભિન્નતાની જરૂર છે તેમ માનસિક પરિસ્થિતિ ને ભેદે આ માંત્રિક કે માનસિક ઉપચારમાં પણ ભિન્નતા હોવી ઘટે છે ને આવી વસ્તુસ્થિતિ હોવાથી જ મંત્રાદિ છાપેલાં ને પ્રસિદ્ધ હોવા છતાં એના વિધાનની ચાવી હાથમાં ન આવે ત્યાં સુધી એ બધું નકામું છે. હાલ એટલેથી જ સંતોષ માનશો. કોકવાર રૂબરૂમાં આ વિષે સવિસ્તર ચર્ચા કરીશું.

વિદ્યાર્થીને માટે હું નારેશ્વર ગયા પછી ઈલાજ લખી મોકલીશ. મને સવિસ્તર બીના લખી મોકલશો. દાંત દુખતા હોય તો બદામનાં છોડાંની રાખ, ઘોળો કાથો, ફટકડી ને ચાક સમપ્રમાણ લઈ મંજન બનાવે. ને શરીર માટે હાલ તુરત દુધેલી ને તલ બંને મળી રૂપીયાભાર સ્હવારમાં ફાકે.

લિ. પાંડુરંગના પ્રણામ

૧૪૧

મુંબઈ
મહા વદ ૨ (૨૫-૨-૨૯)

ગામ રણાપુર મધ્યે સોની હરગોવન કાનજી વગેરે,

લિ. મહારાજના ગુરુદેવદત્ત. બાદ લખવાનું કે હું દક્ષિણમાંથી ફરી મુંબઈ આવી પહોંચ્યો છું. તો શિવરાત્રી સુધીમાં ત્યાં આવી પહોંચીશ. શરીર સારું છે. કાગળ વગેરે આવ્યા હોય તો ત્યાં જ રાખી મૂકશો. કમલદાસના મકાનનું કામ શરૂ થઈ ગયું હશે.

સર્વેને ખબર કહેશો.

-મહારાજની આશિષ

૧૪૨

નારેશ્વર, જે.સુ. ૧૫ શનિવાર
૨૨-૬-૨૯

ગામ રણાપુર મધ્યે સોની હરગોવન કાનજી વગેરે જોગ.

જય ગુરુદેવદત્ત. બાદ લખવાનું કે તમને ટપાલથી એક પત્ર લખેલો તે મળ્યો હશે. બાદ વિઠ્ઠલ પાસેથી જાણ્યું કે તમને રાતી કરેણનાં ફૂલ મળી શકતાં નથી. તો સાથે મોકલાવેલ મલમનો ઉપયોગ કરવો. જો ઘારું બહુ ઊંડું ન હોય તો બધું મલમથી ભરી દેવું ને ઊંડું હોય તો રૂની બત્તીએ મલમ ચોપડી તે અંદર મૂકી આપવી. મલમ ભરી પટી મારવી ને ઊખડી જાય ત્યારે

ગૂમડું અંદર બહાર કપૂરના પાણીથી ધોઈ ફરી મલમ ભરી પટી મારી આપવી. બત્તી મૂકવી પડે તો રોજ ધોવું.

જો આ મલમથી ફાયદો જણાય તો બીજી મંગાવી લેવી. લાવી આપનાર ના મળે તો અહીં કહેવડાવવું એટલે સ્ટેશન-માસ્તર દ્વારા હું એ મંગાવી આપીશ. જો ફાયદો ન જણાય તો નીચે પ્રમાણે મલમ બનાવડાવી તેનો એજ પ્રમાણે ઉપયોગ કરવો.

મલમ :-

તલના ૧ શેર તેલમાં નાગોડનાં લીલાં પાંદડાં શેર ૧ તથા કેડવા લીમડાનાં પાંદડાં શેર ૧ નાખી ખૂબ તળીને પાંદડાં નીચોવી કાઢી નાંખવાં. ત્યાર પછી તેમાં સિંદૂર તોલો ૦ા નાખવું ત્યાર પછી રાળ તો ૦ા નાખવી. ત્યાર પછી થોડું ઉકાળી મીણ તો. ૫ નાંખી બધું એકરસ ને સ્હેજ ઘટ્ટ થાય કે કઢાઈ નીચે ઉતારી તેમાં બરાસકપૂર તો. ૨ નાંખી મલમ તૈયાર કરી વાપરવો.

બીજું, ગોળી તમને માફક ન આવી એમ સાંભળ્યું. પણ તમે વધારે ખાધી હશે અથવા બીજા કશાથી ચાઠાં પડ્યાં હશે. સાંજે સૂતી વખતે એક ખાઈ ઉપર ઘૂંટડો દૂધ પીવાનું, કેમ કે એ ઘણી ગરમ છે. એમ કરી જુઓ અને છતાં માફક ન આવે તો રહેવા દો.

કવાથ ૨૧ દિવસ પીધા પછી નીચેની દવા શરૂ કરવી :

ચોપચીની	તો.	૪૮	
લીંડીપીપર	”	૧	આ બધી ચીજોના બરાબર સાકર લઇ તેની ચાસણી
ગંઠોડા	”	૧	કરી તેમાં ઉપરની બધી ચીજો ઝીણી ખાંડી નાંખવી ને
મરી	”	૧	પાક તૈયાર કરી સ્હવાર-સાંજ એક એક તોલો લેવું.
સૂંઠ	”	૧	ઉપર થોડું દૂધ પીવું.
તજ	”	૧	
અક્કલગરો	”	૧	
લવજ	”	૧	

કોઈ વાર રેચની ફાકી લેવી પડે તો ભલે, બાકી આ વગર બીજી કોઈ પણ દવા લેવી નહિ. ગુરુ મહારાજ કરશે તો આટલેથી પૂર્ણ આરામ થઈ જશે. અનેક દવાઓથી શરીરને નકામું ચૂંથશો નહિ.

ખાવાની અંદર થોડા દિવસ ચોખા બિલકુલ ન ખાઓ તો ઠીક. એ વગર કઠોળ ને ગોળ તથા આમલી દવા ચાલે ત્યાં સુધી બંધ રાખવાં.

ડમણિયામાં બેસાય એવું લાગે તો થોડા દિવસ કહાણા હવાફેર માટે રહો. એથી પણ ઘણો ફેર પડશે અને તબિયતના સમાચાર મને વારંવાર મળતા રહેશે તો બીજી સૂચના કરવી ઘટે તો કરી શકાશે. તમને યોગ્ય લાગે ને પ્રભુ બુદ્ધિ આપે તો કહ્યા પ્રમાણે અક્ષરેઅક્ષર થોડા દિવસ વર્તી જુઓ ને પરિણામ તપાસો, નહિ તો તમે ને તમારું પ્રારબ્ધ ! દાકતરની દવા ન

છોડવાની પહેલી જ સૂચના માની હોત તો અત્યાર સુધીમાં ક્યારનુંયે પાધરું પડી ગયું હોત. છતાં હોનેહારી હો ગઈ. હવે પ્રભુનું સ્મરણ કરી, ઠીક લાગે તેમ કરો. એ જ. સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવદત્ત કહેશો.

લિ. **મહારાજ**ની શુ.આ.
Rang Avadhoot.

૧૪૩

શ્રી નારેશ્વર, મંગળ સાંજ
(૪-૪-૨૯)

દત્ત તમારો પત્ર મળ્યો છે. કોઠાવાળી ગોળી મને મોકલવાની જરૂર નથી મેં અહીં બનાવડાવી લીધી છે. બીજુ પણ શિલીકમાં વધારે ન હોય તો જરૂર નથી. 'સંકીર્તન'ની આટલી નકલોથી મારું કામ ચાલશે. એટલે વધારે મોકલશો નહિ. એ છપાવવા વગેરે સંબંધી અત્યારે ઉતાવળની જરૂર નથી.

નારાયણને મેં બતાવેલું અનુષ્ઠાન વગેરે કરવાની આવશ્યકતા ન જણાઈ હોય કે એમાં શ્રદ્ધા ન હોય કે ફુરસદ ન મળી હોય, પણ એણે એ કર્યું નથી. એણે માગેલું પણ નહિ. પણ એના ભાવિ સંકટની મને કંઈક ઝાંખી થવાથી મેં જ ભરૂચથી વગર માગ્યે લખી મોકલેલું. પણ એ બધાની ચર્ચામાં હું ન પડું એ જ ઠીક. એને નિમોનીયા થએલો, આંતરડામાં પાણી પણ ભરાએલું. ઘણા વખતથી પત્ર નથી. પણ હવે ઘેર આવી ગયો હશે એમ માનું છું.

તમને નામાવલિ હજી ન મળી હોય તો પેલાને એકલું 'નામ-સુધા' જ મોકલી દો. નામાવલિ છપાઈ ત્યારથી જ મહાત્માને ૫૦ નકલો સુધારીને તમને મોકલવાનું કહેલું. બે ત્રણવાર ફરીથી યાદ દેવડાવેલું પણ એમના પ્રમાદનો આ કંઈ પહેલો જ અનુભવ નથી જે આશ્ચર્ય લાગે. એ પ્રમાદનું ફળ એમને મળ્યે જ જાય છે પણ એમની સુસ્તી ઊડતી નથી. લીલા પ્રભુની.

અહીંયા તાપ ખૂબ પડે છે. એટલે આવનારે તે સહન કરવાની તૈયારીથી જ આવવું. અવધૂત અન્ન પણ છોડી દેવાના વિચારમાં છે. એટલે ઉપર આભ ને નીચે ધરતી તથા સામે નર્મદા વગર બીજી કશી સગવડ આવનારને નહિ મળે. ત્યાં આવવાનું તો તમે ખૂબ આકર્ષણ કરો ત્યારે.

વ્યાસનો પત્ર અહીં પણ મહીનાઓ થયા નથી.

પાંડુરંગ

ભોજપત્રની તપાસ કરી જરૂર મોકલાવશો.

૧૪૪

શ્રી અવધૂત વિશ્રામ,, જેષ્ઠ વદ ૧૦
(૪-૭-૨૯)

ભાઈ મોદી,

તમને છેલ્લો પત્ર લખ્યા પછી બે ચાર દિવસમાં જ ગુરુમહારાજે શું કર્યું તે હું નથી જાણતો પણ બાજી પલટાઈ ગઈ. દાસે તમને રૂપીયા મોકલવા માટે લખી દીધું હશે. રૂપીયાની જરૂર નથી. ગુરુમહારાજની લીલાનો પાર નથી. બધી વાત રૂબરૂમાં કરીશ. આજે અત્રે-રતનલાલનાં ખેતરમાં-ગયો છું. તમારો સંકલ્પ પ્રબળ છે. નારેશ્વર હવે આટલામાં જ કાયમનું છૂટે એમ નથી લાગતું પરંતુ તમારો બધાનો સંકલ્પ શુદ્ધ હશે તો ગુરુમહારાજ ત્યારે અનેક લીલા કરશે. બાલકૃષ્ણને આવવું હોય ત્યારે ભલે અત્રે આવે ને મને જે પૂછવું હોય તે પૂછે. હું યથાશક્તિ સમાધાન કરીશ. એનો કાનનો કેસ સાવ 'હોપલેસ' છે ને એમાં કંઈ થઈ શકશે નહિ. એમાં મેં તમને સવિસ્તર અગાઉ લખેલું જ છે એ પત્ર ફરી વાંચી જોશો. પ્રાપ્ત સ્થિતિમાં આનંદ માનવો એજ એક ઉપાય. એને હું નારેશ્વર જઉં ત્યારે એને એકાદ બે માસ સાથે રાખવાની વ્યવસ્થા કરીશ.

૧૪૫

અવધૂત વિશ્રામ
અ.સુ. ૧૧, (૧૮-૭-૧૯૨૯)

ગામ કોણા મધ્યે સોની હરગોવન કાનજી વગેરે

તમારો પત્ર મળ્યો છે. બહેન મૂળીના પેટને માટે બતાવેલી દવા તરત જ ન કરી અને બીનં વૈદ્યાં કર્યાં એ ઠીક નથી થયું. પેટની ગાંઠ વધી ગઈ છે એટલે મટતાં વાર લાગશે, પણ મટશે જરૂર. ઘોડાની વજ પાણીમાં પલાળી મૂકવાને બદલે તાજી થોડીક લઈ એમ ને એમ નીચોવી ળા તો. થાય એટલે એ નીચોવીને કાઢેલા પાણીમાં ૨ વાલ શેકેલી હીંગ ને ૨ વાલ સંચળ ને ૧ વાલ સિંધવ નાંખી રાત્રે સૂતી વખતે લેવું. સ્હવારે અને બપોરે ભોજન પછી ૧ વાલ ઈન્દ્રજવ, ૧ વાલ શેકેલી હીંગ, ૧ વાલ કાચકાંની ભૂકી, ૧ વાલ સંચળ, ૧ વાલ સિંધવ, ળા વા. ઈલ્મીટનાં ફુલ એની ફાકી લેવી. ખોરાકમાં દૂધ-ભાત વગર કંઈ જ ન લેવું. મગની ખીચડી કે મગની દાળભાત સાથે. ખીચડી સાથે દૂધ કદાપિ ન ખાવું. પ્રભુનું સ્મરણ કરવું એટલે બધું થોડા દિવસમાં મટી જશે. સાત દિવસ પછી બીજો પત્ર લખવો. મારે ફેર વિચાર કરવાનો હોય નહિ. શ્રદ્ધામાં જેટલી બરકત હશે તેટલું ફળ જલદી મળશે. હું આનંદમાં છું. ચોમાસું અહીં જ કરવાનું છે.

દવા લઈને નીકળી જાય એવું લાગે તો ઉપર એકાદ ચણોઠી ભાર ઈલ્મીટનાં ફુલ લેવાં.

– મહારાજના આશિષ

૧૪૬

અવધૂતવિશ્રામ, શ્રા.વ. ૬, સોમ.
(૨૬-૭-૨૯)

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર સૂતર બધું મળ્યું છે. વાડીલાલે હજી દેખો દીધો નથી, તેમ કાગળિયાં મોકલાવ્યાં પણ નથી, પણ એનું હવે કામએ નથી, કેમકે વ્યાસ ભગવાન પધાર્યા નથી.

આનંદમાં છું. ભા.સુ. ૧૫ સુધી અહીં જ મુકામ છે, પછી પ્રભુ મોકલે ત્યાં.

ગી.ભા. (ગીર્વાણભાષા)ની મારી પ્રસ્તાવના કાયમ રાખવાની જરૂર નથી. તમને બધાને યોગ્ય લાગે તેમ ફેરફાર કરી લેશો.

તાપી આશ્રમ વિષે મને કંઈ જ માહિતી નથી, પણ ત્યાં જવા કરતાં છો ત્યાંજ રહો તો શું ? ભાઈ પ્રાણશંકર પ્રત્યે મારી પૂર્ણ સહાનુભૂતિ છે. કોઈ પણ કામ મનની પૂર્ણ તૈયારી વગર ન કરે. નર્મદાકિનારે ભરૂચ વગર એકે બીજું મોટું ગુજરાતમાં કોઈ શહેર નથી, પણ રહેવા માટે ભરૂચ હું પસંદ ન કરું. ભાલોદ, સીનોર, શુકલતીર્થ સાધારણ મોટાં ગામ છે. કોરલ, ચાંદોદ તમારાં જોયેલાં છે, પણ એમાંથી એકેયમાં તમારી આદર્શ વ્યાપારી પ્રવૃત્તિ ચાલી શકે એમ મને નથી લાગતું.

સાથે અહીંના રાત્રીના ભજનની ૧૦ નકલો મોકલી છે તે લાયક ભક્તજનોને આપશો.

લિ. પાંડુરંગ

૧૪૭

અવધૂત વિશ્રામ, સરખેજ
ભાદ્રપદ સુદ ૪ શનિ. (૭-૯-૨૯)

તમારો પત્ર મળ્યો છે. કેશોદથી એક નોટ અને કાગળીયાનું પાકીટ પણ આવી ગયું છે. ભાઈ વ્યાસ આવી ત્રણ ચાર દિવસ રહી ચાલ્યા ગયા છે. બધાં કાગળીયાં આવ્યાં હોત તો થોડું ઘણું કામ થઈ શકત. બાલકૃષ્ણનો કાન સારો નહિ થાય તે વાત મારી પાસે કેટલીવાર તમારે લખાવવી છે ! તેનું સુનમુનપણું કાનને લઈને છે. એકાદ મહિનો નારેશ્વર સાથે રહે તો ખૂબ કામમાં પલોટી તેનામાં ચેતન લાવી શકાય. જયન્તિ માટે સૂર્યના પૌરાણિક નમસ્કારનો પ્રયોગ શરૂ કરવો. ધાર્મિક સંસ્કારો તો ઘરમાં જેવા હશે તેવા તેના ઉપર પડશે. સવારના પહોરમાં સૂર્યનાં કુમળાં કિરણો શરીર પર પડે તેવી રીતે ફરવું તેથી હૃદયને ફાયદો થશે. ચ્હા વગેરે પીતો હોય તો તદ્દન બંધ કરો. જે દેવ પર પ્રીતિ હોય તેનાં નાનાં એકાદ બે સ્તોત્રો શીખવવાં. વાળી શકે તો પદ્માસન પણ શીખવવું. ટુંકમાં એક જ રસ્તો છે. વરસમાં એકાદ માસ અવધૂત દરબારમાં

ગાળવો. જેથી ત્યાંના વાતાવરણથી જ બધી ઉપાધિઓ દૂર થઈ જશે. અહીં આ ભાદ્રપદ સુદ ૧૫ અથવા વિજયાદસમી સુધી વધારેમાં વધારે રહેવાનું થશે. પ્રકૃતિ મઝામાં છે. પ્રાણશંકર ને વજુભાઈ વગેરેને શુભાશિષ.

અવધૂત વિશ્રામ, ગુરુમહારાજ વતી
દા. ચીમનલાલ.

૧૪૮

નારેશ્વર બુધવાર સ્હાંજ
ઓકટોબર ૨૯

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર હાથમાં પડ્યો તેને આગલે દિવસે અવધૂતે રેચ લીધેલો. અવધૂતના શરીરને રેચ માફક નથી એ તમે જાણો જ છો, છતાં તમારા ગુરુલીલામૃતના કામમાં શારીરિક બીમારી આડે ન આવે તો ઠીક, એમ ધારી એવું કર્યું. પરિણામે શરીરમાં ખૂબ અસ્વસ્થતા આવી ગઈ; અને અવધૂતની અસ્વસ્થતા એટલે ભકતોની મોસમ ! એ અસ્વસ્થતાના આવેશમાં ચિત્તમાંથી સ્વાસ્થ્યનાં ઝરણાં વહેવા લાગ્યાં ને સાથેનો ઓવીબદ્ધ પત્ર લખ્યો ! પણ સાથે પાકીટ ન હોવાથી બીડી શકયો નહિ. તમારા પત્રનો જવાબ આમ પત્ર આવતા પહેલાં જ પ્રભુએ લખાવી લીધેલો; એટલે બીજા શબ્દ નથી ટાંકતો. સાચે જ જેને પ્રભુ રાખે તેને કોઈ જ ચાખનાર નથી, પણ પામર પ્રાણી પ્રભુને ભૂલીને શેતાનની સહાય શોધે છે અને અંતે દુઃખી થાય છે.

જાહેરખબર એક શબ્દ સુધારીને જ મોકલી આપું છું. યોગ્ય લાગે તો ફેરફાર જાતે જ કરી લેવો. જોઈએ તો વિહરનારની પછી કૌંસમાં ઝીણા અક્ષરે (વધુ મુકામ નારેશ્વર-લીલોડ પાસે) એમ દાખલ કરવું, જોકે અવધૂત નારેશ્વર વધુ રહે છે જ અથવા રહેશે જ એવું કંઈ નક્કી નથી. બધો પ્રારબ્ધ પર આધાર છે.

ચિ. જયંતીએ ફળ, મેવો કે માવા વગરની કોઈ તૈયાર ચીજ બજારની ના ખાવી, સર્વથા સ્નાન કરી નિત્ય પાઠ કર્યા વગર કાંઈ પણ ખાવું નહિ અને બને તો મહિનામાં એકાદ ઉપવાસ કરવો, એટલા નિયમની હાલ જરૂર જોઉં છું.

બહારથી કોઈનો પત્ર આવે તો તેને યોગ્ય જવાબ જાતે જ લખી નાખવો. ખાસ જરૂર જેવું જણાય તો જ મને પુછાવવું. સરનામું પણ પૂર્વપરિચય વગરનાને આપવામાં વાંધો નહિ, પૂર્વ પરિચયનાને ફકત તેની સદિચ્છાની પૂરી ખાતરી કર્યા વગર કદાપિ ઠામઠેકાણું બતાવવું નહિ. અહીં આવનારને તો સગવડતાની શૂન્યતાથી પૂરો વાકેફ કરવો.

પ્રથમ ભાગ પૂરો થયો છે. દોહરા ૭૨૮૦. બીજે કાલે શરૂ થશે, બાકી આનંદ છે. સંભારે તે સર્વેને શુભાશિષ.

– પાંડુરંગ

તા.ક. ભગવાનદાસે નવી હોટલ કાઢી, એ જાણી સંતોષ થયો છે. હોટેલ અવધૂતની છે, પોતે ફક્ત ગુમાસ્તો છે એ ભાવથી કામ કરશે તો કાંઈ વાંધો આવવાનો નથી. મારા પણ આશીર્વાદ છે.

૧૪૯

નારેશ્વર, શુક્રવાર બપોર
ઓક્ટોબર ૨૯

શ્રી ચિમન ઋષિ વ. મંડળી જોગ,

જય ગુરુદેવદત્ત. બાદ તમારો પત્ર અનેક છાપથી રંગાઈ છેવટે આવી મળ્યો છે. તપસીજીનો પત્ર પણ તે જ દિવસે મળેલ છતાં પાસે પત્તું કે પાકીટ ન હોવાથી જવાબ નથી આપ્યો. એમનો પત્ર આવતાં પહેલાં જ કાગળ તો લખી મૂકેલો છતાં પરબીડિયાને અભાવે એ હજી હવા ખાતો જ પડ્યો છે ! તમે કુશળ સમાચાર કહેશો.

અહીંયાં કેવળ આનંદ છે. પંદર-વીસ દિવસથી ગ્રન્થનું કામ આગળ ચલાવ્યું છે. લોકોની ઉપાધિ દિવસે દિવસે વધતી જાય છે છતાં જેમ તેમ કરી પહેલો ભાગ-૭૨૮૦ દોહરા- પૂરો કર્યો છે. બીજો ભાગ દત્તજયંતી સુધીમાં પૂરો કરવા વિચાર છે પછી તો પ્રભુઈચ્છા. ત્યાર પછી આરામ લેવા અવધૂત કદાચ વ્યાસ ભગવાનને ત્યાં ભિક્ષક્ષેત્ર (?)માં જાય ને ત્યાંથી ઘાવિડી કુંડ. આ બધો અનિશ્ચિત ક્રમ છે. સર્વથા પરપ્રારબ્ધ પર આધાર છે.

અ.આ. (અવધૂતી આનંદ) વાંચતા વિચારતા હશો. સર્વથા ભજનમાં પ્રમાદ કરવો નહિ. એ સિવાય બીજું લૂખું છે. ધીમે ધીમે ભજનનો રંગ એવો જામે કે એમાં અન્ય સર્વ રંગ ભૂંસાઈ જાય ને છેવટે એ રંગનું પણ સ્મરણ ન રહે. સર્વ મંડળીને શુ.આ.

- પાંડુરંગ

૧૫૦

નારેશ્વર,
મા.શુ. ૨ શુક્ર
વિ.સં. ૧૯૮૫,
(૧૪-૧૨-૨૯)

ભાઈ મોદી,

આનંદ છે. સ્ટીલ મળી છે. છેલ્લા આઠેક દિવસથી લખવાનું લગભગ બંધ જેવું જ છે. આખા દિવસમાં માંડ વીસપચ્ચીસ દોહરા લખતો હોઉં. લોકઉપાધિ વધતી જાય છે. શરીરને આરામની પણ જરૂર છે. એટલે દત્તજયંતી પછી બહાર ઊપડી જવાનો વિચાર છે. ક્યાં તે હજી નક્કી નથી. વ્યાસદેવનું નિમંત્રણ તો છે જ, પણ હું ત્યાં જાઉં ને પાછી રાજકીય ધમાલ ઉપડે

તો મારા પાપીસંસર્ગથી એમનું સ્વર્ગ પાછું દૂર ઠેલાય એટલે બને ત્યાં સુધી ન જવાય તો ઠીક, એવું લાગે છે, પછી જેવો એમનો સંકલ્પ !

જયંતીએ વધુ જમાવ થવાનો સંભવ છે. તમે આવવાના હો તો ચૌદસે આવશો એટલે તમને બધું યથાસ્થિત જોવા મળે. દત્તનો બ્લોક આપણે બનાવડાવવો હોય તો ફાવે તે કંપનીના ફોટા પરથી બનાવી શકીએ કે નવી જ છબી ચિતરાવવી પડે એ સંબંધીના કોપીરાઈટ બાબતની માહિતી મૂળચંદ પાસે મેળવી લાવશો. કેમકે જે તે ફોટાની માગણી કરે છે, ને બધાને વેચાતો લઈ આવ્યે પરવડે નહિ. આપણો બ્લોક હોય તો ફાવે તેટલી નકલો કાઢી શકાય.

બાળકૃષ્ણને વી.કં.માં ભલે નાખો. એને રુચે તો.

હાલ એજ.... સંભારે તે સર્વેને શુભ આશિષ.

-પાંડુરંગ

તા.ક. શરીર કંઈક બેચેન રહે છે. પેલો પત્ર લખ્યા પછી બીજા બે લખેલા સાથે મોકલું છું. ઋષિના આવેલા પરબીડિયાનો ઉપયોગ કર્યો છે. પાસે પત્તું કે પરબીડિયું નથી.

૧૫૧

નારેશ્વર,
મા.વદ. ૧ મંગળ
(૨૦-૧૨-૨૯)

ભાઈ મોદ્દી,

આનંદ છે. અવધૂત સાવ નિરીચ્છ છે. પ્રારબ્ધ શરીરને પોષે છે. એને ઢોકળાં ખવાડવાનો વિચાર સ્વપ્ને પણ શા માટે કરવો ? સેવા કરવાની શુદ્ધ વૃત્તિ એ પ્રત્યક્ષ અર્ધદગ્ધ સેવા કરતાં વિશેષ છે. માટે આ શરીરની તમારે લેશ પણ ચિંતા કરવી નહિ.

ધર્મશાળા સંબંધી તમારે કંઈજ કરવાનું નથી. બાળકૃષ્ણ પણ હાલમાં ઘેર રહે એજ ઠીક છે, તમને કાકાની શુશ્રૂષામાં મદદગાર થઈ શકે. તમે એ ઉપાધિમાંથી ટૂંક સમયમાં જ મુકત થશો. સ્મરણ શુદ્ધ હશે તો હું કંઈ તમારાથી દૂર નથી. દવાઓ કરતાં કાકા કંઈ પ્રભુસ્મરણ કરે કે કોઈ ધાર્મિક પુસ્તક સાંભળે તો એમનું વધારે કલ્યાણ થશે. છતાં એ સંબંધમાં હું કંઈ ન લખું એજ ઠીક.

સર્વને જય ગુરુદેવ

પાંડુરંગ

૧૫૨

નારેશ્વર
રવિવાર

ભાઈ મોદી,

પત્ર મળ્યો. મારે કોઈ ચીજની જરૂર નથી. લંગોટ બે શુદ્ધ-ખાદીના આગલી પટી પહોળી-બને તો લાવશો. સાથે બેડીંગ વગર કંઈ લાવવાની જરૂર નથી. નહિ હોય તે અહીંથી લેવાશે. મેં હજી અન્ન સમૂળગું છોડ્યું નથી. જોકે રાંધવાનું બે ચાર દિવસે એકવાર બને છે. ખૂબ કામમાં છું. દત્તલીલામૃતની યોજનામાં અન્ય વિચાર નથી કરી શકતો. પત્રોત્તરોનું હવે એમ જ બનવાનું. કોઈ માણસ આવે તેને ચોખ્ખું કહી દેવું કે શહેરની એક પણ સગવડ અહીં નહિ મળે. હાલ એ જ. સંભારે તેમને જય ગુરુદેવ. ગોળી મળેલી.

પાંડુરંગના પ્રણામ

૧૫૩

Nareshwar
Friday, (Noon)
(૧૫-૨-૩૦)

My dear Tapsiji,

My last letter must have duly reached you. I have resolved to leave Nareshwar for good and live Aniketa for the remainds of my life and so I wish you to come here even for a night before the Mahashivratri. All else is going on well. with good blessings to all.

(Sd.)

૧૫૪

રણાપુર, ગુરુવાર બપોર
સં. ૧૯૮૬, ૧૦-૩-૧૯૩૦

બ્હેન મૂળી,

એકાદશીએ વ્યાસમાં મુકામ હતો. ત્યાંથી કિનારે કિનારે શૂલપાણીશ્વરની ઝાડીમાં ઊતરી પડવાનો વિચાર હતો અને અમદાવાદ વગેરે સ્થળે તેવો પત્ર પણ લખી દીધેલો. પણ રાત્રે ઓચિંતો ગુરુમહારાજનો આદેશ થયો કે બીજું ત્રીજું પડતું મૂકી સીધો રણાપુર જા. એટલે કાલે ઠેઠ વ્યાસથી ચાલીને રણાપુર આવ્યો. આવતાં જ તારા વૈધવ્યની અભદ્ર કહાણી સાંભળી. ખોટું

થયું. પરંતુ એનો શોક કરવો નકામો છે. બન્યું ન બન્યું થતું નથી. અવધૂતને તો કેટલાએ દિવસથી 'કિમપિ કિમપિ શંકે મજ્જલેભ્યો યદન્યત્' એવો ભણકારો થતો હતો અને એનો ઈસારો એણે તને કેટલીએ વાર કરી પણ દીધો હતો. શકય છે કે એનો ચોક્કસ અર્થ તારા સમજવામાં ન પણ આવ્યો હોય. છતાં મને વિશ્વાસ છે કે આ દુ:ખદ ઘૂંટડો તું ધીરજથી ગળી જશે.

સંસાર અસાર છે. માણસને એની અસારતાનું ભાન થાય અને એ પ્રભુને પંથે પળે તે માટે ઈશ્વરી સંકેતથી માણસને આવા અસાધારણ ઝાટકા કોકવાર વાગે છે. એને જોતાં જ કોક વિરલો પૂર્વપુણ્યે કરી મોહનિંદથી જગી ઊઠે છે અને પ્રભુનું શરણ ગ્રહી પોતાની અંદર રહેલી દિવ્યતાનો -'સર્વં ખલ્વિદં બ્રહ્મ'નો સાક્ષાત્કાર કરે છે. પછી નથી રહેતો એને હર્ષ કે નથી રહેતો શોક. દુન્યવી સુખદુ:ખો એની પાસે પણ આવી શકતાં નથી. એ કેવળ આનંદની મૂર્તિ બની રહે છે, આપ પર ભૂલી જઈ કેવળ બ્રહ્મમય બની રહે છે.

મોત શી ચીજ છે ? એમાં અસાધારણ જેવું શું છે ? એક ડગલો ઉતારી બીજો પહેરવો કે એક ઓરડામાંથી ઊઠી બીજા ઓરડામાં જવું, અથવા એક લોટામાંથી પાણી કાઢી બીજામાં રેડવું, એના જેવું જ એ સ્વાભાવિક છે. જેવી રીતે પવનની લહેરથી ભરદરિયે બે લાકડાં સાથે મળે અને થોડી વાર સાથે રહી એજ પવનની લહેરથી મોજાંનો ધક્કો વાગતાં વિખૂટાં પડી જુદી જુદી દિશામાં ચાલ્યાં જાય, વળી પાછાં બીજા જોડે જોડાઈ પાછાં છૂટાં પડે, તેવી જ રીતે સંસારમાં પૂર્વકર્મના યોગથી પ્રાણીઓ સાથે મળે છે અને ક્ષણવાર સાથે રહી એ કર્મયોગ પૂરો થતાં પાછાં વિખૂટાં પડે છે. અજ્ઞાનીઓ આ લાકડાંની જોડટૂટમાં સુખદુ:ખ માની હસે-રડે છે અને જ્ઞાની દષ્ટા થઈ કેવળ વિલોકયા જ કરે છે- એક અદ્વૈત હાસ્યમાં જ રમ્યા કરે છે.

વધુ લખવા સમય નથી. ભવિષ્યનો વિચાર કરવો નકામો છે. પણ હાલ તુર્ત તો તારી ફરજ માબાપની વૃત્તિ સંતોષી એ કહે તેમ વર્તવાની છે. અવધૂત તો કાલે દૂર ઊપડી જાય છે. પરંતુ પ્રેમીઓની પાસેથીએ તલમાત્ર પણ દૂર નથી એવું દરેકનું અંત:કરણ સાક્ષી પૂરશે. આવા પ્રસંગે શું લખવું એનું એને ભાન નથી. એ તો માત્ર એકજ વાત જાણે છે કે:

નેત્રે દત્તં પશ્ય તં પ્રાણિમાત્રે
ખે શ્રૂયન્તાં દત્તશબ્દા: સમંતાત્ ।
જિવ્હે ભદ્રે દત્તકીર્તિં સ્તુવીહિ
માદૌ બંધૂ દત્તપાદં પ્રયાતમ્ ॥

એ વગર બધું મિથ્યા છે. પ્રભુ લખાવશે તો વળી કોઈવાર લખીશ. હાલ તો એટલેથી જ સંતોષ માનવો પડશે.

લિ. મહારાજના જય ગુરુદેવદત્ત

૧૫૫

રણાપુર, ચૈ.વ. ૩૦ સોમ,
વિ.સં. ૧૯૮૬, (૨૮-૪-૧૯૩૦)

ભાઈ મોદી,

ખૂબ આનંદ છે. પેટનું ગાડું કંઈક ચીલે પડવા માંડેલું ત્યાં તો પ્રારબ્ધે નવી ઉપાધિ ઊભી કરી છે. લોકોએ આપણી ન્હાવાની ને પાણી ભરવાની જગ્યાએ શણ પલાળવા માંડ્યું છે. ગઈ સાલ પણ બે માસ એમણે ઉપાધિ કરેલી તે આ સાલ પણ પહેલેથી સૂચના આપ્યા છતાં એમણે એમનું કાર્ય છોડ્યું નથી. ઈનામદાર અહીંજ છે પણ એમની ખુશામત કરી સહાય માગવાનું મને ઠીક ન લાગવાથી નડિયાદ બે માસ ગાળી લેવા એવો વિચાર કરી નર્મદા ઓળંગી રેતામાં ચાલતો હું અહીં આવ્યો છું ને નડિયાદ બાલકૃષ્ણને કાગળ લખી દીધો છે. પણ આજે વિચાર થાય છે કે નર્મદાજળ પીવા મળે તો શરીરને ઠીક રહે એટલે ફતેપુરની સ્હામે ઈન્દોરની પાસે ઈંદ્રેશ્વર મહાદેવની એકાંત અંતરિયાળ જગ્યામાં બે માસ વીતાવી લેવા એટલે આવતીકાલે સ્હવારે ત્યાં જવાનો છું. તમે આવો તો લીલોડ વિઠ્ઠલને મળીને આવશો. એટલે એ ત્યાં મૂકી જશે. લીલોડ સ્હામે ઊતરીને એકાદ ગાઉ ચાલવાનું છે. પણ જો તમારો વિચાર મોળો હોય તો પેલી ઈનામદારની પોથી તરત જ કોરલ હરિવલ્લભ પર ઈનામદારને પહોંચાડવાનું લખી મોકલી આપશો. બાલકૃષ્ણને નડિયાદ લખી દેશો એટલે એ નકામી રાહ ન જુએ. પત્ર તો જૂને સરનામે લખશો કે દાસને સરનામે લખશો તો એ મને મળશે. સ્થાન કિનારે નારેશ્વર ને રણાપુરની વચ્ચે છે.

હાલ એ જ....
સંભારે તે સર્વને શુભ આશિષપૂર્વક જય ગુરુદેવદત્ત

- રંગ અવધૂત

૧૫૬

મોરટક્કા આ.સુ.
૪ શુક્રવાર વિ.સં. ૧૯૮૬
(૨૬-૯-૩૦)

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર મળ્યો છે. દામોદર બ્ર. સાથે મારે કોઈ જાતનો સંબંધ નથી. રતનલાલને લીધે સ્હેજ ઓળખાણ થયેલી. એ રતનલાલના મિત્ર છે. પણ મને અનેકવાર કડવો અનુભવ થયો છે કે મહાત્માને લીધે જેનો સંબંધ થાય છે તે પ્રાયઃ ઠગ હોય છે. તમે મોકલેલી દત્તસ્મરણની નકલોના દામોદરે પૈસા ઉપજાવ્યા એવી વાત મારે કાને આવી છે. કોઈ પણ માણસને પાંચથી વધુ નકલો ન મોકલવાનું મેં તમને કહેલું અને પૈસા તો મારી પોતાની ચોક્કસ સહી ન હોય તો

હું મરવા પડ્યો છું એવું લખીને કોઈ મારે પોતાને માટે મંગાવે તો પણ ન મોકલવા એવું મેં તમને પહેલાં લખેલું અને આજે ફરી પણ લખું છું. અનેક જણ મારી ઓળખાણ કાઢે તેમાં પૂરા બદમાસ પણ ઘણા હોય. દામોદર તેમાંનો જ એક છે. મારી નિકટના માણસ પણ પૈસાની વાત કરે તો તમારી પોતાની જવાબદારી પર યોગ્ય વ્યવહાર કરવો. હજારો માણસ મારા સંબંધમાં આવે એ બધાના ગુણદોષ હું તમને ન લખી શકું. મારું સરનામું પણ ફાવે તેવા માણસને ન આપવું. હું હવે આવા ઠગોથી કંટાળી ગયો છું અને કોઈની વિરુદ્ધ મારે લખવું એ પણ સ્પૃહણીય નથી. પૈસા સંબંધી મારું વલણ હજી પણ તમે ન જાણી શકો એ દુર્દશા છે. મહાત્માને દામોદરે મંગાવેલા પૈસા સંબંધી જરૂર વાત કરજો. તમારી ઓળખાણ હોય તો ભલે, બાકી મારી પિછાન પર કોઈને પાઈ પણ આપવી નહિ. રાજકોટ જવું નહિ. પરિક્રમા બારસે શરૂ થશે.

ભરૂચ ઝીણાભાઈને પણ લખી નાખશો કે મારી પિછાનથી દામોદર કે અન્ય પૈસાની માગણી કરે તો પાઈએ ધીરવી નહિ. ચીમનનો પત્ર મળ્યો છે.

– પાંડુરંગ

૧૫૭

મોરટક્કા આ.શુ. ૪,
શુક્રવાર (૨૬-૯-૩૦)

ગામ રણાપુર મધ્યે સોની હરગોવન કાનજી વગેરે જોગ,

જત તમારો પત્ર મળ્યો છે. હું અહીંથી ચુનીભાઈ વગેરે કેટલીક મંડળી સાથે આ બારસે પરિક્રમા નીકળું છું. કારતક સુદ ૧૫ સુધીમાં વેળુગામ આવી જઈશ. ખૂબ આનંદ છે. ગુરુમહારાજનું ભજન કરવું. બધું સારું થશે. વધુ રૂબરૂમાં. સંભારે તે સર્વેને શુભ આશિષ.

લિ. મહારાજના જય ગુરુદેવદત્ત
આ.શુ.

૧૫૮

ભરૂચ મા.શુ. ૪, સોમ.
(૨૪-૧૧-૩૦)

ભાઈ મોદી,

આનંદ છે. ડગલે ને પગલે દેવની અનુપમ દયાનો અને માણસની કૃતજ્ઞતાનો આસ્વાદ લેતો લેતો અત્રે આવી પહોંચ્યો છું. પહેલી પરિક્રમા જૂદી દૃષ્ટિએ થયેલી. આ વખતે બધાનું પ્રારબ્ધ એકઠું થયેલું એટલે બધો અનુભવ લખાશે નહિ.

ઝાડીમાં અવધૂતનો લોટો ભીલો લઈ ગયા છે. ભરૂચમાં કંઈક લઈ લઈશ એવો વિચાર હતો, પણ ઝીણાભાઈ અત્રે નથી એટલે અઢીથી ત્રણેક શેર પાણી રહે એવી સાધુઓ રાખે છે તેવી પિત્તળની ફોલ્ડીંગ ડોલ અને ફોલ્ડીંગ ન મળે તો સાદી, ચાર-પાંચ દિવસમાં સરખેજ પહોંચાડશો, જેથી દત્તજયંતી પર ત્યાંથી મંડળી આવવાની છે તે લેતા આવે. બાકી વિશેષ નથી. સંભારે તે સર્વેને કુશળ કહેશો. પત્ર પૂર્ણિમા સુધી નારેશ્વરને સરનામે. અહીંની પોસ્ટ મને મળી નથી. કયાં ગુમ થઈ ? પ્રભુ જાણે ! લંબાણથી પછી.

- પાંડુરંગ

૧૫૯

ગરુડેશ્વર, બુધવાર (૧૯-૧૨-૩૦)

ભાઈ મોદી,

આનન્દ છે. નામસ્મરણની નકલો મળી. એકાદ મહિનામાં મોરટક્કાની સ્હામે બડવાહા પહોંચીશું. શરીર સારું છે. હરગીજ ભજનમાં પ્રમાદ કરશો નહિ. પ્રભુભજન વગર બધું તૂખું છે. વીસેક દિવસમાં કાગળ લખો તો નીચેને સરનામે,

પાંડુરંગ વળામે,
C/o. મણિલાલ ડાહ્યાભાઈ ત્રવાડી,
ઠે. શેઠ હીરાલાલ સોરાબજી જીન પ્રેસ ફેકટરી,
મુ. સનાવદ,, જિ. નિમાડ, એમ. આર. રેલવે.
સરનામું બાળબોધ કરવું-
ગુરુવાર, તા. ૧૯-૧૨-૩૦, વદ ૪,

પ્રેમી ભાઈ મોદી, આપનું કમંડળ સારી રીતે ઉપયોગમાં આવે છે. રણાપોરમાં એક ઉપરના ભાગમાં નાળચું લગાવ્યું છે, જેથી પૂજન વખતે ને સાંજે આરતી વખતે કામ લાગે છે, તે જાણી આપને ઘણો આનંદ થશે.

લિ. ચુનીલાલના જય ગુરુદેવદત્ત

૧૬૦

સરખેજ, ફા.શુ. ૮, બુધવાર
(૨૬-૨-૩૧)

ગામ રણાપુર મધ્યે સોની હરગોવન કાનજી વગેરે ભકતમંડળ જોગ,

ગુરુદેવદત્ત ! બાદ લખવાનું કે અહીંયાં દેવની દયાથી પરમ આનંદ છે. શરીર તમારું ઠીક હશે. તમારા કામ માટે અહીંની મંડળી બનતો પુરુષાર્થ કરી રહી છે. પહેલેથી જ કિંમતની

આંકણી વગેરેમાં એવી ભૂલો થએલી છે અને કેટલાક એ અંત:કરણથી સીધું પાર ન ઊતરે એવું ઈચ્છતા હોવાથી કામ બેહદ્દ ચૂંથાયું છે; છતાં હવે થોડા દિવસમાં જ તમને સરકારી હુકમ મળી જશે. માટે તમારે વધારે હોહા ન કરતાં, નિશ્ચિંત બેસી રહેવું. અવધૂતને તો જેટલી વધારે મુશ્કેલી એટલો વધારે આનંદ !

મુકામ ચૈત્ર સુ. ૧૨ સુધી અહીં જ રહેવા સંભવ છે. એકાદ દિવસમાં ભાઈ મોદ્દી ભજનો છપાવવાનું કામ ઉપાડવાના છે. શરીરને આરામની જરૂર પણ છે, એટલે સ્થિતિ અહીં જ રહેશે. સંભારે તે સર્વને શુભ આશિષ.

લિ. **મહારાજ**ની....

૧૬૧

નારેશ્વર, ગુરુવાર બપોર
ફા.વ. ૯, ૧૯૮૭, (૧૨-૩-૩૧)

ભાઈ મોદ્દી,

આનંદ છે. તમારો પત્ર વાંચ્યો. શ્રી ગુ.લી. ગ્રન્થ સોમવાર સુધીમાં પૂરો થશે. – અધ્યાયસાર લખવાનો હોવાથી અધ્યાય મોકલ્યો નથી. ગુરુવાર શુ. ૧૪ થી અનુષ્ઠાનાદ્દિની શરૂઆત છે. વદ ૧૨ કે ૧૩ એ પૂરું થશે. કાર્તિક સુદ ૧ એ રણાપુર થઈને દ્દિવેર જવાનું હતું પણ તમે એ અરસામાં જ આવવાનું લખો છો, એટલે લાભપાંચમે અહીંથી પ્રયાણ કરવાનું રાખીશ. આવવામાં મુશ્કેલી હોય તો મારે ખાસ કંઈ કામ નથી, પણ જયંતીએ હું અહીં હોઉં કે ના પણ હોઉં. એટલે આવવાને લખેલું. આરામ માટે નિમાડ કે દક્ષિણ જ ઠીક પડશે. કાઠિયાવાડનું મુખ પણ મેં જોયું નથી. એટલે આવા શરીરને ત્યાં લઈ જવું ઠીક નથી લાગતું. પછી તો ગુરુમહારાજે ધાર્યું હોય તે ખરું.

તાવની અસર ગ્રન્થ પૂરો થાય કે બીજે જ દ્દિવસે વરતાય છે. એ નોકરી પર હાજર થાય છે કે કેમ તે પ્રભુ જાણે. બાકી હાલ તેની અવેજીમાં અશક્તિ ઠીક ગાડું ઘપાવી રહી છે.

જયન્તી ઊજવવા સંબંધમાં ચુનીભાઈ સાથે વાતચીત કરી છે તે કહેશે જ. દ્દિવાળીથી કા.સુ. ૧૫ સુધીમાં પત્ર દાસને સરનામે લખવો. કેમકે હું દ્દીવેર કે બીજે એટલામાં જ ત્યારે હોઈશ. અવધૂતવિશ્રામમાં તો હાલ આવવું જ અશક્ય જ છે.

નીચેની નવી ધૂનો બનાવી છે– લોકપ્રિય રાહમાં, તેનો મંડળીને ઠીક લાગે તો ઉપયોગ કરવો.

૧. દત્ત દત્ત વદો ભાઈ, એહિ જગતાર હે,
એહિ જગતાર હૈ, પતિત ઉદ્ધાર હે.

૨. દત્ત અવધૂતકી જય, શ્રીપાદવલ્લભકી જય,
વાસુદેવ સ્વામીકી જય, જય જય જય જય.

૩. ચલે દત્ત અવધૂત, દર્શનસે ભાગે સબ ભૂત.

૪. સ્મરો દત્ત દત્ત દત્ત, મના દત્ત દત્ત દત્ત.

૫. હે દત્ત યોગેશ્વર વાસુદેવ,

શ્રીપાદ શ્રીવલ્લભનરસિંહ.

તેમજ રઘુપતિરાઘવ રાજારામની રાહમાં આપણા દત્તભજનમ્માંથી બબ્બે નામ લઈ ફાવે તેટલી ધૂનો નીકળી શકે. દત્તપંચપદીની તો છે જ. આટલી ધૂનો જ બરાબર પ્રેમથી ગાઓ તો દિવસના દિવસ નીકળે.

તમારા આવવા સંબંધમાં ચોક્કસ તુરત જ પત્ર લખશો, જેથી મારો કાર્યક્રમ નક્કી કરાય. નિરંજનીયાની ખબર પૂરી લીધા વગર મને દીવેરના લોક છોડવાના નથી ને ત્યાં સુધી પૂરો આરામ પણ મળવાનો નથી જ. પેટલો કાચબો ખૂબ જ વધી રહ્યો છે. કોક કોક વાર કરડે છે, પણ ખરો.

જો અવધૂત ખાદીથી જ શરીર ઢાંકે એવો તમારો આગ્રહ હોય તો એના કૌપીનાદિની વ્યવસ્થા તમારે રાખવી રહી. અહીં ખાદીનો દુર્ભિક્ષ છે. ત્રણ લંગોટ ને એક દન્તમંજન ફાવે તેવું લાવજો, હાલ એજ ! સંભારે તે સર્વેને જય ગુરુદેવદત્ત !

લિ. પાંડુરંગની શુભ આશિષ

૧૬૨

શહેર માંડવી,, મંગળવાર, સ્હવાર
(૭-૪-૩૧)

ભાઈ મોદી,

આનંદ છે. અવધૂત ધારતો હતો કે ગુજરાત એને નહિ રોકી શકે અને એ સીધો ખાનદેશમાં ઊતરી દક્ષિણમાં જશે. પણ હજી પ્રારબ્ધ ગુજરાતથી પરવાર્યું હોય એમ નથી લાગતું. બે ત્રણ દિવસથી મુકામ અહીં ગામ બહાર તાપી કિનારે બિલકેશ્વર મહાદેવમાં છે અને આઠચાર દહાડા આટલામાં જ રહેશે. લાંબું તો પ્રભુ જાણે એટલે અમાવાસ્યા સુધીમાં પત્ર નીચેને સરનામે અવધૂતી આનંદ પર છપાએલા નામે લખવો, પુસ્તકની એક નકલ મને તૈયાર હોય તો મોકલી આપશો સાથે સોએક હેન્ડબીલ્સ પણ તે માણસને નોખાં. પચીસેક હેન્ડબીલ્સ તે વહેંચવાની વિનંતી સાથે પૂજારી દત્તમંદિર, પો. ધોરણપારડી, વાયા, સાયણ. અહીં કીમથી સીધી મોટર આવે છે. સરનામું દાસને તથા નારાયણને અહીંનું લખી મોકલવું.

શુભાશિષ સાથે
– પાંડુરંગ

તુળજારામ કૃષ્ણરામ પુરોહિત, બ્રાહ્મણવાડા.
પો. મુ. માંડવી, વાયા કીમ જિ. સુરત.

૧૯૩

શુકલતીર્થ, સોમવાર
(૨૬-૪-૧૯૩૧)

ભાઈ મોદી,

આજે શુકલતીર્થ આવ્યો છું ને ચારપાંચ દિવસ અહીં જ મુકામ છે. પ્રકૃતિ ઠીક છે. અહીંથી સીધો રણાપુર થઈ કદાચ નાંદોદ જઉં. વળતી ટપાલે પત્ર લખશો તો મળી શકશે. અ.આ. વાંચી શક્યો નથી. પણ.... છેલ્લો ફર્મો મૂળ સાથે સરખાવી જોયો હોય એમ નથી લાગતું. ઋષિનિવાસમાંથી કાલે પત્ર લખ્યો ત્યાં ત્રણ પુસ્તકની એક એક નકલ ભેટ મોકલવી દ.ના. વગેરે મોકલવાની જરૂર નથી.

– પાંડુરંગ

સરનામું :
C/o. શ્રી કાશીરામ મહારાજ
શુકલતીર્થ, અંબાજીનું મંદિર વાયા અંકલેશ્વર

૧૯૪

ઈ.સ. ૧૯૩૧

બહેન મૂળી,

તારો પત્ર વાંચ્યો છે. મારે તને લખવું જોઈએ ખાસ. પણ શું લખું ? અવધૂત નિરામય છે, નિષ્પાપ છે, નિર્વિકાર છે; અજ છે, અક્ષર છે, અવિચલ છે ! સાચે જ એના દર્શનથી 'જનમમરણ મિટ જાય રે.' પણ લોકો એ અવધૂતને નથી જોતા !! કોઈ એની દાઢી જોઈ રાચે છે, કોઈ એનાં હાડકાં ગણી મોદ પામે છે, કોઈ એની લંગોટીથી મુગ્ધ બને છે તો કોઈ એની ચાલ જોઈ ચકિત થાય છે; પણ એની

'આશાપાર્શે ન સ્પર્શે જેને, આદિ અંત નહિ મેલ;
નિજનંદમાં મસ્ત રહે ને, ચેલકુચેલ ઘરેલ'

.....ની સ્થિતિને ભાગ્યે જ કોઈ પિછાને છે. એ સ્થિતિ બુદ્ધિગમ્ય નથી. મનબુદ્ધિની દોડ નકામી છે એ સ્વરૂપાનંદના અનુભવ માટે; વાણી પાંગળી છે એના વર્ણનમાં, દૃષ્ટિ આંધળી છે એનાં દર્શનમાં ! બહેન, ગુરુગમ્ય છે એ સ્વસંવેદ્ય અગમ્ય ! એ અવધૂતી આનંદનો શતાંશ પણ તને પ્રાપ્ત થાય; તું શુદ્ધ થાય, બુદ્ધ થાય, નિરામય થાય, નિર્ભય થાય. અપાપવિદ્ધ થાય, એકાદ્વિતીયના અનુભવથી કૃતાર્થ થાય, સ્વાત્માભિમુખ થાય, સ્વાત્મારામ થાય, અમર થાય; એ વિના બીજું કંઈ જ નથી ઈચ્છતો આ અવધૂત. એક વખત તેં મને લખેલું કે મારે માટે એક મહાભારત રચો. ગુરુલીલામૃત એ એ સાત્ત્વિક વિનંતીનું જ ફળ છે. એમાંનો શિષ્ય નિરંજન તે તું જ છે એ ભાવનાથી વાંચ અને જો કે એમાં કેવી વીજળી ભરેલી છે. 'અવધૂતી આનંદ' તારી પાસે જ છે. એ એક જ તરી જવા માટે બસ નથી શું ? 'આત્મચિંતન' સ્નાન કરી રોજ

સ્વાધ્યાય તરીકે વાંચવું - વિચારવું. અવધૂત આવું આવું પણ બોલે છે ત્યાં સુધી શંકાઓ પૂછી નિરાકરણ કરી લેવું. મોઢું બંધ થયા પછી સર્વ નકામું છે. અવધૂતનું જ શ્રવણ, અવધૂતનું જ મનન, અવધૂતનું જ ચિંતવન, અવધૂતનું જ સ્નાન, અવધૂતનું જ ધ્યાન, અવધૂતનું જ કીર્તન-કરી સર્વથા અવધૂત થા સ્વયં, એજ આશિષ.

રંગ અવધૂત

૧૬૫

નારેશ્વર, બુધવાર બપોર
(૨૨-૧૦-૩૧)

ભાઈ મોદી,

ભૂખમરાનો આનંદ લેવા અવધૂત પૂનમ પછી પાછો પર્યટનમાં જાય છે. ભાઈ વગેરેને તાબડતોબ ખબર આપશો કે અહીં પત્ર લખવાની ખટપટમાં ન પડે. સરનામું નિશ્ચિત થયે ખબર મળશે.

ગ્રંથલેખનનું સર્વ સાહિત્ય વિઠ્ઠલને ત્યાં મોકલાવું છું. જ્યારે અને જ્યાં એનો યોગ હશે ત્યારે અને ત્યાં ઉપયોગ થશે. અત્યારે તો અવધૂતની વૃત્તિ ઊંઘી ગઈ છે કુંભકર્ણની માફક; તે કોઈ ઉસ્તાદ જગાડશે ત્યારે જાગશે. લેખનપ્રવૃત્તિમાં પણ પ્રારબ્ધવશાત્ આગળ ન લખાય તો 'સમશાતી'થી જ સંતોષ માનવો.

પ્રવાસની કંઈ ચોક્કસ યોજના નથી. આસન ઉઠાવતી વખતે જે દિશાનો સંકલ્પ સ્ફુરે ત્યાં ગમન થશે. કઈ ભૂમિ ને કયો પુરુષ અવધૂતને આવાહન કરી રહ્યો છે તે પ્રભુ જાણે. બાકી આનંદ છે. સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવ. ચિ. જયંતીને પેલી નવી લખાયેલી સરસ્વતીની સ્તુતિનો પાઠ કરાવવો. પણ હજી એ યાત્રામાં જ હવા ખાતો હશે !

એજ લિ. પાંડુરંગ

૧૬૬

દીવેર, શુક્રવાર સ્હવાર
(૨૩-૧-૩૨)

ભાઈ મોદી,

અવધૂતના શરીરનું નાવ ચક્કરે ચઢ્યું છે. ગ્રહણ રણાપુર ને દીવેરનાં વમળો વટાવી આજે સુરાશામળ જાય છે ત્યાંથી મીંઢોળ થઈને બે ત્રણ દિવસમાં કડિયાડુંગર જવાનું થાય એમ લાગે છે.

નારેશ્વરમાં ઉપાધિ લોકોની અતિ વધી જવાથી પ્રયાણ આદર્યું, પણ લોકો ક્યાંયે છોડે તેમ લાગતું નથી. કડિયાડુંગર પર પણ રહેવા દે એમ નથી લાગતું. છતાં લોકોને વચન આપ્યું

છે એટલે જવાનું રહ્યું. અમાસ સુધી પત્ર દાસને સરનામે, રણાપુર, તા. સીનોર લખશો, તો મને ડુંગર પર પહોંચાડવાની વ્યવસ્થા એ કરશે. જો ત્યાં કડિયે ઉપાધિ બહુ ન નડે તો મહિનો માસ રહું ખરો.

ચીમન ઋષિ સ્તોત્ર છાપવાનું કહેતા હતા. એ બને કે ન બને પણ નકલ તૈયાર રાખશો. ધમાલમાં ભજન ભૂલશો નહિ. હાલ એ જ સર્વને શુભ આશિષ

-રંગ અવધૂત

વ્યાસદેવ જેલમાં ગયા એમ સાંભળ્યું છે. ત્યાં જવાનું બંધ રાખ્યું તે જ ઠીક થયું. નારાયણને સરનામું અમાસ સુધીનું જણાવી દેશો.

-પાંડુરંગ

૧૬૭

ગોધરા, શનિવાર, (૬-૨-૩૨)

ભાઈ મોદી,

આનંદ છે. કડીયાડુંગર તો કોરાણે રહી ગયો ને વ્યાસ, ચાંદોદ, ડભોઈ વગેરે ઠેકાણે ફરતો ફરતો મહોદયપર્વ કરવા માતૃદર્શનાર્થે અવધૂત ગોધરે આવ્યો છે. આઠેક દિવસથી જવર આવે છે ને જમણી પાંસળીઓમાં તીવ્ર દરદ ઉપડ્યું છે એટલે આરામ માટે થોડા દિવસ એ તરફ આવું છું. ચુનીભાઈને ખબર આપી વિશ્રામ સાફ કરાવી રાખશો. વ્યાસદેવ સાબરમતીની જેલમાં છે. એમને મળવાનો ઉદ્દેશ એ તરફ આવવામાં છે. ઘણે ભાગે સોમવારે અગિઆર વાગે અહીંથી ઊપડતી ગાડીમાં બેસી આવીશ. સાંજે સાતેક વાગે ત્યાં ગાડી પહોંચતી હશે. સ્ટેશને આવશો.

હાલ એ જ. વધુ રૂબરૂમાં.

- પાંડુરંગના જય ગુરુદેવદત્ત

૧૬૮

સરખેજ, શનિવાર સ્હવાર
(૨૭-૨-૩૨)

બહેન મૂળી વગેરે,

તારો પત્ર કાલે રાતે જ મળ્યો કાલોલને સરનામે લખેલો પત્ર મને મળ્યો નથી. ફાવે તેવો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય તો પણ ગભરાવું નહિ, એજ સાત્ત્વિક ધૈર્યનું લક્ષણ છે. તારા બાપુની માંદગી સંબંધી મેં રૂબરૂમાં બધું કહ્યું જ છે. સર્વ ચિંતા અવધૂતને સોંપી કેવળ પ્રભુભજન કરવું. દવા દાકતરની જ ચાલુ રાખવી, હરગીજ બીજાની ન કરવી. જો કંઈ જ ફેર ન પડતો હોય તો સર્વ

દવા બંધ કરી નીચે પ્રમાણે કરવું. ગંઠોડા, લીંડીપીપર, સૂંઠ, અક્કલગરો, જેઠીમધ ને ઈલાયચી સમભાગ લઈ ફાકી કરી રાખવી તેમાંથી સ્હવારે ૦॥ તોલો તેટલી જ સાકરની ભૂકી મેળવી લેવી. ખાવાનું તદ્દન બંધ કરવું. જરૂર જણાય તેટલી વખત પાણી નાખ્યા વગર એકલા દૂધની કોફી પીવાય તેટલી ગરમ પીવી. બીજું બધું હું જોઈ લઈશ. બને તેટલું જલદીથી ત્યાં આવું છું. ગ્રહણ બીજે નહિ કરું. બાપુને ધીરજ આપવી. હું તમારી સાથે જ છું. એમાં જરાએ શંકા ન રાખવી. સ્થૂલ શરીર ભલે અહીં રહ્યું પણ સૂક્ષ્મ ત્યાં જ છે અને દરેકની યોગ્ય સંભાળ લે છે. માટે બિલકુલ ગભરાવું નહિ કે કોઈને ગભરાવા દેવું નહિ. ઝાડો બંધ ન જ થતો હોય તો નીચેની છૂટી ન પડે તેમ લીંબુની ચાર ફાકો કરી ઉપર બે આનીભાર સિંદૂર ભભરાવી દેવતા પર ખદખદાવી ચૂસાડવું. સર્વથા ચિંતા કરવી નહિ એ જ.

લિ. મહારાજના આશિષ

૧૬૯

ફા.સુ. ૬, રવિ., ૧૯૮૮
તા. ૧૩-૩-૩૨

ચારેક દિવસથી નારેશ્વર આવ્યો છું. નારાયણની તબિયતમાં ઠીક સુધારો છે. ૮-૧૦ દિવસમાં ઈસ્પીતાલમાંથી ઘેર આવશે એવું મને લાગે છે; પછી તો પ્રભુ જાણે !

તમારે અસાળિયાનો પ્રયોગ હવે બંધ કરવો. માત્ર સ્હવાર-સાંજ એક એક ગોળી લેવી ને ઉપર થોડુંક ઘી સાકર નાખેલું દૂધ પીવું. ગોળીમાં અફીણનો અંશ હોવાથી કંઈક બંધકોશ દાખવશે પણ ડરવું નહિ. જરૂર જેવું જણાય તો આઠે દિવસે દીવેલ કે મીઠી આવળનો જુલાબ લેવો. મૃત્યુંજય સ્તોત્રનો રાતે સૂતી વખતે હાથ-પગ-મોઢું ધોઈ શુદ્ધ થઈ નિત્ય પાઠ કરવો. ગોળી પણ દોઢેક મહિના પછી બંધ કરવી. જમતાં અડધો કલાક અગાઉ બન્ને વખત નીચેની ગોળી એક લેવી. સૂંઠ, મરી, લીંડી પીપર, સિંધવ, અજમો, જીરૂ, શાહજીરૂ બધું એક એક તોલો સંચળ બે તોલા ને હીંગ ૦॥ તોલા બધું ખલ કરી તેમાં બધું પલળી રહે તેટલો પાકેલા કોઠાનો ગર્ભ નાખી વાલ જેવડી ગોળી વાળવી. હું આશા રાખું છું કે તમારા શરીરદેવતાને આટલું બલિદાન બસ થશે, તે છતાં એ ન જ માને તો વહેલી તકે નારેશ્વર આવવું. અવધૂત આશ્રમના પવિત્ર વાતાવરણ ને નર્મદામાઈના દૂધ માત્રથી બધાં ભૂતો નાસી જશે. બન્ને ગોળીઓમાંની થોડી થોડી મને પણ મોકલી આપશો. તેમાંની બીજી તો મારે ખાસ ખાવી છે.

તમારા પ્રેમશંકરનો કેસ ભારે છે, છતાં એનામાં શ્રદ્ધા હશે તો ભગવાન એને મટાડશે, એટલું જ નહિ પણ વજ્રદેહી બનાવશે. માત્ર ઉતાવળે આંબા નહિ પાકે. એણે દક્કારાદિ સહસ્રનામાવલિનું નીચે પ્રમાણે અનુષ્ઠાન કરવું. અંદર બતાવ્યા પ્રમાણે સ્હવારે સ્નાનોત્તર નીચે

મુજબ સંકલ્પ મૂકી... મમ શરીરે વિદ્યમાનોત્પદ્યમાન સર્વવ્યાધિ નિરસનપૂર્વક વિદ્યમાન જીવચ્છરીર-અવિરોધેન શીઘ્રં સંપૂર્ણ આરોગ્યપ્રાપ્ત્યર્થં પ્રતિનામ તંડુલકણેન... વગેરે સંકલ્પથી (પ્રથમ પુષ્પાદિથી પૂજા કર્યા પછી) દરેક નામે એક ચોખો ચડાવી દેવની પૂજા કરી બીજે દિવસે એ ચોખા રાંધી દૂધ સાથે ખાવા, એ ખીરનું એક ટીપું કે એક પણ ચોખાનો કણ બીજાને ન મળવો જોઈએ તેમ ખીરમાં અન્ય ચોખા નાખવા નહિ. એ પ્રમાણે ૪૯ દિવસ કરવું. વચમાં ખંડ ન પડે. ખીરમાં સાકર નાંખે, બીજું કંઈ નહિ અને સૂતી વખતે તમારી માફક મૃત્યુંજય સ્તોત્રનો પાઠ કરે. બેસી શકાય તો સ્હવાર-સ્હાંજ થોડું થોડું પૂર્ણ પદ્માસને બેસે. ખુલ્લી હવામાં ફરે. બીજું કંઈ શારીરિક મહેનતનું કામ ન કરે. વાંચવું પણ નહિ જેવું જ. સ્હવારમાં નીચેનું ચૂર્ણ એક તોલો લેવું. ઉપર જોઈએ તો ઘૂંટડો દૂધ પીવું. વાવડીંગ, તજ, લીંડીપીપર, એલચી બધું એક એક તોલો. મરી બે તોલા અને સૂંઠ ૧૬ તોલા + બધાના સમાન સાકર. સ્હાંજે સૂંઠ એક ટાંક, સારું લોબાન ૧ ટાંક, સાકર ૧ ટાંક, સૂતી વખતે દવા વ. ને ચૌદ દિવસ થઈ જાય ત્યાર પછી મને પરિણામ લખવું.

દાંત માટે મંજન : ફુલાવેલું મોરથુથુ ૦॥ તોલો ફુલાવેલો ટંકણખાર બે તોલા, ફુલાવેલી ફટકડી ૩ તોલા, ચાક ૮ તોલા, કાથો બે તોલા, માયાં (માયાફળ) બે તોલા, કપૂર ૧ તોલો અને સિંધવ ૪ તોલો, વસ્ત્રગાળ ઝીણું વાટવું. ખાવામાં ભારે ને ગરમ પદાર્થો ખાય નહિ.

એ એક સીરપ પીએ છે, તે ફાયદાકારક લાગતું હોય તો ચાલુ રાખે નહિ તો બંધ કરે.

મને લાગે છે કે શ્રદ્ધાપૂર્વક આટલું કરવાથી મટવાનું હશે તો ફેર પડ્યા વગર રહેવાનો નથી, પણ તમે મને આવી પારકી ઉપાધિઓમાં ફરી નહિ નાખો એવી આશા રાખું છું.

વાસુદેવનામસુધા કેવળ શ્રદ્ધાળુને જ આપશો. મહારાજનું સંપૂર્ણ ચરિત્ર કોઈને વાંચવું હોય તો મરાઠી ઓવીબદ્ધ રૂા. ૬ની કિંમતે ભરૂચ લખવાથી મળશે (વાસુદેવ) નામસુધાની એક એક પ્રત not paid બુકપોસ્ટથી નીચેને સરનામે પણ મોકલી આપશો.

તમારે ત્યાં સાઈકલોસ્ટાઈલ હોય તો તદ્દન સારા છાપેલા જેવા અક્ષરે નામસંકીર્તનની થોડીક નકલો કઢાવશો ? એક પાનમાં ૬ શ્લોક આવે. ન હોય તો મારે માટે એક તદ્દન સારી હસ્તલિખિત તો મોકલાવશો જ. જે લોકો રુદ્રાભિષેક ન કરી શકે તેવાઓને માટે એ સ્તોત્રનાં ૧૧ આવર્તનોથી અભિષેક કરવાનું મારું સૂચન છે. વાસુદેવનામસુધા અને સહસ્રનામાવલિ (સુધારેલી) ની એક એક પ્રત.

* Manager Bhairavrao Esqr;
Kamla gining and pressing Factory
Purna. (Nizam state) N.G.S. Rly.

બાળકૃષ્ણનું કેમ છે ? નારેશ્વર આવવાનું થાય તો એને પણ લેતા આવશો. એને બિચારાને અવધૂતને મળવાની ઘણી જ ઈચ્છા છે, પણ એના લખવા પ્રમાણે પરાધીનતાને લીધે આવી શકાતું નથી. અવધૂતનું પેટ મોટું થતું જાય છે ને બીજું નહિ તો એના દર્શનથી પણ બિચારા બાળકૃષ્ણને આનંદ થશે.

તમારે ત્યાં ભોજપત્ર મળી શકે ? મળે તો મારે એવા બે આખા કાગળ યંત્ર લખવા જોઈએ છે. તદ્દન ઝીણાં ઝાડની છાલ જેવાં હોય છે.

તાપ ભયંકર પડે છે.

હાલ એ જ...

– પાંડુરંગ

૧૭૦

નારેશ્વર
મંગળવાર સ્હાંજ
(૩૦-૩-૩૨)

ભાઈ મોદી,

અમદાવાદ છોડ્યે દસ દિવસ થઈ ગયા, પણ હજી તમારાં પ્રુફ કે પત્ર કાંઈ જ મળ્યાં નથી. બધું ગેરવલ્લે પડ્યું હોય એમ તો નથી જ માનતો. મારે ત્યાં આવવું જ પડશે કે કેમ ? આવું તો મુકામ શહેરમાં જ રાખવો પડે ને ચોમાસુ કરવા પાછો ન આવતાં એ તરફના જ કોઈ ગામડામાં જઉં. કામ બગડવું તો ન જ જોઈએ. પત્ર વળતી ટપાલે લખશો.

પાંસળાનું દરદ હજી કાયમ જ છે. તાવ બંધ થયો છે. દાસની તબિયત હજી પૂર્ણ આશાજનક નથી જ. તમારા કહ્યા મુજબ કોઠી ભરાવવાનું શરૂ કર્યું છે. વરસના વધારેમાં વધારે બારે કરું. ખરચ થશે. પરબની ગોઠવણ થઈ શકે તેમ નથી. બાકી આનંદ છે.

એ જ. સર્વેને શુભ આશિષ.

– પાંડુરંગ

૧૭૧

નારેશ્વર, ગુરુવાર સ્હવાર
(૭-૪-૩૨)

ાઈ મોદી,

તમારો રણાપુર લખેલો પત્ર કાલે સ્હાંજે જ મળ્યો. બીજા ફર્માનાં પ્રુફ્સ પૃ. ૧૭ થી ૩૨

ગયે બુધવારે મળ્યાં ને સુધારીને તરત જ ગુરુવારની ટપાલમાં રવાના કર્યાં છે. પણ તમને કેમ નથી મળ્યાં તે પ્રભુ જાણે ! આગળનું મેટર મોકલ્યું હોય તો એ મને નથી મળ્યું.

અવધૂત પોતાની અગવડતાનો સ્વપ્નેય વિચાર નથી કરતો – અગવડતા જેવું એને કાંઈ છે જ નહિ. ઊલટું અગવડતાની વિપુલતામાં જ એને તો સગવડતાના સૌન્દર્યનો સાક્ષાત્કાર થાય છે. અન્યને પોતાને માટે અગવડ ઓછી વેઠવી પડે એ એક જ દૃષ્ટિ હંમેશાં એની આગળ હોય છે. આ વખતના અવધૂતવિશ્રામના નિવાસ દરમિયાન સરપ્લેજની મંડળીને ખૂબ જ અગવડ વેઠવી પડી એમ લાગ્યું તેથી મુકામ ઉઠાવ્યો તો તમને પ્રુફ્સની મુશ્કેલી ને ચિંતામાં નાખવા પડ્યા. તમારું કામ સરળતાથી થશે તેમ માનેલું, પણ બધું ઊલટું બન્યું. એટલે હવે પોતાનો કે પારકાનો કોઈનો વિચાર કર્યા વિના દેહને વર્તાવવાનો રહ્યો, ને થાય તે જોવાનું રહ્યું. ત્યાં આવવાની જરૂર હોય તો માણસ લેવા આવે કે તરત જ ગાડું હાંકું. ઉતારો તમે નક્કી કરો ત્યાં. ફાવે ત્યાં રહેવામાં મને વાંધો નથી... માં માત્ર તમને જ જણાવેલાં કારણોસર જવાની વૃત્તિ નથી, છતાં તમે ધકેલશો તો તમારું કામ પૂરું થતાં સુધી ત્યાંએ રહેવામાં વાંધો નથી. અહીંની સ્થિતિ તમે જાણો છો એટલે માણસનો આગ્રહ રાખ્યા વગર છૂટકો નથી.

સંભારે તે સર્વેને શુભ આશિષ.

– પાંડુરંગ

૧૭૨

નારેશ્વર રવિવાર સ્હાંજ (૨૦-૬-૩૨)

ભાઈ મોદી,

જય ગુરુદેવદત્ત, બાદ મીણબત્તીનાં પેકેટ તથા બિસ્કીટનો ડબો મળ્યાં. બિસ્કીટમાં ગળપણનો અંશ હોય એમ લાગ્યું, તેથી શરીરને માફક આવે તો પણ મારે માટે એ પ્રયોગ નકામો છે.

લખવાનું ઠીક ઠીક ચાલે છે. શરીર કાંઈ જોઈએ તેવું સારું રહેતું નથી. ગુરુમહારાજે શું ધાર્યું છે તે એ જાણે. તમે જોઈ તેવી પૂરીઓ ખાવાથી તબિયત સારી ન રહેતી હોય એવું ધારી આવતી કાલથી પાછા પહેલાંના સ્વયંપક્ત છપ્પનભોગ શરૂ કરવાનું રાખ્યું છે. વધારે મીણબત્તીની જરૂર નથી. એટલી પૂરી થતાંમાં તો હું ફાવે તે ભોગે ગ્રન્થ પૂરો કરી નાંખી નિવૃત્ત થવાનો વિચાર રાખું છું, પણ એ બધામાં તમારો સર્વનો શુદ્ધ સાંકલ્પિક સહકાર નહિ હોય તો મારું કાંઈ ચાલવાનું નથી.

પ્રસાદના પુસ્તકો સર્વ ભક્તોને કહ્યા પ્રમાણે મોકલી દીધાં હશે. અહીંના પાંચમાંથી ચાર આપવામાં જ ખલાસ થયાં છે, માટે બીજાં પાંચ કોઈ આવનાર હોય મોકલી દેવાં. બોડાણાનું આખ્યાન કોઈએ લખ્યું હોય તો ડાકોર તપાસ કરાવી મોકલી આપવું. ગોધરે વિશ્વનાથને લખી

ભકતવિજયમાં એ હોય તો એટલી ઓવી કોઈ પાસે નકલ કરાવી મને જલદી મોકલી દેવા લખવું અથવા અમદાવાદમાંથી મળે તો તમારે નકલ કરી મોકલવી.

ભાઈ વ્યાસને પુસ્તક મોકલાવ્યું ? દાસની પ્રકૃતિ સુધારા પર છે. ગુરુપૂર્ણિમા સુધીમાં અહીં આવી શકાય એવી થાય તો થાય.

ઠાકોર મદ્રુપસિંહ અને બીજા એક ભાઈ દર્શનાર્થે અહીં આવેલા. આજે જ ઊપડી ગયા છે. બીજા ભાઈએ તો અહીંથી પરિક્રમા ઉઠાવી છે. પુસ્તક ન હોવાથી એમને આપી શક્યો નથી. તમે મોકલાવ્યાં હશે. ચિ. જયન્તી વગેરે જે કોઈ સંભારે તે સર્વને ગુરુદેવદત્ત કહેશો.

એજ લિ. **પાંડુરંગ**

૧૭૩

નારેશ્વર, આ.શુ. ૨, મંગળ
(૭-૭-૩૨)

ભાઈ મોદી,

શરીરની આશા છોડી અવદ્રૂત લખવા બેઠો છે, અથવા અવધૂતી ભાષામાં કહું તો સાક્ષરતાની સાથે છેલ્લી લડાઈ લડી રહ્યો છે. પરિણામ પ્રભુને હાથ છે.

અષાઢના અંત સુધીમાં બીજો ભાગ પૂરો થશે. ત્રીજો દિવાળી સુધીમાં ફાવે તેમ કરીને લખી નાખી આરામ માટે કોઈ દૂર અજ્ઞાત જગ્યાએ નીકળી જવાનો વિચાર છે. પછી તો જેવી પ્રભુની ઈચ્છા !

ઠાકોરમાહાત્મ્યની બે ચોપડી મળી. એ વાંચીને તારણ કાઢી મોકલ્યું હોત તો વધારે અનુકૂળ પડત. એક જોઈ ગયો છું. સાવ નમાલી લાગી. હું જાણું છું તે ટૂંકમાં લખીશ તો એ ઘણું છે. મરાઠી ઓંવી મળે તો ભલે નહિ તો અન્ય ચોપડા મોકલવાની ભાંજગડમાં પડશો નહિ.

પૂર્ણિમાએ કોઈ આવનાર હોય તો પ્રથમ ભાગનો છેલ્લો અધ્યાય-અધ્યાય ૫૫- મોકલી આપશો. કોઈ આવનાર ન હોય તો એના છેલ્લા ૪૦ દોહરા લખી મોકલશો. બીજું ફુરસદે બે ઊભી લીટીમાં એકમાં અધ્યાય નં. ને બીજીમાં દોહરાની સંખ્યા. એમ લખી મોકલશો જેથી સમાહના નિત્ય દોહરાની સંખ્યા વગેરે આપી શકાય. દરેક અધ્યાયનો ટૂંકો સાર કાઢવાનું ભૂલતા નહિ. બધું એકઠું થયે મુશ્કેલ થશે. બિસ્કીટ વગેરે કાંઈ જોઈતું નથી. મોકલાવશો નહિ. અત્યારે તો ગ્રંથ ગ્રંથ ! ને ગ્રંથ ! બીજી વાત કરવાની કે વિચારવાની અવધૂતને ફુરસદ નથી. બેઠા બેઠા પરમાત્માનું ભજન કરો ને ગ્રંથ જલદી પૂરો થાય એવો સંકલ્પ કર્યા કરો.

સર્વને શુભ આશિષ

સ્ટેશન માસ્તર બીજો આવ્યો છે માટે એને સરનામે કંઈ મોકલવું નહિ.

- રંગ અવધૂત

૧૭૪

નારેશ્વર, બુધવાર
વિ.સં. ૧૯૮૮ (૨૦-૭-૩૨)

ભાઈ મોદી,

રંગહૃદયમ્ બુકપોસ્ટ અને ભાઈ રતનલાલ સાથેનાં મળ્યાં છે. દાસ નાવડીમાં ગુ.પૌ. પર આવ્યા છે. બે પાંચ દિવસ રહેવાના છે. જો કે એ ન રહે એવાં આંદોલનો હવામાં ઊડી રહ્યાં છે. તબિયત સુધારા પર છે. બતાવેલું એક ને કર્યું બીજું તેથી લંબાયું છે. પણ થોડા દિવસથી બતાવેલા પ્રમાણે અર્ધ ઉપચાર શરૂ છે. એટલે હવે પૂર્વવત્ સશક્ત થઈ જશે. પછી તો પ્રભુ જાણે.

ગુ.પૌ.નો Thrid-rate ઈતિહાસ ભાઈ... કહેશે જ તેના પરથી first-rate તમે કલ્પી શકશો.

ગી.ભા. પાછું મોકલાવ્યું છે. ઉત્તરાર્ધ જોઈતો હતો, પૂર્વાર્ધ નહિ. અવધૂતના ફોટા પણ કોક કોક માગે છે. હજુ તૈયાર નહિ હોય. તૈયાર થયે મોકલી આપવા.

અધ્યાય ૭૮ થી ૯૭ મોકલ્યા છે. બીજ લખાયે મોકલીશ ગી.ભા.નું આ પાછું મોકલાવેલું પુસ્તક ચુનીભાઈને જોઈએ છે એમ સાંભળ્યું છે. જોઈતું હોય તો gratis આપી દેશો.

પદ્માબહેનની તબિયત કેમ છે ? બાબુનો પત્ર આવ્યો તે જ દિવસે જ જમરાજને નોટિસ આપી દીધી છે પણ એનો અમલ કેટલો થયો કે થશે તે પ્રભુ જાણે. કંઈક સુધારો તો હશે જ. તમારાં બાની તબિયત તો સુધરેલી હોવી જ જોઈએ. નારેશ્વર આવ્યા વગર એ હરગીજ ન જાય. પછી તો જેવો તમારો સંકલ્પ.

અવધૂત તો જુગ જુગનો બીમાર છે એટલે એની તબિયતની વાત જ ન કરવી. બે દિવસ પર જ તાવ આવેલો પણ એના હાડપિંજરને ત્યાં લઈ જઈ યમરાય શું કરે ? એટલે તમારે કોઈ રીતે ચિન્તા કરવા જેવું નથી. 'જોઈ રંગ-મડું કાળ બ્હીએ રે' એ તમે ક્યાં નથી જાણતા ? આનંદ છે. સર્વેને શુભ આશિષ.

– રંગ અવધૂત

૧૭૫

નારેશ્વર, શુક્રવાર સ્હાંજ
(૧-૮-૩૨)

ગામ રણાપુર મધ્યે સોની હરગોવન કાનજી વગેરે ભક્તમંડળી જોગ.

જય ગુરુદેવદત્ત, બાદ લખવાનું કે ખૂબ આનંદ છે. તમારી તબિયત સુધારા પર હશે. તમને મંજીષ્ટાદિ કવાથ ન મળ્યો હોય તો નીચેના સરનામે ભાઈ મોદીને લખશો તો મારું પાર્સલ આવવાનું છે તેની સાથે મોકલી આપશે. કાગળ તુરત લખશો તો જ કામ બનશે, કેમકે પાર્સલ

આવ્યામાં છે.

શ્રી અમૃતલાલ નાથાભાઈ મોદી
ઠે. બાલમંદિર (મગનભાઈની હવેલી)
રાયપુર, અમદાવાદ.

મારું શરીર જોઈએ તેવું સારું નથી રહેતું, છતાં ગ્રંથ લખવાનું શરૂ કર્યું છે. કામ બરાબર ચાલશે તો ચોમાસું અહીં કરીશ, નહિ તો જેવી પ્રભુની ઈચ્છા. સંભારે તે સર્વેને જય ગુરુદેવદત્ત કહેશો. હાલ એ જ.

લિ. મહારાજની શુભ આશિષ
Rang Avadhuta

૧૭૬

નારેશ્વર, શ્રા, વ ૨ બુધવાર
(૧૮-૮-૩૨)

ભાઈ કમળાશંકર,

જય ગુરુદેવદત્ત ! બાદ તારો પત્ર આજે જ મળ્યો. વાંચી સંતોષ થયો. બે-ચાર વાર તારું સ્મરણ થયેલું પણ કોઈનાયે પત્રમાં તારું નામ સરખું ન મળે ને વગર પુછાવ્યે જાણવાની મારી વૃત્તિ ! એટલે મેંએ કોઈને પુછાવેલું નહિ, શિક્ષક તરીકે ગાડું તો ઠીક ચાલતું હશે ! ભાવિ સારું છે. ચિન્તા કરવી નહિ. ન મે ભક્તઃ પ્રણશ્યતિ-એ ભગવાનની પ્રતિજ્ઞાનું સ્મરણ રાખી ગુરુમહારાજનું સ્મરણ ચૂકવું નહિ. 'રઙ્ગ-હૃદયમ્' તો ઋષિએ આપ્યું જ હશે !

વરસાદ બેહદ છે. નર્મદામાં પાણી ખસતું જ નથી. ઝાડ વાવવાની ફુરસદ કોઈને મળી નથી. પણ જગ્યા કંઈક સાફ થઈ છે.

મારો તાવ ચાલુ જ છે. ચાર-પાંચ દિવસ ખૂબ જ આવેલો. લીલામૃતનું અક્ષરે લખાયું ન્હોતું. ચાર-પાંચ દિવસ પછી આજે જ થોડા દોહરા લખાયા છે. તાવનું કારણ અતિ શ્રમ જ છે. લખવાનું કામ ચાલે છે ને લોકની આવજા પણ શ્રાવણમાસને લીધે વધારે છે. એટલે આરામ જરાએ મળતો નથી. છતાં ફાવે તે ભોગે આ ચોમાસે ગ્રંથ પૂરો કરવાનો નિશ્ચય કરીને બેઠો છું. ગુરુમહારાજ જે કરે તે ખરું. મને તો જેમ મુશ્કેલી વધારે તેમ આનંદ વધારે જામે છે એટલે તાવ વગેરેનો વિચાર કદી કરતો જ નથી. દિવાળી સુધી મુકામ અહીં જ છે. પછી જેવું પ્રારબ્ધ. સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવદત્ત. એ જ.

- રંગ અવધૂતની શુ.આ.

૧૭૭

નારેશ્વર
જન્માષ્ટમી
મંગળવાર(૨૪-૮-૩૨)

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર મળ્યો. ખૂબ આનંદ છે. વચમાં ચાર-પાંચ દિવસ ખૂબ તાવ આવેલો, એટલે લીટીએ લખાઈ ન્હોતી. શ્રાવણમાસને લીધે લોકની આવજા પણ ધાર્યા કરતાં વધારે છે; એટલે લખવાનું ઠીકાઠીક જ ચાલે છે. પેટનો કાચબો પણ વધતો જાય છે ! છતાં ભાદ્રપદની આખરે ગ્રંથ પૂરો કરવાની આશા મેં હજી છેક જતી કરી નથી. કામ પૂરું થયા પછી ચૌદેક દિવસ અપવાસ કરી અલ્પ અનુષ્ઠાન કરી આરામ લેવા કયાંક ઊપડી જવા વિચાર છે. કયાંની ભૂમિ તપે છે તે પ્રભુ જાણે !

અધ્યાયસાર ભા.વ.પ. સુધીમાં આવી જાય તો સારું. મરાઠી ગુરુચરિત્રના છેલ્લા અધ્યાયની પણ જરૂર છે. તે પણ અ.આ. સાથે નકલ કરી મોકલી આપશો. વહેલા મોકલવાની જરૂર નથી. પોથી સરખેજમાં કયાંય ન મળે તો ટેકનીકલ ઈન્સ્ટીટયૂટવાળા મોતીલાલ કાનુગા પાસે જરૂર મળશે. ઋષિ એમને ઓળખે છે. પ્રત મેળવી આપવા જેટલી ફુરસદ તો એ મેળવશે જ.

ડોડીનો પ્રયોગ અન્નને અભાવે નથી કરવા માંડ્યો પણ આંખને ઠંડક મળે એ હેતુથી શરૂ કર્યો છે. હજી ચાલુ જ છે. તમારી પ્રાર્થના કંઈક મંદ પડી હોય એમ લાગે છે. કેમ કે લોકની આવજાની વાત બાજુએ મૂકીએ તોએ શરીર ધાર્યું કામ નથી આપતું.

ગ્રંથ બધો મારી રૂબરૂ વાંચી જવા તમને કયારે ફુરસદ મળશે ?

સંભારે તે સર્વને શુભ આશિષ.

– રંગ અવધૂત

૧૭૮

નારેશ્વર, ભા.શુ. ૨ ગુરુવાર
(૨-૯-૩૨)

ભાઈ મોદી,

આનંદ છે. તમને પત્ર લખ્યો ને બીજે જ દિવસે પંદરવીસ માણસ ભરીને દીવેરની નાવડી દર્શનાર્થે આવી. એ લોકો ગયા ને મીંઢોળની નાવડી આવી. એ મંડળી ગઈ ત્યાં દીવેરના જુવાનીઆઓની નાવ આવી. દીવેરની મંડળી તો વાસણકુસણ સુદ્ધાં લઈને આવેલી ! આવા લોકોને કાઢી કેમ મુકાય ? ને કાઢી મુકવા મારું અહીં છે પણ શું ? છતાં કેટલાક વિઘ્ન-સંતોષી લોકને આ વાત રુચતી નથી. પ્રભુએ ધાર્યું હોય તે ખરું, પણ લોકની આવજા દિનદિન વધતી જાય છે ખરી. અતિ શ્રમને લીધે ત્રણ ચાર દિવસથી તાવ પણ સખત આવે છે. તમને છેલ્લો પત્ર

લખ્યા પછી એક પણ લીટી લખી નથી. ભાદ્રપદમાં ગ્રંથ પૂરો ભાગ્યે જ થાય, કેમકે વધુ લોક આવવાની વકી છે અને શરીર સારું રહેતું નથી. જમણા હાથમાં દરદ પણ ઉપડ્યું છે એટલે પહેલાંના જેવી ઝડપથી લખાતું પણ નથી. છતાં આ બધી ગુરુમહારાજની કસોટી છે અને તમારા બધાના સંકલ્પબળથી હું એમાંથી પાર ઉતરીશ એવી મને પૂર્ણ શ્રદ્ધા છે.

રંગ-હૃદયમ્‌ની પાંચેક નકલ કોઈ આવનાર મળે તો મોકલી આપશો. એકબે જ રહી છે. બીજી આવી ગઈ છે. બે ત્રણ અવધૂતી આ. પણ. દાસની તબિયત સારી થઈ ગઈ છે ને એમની કોરટોની ટીચામણી પાછી-દીવાળી સુધી પૂર્ણ આરામ લેવાની અવધૂતની આજ્ઞા છતાં-શરૂ થઈ છે. જો કે ગુ.પૂ. પછી હજી અહીં આવવાની ફુરસદ નથી મળી.

ગ્રંથના બધા મળી ૧૨૦ અધ્યાય થઈ ગયા છે. બીજા ૩૦-૩૫ થવાનો સંભવ છે. કોઈ જનાર મળશે તો મોકલી આપીશ. નહિ તો બધું પૂરું થયે પાર્સલથી, સર્વને શુભ આશિષ. કાશીશંકરનો પંદરેક દિવસથી ધામો છે. લીલોડ રહે છે. સાંજે અહીં આવે છે.

- રંગ અવધૂત

૧૭૯

નારેશ્વર, ભા.વ. ૭, ગુરુવાર
(૨૪-૯-'૩૨)

ભાઈ મોદી,

આનંદ છે, તમારો પોસ્ટકાર્ડ, અ. આ. વગેરે મળ્યાં. અવધૂતના આરામ પર આજ સુધી નારેશ્વરમાં લોકોએ ધાડ કદી ન્હોતી પાડી. જન્માષ્ટમીથી ભા.શુ. ૧૦ સુધી ખૂબ જ તાવ આવ્યો ને પરિણામે લીટી પણ લખાઈ નહિ. દશમે તો શરીર બેહદ નરમ બની શીતળ થયું. છેવટે તાવને પ્રાર્થના કરી કે, હે તાવ ! તને પાછો કાઢું એ મારી સાધુતાને છાજે તેવું નથી, પણ ગુરુમહારાજના કામ માટે દેહને સ્વસ્થ રહેવાની જરૂર છે; માટે તારે આવવું હોય તો કામ પૂરું થયા પછી ભલે દસગણા જોરથી આવજે, પણ હાલ તો વદ્દાય લે એ જ ઠીક, એમ કહી વિઠ્ઠલની મદદથી સ્નાન કર્યું અને પ્રાણ ચડાવી લોકોને ભયંકર લાગતી શીતળતા દૂર કરી. બીજે દિવસથી તાવ બંધ તો થયો છે; પણ વચમાં લોકોને મોકલી કામ કેટલે આવ્યું તેની ખબર કઢાવે છે. ગ્રહણને દિવસે સહાંજે દીવેરના લોકની નાવડી આવી. સાથે દાસ પણ આવેલા. એમની તબિયત ના કહેવા છતાં કરજણ વગેરે ઠેકાણે રખડવાથી અને મોઢું બેદોર છૂટું મૂકવાથી ફરીથી કંઈક બગડેલી. હવે ઠીક હશે એમ માની લઉં છું. વદ ચોથને દિવસે દીવેરથી બૈરાં છોકરાંની બીજી નાવડી આવી, પણ બેત્રણ કલાક રહીને જ પાછી વળી; છતાં દહાડો બગડ્યો ! ડભોઈથી એક ભાઈ સમાગમાર્થે બેત્રણ દિવસથી આવ્યા છે. આઠેક દિન રહેવાનું કહે છે. અન્ય લોકની પણ આવજા રહે છે. કાશીશંકર શુક્લતીર્થના બે-પાંચને લઈ આસોમાં પાછા આવવાનું લખે છે ને તાવ ગયો છતાં શરીરમાં પૂરતી સ્ફુર્તિ નથી !! તેથી લખવાનું ક્યારે પૂરું થશે તે નક્કી કહી શકાય તેમ નથી. છતાં આખી રાત જાગીને પણ દશેરા સુધીમાં બધું પૂરું કરી બૌદ્ધ દિવસ અપવાસ ને

અનુષ્ઠાન કરી દિવાળી પછી તુરત જ દીવેરનો વાયદો પૂરો કરી કોઈ દૂર અજ્ઞાત સ્થળે આરામાર્થે જવા વિચાર છે. ડભોઈના એક ભાઈ મહારાષ્ટ્રમાં જઉં તો સાથે આવવા તત્પર છે, પણ હજી મેં કંઈ નક્કી કર્યું નથી. જવાનું માત્ર ચોક્કસ છે. એટલે દત્તજયંતી નારેશ્વર ૯૯ ટકા નહિ કરું. તમારે આવવું હોય ને રજા મળી શકે તેમ હોય તો દશેરા પછી આઠેક દિવસ આવી જાઓ. ગ્રંથસંબંધી અને અન્ય પણ કેટલીક વાતચીત કરવી છે. નહિ તો ગ્રંથ પૂરો થયે કાગળ તો હું લખીશ જ. મળવાનું દેવની ઈચ્છા હોય ત્યારે! બીજું રંગહૃદયમ્ છએ વેચાઈ ગઈ છે. હોત તો ગ્રહણ પર એકાદ જાત પણ ખરી. અ.આ. પણ બે-ત્રણ જ સિલક હશે. ઉપનિષદોની વાતોની પણ એક પ્રત એકે માગી છે. દસેક પંચપદી, દસપાંચ નામાવલિ, પાંચ નામસુધા ને નામસ્મરણ-બધું વિઠ્ઠલે મંગાવ્યું છે. પાર્સલ કે બુ.પો. હોય તે ભલે કોરલ આવે પણ કાગળ તો હંમેશાં લીલોડ જ મોકલવો. નારાયણને લખી દેશો કે દિવાળી પછી અહીં પત્ર ન લખે, એ જ બધાંને શુભ આશિષ. પેલા બાબુ બેરિસ્ટરનું કેમ છે ? પેલો નિરંજન મારા પર ખૂબ છંછેડાયો છે, પણ એનું પુરાણ રૂબરૂમાં.

– પાંડુરંગ

૧૮૦

નારેશ્વર બુધવાર સ્હાંજ
(૨૧-૧૦-૩૨)

ભાઈ મોદી,

ખૂબ આનંદ છે. તમારો પત્ર આજે જ મળ્યો. ગ્રંથ પૂરો થઈ ગયો છે. પૂર્ણાહૂતિ ગુરુદ્વાદશીએ કરવી છે. તાવે દેખો દીધો નથી, પણ અશક્તિ ખૂબ આવી ગઈ છે. ધનતેરસ સુધી અપવાસ ને અનુષ્ઠાન ચાલુ છે અને દ.જ. અહીં કરું એટલે પોષ મહિના સુધી આરામ છાપરે મૂકવાનો; છતાં તમારો સંકલ્પ હશે તેમ થશે, પણ શરીરને આરામ નહિ મળે તો એ એકદમ અટકી પડી બીજાને બોજારૂપ થઈ પડશે, માટે મહિનો બે મહિના કંઈ ગયા વગર છૂટકો નથી. પ્રભુ જવા દે ત્યારે ખરું !

તમારી સાથે મારે કેટલીક ખાસ વાત કરવી છે એટલે જાતે આગ્રહ કરીને કોઈને સાથે લાવશો નહિ. પ્રેમથી કોઈ આવે તો ભલે !

છોટાલાલ કે અન્ય કોઈ પણ બહારથી પત્ર લખે તેમને ઘટતો આશિષ ઉત્તર લખી દેવો. અવધૂતની સાથે જેણે પાંચ મિનિટ શુદ્ધ ભાવથી ગાળી છે તેને પરમાત્મા કદી વિસારનાર નથી, બાકી અવધૂત તો પથ્થર છે. છતાં તમારી સત્યનિષ્ઠા હશે તો એ પથ્થરમાં દેવત્વ પ્રગટી મહદ્‌ભયથી તમને તારશે, એમાં જરાય શંકા નથી. સંભારે તે સર્વેને જય ગુરુદેવદત્ત.

– પાંડુરંગના આશિષ

તા.ક. : વ્યાસને નકલો મોકલાવી કે નહિ તેની તપાસ કરાવેલી ?

– પાંડુરંગ

૧૮૧

દીવેર, શુક્રવાર,
(૧૨-૧૧-૩૨)

ભાઈ મોદી,

ખૂબ આનંદ છે. તાવ પૂર્વવત્ પાછો નોકરી પર રજૂ થઈ ગયો છે. શરીરમાં અશક્તિ વધતી જાય છે ને પેટનો કાચબો પણ મોટો થઈ ફૂદ્યા કરે છે છતાં ૩ પછી ગીતા પ્રવચન કરું છું. ભિક્ષા લીધા પછી એક વાગ્યા સુધી તદ્દન આરામ લઉં છું.

દ.જ. ની હકીકત જાણી. અહીં ઘી દોઢશેરનું મળશે. જો અહીંથી લેવાનું હોય તો અમાસ પહેલાં ખબર મળવી જોઈએ. બીજો સામાન મીયાંગામથી લાવવો હોય તો વાંધો નથી. સાફસૂફ અહીં થઈ જશે છતાં તમને બધાંને અનુકૂળ પડે તેમ કરવું. અહીંથી શેઠ આવ્યા પછી લાવવાનો હોય તો વાંધો નહિ. નહિ તો વેળાસર ખબર મળવી જોઈએ. ભજનની ટુકડીઓ બરાબર કેળવાવી જોઈએ, નહિ તો હસવા જેવું થાય. માટે રવિવારે કે ગુરુવારે બધાં ભેગાં મળી એની યોગ્ય તાલીમ લેવા ચૂકવું નહિ. છેવટે એ વિષે બધાંને પ્રેમ અને ઉત્સાહ તો હોવો જ જોઈએ. આરતી ને નારેશ્વરસ્તોત્ર આવડવું જ જોઈએ.

જગ્યાની સાફસૂફી અમાસ સુધીમાં થઈ જશે. પાંચમ સાતમ સુધીમાં દાસ સાથે હું નારેશ્વર જવાનો પ્રયત્ન કરીશ. બૈરામાંથી એકાદ બે શેઠ સાથે જ આવે, જેથી સાફસૂફીના કામમાં મદદ થાય. મારું શરીર તદ્દન નબળું થવા બેઠું છે એટલે નારેશ્વર વહેલો જઉં તો પણ અનુકૂળતા મળે તો તમે લોકો આવો ત્યાં સુધી મૌન જ સેવવા વિચાર છે. ને જયન્તી પછી તરત જ ઓંકારેશ્વર જવા વિચાર છે. હું નથી એમ માનીને જ બધું કરવાનું છે. ફોટો દત્તનો દાસને ત્યાં છે તે આપશે.

પાર્સલમાં મારે ખાસ આચાર્યના પ્રકીર્ણ ગ્રંથોની જરૂર હતી તે છે જ નહિ. અવધૂતના ફોટા પણ લોકોની ઉત્કંઠાની કસોટી જ લેતા દેખાય છે. પાંચ-દશ રૂ. હ. પણ હોત તો ઠીક રહેત. બીજું પાર્સલ પરવડે તો મોકલશો. નહિ તો જયંતીએ. બધાને શુભ આશિષ.

- પાંડુરંગ

મીંઢોળ ને સુરાસામળના વાયદા ચૂકવ્યા છે. બીજા એકબે આ તરફના બાકી છે. છતાં તબિયતની નાદુરસ્તીને લીધે અહીંથી નારેશ્વર જ જઈશ.

૧૮૨

દીવેર, કા.વ. ૧૪ શનિ
(૨૭-૧૧-૩૨)

ભાઈ મોદી,

તમને અમુક બાબતનો ચોક્કસ કાગળ અમાસ પહેલાં લખવા લખેલું પણ તમારાથી તે બન્યું નથી ને તેથી મારી મુશ્કેલી કેટલી વધી છે તેનો તમને ખ્યાલ પણ નહિ હોય. કંઈક કંઈક પ્રશ્નોનો જવાબ શો આપવો તે સૂઝતું નથી ને બધા પૂછે છે અવધૂતને. હશે. પણ હવે ત્યાંથી સામાન લાવવાની ભાંજગડમાં પડશો નહિ, તમારો પત્ર ન આવ્યો એટલે બધું અહીંજ તૈયાર કરી લેવાનું ઠેરવ્યું છે. આ શહેર-વસ્તી નથી કે બધું એક દહાડામાં તૈયાર થઈ જાય. એટલે તમને વેળાસર લખવાનું કહેલું.

ચોથની સ્હાંજે અહીંથી નારેશ્વર જવા ઉપડું છું. રંગહૃદયની ૧૦-૧૫ નકલ જરૂર લાવશો. ફોટા તમારા ઊંધી ગયા લાગે છે. તે ભલેને જાગતા હોય તોએ ભલે. પણ અહીંની મંડળીને અહીંનો ફોટો વધારે ગમે છે એટલે તેના તેજ સીન સાથે અથવા વધારે સારો સીન પડે તો બદલીને એકાદ ડઝન તે જ સાઈઝના ને દોઢેક ડઝન નહાની સાઈઝના પડાવી સાથે જરૂર લાવશો. પગ ઝાંખો પડશે. છે તે ઠીક કરાય તો ઠીક. એક ઘોળી લીટી પડી છે તે ભૂંસાઈ જાય. ફોટોની લોકોત્કંઠા વધતી જ જાય છે ને સાથે તમારી ઊંઘ પણ વધતી જાય છે.

મારું શરીર તદ્દન નબળું થઈ ગયું છે ને તાવ રોજ આવે છે. ત્રણ ચાર દિવસથી તો ઉધરસ પણ ઉપડી છે ને અવાજ બેસી ગયો છે છતાં ત્રણથી ગી.પ્ર. (ગીતાપ્રવચન) કરું છું. તમારી જયંતીની ભાંજગડ ન હોત તો અહીંથી જ ઉપડી જાત. હવે તો જયંતી પછી તરત જ નાસી છૂટવાનો વિચાર કરું છું. અનેક ગામનાં નિમંત્રણો તો છે જ પણ બધાના વાયદા ભવિષ્ય પર રાખી હાલ આરામ જ લેવો ઈષ્ટ છે. પત્ર લખો તો હવે નારેશ્વર.

- પાંડુરંગ.

૧૮૩

દીવેરનું ભાઠું
સોમવાર બપોર

પારસલ મળ્યું, નાથાભાઈને સોંપ્યું છે. નકશા એકંદરે ઘણા જ સારા છે. તેમાં ઊડતી હકીકત મેળવેલી હોવાથી ગુજરાતના ગામોનાં નામો અશુદ્ધ લખાયાં છે કેટલાંક. મેં ગયે વખતે ચોપાણની ઝાડીમાં જે સૂચવેલાં તે ઝાડીનાં આ નકશાઓમાં છે.

નકશા નં. ૧૧માં 'કાઠી રાજ્યને' બદલે 'કાંટી રાજ્ય' જોઈએ. કાઠીથી કાઠીલોકોનું એવો

બોધ થાય છે. કાંટીનું ભીલ રાજ્ય છે.

નકશો નં. ૧૩ કોરલથી ત્રણેક માઈલ ઉપર હોજ મૂકવાની જરૂર છે ત્યાં બે જેઠમાં જત્રા ભરાય છે ને દેવલાં નીકળે છે. એનું માહાત્મ્ય ઘણું છે.

યેટીદ્રાને બદલે ત્રોટીદ્રા, ટાશાડીને બદલે તરસાલી, તરસાલીથી થોડે દૂર બે એક માઈલને છેટે અરણ્યેશ્વર (સિદ્ધેશ્વર). અરણ્યેશ્વર માહાત્મ્ય તમારી પાસે હોય તો મોકલવું સુધારીને.

કાટપુરને બદલે કતપુર,

પહેલાના નકશા વગેરે નારેશ્વર પડ્યું છે એટલે એમાં સુધારો વગેરે નથી સૂચવતો. પ્રથમ પત્રમાં સૂચવેલું બસ છે. નીચે સાથેના પાનામાં વિશેષ વિવરણ નીચે છાપેલું છે. તેમ છાપવા જત્રા વગેરે ટૂંક લખી મોકલું છું.

શૂલપાણેશ્વર ચૈત્ર વ. ૩૦ ભાડભૂતેશ્વર બે ભાદ્રપદમાં અધિક ભાદ્રપદમાં જત્રા, કડોદ અધિક વૈશાખમાં શુકલતીર્થ કાર્તિ. શુ. ૧૫ હોજ અધિક જેષ્ઠમાં. રણાપુર ચૈત્ર શુ. ૧૫ દીવેર અધિક વૈશાખ. ગંગનાથ ગંગાસપ્તમી, અનસૂયામાં આસો સુ. ૭, ચાંદોદ કરનાળી ચૈત્ર ૧૫ ઘાટપક્કા. દ. તટ રામપુરા, માંગરોળ, કુંભેશ્વર, હનુમંતેશ્વર, વરખડ, નાવરા, ભાલોદ ॥ ઉ. તટ ભડોચ, સીનોર, ભંડારેશ્વર, વ્યાસ, ગંગનાથ, ચાંદોદ, કરનાલી, તિલકવાડા પાસે મણિનાગેશ્વર, ગરુડેશ્વર.

ગરુડેશ્વરથી ત્રણેક માઈલ દૂર એજ તટપર સૂર્યકુંડ, દીવેરને બદલે એણે દીવેલી લખ્યું છે તે સુધારાય તો ઠીક વેરુગામને બદલે વીરગુગ્રામ લખ્યું છે તે પણ સુધારવું જ જોઈએ ને વિશેષ વિવરણમાં સામને નારેશ્વર (કપર્દીશ્વર)

રામપુરામાં રણછોડજીની નીકળેલી મૂર્તિનું વિવેચન કર્યું હોય તો તેના ઉપર દશાવતારનાં ચિત્રો છે તે ખાસ લખવું જોઈએ. ગુજરાતના નકશામાં પ્રથમ પત્ર પ્રમાણે સુધારો થાય તો ઠીક ને સાયરને લીલોડની વચમાં નારેશ્વર (કપર્દીશ્વર) મૂકી શકાય તો જરૂર મૂકવું. નારેશ્વરની પહેલાંની સ્થિતિ ને અત્યારની સ્થિતિ તથા દિવસે દિવસે એનું વધતું જતું માહાત્મ્ય તમે લખી મોકલ્યું જ હશે. એટલે એને સ્થાન તો મળશે જ, છતાં એને ન આપવું હોય તો અતિ આગ્રહ કે દુરાગ્રહ તમારે ન કરવો.

નર્મદારહસ્યના ગ્રંથનું પ્રકરણ આથી બંધ કરવું. સરખેજના શ્રીના ફોટાની ખટપટ કરવાની જરૂર નથી. ચિત્રકારને એ ન ગમ્યો હોય તો સારો નીકળશે જ નહિ. અત્યાર સુધીના બધા ફોટાઓમાં સૌથી સારો જે લાગે તેની તદ્દન ન્હાની તે દિવસે નક્કી કરેલી સાઈઝ કાઢવાની છે તે બધા ભક્તોએ મળી નક્કી કરવું.

પંચપદીનું છાપકામ ચાલું થયું હશે. એના ક્રમમાં વગેરે ફેરફાર કરવાનો નથી. મારા

પત્રમાં લખ્યા પ્રમાણે જ બધું કરવું. માત્ર પ્રસ્તાવનામાં તમારે કંઈ સુધારો વધારો કરવો યોગ્ય જણાય તો તે કરવો. ધૂનોનો ક્રમ બધો એનો એજ. નવી ધૂનો પહેલાં લખ્યા પ્રમાણે બધી સાથે (નર્મદાગીતમ્‌ની ઉપર જૂની તેવી રીતે) દત્તભજનમ્‌ ને આરતીની વચમાં, આરતીનો ક્રમ પણ છે એજ.

જો જૂની પ.પ.નો ઉપયોગ કરવો જ હોય તો આપણા ફેરફારો બધા બસો અઢીસો પ્રતમા નોખા છપાવી નવી પંચપદી પ્રમાણે ક્રમાદિની સૂચના લખી જૂનામાં ચોંટાડવી જોઈએ. તેને બબ્બે પૈસે આપીશું પણ એ લેનાર નહિ જેવા નીકળશે. એટલે એ મફત વહેંચી ખૂંટાડીશું ને તે નિયમિત પંચપદી કરનાર બધા નવી વેચાતી લેશે. એમાં એક પણ પ્રત gratis આપવાની નથી જેથી એનો દુરુપયોગ ન થાય.

પંચપદીની વાર માગણી કરવા છતાં પ્રતો ન મળી એટલે જ નવી છાપવાની કલ્પના લોકના આગ્રહથી ઊભી થઈ. લોકની એ તૃષ્ણા હવે જૂનીથી છીપવાની નથી. માટે વારંવાર એ વિષે પૂછાવવાનું મૂકી દઈ એકદમ કામ શરૂ કરો. દિવસ ગયા એ બધા સોનાના ગયા છે. મારો પત્ર આવતાં જ એ છપાવવા આપી દીધી હોત તો અત્યાર સુધીમાં તૈયાર થઈ જાત. પત્રમાં શંકાને સ્થાન જ ન હતું છતાં તમે તડાકીદાસોની સાથે ચર્ચામાં પડી છપામણીનું કામ લંબાણ પર નાંખ્યું એ ઠીક નથી થયું. મારે લોકને એની તાલીમ આપવી છે. મીંઢોળના લોક એ ઘણી સારી રીતે તાલબદ્ધ કરે છે. નવી આવી ગઈ હોત તો કેટલાય લોક એ કરતા થઈ ગયા હોત. બીજો પત્ર મળતાંની સાથે છાપવા માંડી હોત તોએ અત્યાર સુધીમાં તૈયાર થઈ જાત, પણ હજીએ તમારે પૂછાવવાનું જ રહ્યું છે. તમે જાણો છે કે મને એકની એક બાબત પર ફરી ફરી લખવું પડે તો મરણ સમાન લાગે છે છતાં ફરી ફરી દરેક કાગળમાં એજ વાત કેમ છેડાય છે તે પ્રભુ જાણે. ખરું જોતાં તો મારે લીટી પણ લખવી ન પડે ને બધું નિયમબદ્ધ થયા કરે એ જ સ્પૃહણીય છે છતાં તમારા લોકોની ચૂંથણાં ચૂંથવાની ટેવ જ જતી નથી એ બિલકુલ સારું નથી. અમાસ સુધી મુકામ અહીં છે તેમાં આ દશેક દિવસ તો નકામા કાગળો લખવામાં જ ગયા !

તમે એકાદ દિવસ જ આવવાના હો તો નકામી દોડાદોડ કરી આવવાની જરૂર નથી. અહીંના અવધૂત મુકામનું દશ્ય અપૂર્વ તો છે જ પણ એમાં જરાયે લાભ ન લેવાય તો માત્ર આવવાની ખાતર જ આવવાની જરૂર નથી. ફોટાનું નક્કી જ થાય તો ભલે આવજો.

મારું પેટ ત્રણ ચાર દિવસથી વધતું હોય એમ લાગે છે ને રખડીને હું કંટાળ્યો છું એટલે મગનભાઈને ત્યાં જનોઈ પર આવીશ નહિ એવું લખી નાખ્યું છે છતાં એ નહિ જ માને તો જવું પડશે. બાકી અધિક પૂરો થતાં જ નારેશ્વર જઈ થોડો મળે તો આરામ લઈશ.

લીલામૃતના ત્રણ ભાગ જ કરીશું- સાઈઝ મોટી નક્કી કરી છે તે. ટાઈપ તમે મોકલેલો

ઠીક છે. ભાગ છૂટા હોય તો એ લેનારને ઠીક પડશે. આખો 'વોલ્યુમ' લેનાર ગામડામાં ભાગ્યે જ કોઈ નીકળે. શરૂ ક્યારે કરવું તે તમારી સાથે રૂબરૂમાં નક્કી કરીશું. મારે રહેવું જ પડે તો નડીઆદ રહીશ. અમદાવાદ આવવાની મારી વૃત્તિ નથી, છતાં અમદાવાદ આવવું જ પડે તેમ હોય તો મુકામ સાબરમતી કિનારે રાખીશ.

....ની તબિયતના સંબંધમાં હું શું લખું ? બચુની તબિયત પણ એ લોકોએ હાથે ચૂંથી નાખેલી, છતાં પ્રભુએ વ્હાર કરી ને એ કથળેલું ગાડું ઠેકાણે પડ્યું. ગયા ચોમાસામાં જ એમને ઉપાય બતાવેલો. ત્યારથી અત્યાર સુધી એ કર્યો કર્યો હોત તો નખમાંએ રોગ ન રહેત. પણ શ્રદ્ધા ન હોય તો હું ક્યાંથી આપું ? એક પત્રમાં પ્રારબ્ધનો ખુલાસો મેં એમના સંબંધમાં જ મોઘમ કરેલો. મને લાગે છે એમની બાબતમાં તમે કોઈ અનુભવીની સલાહ લો તે ઠીક. હું વૈદ્ય કે દાક્તર નથી. મારો ભરોસો એક ગુરુમહારાજ પર. એમને એમાં સો ટકા વિશ્વાસ ને શ્રદ્ધા ન હોય તો મારું પામરનું કાંઈએ ચાલે નહિ. હું નાહક વચમાં પડું (ને પડું તોએ એ મારું કહ્યું કરનાર નથી) ને ન કરે નારાયણ પણ કંઈ ન બનવાનું બને તો તમને નાહક લોકાપવાદ ચોટે. બચુના જન્મ પહેલાં પણ એમનું શરીર આવી રહેલું તે તમને યાદ હોય તો.... એ મને પત્ર લખેલો. ત્યારે અતિ પ્રબળ સંકલ્પ ત્યાં ફેંકવો પડેલો. આજે એ સ્થિતિ નથી. આજે તો અવધૂતના સંકલ્પ સાથે એમની શ્રદ્ધાત્મક પૂર્ણ સહાનુભૂતિ હોય તો જ કદાચ ગાડું ઠેકાણે પડે. આ તમને નિરાશ કે નાહિંમત કરવા નથી લખતો, પણ તમારો ને મારો મીઠો સંબંધ અજ્ઞાનીઓની મધ્યસ્થીથી ખાટો ન થવા પામે તેટલા પૂરતું જ લખું છું. એ જલદી સાજાં થાય એવો મારો પુણ્ય સંકલ્પ ને હાર્દિક આશીર્વાદ તો છે જ, પણ ઉપાય તમે કોઈ અનુભવી વૈદ્ય કે દાક્તરને પૂછીને ચાલુ કરશો. પણ એમના જીવન પર કોઈપણ જાતની ટીકા ન કરતાં એટલું તો સૂચવું જ કે શારીરિક ને માનસિક સંયમ એજ એમની કે કોઈની તબિયત સુધારવાનો સારામાં સારો ઉપાય છે.

ઘણુંખરું અમાવાસ્યાની સ્હાંજે અહીંથી મુકામ ઉઠાવીશ ને ભરૂચ જવાનું નહિ થાય તો વૈ.શુ. પડવાની રાતે નારેશ્વર જઈશ.

તોલાશંકર તમને મળશે જ. તે અહીંની બધી વાતચીત કરશે. ચિ. જયંતીની પરીક્ષા થઈ ગઈ હશે. સંભારે તે સર્વેને જય ગુરુદેવદત્ત.

– **પાંડુરંગ**ના શુભાશિષ

૧૮૪

નારેશ્વર, (૧૧-૩-૩૩)

ભાઈ કમળાશંકર,

આજે સ્હવારે જ નારેશ્વરમાં પગ મૂક્યો ને તારો પત્ર મળ્યો. શિવરાત્રિ ભરૂચ કરી. ત્યાર

પછી દીવેર, મીંઢોળ, રણાપુર, કોઠીયાની મુલાકાત લઈ અહીં આવ્યો. શરીર પ્રકૃતિમાં ત્યાંના કરતાં ખાસ ફેર નથી. માત્ર હલકો ખોરાક લેવા માંડ્યો છે ને તે પચે છે એટલું શુભ ચિહ્ન છે. છતાં પૂર્વવત્ શરીર થતાં દસેક માસ નીકળી જશે. બાકી પરમાનંદ છે. અને કોઈ જાતની ચિંતા કરવા જેવું નથી.

ભજનમાં પ્રમાદ કરવો નહિ, એટલે બધું ઠીક જ થશે. હાલ એજ. સ્મરણ કરે તે સર્વને જય ગુરુદેવદત્તપૂર્વક શુભ આશિષ.

– રંગ અવધૂત

૧૮૫

નારેશ્વર ફા.વ. ૪,
બુધવાર સ્હાંજ (૧૫-૩-૩૩)

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્રનો જવાબ વિઠ્ઠલે આપેલો તે મળ્યો હશે. અહીં ખૂબ આનંદ છે. નારેશ્વર આવ્યે આઠ દિવસ થઈ ગયા. આ વખતના જેટલી ટીચામણ ભાગ્યે જ કોઈવાર થઈ હશે ને હજીયે પ્રભુ બેસવા દે ત્યારે ખરું ! બીજા લોકોની માગણીનો જવાબ ના આપું તોએ મગનભાઈ વગેરે મને સાથે લઈ એકવાર- બને તેટલી વહેલી તકે- ગુંજ જવા ધારે છે, ત્યાં સાથે ગયા વગર છૂટકો નથી. એમનો વિચાર તો ફા.વ. ૧૨ પર પૂ. ગાંડા મહારાજશ્રીની પુણ્યતિથિએ જ જવાનો હતો, પણ મારી નાદુરસ્ત તબિયતને બહાને મેં જેઠ મહિનાનો વાયદો કર્યો છે. જો જેઠ મહિને જવાનું થાય જ તો છેવટે મારું ચોમાસું એ તરફ જ થાય. હું માની લઉં છું કે આવી તબિયતમાં ગુરુમહારાજ મને ત્યાં નહિ જ મોકલે. જો કે એમની આજ્ઞા મારે શિરસાવંદ્ય છે.

પેટ ત્યાં કરતાં ખૂબ ઢીલું થયું છે ને આસન લગભગ બધાંએ સહેલાઈથી લાગી શકે છે. (રખડવામાં લગભગ મહિનો અનિયમિતતાને લીધે કાંઈ જ ન્હોતું કર્યું, નહિ તો અત્યાર સુધીમાં અડધું દરદ નાઠું હોત) ખાવામાં એકાદ બે પુરી ને નહિ જેવી દાળ સાથે ભાત રાખ્યું છે. બપોરે છાસ-ભેંસના દૂધની-લઉં છું ને પાણી પણ જરૂર પડ્યે પીઉં છું. સ્હાંજે પાશેરેક દૂધ. નવા જવ મંગાવ્યા છે ને આવશે એટલે જવની થૂલી ખાવા વિચાર છે. દીવેરનો એક બ્રાહ્મણબાળક સાથે રહે છે એટલે રાંધવા-કરવાની ઉપાધિ નથી ને તમને આપેલા વાયદા સુધીમાં પેટ જરૂર સારું થઈ જશે, એટલે કોઈ જાતની ચિંતા કરશો કે કોઈને કરવા દેશો નહિ.

જો રજાઓમાં તમે ચોક્કસ આવવાના હો- મારી તબિયતને બહાને માત્ર કોઈને આવવાનું પ્રોત્સાહન ન જ આપવું, કેમકે એ બાબતમાં હું દેહને પ્રારબ્ધસેવા પર જ છોડવા માગું છું - તો તો ઈનામદારની પોથી જાળવીને સાથે લાવજો, નહિ તો રેલવે-પારસલથી કોરલ મોકલી આપશો.

વાળા ફોટા અહીંના લોકને ન ગમ્યા ને મને પણ લાગે છે કે તે દહાડે મને બીજી

વખતના કાચનો જે ફોટો બતાવ્યો તેવો એ નથી. કેટલેક ઠેકાણે ડાઘા પડી ગયા ને ચહેરો કંઈક મોટો થોથર આવેલા જેવો જણાય છે એમ લોકનું કહેવું છે. ન્હાના તો બધાએ ઠીક છે. દીવેરના ફોટાના પૈસા તો મળી ગયા હશે. ફોટા લોકને ગમ્યા હોત તો વાળવાળા કેટલાક એનલાર્જ પણ કરાવવાની ઈચ્છા રાખતા હતા; પણ હવે એમનું એ ફોડી લેશે.

તમારી તબિયતની બાબતમાં મેં તમને અનેકવાર લખ્યું છે ને મોઢે કહ્યું છે એથી બીજું શું લખું ? મને તો લાગે છે કે ધાતુવિકાર દવાઓથી મટવાને બદલે ઊલટો કાળે કરી વધે છે. સંયમ એ એક જ એના પર રામબાણ ઈલાજ છે, છતાં રૂબરૂમાં એના પર આપણે છેલ્લી ચર્ચા કરી લઈશું. તમને યોગ્ય લાગે તો કોઈ દાક્તરની સલાહ ભલે લો.

બાળકૃષ્ણની બાબત પણ તેવી જ છે. કોઈ સારો ભાગીદાર મળે તો એને ધંધામાં જરૂર જોડો ને જેનો એને અનુભવ હોય તે જ વેપાર ઠીક. સ્થાન અમદાવાદ સારું, પણ ધંધામાં જોડાએલો જોવાની ખાતર ફાવે તેને ભાગીયા તરીકે ના ગોઠવી દેવો.

સંભારે તે સર્વેને શુભ આશિષ સાથે જય ગુરુદેવદત્ત.

ચિ. જયંતીની પરીક્ષાનું કેમ ? હાલ એજ.

લિ. રંગ અવધૂત

તા.ક. : જાંબુડાં મળવા લાગે એટલે એજ એકલાં ખાઈ થોડા દિવસ રહેવા વિચાર છે.

૧૮૬

નારેશ્વર, શુક્રવાર બપોર
(૧૮-૪-૩૩ ના રોજ મળેલો)

ભાઈ મોદી,

તમારો અને એક ઋષિનો બંને પત્ર મળ્યા છે. તમે પરબિડીયામાં ટીકીટ મૂકવાનું લખો છો પણ એમાં તો એકેય ટીકીટ ન મળી ! બાકી મૂળ આનંદ છે. શરીર ધીમે ધીમે હાથમાં આવતું જાય છે. જોઈતો આરામ માણસની આવજાને લીધે મળતો નથી અને કોકવાર તો આસન કરવા જેટલુંય એકાંત નથી મળી શકતું એટલે ધારી પ્રગતિ નથી થઈ શકતી, છતાં હવે ગાડી પાટા પર આવી ગઈ છે ને ફીકર કરવા જેવું નથી.

ભાઈ વ્યાસ વિષે શું લખ્યું તે હું સમજી શક્યો નથી. એમને શું અને કઈ મર્યાદામાં રહી લખવું તે નથી જાણતો. તેથી યોગ્ય લાગે તો મારા વતી તમે જ લખી નાખશો. સાથે એક ન્હાનો પત્ર તો લખી મોકલ્યો છે, ઠીક જણાય તો એક નકલ કરી લખી મોકલશો. એમાં સંસ્કૃત લિપિનો બાધ આવે તો ગુજરાતી લિપિમાં લખવું. લાંબું જોઈતું હોય તો આપણા શ્લોક સાથેલા સર્વ પત્રો લખી મોકલવા. પણ મને લાગે છે કે એ બધું રહેવા દઈએ. જેલમાં ગયા પછીનું આપણું વાતાવરણ જ ટૂંકમાં લખી મોકલવું ઠીક.

નારેશ્વરના આપણા ઈતિહાસમાં લોકના indifference કે દુર્લક્ષની પ્રથમ અવસ્થા

પૂરી થઈ છે ને પ્રત્યક્ષ વિરોધની બીજી અવસ્થા શરૂ થઈ છે. એથી ગભરાઈ ન જતાં તમે લોકો ધીરજથી એ વટાવી જશો એટલે એનાથી વિકટ ત્રીજી વિજયાવસ્થા પ્રાપ્ત થશે ને એમાં જો અચલ રહેશો તો અંતિમ શાંતિ કે જયજયકારની અવસ્થા આવી મળશે.

એક તરફ...ની પેલી અસંતુષ્ટ છાટકા ભજનમંડળીએ પૂરતું વેર લેવાની ને બને તો અવધૂતને સ્વધામ પહોંચાડવાની પ્રતિજ્ઞા કરવાની વાત મળી છે. એમાંના કેટલાંક સ્ત્રી-પુરુષોએ નારેશ્વરના સ્થાનનો બહિષ્કાર તો પ્રથમ પગથિયા તરીકે કરી જ દીધો છે- ને બીજી તરફ...ને...ના લોકો અવધૂત પર તૂટી પડ્યા છે ને ના કહેવા છતાં ખસતા નથી. એટલે રંગ શો જામશે તે પ્રભુ જાણે. સમડી પ્રકરણ ચાલે જ છે, છતાં આ બધું સાંભળી તમારે ચમકવાનું નથી. સંતોના જીવનમાં લોકસતામણીનો શાંત સામનો એ પણ એક સાધનક્રમ જ છે. એ વિરોધ કે સતામણી કેટલી હદે પહોંચે છે ને પહોંચી શકે તે તમે જાણો જ છો. પણ કંઈ ન બનવાનું બને તો તમે એકદમ દિઙ્મૂઢ ન બની જાઓ માટે જ આટલું લખ્યું છે. વધુ રૂબરૂમાં. અવધૂત તો સાવ નિર્ભય અને આનંદમય છે, એ લખવાની જરૂર નથી જોતો.

ઋષિને મારા વતી દિલાસો આપશો ને કહેશો કે સ્મશાનવૈરાગ્ય બાજુએ મૂકી દ્વિતીય લગ્ન કરે.

આજથી એકલો જ છું. બેત્રણ દિવસથી જવની થૂલી ખાવા માંડી છે. પેલો બ્રાહ્મણબાળક દિવેર ગયો છે.

તમે આવો ત્યારે પોથી ને કર્મવાળું પેલું ગુજરાતી પુસ્તક જે ચુનીલાલને ત્યાં મૂક્યું છે તે લાવવાનું ભૂલતા નહિ. (પછી નીચેનો વ્યાસદેવનો પત્ર શરૂ થાય છે.)

૧૮૧૭

નારેશ્વર, નર્મદાતટાક

પ્યારે વ્યાસદેવ,

તમે તો જેલમાં બિરાજો છો, ને અવધૂત રખડે છે. આસીનો દૂરં વ્રજતિ-બેઠો બેઠો દૂર ઘૂમે છે ને શયાનો યાતિ સર્વતઃ-સૂતો સૂતો જગતની સહેલ કરે છે ! તમારા મહેલમાં કોકવાર આવે છે કે ? આવતો તો જરૂર હશે પણ તમે એને ભાગ્યે જ પિછાનતા હશો. કોકવાર દારોગાને વેષે તો કોકવાર જેલરને વેષે, કવચિત્ કૂતરાને રૂપે તો કવચિત્ કાગડાને રૂપે, બધે એજ ભમે છે. એના વિશ્વરૂપમાં જેલ, મ્હેલ, કેદીભેદી બધા સરખા છે.

લખવા જાઉં છું તો કલમ નથી ચાલતી, મનમાં વિચાર જ નથી ઉદ્ભવતો. એટલે હાલ તો મૂગા સ્મરણમાં જ આનંદ માનશો. 'અવધૂતી આનંદ' તો તમે જોએલો જ. 'રંગહૃદયમ્' તમને મોકલાવ્યું છે. એ દ્વારા જોઈતી વાતો કરી લેજો. ચોમાસું દક્ષિણમાં થવાનો સંભવ છે. તેમ થશે અને ને જોગવાઈ મળશે તો રૂબરૂમાં મુલાકાતે આવી જઈશ.

શરીર તો સારું હશે. મળેલા એકાંતનો યોગ્ય ઉપયોગ તો તમે કરો છો જ એ હું જાણું

છું. જેલમાંથી નીકળશો ત્યારે દુનિયાને મારે ને તમારે માટે કંઈક લેતા આવશો. એ વિષે પણ મને શંકા નથી. છતાં બે બોલ લખી નાખું છું કે:

ભાષણં ભષણં વિદ્ધિ ચિત્તસ્વાસ્થ્યપ્રહારકમ્ ।
સભા ભાસો વૃથા લોકે તસ્માજ્જાગૃહિ જાગૃહિ ॥

[1]કં ધ્યાયેત્ કં વદેત્ સાધો મનઃ કે હ્યેવ વેશયત્ ।
અન્યા વાચો વિમુઞ્ચેત કં સર્વથા વિભાવયેત્ ।

- રંગ અવધૂત

તા.ક. : ત્યાંથી પત્ર લંખવાની છૂટ હોય તો તમારો નિત્યક્રમ વગેરે લખી મોકલશો.

- રંગ અવધૂત

મગનભાઈનો કાગળ છે. જેઠમાં જવાનો ઇરાદો કરે છે. મેં બને તો દત્તજયંતી પછી રાખવા કહ્યું છે. થાય તે ખરું. કપિલેશ્વરસ્તોત્ર જોઈએ તો વ્યાસને મોકલશો.

- રંગ અવધૂત

તા.ક. : સમડીપ્રકરણ વિષે તમારે કંઈ જ કરવાનું નથી. બધું થઈ જશે. તમે બધા નિશ્ચિંત પ્રભુનું ભજન કરો. એજ...

૧૮૮

નર્મદાનું ભાઠું, શનિવાર સ્હાંજ
(૫-૫-૩૩)

ભાઈ મોદ્દી,

આનંદ છે. તમારો પત્ર હમણાં જ મળે છે. વાડીલાલ વગેરેની સગવડતા માટે મુકામ નારેશ્વર હોય તો જ ઠીક. એટલે હું અમાવાસ્યા સુધીમાં નારેશ્વર જઈશ. મોડામાં મોડો ૧૩ ની સ્હવારે જઈશ. ત્યાર પહેલાં આવો તો દીવેર થઈ અહીં આવશો કે આપણે સાથે સાથે નારેશ્વર જઈશું.

તબિયત ત્યાંના કરતાં રૂપિયે આઠ આની સુધરી છે. અહીં સગવડતાની ખાતર થૂલી બાજુએ મૂકી ઘઉંની પૂરી ખાવાનું રાખ્યું છે પણ એ અનુકૂળ નથી. જાંબુ થાય કે ખોરાક બંધ કરી એકલાં જાંબુ ખાવાનો વિચાર છે, જે અહીં કે નારેશ્વર જોઈતાં મળી શકશે.

અહીં આવનારે સુવર્ણના અલંકારાદિ ઘેર મૂકીને આવવું. બીજું ચ્હા વગેરેનું વ્યસન હોય તો સાથે સામગ્રી લેતા આવવું. બાકી બધું લીલોડ મળી રહે. શાકપાન પણ વખતે ન મળે. દીવેર જાઓ તો પ્રથમ ત્યાં પત્ર લખવો....

તા.ક. : પોથી ભૂલાય નહિ. સર્વને શુભ આશિષ.

-રંગ અવધૂત

૧૮૯

નારેશ્વર
બુધવાર બપોર
મે ૧૯૩૩

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર લઈને હમણાં જ મૂળીબહેન ને હરિબા આવ્યાં. જવાબ તો મેં પ્રથમથી જ લખીને દાસ સાથે સોમવારે મૂળીબહેનને વાંચવા માટે કહાણે મોકલાવેલો, તે તમારા પત્ર સાથે- જે રણાપુરથી ચુનીલાલ કહાણે લઈ આવ્યો-સાથે બીડું છું. ઋષિને એ વંચાવવો.

ઋષિ વગેરેને મારા વતી ઘટતો દીલાસો આપશો. નર્મદાબહેનનું આયુષ ગયે વરસે જ પૂરું થયેલું. એ આટલા મહિના કેમ ને કેવી રીતે વધ્યું તે હું નહિ લખું, પણ દેવની દયાને બધાએ દાકતરનું miracle માન્યું.... હશે. પ્રભુને ગમ્યું તે ખરું. એમાં માણસનું ડહાપણ કે દોઢડહાપણ કામમાં આવતું નથી. ઋષિને દ્વિભાર્યાયોગ છે જ. નર્મદાબહેનના જવાથી ઋષિ સાગરની માયામાંથી થોડેઘણે અંશે મુકત થશે ને નહિ થાય તો એમને પરાણે મુકત કરવા માટે પ્રભુ એમના પર બીજો પ્રસંગ આણશે, છતાં એ સંબંધમાં હું મૌન સેવીશ. વર્તમાન દુઃખ એ ભાવિ સુખનું બીજ છે એટલું મારા વતી ઋષિને કહી દેશો. બીજું બધું તો તમારે માટે જ લખ્યું છે.

મારું દક્ષિણમાં જવાનું ભરૂચના લોકની ઈચ્છા ને અનુકૂળતા પર રાખ્યું છે. હું એ સંબંધમાં - તબિયત સારી થઈ છે એટલો પણ- પોતે થઈને પત્ર લખવાનો નથી. જવાનું થશે તો પણ તમે આવી ગયા પછી થશે. તમારી જમીન જોવા તમારી સાથે સાથે જ પાછા ફરવાનું રાખીશું.

તબિયત સુધરે છે, પણ કીડીને વેગે. સોમવારથી સ્હાંજે ભજનમાં બેસું છું. સ્હવાર તો સ્નાનાદિમાં જ જાય છે. બપોરે આરામ લઉં છું. પેલો દીવેરવાળો છોકરો છે એટલે અનુકૂળતા છે.

તમને એક સૂચના કરું ? તમને જે સ્વપ્નાં આવે તે તરત જ લખી કાઢશો ? એમાં કાંઈ પણ પડતું ન મૂકવું કે કાંઈ પણ કપોળકલ્પિત ન લખવું. બને તેટલી પ્રમાણિકતાથી યાદ રહે તેમ લખી કાઢવું ને તેનો અભ્યાસ કરવો. એથી વખતે ઘણો લાભ થશે. હાલ એજ. સંભારે તે સહુને શુભ આશિષ.

- રંગ અવધૂત

તા.ક. : આ બીડતાં જ કમળાશંકર ને ચુનીભાઈનો પત્ર મળે છે. બધા ઋષિને

---

૧. બ્રહ્મ

આશ્વાસનનું લખે છે. તમે બધા ત્યાં છો એટલે એમના દુ:ખમાં ભાગ પડાવશો, છતાં મારા વતી યોગ્ય આશ્વાસન આપશો.

૧૯૦

નારેશ્વર, બુધવાર સ્હવાર
(૨૧-૬-૧૯૩૩)

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર કાલે સ્હાંજે જ મળ્યો. તમે આ શનિવારને બદલે આવતે શનિવારે તેડવા આવો તો ઠીક. બીજું કે કોઈ પણ સ્થળની કોઈ પણ વ્યક્તિને પૂર્ણિમા નિમિત્તે નિમંત્રણ કરવું એ એમના પર મારી દૃષ્ટિએ નકામું એક જાતનું નૈતિક દબાણ લાવવા જેવું છે ને જે વસ્તુ એમને ન કરવી હોય તો પરાણે કરાવવા જેવું છે. માટે તેમ હરગીજ ન કરવું. જેને એ વસ્તુનું મહત્ત્વ લાગે તે ભલે સ્વયંસ્ફૂર્તિથી આવે. તટસ્થ વૃત્તિવાળા જીવન્મુક્તોનું તો એવા પ્રસંગે દર્શન પણ ન થાય એવું જ ઈચ્છવા જેવું છે. માત્ર જે પૂછે તેને મારું ચોમાસાનું સ્થાન અને આવવાનો દિવસ માત્ર કહેવાં. ગુરુવાર સ્હાંજ સુધીમાં ત્યાં જે કોઈ આવે તે જોઈ પછી કાર્યક્રમ નક્કી કરવો. તમારા એકલાનો સત્યસંકલ્પ ને સાચી નિષ્ઠા હશે તો બધું સર્વોત્તમ જ થશે. ભજન પણ મહાત્મા કોટિમાં અપ્રવિષ્ટ લોક જ સારું દીપાવશે. બધું થઈ રહેશે. તમારે એની લેશ પણ ચિંતા કે કલેશ કરવો નહિ. ગુરુમહારાજ સમર્થ છે. તમારા પત્ર ઉપરથી અમુક વ્યક્તિઓને હું... રહું ને... કરતાં ત્યાંનું ચા. માસ ચઢીયાતું થાય એ રુચતું નથી એમ લાગે છે પણ Care not. god is great. His plans are unfathomable. (ચિંતા નહીં, પરમાત્મા મહાન છે. એની યોજના અથાગ છે.)

અહીંની મંડળીને હું ત્યાં આવનાર છું એ વિદિત છે. એજ સર્વને શુ.આ.

- રંગ અવધૂત

૧૯૧

નારેશ્વર, ગુરુવાર સ્હાંજ
(૯-૯-૩૩)

ભાઈ મોદી,

ખૂબ આનંદ છે, તમારો પત્ર કાલે જ મળ્યો. જે છે તે ઠીક છે. જીવન ક્ષણભંગુર છે. બીજાની મૂર્ખતાનો વિચાર કરી તેમાં કટુતા કાં ભેળવવી ?

અશ્રદ્ધયા હુતં દત્તં તપ સ્તપ્તં કૃતં ચ યત્ ।

★ મીરેકલ = ચમત્કાર

અસદિત્યુચ્યતે પાર્થ ન ચ તત્પ્રેત્ય નો ઈહ ॥

એ સત્ય નથી શું ?

ભાથામાંથી બાણ નીકળી ચૂક્યું છે, પણ હજી ધનુષ્ય સાથે જોડાયું નથી, એ એક સ્થિતિ છે. ભાથામાંથી બાણ નીકળી ચૂક્યું છે અને ધનુષ્ય સાથે જોડાઈ દોરી આકર્ણ ખેંચાઈ છે એ બીજી સ્થિતિ છે. બાણ ભાથામાંથી નીકળી ધનુષ્ય સાથે જોડાઈ છૂટી ચૂક્યું છે, એ ત્રીજી સ્થિતિ છે. આને જ કોઈ નિવાર્ય દુર્નિવાર્ય ને અનિવાર્ય પ્રારબ્ધ કહે છે. નિવાર્ય સ્વપ્રયત્ને વારી શકાય, દુર્નિવાર્ય પ્રભુનો લાડીલો કોઈ વિરલ સંત મહાત્મા વારે, પણ અનિવાર્ય તો ભોગવ્યે જ છૂટકો. માટીમાંથી મૈડ ને મૈડમાંથી પથ્થર બને છે, તેમ અનિવાર્ય એ નિવાર્યનો જ પરિપાક છે. બાણ ધનુષ્યથી છૂટ્યું નથી ત્યાં સુધી જ પ્રયત્ન. પછી તો પ્રોદ્દીસે ભવને તુ કૂપખ્ખનનમ્ । (પ્રત્યુદ્યમ: કીદશ: ?)

દાકતર શ્રાવણ પૂરો થતાં જ ચાલ્યા ગયા છે. ગ.ચ.થી બંને વખત ભજનમાં બેસું છું એટલે આસનાદિ ભાગ્યે જ થાય છે. પ્રકૃતિ સાધારણ છે. કાર્તિક સુ. ૧ એ રણાપુર જવા વિચાર છે. દાસનો આગ્રહ તો દીવાળી જ ત્યાં કરાવવાનો છે પણ રાગદ્વેષ ટાળવા હું તેમ નથી કરવાનો. ત્યાંથી પાંચમે ભાલોદ જઈ ફરતા ફરતા કાર્તિક અમાસ સુધીમાં કડીયા ડુંગર પર મુકામ નાખવા વિચાર છે. ઉ.નિ. (ઉપનિષદોની વાતો) ત્યાં સુધીમાં મળશે તોએ ચાલશે. અને નહિ મળે તો પણ હું એના વગર ચલાવી લઈશ. અનેક વિચારને અંતે મારે દત્તજયંતીએ નારેશ્વર ન રહેવું એજ ઠીક એમ લાગ્યું છે ને એ ધોરણે જ બધો પ્રવાસક્રમ ગોઠવાયો છે. જળવાય ત્યારે ખરો !

'પુસ્તકાલય'ને એક રં હ. (રંગહૃદય) અવલોકનાર્થ મોકલવું. સર્વથા ભજનમાં પ્રમાદ કરવો નહિ. બીજું બધું એની પાછળ ઘસડાઈ આવશે. સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવદત્ત

– રંગ અવધૂત

૧૯૨

દત્તકુટીર–નારેશ્વર, ભા.વ. ૧૩ વાર રવિ.
વિ.સં. ૧૯૮૯; ૧૭–૯–૧૯૩૩

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર ગઈ કાલે જ મળ્યો. પિત્તપ્રકોપ થવાથી શરીર કંઈક અસ્વસ્થ હતું એટલે તરત જવાબ લખી શક્યો નહિ. આજે સાધારણ ઠીક છે.

વ્યાસદેવ આવીને ક્યારનાય પાછા પણ ગયા. એમણે તમને પત્ર નથી લખ્યો ? સ્તોત્રોની વાતચીત રૂબરૂમાં જ કરીશું. ઉત્તમ રસ્તો તો એ જ છે કે તમારે જાતે જ પારાયણ કરી એના રહસ્યનો સાક્ષાત્કાર કરી લેવો. વૃત્તિભેદે પરિણામભેદ એ સનાતન સત્ય છે. એમાં વર્ણવેલી બીનાઓનો સાક્ષાત્કાર–અપરોક્ષ સાક્ષાત્કાર, પોપટીયા નહિ–કરી શકશો તો તમારે શાંતિ માટે

બહાર બીજે ત્રીજે ફાંફાં મારવાં નહિ જવું પડે, હું પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક કહું છું કે એમાં રહેલાં સત્યોનો સાક્ષાત્કાર કરનારને માટે જીવન્મુક્તિ પદ્દાસી છે.

સ્તોત્રોમાં બેત્રણ ભૂલો રહી ગઈ છે. સાયંસ્મરણમાં એક ઠેકાણે વાઙ્મમાનસોપ્યવિષયમ્ લખાઈ ગયું છે તેને બદલે વાઙ્મમાનસાતિગગુરુમ્ દત્તનામસ્મરણમાં એક ઠેકાણે દક્ષા ગંગા વગેરે છે તેને બદલે વામા ગઙ્ગા દક્ષનાસાર્કજા અને એક ઠેકાણે દદન્તિ લખ્યું છે તેને બદલે દદન્તે, દૃષ્ટિદોષથી બીજી કોઈ અશુદ્ધિ રહી ગઈ હોય તો મને સ્મરણ નથી. મારી પાસે નકલો નથી નહિ તો હું બધું તમારા કાગળના lightમાં સંદર્ભમાં ફરીથી જોઈ જાત ભેષજં ભેષ૦ એજ બરાબર છે. ભેજષં હોય તો તે ભૂલ છે.

આસનોની બાબતમાં મેં તમને અનેકવાર લખ્યું છે. એ સૂચનાઓ મુજબ વર્તવાથી કદાપિ કોઈ પણ જાતનું નુકસાન થવાનો સંભવ નથી. કોઈ પણ આસન પર બે કલાક શાંતિથી બેસી શકાય ત્યારે એ સાધારણ સિદ્ધ થયું કહેવાય. પૂર્ણ સિદ્ધિ માટે છ કલાકની સ્થિરતા અપેક્ષિત છે. શીર્ષાસનથi insanity આવે છે ? પણ insanity એટલે શું ? દરેક માણસને પોતાનાથી વિરુદ્ધવૃત્તિના લોકો insane લાગે છે. અને એ અર્થમાં એથી insanity જરૂર આવે છે અને આવશે. શીર્ષાસનથી સિદ્ધિથી વીર્યનો પ્રવાહ ઊર્ધ્વગામી થાય છે. જેમ જેમ એ સિદ્ધ થતું જાય છે તેમ તેમ કામવાસના મંદ થતી જાય છે. કામવાસના મંદ થવી ને આગળ જતાં નિર્મૂળ થવી- જો કે તત્ત્વચિંતન વગર એકલા આસનમાત્રથી એ કદાપિ બનવા નથી પામતું - એ કામી લોકોની દૃષ્ટિથી જરૂર insanity છે અને તમે કલાકથી વધારે વખત એ આસન કરવાનો મહાવરો રાખશો તો વહેલી મોડી એ insanity તમારામાં આવે પણ ખરી. હવે એ insanityને આવકાર આપવો કે લાત મારીને બહાર કાઢવી એ તમારી પોતાની ઈચ્છાની વાત છે એટલે એ બાબતમાં હું કંઈ ન લખું.

સ્તોત્રો છપાવવા સંબંધી મેં કંઈ જ વિચાર નથી કર્યો-કરતો પણ નથી. ભિખારીનો બાદશાહ થઈને બેઠો છું ને ધીમે ધીમે કંગાલિયતનો શહેનશાહ થવાથી મહત્વાકાંક્ષા રાખું છું. એટલે એવાં કામ હું ક્યાંથી અને કેમ કરું ? જેને સ્વાર્થ સાથે પરમાર્થ સાધવો હશે તે એને છપાવી પ્રસિદ્ધ કરશે. હું તો સ્વાર્થ ને પરમાર્થ બેથી પર થવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યો છું. માત્ર બેઠો બેઠો ડોશીમાની માફક ડાહી ડાહી વાતો કરું. બીજું મારાથી કંઈ જ ન બને. બીજું પણ એક મામુલી પુસ્તક મેં તૈયાર-લગભગ કર્યું છે. આપણી બંનેની મિત્રતાના જાહેર ચિહ્ન તરીકે મારે તમને એકાદ પુસ્તક આપવું એવો મારો ઘણા દિવસથી વિચાર હતો- મેં એકાદ વખત એ તમારી આગળ કહી પણ બતાવ્યો હશે. ચાર સંસ્કૃત અને એક હિંદી પ્રશ્નોત્તર મેં ભેગાં કર્યાં છે ને તેના પર ટૂંક ગુજરાતી વિવેચન કરી 'પ્રશ્નોત્તર ગીતા' નામથી એને પ્રસિદ્ધ કરવા તમને સોંપવા વિચાર છે. આ લખું છું એનો અર્થ એ નથી કે તમારે એ કોઈપણ ભોગે છપાવવું જ જોઈએ. વાંચી જોઈ તમારે એનો તમને મનગમતો ઉપયોગ કરવાની પૂર્ણ છૂટ છે. સ્તોત્રોની બાબતમાં મને તો મૂળ છપાય ને દરેક જણ જાતે એમાંથી મંથન કરી નવનીત નિકાલે એ જ

પસંદ છે. પણ ગુ. વગર કોઈ સમજશે નહિ એવી કેટલાકની ઈચ્છા હોવાથી મેં ભાષાંતર વિષે તમને લખેલું. વ્યાસ ભાષાંતર કરે છે. મેં એમની સાથે ચર્ચા કરી છે ને એમની શંકાઓનું નિવારણ પણ કર્યું છે. કોઈ છપાવનાર જાગશે ને મને અનુકૂળતા હશે તો હું બધું ભાષાંતર ફરીથી જોઈ જઈ recast કરીશ. દત્તનામસ્મરણ એક નોખા પુસ્તકના આકારમાં ભાષાંતર અને ટૂંક વિવેચન સાથે-અને બીજાં બધાં સ્તોત્રો એક અલગ પુસ્તકાકારમાં-માત્ર ભાષાંતર સાથે છપાય તો ઠીક એમ મને લાગે છે. વધુ વાતો રૂબરૂમાં.

હું તો ઈચ્છું છું કે તમે નોકરીની બેડીમાંથી કાયમના મુકત થઈ કોઈ સ્વતંત્ર ધંધો કરો તો સારું. પણ પ્રતિકૂળ સંજોગોને લીધે તેમ ન બને તો અનુકૂળ સમયની રાહ જોઈ ત્યાં સુધી ભા. બોર્ડીંગમાં જ સુખે દુઃખે ખેંચ્યા કરો. બને તો બોર્ડીંગ છોડી શાળામાં દાખલ થાઓ એટલે તમારી ઘણી મુશ્કેલીઓ દૂર થશે...માં તમને-બીજી બાબતોનો વિચાર ન કરું તોપણ પગાર સંતોષકારક નહિ મળે. હા, એક વાત બનશે ત્યાંથી મારી પાસે ઈચ્છા હશે તો વારંવાર આવી શકાશે. વ્યાસનો વિચાર પણ ભીલમંડળ છોડવાનો છે. તમે પ્રેસ કાઢવાનો વિચાર કરો વ્યાસ તેમાં જોડાય ખરા. રૂપિયા વ્યાજે લાવીને પણ બને તો પ્રેસ કાઢવું એવું એ મને કહેતા હતા. ત્રણેક હજારમાં સાધારણ પ્રેસ ઊભું થઈ શકે એવી એમની ગણત્રી છે. બાવાજી ને તમે જોડાઓ તો ? પ્રેસ નહિ તો બીજું કંઈ પણ સ્વતંત્ર કામ ઉપાડો. ને એ ન બને ત્યાં સુધી ભાટીયા શાળા કે બોર્ડીંગ. દોડમદોડામાં સાર નથી.

કેશવલાલના સ્મારક સંબંધી મેં તમને ઘણું લખ્યું છે. જો જૂના ગોખલે પુસ્તકાલયની સાથે એ જોડાએલું હોય તો તો તે કાઢી ન નાખવું પણ તદ્દન નવેસર કામ હોય તો ગોખલેના નામની જરૂર નથી ને હોલ ને લાયબ્રેરીનાં જૂઠાં નામોની પણ જરૂર નથી. જો જૂના પુસ્તકાલયનું ને આનું જોડાણ કરવાનું હોય તો ગોખલેનું નામ જરૂર રાખવું એ કાઢી નાખવું એ એક જાતની કૃતઘ્નતા છે. તમે આજે ગોખલેનું નામ કાઢી નાખો તો કાલે બીજો કેશવલાલના નામની એ જ દશા કરી નાખે. પેલા હોલ સંબંધી જો શાખા બંધ થવાની હોય તો પછી કેળવણી મંડળના અસ્તિત્વનો શો ઉપયોગ ને એને હોલ સોંપવાનો અર્થ શો ? કેળવણી મંડળને પછી કામ શું કરવાનું ? હા. બીજી કોઈ જાહેર સંસ્થા હોય ને તેને હોલ સોંપાય તો તે ઠીક. લાયબ્રેરીના વ્યવસ્થાપક મંડળને-બીજી સંસ્થાને અભાવે એ સોંપાય તો શું ? પણ એ માણસ સાથે ચોકખી વાત કરીને કબજો મેળવવો ઠીક. શબ્દછલ એ તો પાપ જ છે. એ માણસ શાળા વગર બીજાને નામે ન આપે તેમ હોય તો તે ન મળે એજ ઠીક. પણ છળથી તો કબજો ન જ મેળવવો.

હવે તમારા આવવા સંબંધી. તમારા અનુષ્ઠાનનું સ્તોત્ર મેં જોયું નથી. તમે મને લખેલું તે મુજબ મેં તમને આ.વ. ૮નો દિવસ બતાવેલો. એજ અનુષ્ઠાન કરવું હોય તો એમાં બતાવ્યા પ્રમાણે કરવું ને તે ૮મે જ શરૂ કરવું. અને તે માટે તમારે ૭ ની સ્હાંજ સુધીમાં અહીં આવી જવું જોઈએ. વહેલા આવવાની કંઈ જ જરૂર નથી. તૈયારીમાં વ્યવસાયાત્મિકા બુદ્ધિ. અનુષ્ઠાન કરો કે ન કરો પણ જો તમારે લાંબો વખત રહેવાનો વિચાર હોય તો જ એ વખતે આવો. માત્ર એક બે

દિવસ હવા ખાવા આવવું હોય તો તો કા.વ. ૩ જે કે એ પછી આવવાનો વિચાર રાખો. મારું અનુષ્ઠાન કા.વ. ૩ પૂરું થાય છે. તમે આવશો તો ત્યાર પછી મારો વિચાર તમારી સાથે પરાશરાશ્રમ જોઈ આવવાનો છે. તમે અનુષ્ઠાન કરશો તો પણ એ અરસામાં તે પૂરું થશે. તમારો કાગળ વેળાસર મળશે- એટલે દસ પંદર દિવસ આગળ જ લખશો તો-તો સ્ટેશને કોઈને મોકલીશ. વ્યાસનો આવવાનો કાગળ તેઓ આવીને ગયા પછી આઠ દિવસે મળ્યો ! એટલી ટપાલની નિયમિતતા ! અહીંયા છે ! અહીં આવવા માટે મીયાગામથી સાંજે પાંચેક વાગ્યાને સુમારે ગાડી છે. માલોદને સ્ટેશને ઉતરવું. કોઈ સ્ટેશને ન હોય ને બારોબાર મારી રાજધાનીમાં આવવાની હિંમત પહોંચે ને ઈચ્છા થાય તો સ્ટેશનની બરાબર સ્હામે ઉગમણી બાજુએ ઘન દેખાશે ત્યાં સીધા પૂછતા પૂછતા ચાલ્યા આવવું. નહિ તો લીલોડ ગામનો રસ્તો પૂછતા લીલોડ ગામ જવું ત્યાં વિઠ્ઠલભાઈ જાધવભાઈ પટેલને ત્યાં જવાથી એ મારે મુકામે લાવી પહોંચાડશે. રતનલાલ પણ એ ઘરમાં જ રહે છે એટલે તકલીફ નહિ પડે. એમ ન કરતાં બારોબાર આવવું હોય તો પણ નારેશ્વરનો રસ્તો કયો એમ પૂછવાથી કોઈ પણ માણસ સ્ટેશનેથી બતાવી દેશે.

અશક્તિ ખૂબ છે. પાંચ કલાક લઈ આટલો કાગળ લખ્યો છે. હવે પિત્ત બેસી ગયું છે. એટલે એકાદ દિવસમાં ઠીક થશે.

- પાંડુરંગ

૧૯૩

નારેશ્વર
આ.શુ. ૧૩, રવિ.
(૪-૧૦-૩૩)

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર મળ્યો છે. સાટોડીનું સત્વ વાપરવાની મારી ઈચ્છા નથી. જરૂર જણાશે તો કોઈ અનુકૂળ જગ્યાએ રહી-ફરી થોડા દિવસ ભાજીનું જ સેવન કરી લઈશ. તેમ જ કામળાનીએ આવશ્યકતા નથી. મારો કામળો હજી કામમાંથી ગયો નથી.

અવધૂતે લીધેલાં પગલાં સંબંધી પૂર્ણ હકીકત તો કોક વાર રૂબરૂમાં, પણ એટલું તો લખી જ નાખું કે એ પૂર્ણ વિચારાંતે લેવાયું છે, એની શરીર પર વિપરીત અસર છે ને અશક્તિ વધતી જાય છે છતાં શરીરનો વિચાર કર્યે અવધૂતને પાલવે તેમ નથી. સેતાન શરીરનો દ્વેષ કરે છે, એ પડે તો એનો દ્વેષ તો સંતુષ્ટ થાય ને ? અને અશકત બને તોએ એટલે દરજજે એનો દ્વેષ આનંદ પામે ને ?

જયંતીએ મને રાખવાનો આગ્રહ યા દુરાગ્રહ કરવો નહિ. અર્ધદગ્ધ લોકોની સરદારી કરી મારે ગધેડે બેસવું નથી. ઈચ્છામાં આવે તો ઉત્સવ કરવો નહિ તો ઘેર બેઠે ભજન કરવું.

દિવાળી પછી પૂર્ણિમા સુધી પત્ર 'ભાલોદ, વાયા અંકલેશ્વર, ધનસુખલાલ કરુણાશંકર પંડ્યાને સરનામે' અને ત્યાર પછી 'ઝઘડીયે રેવાશંકર'ને સરનામે લખવો.

બાકી ખૂબ આનંદ છે. મારા તરફથી કોઈ જાતની ચિન્તા કરવી નહિ. સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવદત્ત.

પાંડુરંગની શુભ આશિષ

૧૯૪

નારેશ્વર, આ.વ. ૪ શનિવાર
(૯-૧૦-૩૩)

ચિ. ભાઈ કમળાશંકર,

તારો પત્ર આજે જ મળે છે. શ્રા.વ. ૫ ઉપર ઋષિ નડિયાદ આવેલા તેમને હું અષ્ટમીએ અહીં આવનાર છું એવી તને ખબર આપવા કહેલું. પણ ઋષિ વેળાસર પત્ર લખી જણાવે તો ઋષિ મટી આપણા જેવા પામર માણસ ના થાય ?

અહીં તો કેવળ પરમાનંદ છે. હાલમાં અઠવાડિયે માત્ર ગુરુવાર અને રવિવારે જ બોલું છું. બાકીના દિવસે મૌન હોય છે વગેરે પ્રકાર મૂળીબહેને કહ્યો જ હશે. દિવાળી અહીં જ કરી કા.શુ. ૧ એ સ્હાંજે રણાપુર જઉં છું. ત્યાંથી પંચમીએ ભાલોદ થઈ શુકલતીર્થ, ઝઘડીયા, અવિધા, પારડી, પડવાણીયા, નાંદોદ વગેરે ઠેકાણે ફરી પડવાણીયા પાસે કડીયા ડુંગર પર થોડા દિવસ નિવાસ કરવા વિચાર છે. પછી તો ગુરુમહારાજ જેમ ઠેરવે તેમ ખરું.

તારો અભ્યાસ ઠીક ચાલતો હશે. સંસાર એ પરમાર્થ શીખવાની પાઠશાળા છે. એ અમૃતમય છે કે વિષમય તે કહેવું મુશ્કેલ છે. પણ–

Life is a comedy to those who see, and a tragedy to those who feel. એ કથનમાં ઘણો જ સત્યાંશ છે. નાટકમાં નાચનારની ફજેતી છે. જોનારને તો આનંદ જ છે; માત્ર એમાં સત્યત્વની બુદ્ધિ ન જોઈએ. દરિયો ભલેને ફાવે તેટલો તોફાની ને વિફરેલો હોય પણ સુકાન જ્યાં સુધી અનન્ય ભાવે ગુરુમહારાજને હસ્તક સોંપી દીધેલું હોય ત્યાં સુધી એના ભક્તે દેહનાવડીની જરાએ ચિંતા કરવા જેવું નથી. મન પર સ્હેજ પણ ખિન્નતાનું વાદળ છવાય કે અવધૂતના આનંદનું સ્મરણ જાગ્રત કરવું ને ગુરુમહારાજની અનંત લીલાનો વિચાર કરવો. એ સ્મરણના ટીપેટીપામાં અખિલ સંસાર-સિંધુની ખારાશ દૂર કરવાનું સામર્થ્ય નથી શું ? હાલ એ જ. સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવદત્ત.

– રંગ અવધૂતની શુ.આ.

૧૯૫

નારેશ્વર મંગળ સ્હાંજ
(૧૯-૧૦-૩૩)

ભાઈ મોદ્દી,

તમારો પત્ર અત્યારે જ મળ્યો. પેલું પોસ્ટકાર્ડ પણ મળેલું. મારા નામથી કોઈ કાંઈપણ લખે તેમાંથી સત્યાસત્ય ને ગ્રાહ્યાગ્રાહ્ય શું તેનો તમારે સ્વબુદ્ધિએ જ વિચાર કરવાનો રહ્યો. તે દરેકના સત્યાસત્યની મીમાંસા કરવી મને પરવડે નહિ.

શુક્રવારે સ્હાંજે રણાપુર જઉં છું. ત્યાંથી મંગળવારે ભાલોદ્દ, પૂર્ણિમાએ શુકલતીર્થ વગેરે વગેરે....

– **રંગ અવધૂત**

૧૯૬

નારેશ્વર ગુરુવાર સ્હાંજ
(૧૫-૧૧-૩૩)

ભાઈ મોદ્દી,

તમારો પત્ર મળ્યો છે. ચતુરભાઈની તાકીદ્દની ચિઠ્ઠી આવવાથી અરણ્યેશ્વર ન જતાં હું અમલઝરથી જ નારેશ્વર પાછો આવ્યો છું.

બીજું તમે જયંતીએ આવો ત્યારે થોડા ફોટા ન્હાના મોટા લેતા આવશે. સિલકમાં નથી. પેલો મોટો તૈયાર થયો હોય તો મોકલશો, જેથી કબાટે જોઈએ તેવું બનાવી શકાય વેળાસર.

લાકડાં અંકલેશ્વરથી લેવામાં આવશે. હાથ અમદાવાદ કરતાં ઠીક છે, પણ હજી બે આની કસર છે. બાકી આનંદ છે. નાથાભાઈ બેત્રણ દિવસથી આવી પડ્યા છે. સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવદત્ત.

– **રંગ અવધૂત**ના શુભાશિષ

તા.ક. : જાહેરખબર તૈયાર થઈ હોય તો મોકલશો.

૧૯૭

કડીયાડુંગર
માર્ગ૦ સુ. ૩, સોમવાર
વિ.સં. ૧૯૯૦ ૨૦-૧૧-૧૯૩૩

ભાઈ મોદી,

ખૂબ આનંદ છે. તમારો પત્ર મળ્યો છે. બધું એમ જ ચાલે છે. વેશ્યાનો પુત્ર કોને બાપ કહે ?

હનુમાનજી થઈને રહે તે ઘેર ઘેર પૂજાય, પણ દશરથ થવા જાય તેના કરમમાં તો રડી રડીને મરવાનું જ હોય !

ઝાડનાં જુનાં પાંદડાં ખરી પડે છે ને નવાં આવે છે, વખત જતાં એ ખરી પડે છે ને પાછાં બીજાં આવે છે, પણ ઝાડનો જીવનરસ તો એનો એજ, એ તો સદાય લીલું ને લીલું જ ! ખરી પડનાર પાન માત્ર કોહી જઈ હતાં ન હતાં થઈ જાય છે !

ભોગ્ય ને ભોકતા એક જ છે, પણ ભોગ્ય કંઈ ભોકતા બની શકે ? અન્ન અને દાંત બંને એક જ છે - પૃથ્વીપ્રધાન છે, પણ અન્ન કંઈ દાંત બની શકે ? બધું અટપટું છે તપસી ! વિચાર કર, તો સમજાશે.

અવધૂત તો અરણ્યમાં ડુંગર પર જઈ બેઠો છે, છતાં અહીંયે લોકની આવજા તદ્દન બંધ નથી. અહીંથી અમલઝર, પારડી થઈ નાંદોદ જવા વિચાર છે ને ત્યાંથી વ્યાસનારાયણને ત્યાં. પછી તો પ્રભુએ જેમ ધાર્યું હોય તેમ ખરું.

શેઠને મેં કુટી બંધાવવાનું ચોકખું ના કહેલું, છતાં એ કેમ બંધાય છે તે પ્રભુ જાણે ! ઈંટમાટીની કુટીનો મોહ છોડી દરેક જણ પોતાના અંત:કરણની મેદિનીમાં અનન્ય નિષ્ઠાના પાયા પર વિશુદ્ધ પ્રેમની કુટી બાંધી તેમાં અવધૂતને પધરાવે તો કેવું સારું ? પણ લોક મંદિરના પૂજારી છે ! દેવ કરતાં મંદિર એમને વધારે વહાલું લાગે છે. મંદિર દેવનું સ્મારક છે પણ દેવ નથી, એ તત્ત્વ લોક ક્યારે સમજશે ?

ઈનામદારની જમીના સંબંધમાં ફાવે તેવું લખાણ કરી લો, પણ એમાં સીધું કે આડકતરું અવધૂતનું નામ ન આવે એ માટે પૂરી કાળજી રાખશો...

– **રંગ અવધૂત**ના શુભ આશિષ

૧૯૮

નારેશ્વર, બુધવાર સ્હવાર
(૨૩-૧૨-૩૩)

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર કાલે જ મળ્યો. આનંદ છે. પેટનો કાચબો બે દિવસ જુવાન ને બે દિવસ ઘરડો, એમ ચાલે છે. લોકોની બહારગામનાઓની આવજા મૌન હોવા છતાંય તદ્દન બંધ નથી જ; ને ગુરુ તથા રવિવારે તો દહાડો ઊગે ત્યારથી તે આથમે ત્યાં સુધી પાંચ-પચીસ બેઠેલા જ હોય છે. આવી સ્થિતિમાં લોકનું માગતું પૂરું નહિ તો વ્યાજ પણ આપવું જ જોઈએ, એમ વિચારી વ. ૧ ને સોમવારે રણાપુર જઉં છું. ત્યાંથી મંગળવારે મીંઢોળ થઈ પંદરેક દિવસમાં આજુબાજુના ગામડાં પતાવી અમાસ પછી ૮-૧૦ દિવસ માટે ધરમપુર જવા વિચાર છે. પત્ર અમાસ સુધી દીવેરના સરનામે લખવો.

બે દિવસથી તોલાશંકરનો સહકુટુંબ મુકામ પડ્યો છે. કાલ સ્હાંજથી બે દીવેરના પણ આવી પડ્યા છે. ફાવે તેમ પણ નારેશ્વરનો ઈતિહાસ રચાઈ રહ્યો છે. આવે વખતે જો તમે લોકો બાર મહિને જયંતીનો જલસો (!) કરી પોતપોતાને મુકામે ગયા એટલે બધું પતી ગયું એમ માની પ્રમાદ કે દુર્લક્ષ રાખી પડી રહેશો તો એ જાણીને કે અજાણતાં થએલી ભૂલ માટે આગળ પસ્તાવો થશે.

ધરમપુરથી આવ્યા પછી બનશે તો ઝાલોદ વ્યાસ ભગવાનના દર્શનાર્થે જઈ આવીશ. ગયે સોમવારે એક રાત વડોદરે ઈનામદારના ગુરુશ્રીને મળવા જઈ આવ્યો. હાલ એજ... નિયમાવલિ 'દાસ' પર રણાપુર મોકલી આપશો. અહીંની મંડળી એમાં સુધારોવધારો કરે ત્યાર પછી હું એના પર નજર રાખીશ. સંભારે તે સર્વને ગુરુદેવદત્ત. નારાયણને મારો મુકામ ઊઠ્યાની ખબર લખી નાખશો.

પત્ર રીપ્લાય લખવો.

પાંડુરંગના શુ.આ.

૧૯૯

ધરમપુર સ્ટેટ
C/o. પટેલ નારણભાઈ લાલદાસ વાડીવાળા
(૧૫-૧-૩૪)

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર મળ્યો છે. સંસાર ભાંજગડીયો છે, માટે સર્વ ચિંતા ગુરુમહારાજને સોંપી

ભજન કરો. એ કરશે તેની યોગ્યાયોગ્યતાનો વિચાર સરખો કરવો એ પણ આપણા અધિકારની બહાર છે. બધું એનું છે. એ રાખે તેમ રહેતાં શીખવું એ જ એકમેવ સુખનો માર્ગ છે.

વિષ્ણુ૦ (વિષ્ણુપુરાણની વાતો) વાતોની છપામણીમાં તમારે પાઈ પણ ખર્ચ કરવી નહિ. એ વાંચી જોતાં છપાવવા જેવી જણાય તો ભલે, કોઈ બુકસેલર એ છપાવી મારે. નહિ તો એને સાબરમતીમાં પધરાવી દેવી. સ.શ. (સદ્‌બોધશતક)ની ટીકાનું પણ એ લોકો ફાવે તે કરે.

અવધૂતે એ શુદ્ધ સાત્ત્વિકભાવ અને પૂર્ણ નિષ્કામતાથી લખી છે એટલે એ છપાય કે ન છપાય એ વિષે એ તદ્દન ઉદાસીન છે...

અવધૂતના શરીરને અચિંત્ય વિકટ પરિસ્થિતિમાં રહેવાનું છે એમાં શંકા નથી. છતાં એ તો તદ્દન નિશ્ચિંત અને નિર્ભય છે એ લખવાની જરૂર નથી. તમે બધા ભજન કરો એટલે એની તાકાત વધતી જશે. એટલી જ ભિક્ષા નિખાલસપણે આપશો તો પણ બસ છે.

અહીં એકાદશી સુધી મુકામ છે. ગ્રહણ નારેશ્વર કરી ઝાલોદ ઊપડી જઈશ. પ્રકૃતિ સાધારણ છે. સર્વેને શુ.આ.

–રંગ અવધૂત

૨૦૦

નારેશ્વર, પો.શુ. ૧૪ સોમ.
(૩૧-૧-૩૪)

ચિ. ભાઈ કમળાશંકર,

ખૂબ આનંદ છે. મહિનો પ્રવાસ કરી કાલે ઘરમપુરથી પાછો આવ્યો ને તારો પત્ર મળ્યો. કોઈ વાતે મૂંઝાવું નહિ. ગુરુમહારાજનું સ્મરણ ચાલુ રાખી અભ્યાસ કર્યે જવો. ભાવિ ઉજ્જવલ છે; એમાં જરાએ શંકા રાખવી નહિ.

ગ્રહણ પછી આઠેક દિવસ નારેશ્વર રહી ઝાલોદ જવાનો વિચાર છે. પછી તો જેવી ગુરુમહારાજની ઈચ્છા. જૂના વાયદા પૂરા થતાં પહેલાં જ નવા વાયદા આપ્યે જાઉં છું. લોકઉપાધિ વધતી જાય છે; અને તમે લોકો ભજન કરી એમાં થોડો થોડો ભાગ નહિ પડાવો તો અવધૂત મર્યો પડ્યો છે. અવધૂતના શરીરની રક્ષા તમારા બધાના હાથમાં છે. તમે લોકો જેટલું ભજન કરશો એટલી એની શક્તિ વધશે. સર્વ સામર્થ્યનું મૂળ ભજન છે. એ વિના બીજું બધું અવધૂતને મન ઝાંઝવાનાં નીરથીયે ફીકું છે. સંસારની ચિંતા શું કરો છો ? જેમ અવધૂતે પોતાનું બધું તમારે ચરણે-ભક્તોને ચરણે અર્પણ કર્યું છે તેમ તમે તમારું સર્વસ્વ અવધૂતને ચરણે અર્પણ કરી નિશ્ચિંત થઈ કાં નથી બેસતા ? પરસ્પરં ભાવયન્તः શ્રેયः પરમવાપ્સ્યથ–એ પ્રભુનું વચન વિસરી ના જાઓ. હાલ એ જ. સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવદત્ત.

– રંગ અવધૂતની શુ.આ.

૨૦૧

માંડવા પો. સીનોર
C/o. ગિરધર પટેલ (૨૨-૨-૩૪)

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર મળ્યો છે. બાળકૃષ્ણને રુચતું હોય તો મકરસંક્રાંતિ પછી ફાવે તે શુભ દિવસે એને દુકાનમાં જોડો. દેવની દયાથી વાંધો નહિ આવે.

હું હજી આઠેક દિવસ અહીં જ રહેનાર છું. પછી કદાચ ગવાસી જઉં. નારેશ્વર જાત પણ પો. પૂનમે ગ્રહણ અને અમાસે અર્ધોદયપર્વ છે અને હું નારેશ્વર હોઉં તો માણસની ઠઠ જામે ને કદાચ પેલા તોફાનીઓને તક મળે: હજી એમના તોફાની દેખાવ તદ્દન શાંત થયા નથી.

શરીરમાં તાકાત આવતી નથી. જો પૂરી તાકાત આવે તો શિવરાત્રી ગિરનાર જવાનો વિચાર થાય છે. બધો ઈશ્વરસંકેત પર આધાર છે. અવધૂત તો ગુરુમહારાજના હાથનું રમકડું છે. એ રમાડે તેમ રમે. હાલ એ જ. સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવદત્ત.

– રંગ અવધૂત

૨૦૨

દીવેરનું ભાઠું, શુક્રવાર બપોર
(૨૧-૩-૩૪)

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર મળ્યો છે. એક ભાઈ તોલાશંકર સાથે મોકલાવ્યો છે તે તમને મળશે જ.

પંચપદી નવી કઢાવી મોકલવી. આરતીમાં જયદેવ જયદેવ રાખવું. બીજું જૂજજાજ સુધારી મોકલ્યા પ્રમાણે સુધારવું. એમાં સુધારોવધારો કરવાનો મને કે કોઈને પણ હક્ક નથી.

નિવેદન જેમ મુકાતું હોય તેમ મૂકવું. શિરસ્તા પ્રમાણે એમાં શબ્દાદિનો ફેરફાર તમને યોગ્ય જણાય તે બધો જરૂર કરવો. મેં તો ઊડઝૂડ લખી નાંખ્યું છે –ઝીણી નજર ફેરવવા મને ફુરસદ નથી.

કામ તાકીદે કરવું. મને આ ન પુછાવતાં ને વખત ન ખોતાં પ્રેસમાં જ આપવાની જરૂર હતી. કિંમત માત્ર એક જ આનો રાખવી. જોઈએ તો કાગળ થોડા રફ વાપરવા. અહીંના ફોટા માટે ચતુરભાઈએ તમને લખ્યું છે. જો તમે અધિકના છેલ્લા અઠવાડિયામાં પણ આવી શકો તો અહીંનું દશ્ય જોવા મળે. છતાં રજાની જોગવાઈ ન હોય તો અને ફોટાનું નક્કી જ થાય તો શ્રી મીસ્ત્રીને બીજા કોઈ સાથે મોકલશો.

પંચપદી આવતા ગુરુવાર પહેલાં તૈયાર થઇ આવી જશે એમ માનું છું. પ્રુફ તો હું તરત જ પાછું વાળીશ.

– રંગ અવધૂત

૨૦૩

નારેશ્વર, શુક્રવાર સાંજ
(૧-૪-૩૪)

ભાઈ મોદી,

તમારા બંને પત્ર મળ્યા છે. નકશા એકંદરે ઠીક છે. કેટલીક detailsની ને નામની ભૂલ છે. પણ એ ખાસ અગત્યની નથી. એણે કેટલેક ઠેકાણે ગામનાં નામ ને કોક કોક ઠેકાણે મહાદેવોનાં નામ આપ્યાં છે. એ દૃષ્ટિએ ઉત્તર તટે શૂલપાણની ઝાડીમાં કપિલતીર્થ ને માકડખેડાની લગભગ વચમાં હાપેશ્વરનું સ્થાન રહી જાય છે ને ત્યાંથી ૮-૯ માઈલ પર હાથણીસંગમ. એના વગર નકશો અધૂરો જ ગણાય. હાપેશ્વર જેવું રમ્ય સ્થાન આ કિનારે શૂલપાણની આખી ઝાડીમાં નથી. સ્થળોની માહિતીમાં માઈલેજની ગણતરી પણ કંઈક અવ્યવસ્થિત છે છતાં એ તો પાકી સડકને અભાવે રહેવાની જ તેમાં પણ સોમજ દેલવાડા પછી 'હોજ' લગભગ ૨ ml (માઈલ) ત્યાં બે જેઠમાં જાત્રા ભરાય છે વગેરે વર્ણન નર્મદા પંચાગમાં (ચુનીભાઈ પાસે પુસ્તક છે.) છે. એ અતિ મહત્વનું છે. બરકાલથી ૧/૨ ml વ્યાસક્ષેત્ર (નકશામાં બદ્રીનારાયણ લખ્યું છે તે બરાબર નથી) બીજું ગરુડેશ્વર કાંદરોલ પછી જોઈએ. પંચમુખી હનુમાન પછી તો ઈન્દ્રેશ્વર છે. વીરગુગામને બદલે વેરુગામ તો સુધારવું જ જોઈએ. જુના નામો સાથે નવાં હોય તો ઠીક એ દૃષ્ટિએ સિદ્ધેશ્વર-અરણ્યેશ્વર. સાયર ને લીલોડની વચમાં આપી શકાય તો નારેશ્વર (કપર્દીશ્વર) એના જેવું પ્રસિદ્ધ સ્થળ અત્યારે તો આટલામાં નથી જ એવું એને લખવામાં વાંધો નથી. સાયર પછી ફતેપુર છે પણ તેને બદલે વધારે મહત્ત્વનું કોણા છે. વર્ણન પંચાંગ પરથી લેવું કોહિતેશ્વરનું. આપણા ફોટાનું આલ્બમ ભલે ન હોય પણ એને એક આખો સીન મોકલવાનું નક્કી કરેલું તેનું શું કર્યું ? મીંઢોળ જઈ આવ્યો. સોમવારે વણાકપુર વ. જઈ આવવું છે. શેઠને પ્રવાસક્રમ લખી મોકલ્યો છે. પત્ર રણાપુરને સરનામે. મૂળીબ્હેનની પ્રકૃતિ ઠીક છે. અશક્તિ છે.

- રંગ અવધૂત

૨૦૪

નારેશ્વર ગુરુવાર ચૈ.વ. ૧૪
(૪-૪-૩૪)

ચિ. ભાઈ કમળાશંકર,

દસેક દિવસથી ફરવાનું ચાલતું હતું તે આજે સ્હવારે જ સ્થાનમાં આવ્યો ને તારો પત્ર મળ્યો. પ્રકૃતિ સાધારણ છે, બાકી આનંદ છે.

અધિક માસ દીવેરના ભાઠામાં માંડવો નાખ્યો છે ત્યાં થશે. કાલે સ્હવારે જવાનું છે. લોકઉપાધિ વધતી જ જાય છે. તેમાં 'આજોબાનું શ્રેય' સાધવાની લાલસાવાળા ઘણા, આત્મશ્રેય કોકને જ ગમે છે ! આવી સ્થિતિમાં અવધૂતના શરીરને આરામ દુર્લભ, અરે અશક્ય થઈ પડ્યા

છે. ગુરુમહારાજે શું કરવા ધાર્યું છે તે એ જાણે !

અમદાવાદથી મારા પર પણ કોઈનો ઘણા દિવસથી પત્ર નથી. પણ બધા ક્ષેમ હશે એમ માની લઉં છું. તમે બધા ભજન કરશો તો જ મારી મુશ્કેલી ઓછી થવાની છે, નહિ તો હું મર્યો પડ્યો છું.

અધિકમાસમાં પત્રવ્યવહાર રણાપુરને સરનામે. સંભારે તે સર્વેને જય ગુરુદેવદત્ત.

– રંગઅવધૂતના શુ.આ.

તા.ક. : અધિકમાસમાં કોઈ આવે તો દીવેર આવવું. તપસીજીને ખબર આપવી કે એમના મિત્ર વાડિલાલ આવવાના છે તે એમની સાથે આવે તો ઠીક રહેશે છતાં આઘાપાછા જ આવે તો દીવેર લખી જણાવવું. ભાઠામાં તો પૂરો અવધૂતી ઠાઠ રહેશે. અધિક પૂરો થતાં જ મુકામ નારેશ્વર આવશે.

– રંગ અવધૂત

૨૦૫

રણાપુર ચૈ.વ. ૩૦ શુક્ર
(૧૩-૪-૩૪) (મળ્યા તા. ૧૪-૪-૩૪)

ભાઈ મોદી,

આજે રણાપુર આવી તમારો પત્ર વાંચ્યો. કાલે દીવેરના ભાઠામાં મુકામ જશે.

અવધૂતની પ્રકૃતિએ તો દેવાળું કાઢ્યું છે અને લેણદારો જંપવા દેતા નથી એટલે એ પૂર્વસ્થિતિએ ક્યારે આવશે ને કદીએ આવશે કે કેમ તે કહી શકાય નહિ. એટલે એ વિષે તમે વારંવાર પ્રશ્ન કરો તે નકામો છે.

નર્મદા પંચાંગ ચુનીભાઈ પાસે ન હોય તો ઋષિ પાસે હશે. પણ છાપેલું હોવાથી પેલાએ મેળવી જ લીધું હશે. મને તો એક મિનિટ પણ ફુરસદ નથી.

અવધૂતના કૌપીન પેન્શન માગે છે.

લીલામૃતના છૂટા તેમ એકત્ર ખર્ચનો ચોક્કસ અડસટ્ટો કાઢી મૂકજો. મૂળીબહેનને તો પાંચસો ખરચવા જ છે. એમની પ્રકૃતિ ઠીક છે પણ શક્તિ નથી.

મગનભાઈના ત્રણ છોકરાઓને બીજા વૈશાખ શુ. ૫ એ ઉપવીત આપવાનું છે. તે પ્રસંગે કદાચ જવું પડે. સાટોનાથી કેટલાક ગરુડેશ્વર આવવાના છે તે નારેશ્વર પણ આવે. વાડીલાલ આવવાના હોય તો દીવેર નાથાભાઈને લખી જણાવવું. એટલે બધું થઈ રહેશે. ભાઠામાં પૂરો અવધૂતી ઠાઠ રહેશે. બે બાજુ નર્મદાના જળ ને વચ્ચે રેતીના બેટમાં અવધૂતી માંડવો. તમે પણ એકાદ રાત એ દશ્ય જોઈ શકો તો જુવો. તમારી રજા ક્યારે પડશે ?

સંભારે તે સર્વને શુ.આ.

– રંગ અવધૂત

૨૦૬

દીવેરનું ભાઠું અ.વૈ. ૨ શનિવાર
(૧૪-૪-૩૪ સં. ૧૯૯૦)

ભાઈ મોદી,

મારો ગયો પત્ર મળ્યો હશે. અહીં પંચપદીની ઘણી માગણી છે. તમે શહેરના 'જીવન્મુક્ત મહાત્માઓ' એમાં રસ લો કે ન લો, પણ અહીંના મંડળમાં એની શક્તિની પ્રતીતિ થવા લાગી છે એટલે એની બીજી આવૃત્તિ નીચે જણાવ્યા મુજબ સુધારોવધારો કરી જેમ બને તેમ તાકીદે મોકલી આપશો. ભૂલ એક પણ ન રહે તેની ખૂબ જ ખબરદારી રાખશો.

ફોટા જૂના હોય તેટલા ને સરખેજનાની બરાબર નકલ ખૂબ સારી કઢાવી મોકલશો. નારેશ્વરના બધા ફોટાનો એક સમગ્ર દેખાવ તૈયાર કરવાનું નક્કી કરેલું તેનું કેમ ? આલ્બમ મોંઘું પડે તો તેની જરૂર નથી પણ બધા યોગ્ય સ્થાને ગોઠવી એક ખેંચવાનું નક્કી કરેલું તેનું શું થયું ?

પંચપદીમાં ભૂલ જરૂર ન રહે. કિંમત એક આનો રાખવી.

સૂચના : પંચપદી અંગે ક્રમ, પ્રસ્તાવના વિ.વિ. સંબંધ જે કંઈ મોકલો તેની નોંધ રાખજો. કામ તરત જ પ્રેસમાં જાય. સાઈઝ જૂની પંચપદીની જ.

– **રંગ અવધૂત**

૨૦૭

નારેશ્વર, રવિવાર બપોર
(૨૯-૬-૩૪)

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર મળ્યો છે.

દાસ વગેરેનાં અતિ આગ્રહ હોવાથી ગુરુપૂર્ણિમા અહીં જ કરવાનો વિચાર કર્યો છે. માટે ગ્રંથનું કામ ગુરુપૂર્ણિમાથી શરૂ કરાવશો. ગુ.પૂ. પછી હું બીજે જ દિવસે ત્યાં આવી શકીશ. માટે તેડવા તે અવસરે જ આવશો.

પેલા 'બ્રહ્મચારી' આ દશમ પછી આવવાના છે. એટલે હાલ તુરત તો ત્યાં આવવું અશક્ય જ છે. છાપવાનું શરૂ કર્યું હોય તો બંધ રખાવશો. અને એકાદ ફોર્મ તૈયાર થયો હોય તો ટપાલમાં મોકલાવશો જેથી સુધારીને મોકલાવી દઉં.

ચુનીભાઈને કહેશો કે એમનો પત્ર મળ્યો છે. 'બ્રહ્મચારી' હજી આવ્યા નથી. હાલ એ જ. સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવદત્ત.

– **રંગ અવધૂત**ના શુ.આ.

૨૦૮

નડિયાદ બુધવાર શ્રા.શુ. ૧૨
વિ.સં. ૧૯૯૦, ૨૨-૮-૩૪

ગામ રણાપુર મધ્યે સોની હ[illegible]વન કાનજી વ. ભક્ત મંડળ જોગ,

જય ગુરુદેવદત્ત ! બાદ તમારો પત્ર આઠેક દિવસ ઉપર મળેલો. આ સાથે ગ્રંથનાં બીજાં ૩૨ પાના ૩૩ થી ૬૪ મોકલ્યાં છે તે મળે કે પહોંચ્યાનો કાગળ લખશો. બીજાં પાનાં અમાસ સુધીમાં મોકલીશ.

પાંચમ ઉપર ધનસુખ વગેરે આવવાના હોય તો ભલે આવે; પણ તમારે કોઈએ આવવું નહિ. હું પણ અમાસ પછી મુકામ ઉઠાવી બારેજડી પાસે કેળનાથ મીંઢોળના લલ્લુભાઈની જમીન છે ત્યાં જવાનો છું.

તબિયત સાધારણ ચાલે છે. કામ ઘણું પહોંચે છે. બાકી આનંદ છે. સંભારે તે સર્વને આશિષ કહેશો, અને ખૂબ ભજન કરશો; જેથી ગ્રંથ જલદી પૂરો થાય. હાલ એજ.

લિ. મહારાજની શુભ આશિષ.

૨૦૯

અમદાવાદ, ભા.શુ. ૩,
મંગળવાર
વિ.સ. ૧૯૯૮, ૧૧-૯-૩૪

ગામ રણાપુર મધ્યે સોની હરગોવન કાનજી વ. ભક્ત મંડળ જોગ,

જય ગુરુદેવદત્ત ! બાદ ખૂબ આનંદ છે. પરમ દિવસે સ્હાંજે નડિયાદથી અહીં આવ્યો છું. આવતીકાલે સાંજે બારેજડી પાસે કેળનાથ જવાનું છે. આ સાથે (શ્રી.ગુ.લી.) ગ્રંથના ૬૪ થી ૧૧૨ પાન મોકલ્યાં છે તે મળે કે તરત જ નીચેને સરનામે પહોંચ મોકલાવશો. હજી ગ્રંથનું લગભગ મહિનો ચાલશે. થોડા દિવસ કેળનાથ ગાળી કલોલ પાસે સઈજ કમળાશંકરને ત્યાં જવાનો છું. બીજાં પાનાં પૂનમ પછી મોકલીશ. સંભારે તે સર્વને યથાયોગ્ય કહેશો એજ.

મહારાજની શુ.આ.

સરનામું :
શ્રી રંગ અવધૂત મહારાજ
શ્રી અમૃતલાલ નાથાભાઈ મોદી મારફત
બાલમંદિર, મગનભાઈની હવેલી,
રાયપુર, અમદાવાદ.

૨૧૦

કેળનાથ
સોમવાર ભા.કૃ. ૯
૧૯૯૦. ૧-૧૦-૩૪

ગામ રણાપુર મધ્યે સોની હરગોવન કાનજી વ. ભક્તમંડળ જોગ.

તમારો કાગળ મળેલો. આ સાથે ગ્રંથનાં પા. ૧૧૩ થી ૧૬૦ મોકલ્યાં છે, તે મળે કે પહોંચ લખશો. બીજાં પાનાં અમાસ પછી મોકલીશ. હું અહીંથી અમાસ પછી ચોથે કમળાશંકરને ત્યાં સઈજ જવાનો છું ને ત્યાંથી દસેરા પછી નારેશ્વર આવીશ.

હાલ એજ. સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવદત્ત કહેશો.

મહારાજની શુ.આ.

૨૧૧

નારેશ્વર
રવિવાર સ્હવાર
(૨૨-૧૦-૩૪)

ભાઈ મોદ્દી,

છાપેલામાં પૃ. ૨૦૮ દો. ૧૧૫ તમ ને બદલે તેમ જોઈએ. બીજી કોઈ રહી ગઈ હોય તો જાતે જોઈ લેશો.

બ્લોક તૈયાર થઈ ગયો હશે. બધું યથાસ્થાને મૂકાય.

તેમાં ભૂલ થાય નહિ.

એક બે relief સ્ટીલ મોકલાવશો કે આવો ત્યારે લેતા આવશો.

બીજું, આપણે મંડળીને લોકેટ આપવાનાં નક્કી કર્યાં છે. તે એ લોકોએ સરખેજનો ઊભો ફોટો પસંદ કર્યો છે. માટે તેની ૪૦ પ્રત કઢાવી લોકેટ માટે મોકલશો. બધા સારા ઊઘડે તે ખાસ જોશો.

ગ્રંથ મને છઠ ને રવિવાર સ્હાંજ સુધીમાં મોડામાં મોડો મળે તો જ હું પારાયણ કરી શકું. ત્યાર સુધીમાં તૈયાર ન થઈ શકે તો દોડમદોડી કરવાની જરૂર નથી. પછી પારાયણ આગળ ઉપર જોઈ લેવાશે.

તબિયત સુધારા પર છે. છતાં પૂર્વસ્થિતિ પર આવતાં પૂરો આરામ મળશે તોએ ત્રણ ચાર મહિના નીકળી જશે. દીવાળી અહીં કરીશ.

અહીંને માટે હાલ તુરત ૫૦ નકલ મોકલવી દાસને.

હાલ એ જ. સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવદત્ત.

– રંગ અવધૂતના શુ.આ.

૨૧૨

રાજપારડી

કા.સુ. ૧૦, (૧૭-૧૧-૩૪)

આનંદ છે. સોમવારથી મુકામ અહીં છે. પ્રકૃતિ સુધારા પર છે. કમળાશંકરનો પત્ર છે કે ગુરુલીલા૦ આવી ગયું છે તો વિના વિલંબે પેલાને મોકલી આપશો.બીજું, બેંડમાં ત્રિકોણાકાર કડીઓ વગાડવાની આવે છે તેવી તૈયાર મળતી હોય તો જયંતી પર ચાર લેતા આવશો. કિંમત ઘણી હોય તો બે લાવશો, પણ તૈયાર મળે છે કે નહિ તે વિના વિલંબે લખી જણાવશો, એટલે ન મળતી હોય તો અહીં કોઈ લુહાર પાસે તૈયાર કરાવી લઈએ.

સંભારે તે સર્વને જયગુરુદેવદત્ત.

– રંગ અવધૂત

૨૧૩

રાજપારડી, સોમવાર સ્હાંજ

(૨૬-૧૧-૩૪)

ભાઈ મોદી,

મારું પરબીડિયું મળ્યું હશે. દેહનું પ્રારબ્ધ વિચિત્ર છે. દીવેરમાં નિરંજન પ્રકરણ ઊભું થયું ને અહીં ભાદરણના પરસોત્તમ ભગવાનનું પ્રકરણ ઊભું થયું. અવધૂતનો મુકામ ફીકો પડે એ હેતુથી ભગવાનના ચેલાઓ એમને તેડી લાવ્યા. સાથે ૪૦-૪૫ બૈરાં ને ૧૨-૧૫ આદમી ! આઠ દિવસનો મુકામ નક્કી થયો, પણ ચોવીસ કલાકમા આજ સુધી ક્યાંએ ન પામ્યા હોય એવા ફીટકાર પામી ભગવાનને નાસવું પડ્યું. હવે શું થાય તે જોવાનું !!

બીજું, રૂા. ૧-૧૨-૦ માં બે કડી અહીં તૈયાર કરાવી છે એટલે તમે લાવશો નહિ. તબિયત સુધારા પર છે, છતાં અશક્તિ છોડતી નથી. અમાવાસ્યા પછી બીજ ને શનિવારે નારેશ્વર જઉં છું. તમે પણ બેપાંચ દિવસ વહેલા તો આવશો જ. તોલાશંકરે કરાવવા આપેલો દત્તનો મોટો ફોટો તૈયાર થઈ ગયો છે. મેં હજી જોયો નથી. પણ સારો હશે એમ માની લઉં છું. દેવનો કાષ્ઠ-મંડપ તૈયાર થઈ રહ્યો છે.

આજે સ્હેજ જવર છે. બાકી બધું ઠીક છે. સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવદત્ત.

– રંગ અવધૂતના શુ.આ.

૨૧૪

રાજપારડી, શુક્રવાર સ્હવાર
ડીસે. ૧૯૩૪

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર, છાટી બધું મળ્યું છે. ધાર્મિક જીવનમાં વાંચન કરતાં શ્રવણને અને પુરાણાંતર્ગત માહિતી કરતાં પરંપરાગત માહિતીને વધારે મહત્ત્વ અપાય છે, અને જ્યાં શ્રુતિ અને સ્મૃતિને વિરોધ જેવું હોય ત્યાં શ્રુતિ વધારે પ્રમાણભૂત મનાય છે તેમ જ્યાં પુરાણ અને પરંપરાને વિરોધ કે વિરોધાભાસ જેવું હોય ત્યાં ધાર્મિક લોકો પુરાણ કરતાં પરંપરાનું પ્રામાણ્ય બળવત્તર ગણે છે. પૌરાણિક કથાઓમાં ઘણે ઠેકાણે પરસ્પર વિરોધ જેવું છે અને કાર્તવીર્યની કથામાં તો એવું ઘણું જ છે. કેટલેક ઠેકાણે તમારા પત્રમાં લખ્યા જેવું version જરૂર છે, બીજે બીજું છે. એક ઠેકાણે તો કામધેનુ કેટલાક સૈન્યનો પરાભવ કરી સ્વર્ગમાં ઊડી ગઈ અને સહસ્રાર્જુનના...ના વત્સનું હરણ કર્યાનું વિધાન છે

ગણેશ-પુરાણમાં તો સહસ્રાર્જુન ગાણપત્ય હોવાનું લખેલું છે ! બીજાં કથાનકોમાં પણ ક્યાંક ક્યાંક નજીવો વિરોધાભાસ (કારણ કે આ બધાને વિરોધ તરીકે સ્વીકારતો નથી) છે. દત્તની જન્મકથામાં, જન્મસમયમાં પણ ભિન્ન ભિન્ન વિધાન છે. દત્ત પરણેલા હતા. તેમને એક પુત્ર હતો વ. જેવું વાહ્યાત્ય લખાણ પણ કોક પુરાણમાં વાંચ્યાંનું યાદ છે ! શુકદેવ જેવા પરણેલા હતા ને એમને છોકરાં પણ હતાં વ.

દેવી ભાગવતાદિમાં હોવાનું તમે કદાચ જાણતા જ હશો. પણ કામદાસો વગર બીજું આને સત્ય કોણ માને ! અનસૂયાજીનો ત્રિદેવોએ બળાત્કારથી સંભોગ કર્યો ને અનસૂયાએ એમને શાપ આપ્યો એવું વિચિત્ર વિધાન (માત્ર ત્રણ ચાર શ્લોકમાં જ !) ભવિષ્યપુરાણમાં છે ! દેવો બાળ થયાની ને સાવિત્ર્યાદિના ગર્વહરણની વાત કોઈ પુરાણમાં નથી. વ.વ. એકલા દત્ત વિષે જ લખું તો પાંડિત્યના હાડકાંનું મોટું મીમી થાય ને અન્ય દેવદેવીઓનું લખું તો મહાભારત થાય ! અને આ બધા વિરોધો કે વિરોધાભાસો દૂર કરી બધાના સંગતિ ને સમન્વય તો પોથાં-પંડિત નહિ પણ કોઈ અવતારી પુરુષ જ કરી શકે. ને શ્રી વા. (સુદેવાનંદ) સ. (રસ્વતી) એવા પુરુષ હતા એવું તમે તો કબૂલ કરશો જ. એમના દત્તપુરાણાદિમાં આપણું version છે. તમે લખો છો કે રેણુકાને સતી થવાનો પ્રસંગ જ નથી આવ્યો ! પણ માહૂરગઢના માતૃતીર્થની ઉત્પત્તિ જ એ પ્રસંગે થયેલી એ વાત તમારો ટીકાખોર કદાચ જાણતો પણ નહિ હોય. (જમદગ્નિ ચિરંજીવ હોવાનું મેં તમારા પત્રથી જ જાણ્યું ! બાકી પરશુરામ ચિરંજીવ હોવાનું તો હું જાણું છું) તમારા પત્ર પરથી એનું ટીકા કરવાનું જ્ઞાનભંડોળ (!) એકાદ ભાગવતાદિ પુરાણથી વિશેષ હોય એમ લાગતું નથી, પણ આધુનિક વિદ્વાનો ભાગવતને વ્યાસપ્રણીત ન માનતાં ચૌદમા પંદરમા સૈકામાં થઈ ગયેલા કોઈ બોપદેવનામક માણસે લખ્યાનું માને છે એ વાત એ જાણે છે ? ભાગવત એકલામાં જ પરસ્પર વિરોધી કેટલાંયે વિધાનો કાઢી બતાવાશે. આ બધું જેટલું લંબાવવું

હોય તેટલું લંબાવી શકાય. પણ આપણો ગ્રંથ પૌરાણિક નથી ઔપાસનિક છે. એનો મૂળ આધાર ફાવે તેણે ફાવે તેમ મચડી નાંખેલાં પુરાણો નથી પણ અનેક સંતોની દૈવી પ્રેરણા અને સ્વયંપ્રભ આત્મચિત્ કલા તથા દત્તપુરાણ, દત્તમાહાત્મ્ય (મરાઠી ને સંસ્કૃત) દત્તાત્રેય સર્વસ્વ વ. તેમ જ યામલગ્રંથો અને ત્રિપુરારહસ્યાદિ પ્રસિદ્ધ અપ્રસિદ્ધ અનેક પ્રાસાદ્દિક ગ્રંથો છે. કોઈ પણ પાનું ઉઘાડતાં અવધૂત માત્ર લહીયો છે, લખાવનારો બીજો છે, અવધૂત યંત્ર છે, યાંત્રિક કોઈ બીજો જ છે એ વાત સહૃદય વાચકના ધ્યાનમાં આવ્યા વગર નહિ રહે. પણ આ બધું તમારે પોતાને માટે લખ્યું છે. એનો ઉપયોગ કરવા નથી લખ્યું. પંડિતો અને વિદ્વાનો માટે તો મારે બે હાથ ને ત્રીજું માથું જ અર્પવાનું છે અને તે મેં જાહેર રીતે પ્રથમાધ્યાયમાં અર્પી જ દીધું છે. તમને પોતાને કોઈ પણ જાતની શંકા કોઈ પણ ઠેકાણે ઊઠે તો લખી રાખશો. કોકવાર રૂબરૂમાં હું એનો બનતો ખુલાસો કરીશ. પણ તમે બધા મને ફાવેતેમ કરી પોથી-પંડિતો જોડે અહંઅહમિકાની કુસ્તી કરવાના શુષ્ક પાંડિત્યની ઉપાધિમાંથી મુકત-સદાને માટે મુકત-કરશો એવું ખોળો ધરી માગી લઉં છું. મારા શરીરનું ઠેકાણું નથી ને આવી કે બીજી કોઈ જાતની બહિર્મુખ પ્રવૃત્તિ તરફ તમે કોઈ મને નહિ ખેંચો એવી આશા રાખું છું.

પેલી કડી છેવટે પાંચ રૂપિયામાં બે પણ મળે તો બે લાવશો, નહિ તો એની જરૂર નથી. અમાસ સુધી અહીં જ છું. પછી નારેશ્વર જઈશ. શરીરમાં શક્તિ નથી એટલે જેમ તેમ લખી નાખ્યું છે છતાં તમારું સમાધાન થશે એમ માની લઉં છું. સર્વને જય ગુરુદેવ.

– રંગ અવધૂતની શુ.આ.

તા.ક. : ગ્રંથની એકંદર સંભાવના ઠીક થતી હશે એમ માની લઉં છું.

૨૧૫

ગોધરા
રવિવાર (૬-૧-૩૫)

ભાઈ મોદી,

ફરતો ફરતો અહીં માતૃદર્શને આવ્યો છું. એક વિચાર અહીંથી ઓંકારેશ્વર જઈ કિનારો પકડી ધીમે ધીમે નિપાડ ફરતા નારેશ્વર જવાનો છે. એક વિચાર આજોબાનો વાયદો પૂરો કરવા ત્યાં આવી થોડા દિવસ શાંતિમાં નિવાસ કરવાનો છે. કાલે દસેક માઈલ ચાલીને અહીં આવ્યો એ હિસાબે થોડો આરામ મળે ને ખોરાક લેવાય તો કદાચ ગિરનાર ચઢવાની તાકાત એકાદ મહિનામાં આવે. કાલે ચાલ્યો પણ મનથી, તન તો હજી અશકત છે. પણ એની પરવા કરી બેસી રહ્યે પરવડે તેમ નથી- લોક બેસવા દે તેમ પણ નથી. માટે ઉપરના બે કાર્યક્રમમાંથી તમે નક્કી કરો તે આદરવો. પત્ર વળતી ટપાલે લખશો.

થોડાંક પચાસેક હેન્ડબિલ નીચેને સરનામે વહેંચવાની સૂચના સાથે મોકલી આપશો.

ડૉ. બાલશંકર ત્રિભોવનદાસ પંડ્યા,
મુ.પો. સાંઢાસાલ, (ટીંબા લાઈન)
વાયા સયાજીગંજ
સંભારે તે સર્વને જયગુરુદેવદત્ત.
રંગ અવધૂતના શુ.આ.

૨૧૬

ગોધરા, ગુરુવાર સાંજ
(૧૦-૧-૩૫)

ભાઈ મોદી,

મારો ગયો પત્ર મળ્યો હશે. આજે વ્યાસદેવ પધાર્યા છે એટલે હું રોકાઈ ગયો છું. તે કાલે એટલે શુક્રવારે સ્હાંજની ગાડીએ નીકળી રાતે ત્યાં આવું છું. એ જ.

– રંગ અવધૂત

૨૧૭

Amalzar
Tuesday noon
(૭-૩-૩૫)

Dear Tapseeji

yrs duly to hand. Sorry to write that you have commited the gretest possible folly in wirtinig me what you did in an open letter. you can very well imagine the why and how of it. Still not caring for consequences.

મગનભાઈને પુછાવીને દક્ષિણમાં જવાનું શું થયું. મારે સાથે જવાનું છે કે કેમ અને કયારે વગેરે મને ગોધરા લખી મોકલશો બનતી ત્વરાએ, જેથી મારો આગળનો પ્રવાસક્રમ નક્કી થાય. જો જવાનું હોય તો ત્યાંથી બારોબાર ભરૂચ જઉં, ન જવાનું હોય તો ઓંકાર તરફ કે અન્ય કોઈ નિરાંતની જગ્યાએ જવાનું કરું. દિવસે દિવસે મને વધારે ને વધારે લાગતું જાય છે કે અવધૂતનું ખેતર નકામા કચરાથી ભરાઈ ગયું છે. એને નીંદીગૂંદીને સાફ કર્યા વગર કે તદ્દન જતું કર્યા વગર લાંબો વખત નભી શકાશે નહિ. છતાં એ વિષે ઝબડમાં. જો દક્ષિણમાં જવાનું થાય તો તમને પણ મળી લેવાની વૃત્તિ છે. સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવદત્ત. શરીરમાં ઝાઝો સુધારો નથી. બે દિવસથી આસન કરવા માંડેલાં પણ જવાનું આવ્યું ! હરિઈચ્છા. એ છે ત્યાં સુધી જેવી સ્થિતિ રહે તેનાથી બનતું કામ કરાવી લેવાનું રહ્યું. એજ

લિ. મહારાજની શુ.આ.

૨૧૮

નારેશ્વર, બુધવાર સ્હવાર
(૨૦-૬-૩૫)

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર ને પ્રુફ મળ્યાં છે. ટિકિટ તો અંદર એકેય ન હતી. મેં ઊડઝૂડ તપાસી મોકલ્યું. બધું મૂળ સાથે તપાસી જોઈ છાપવાની રજા આપવી. મને ફરી મોકલવાની જરૂર નથી. છેલ્લા પૂંઠાના પાન પર ગઝલ, એની અંદરની બાજુએ પુસ્તક મળવાનાં ઠેકાણાં વગેરે બરાબર ગોઠવાવું. ભૂલ એક પણ ન રહે તે જોવું.

શીશી બંને મળી છે. માલીસ ચાલે છે. હાથે ફેર પડતો જાય છે પણ હજી ઊંચો થતો નથી બરાબર. ધનસુખ સહકુટુંબ સેવામાં છે. ગિરધર પટેલ પણ આવ્યા છે.

ગુ. પૂર્ણિમા અહીં જ કરવા વિચાર કર્યો છે. ને ગ્રંથ પણ પ્રુફ અહીં મોકલી આપો તો કોરલથી રોજ માણસ સાથે મંગાવવાની વ્યવસ્થા કરી શકાશે. મને માત્ર છેલ્લું પ્રુફ જ મોકલવું.

હાલ એ જ, સર્વને શુ.આ.

– રંગ અવધૂત

તા.ક. ટિકીટ વ નોખાં મોકલવાં.

– રંગ અવધૂત

૨૧૯

નારેશ્વર, રવિવાર સ્હવાર
(૮-૭-૩૫)

ભાઈ મોદી,

બુ.પો. તથા અંદરના બંને કાગળ મળ્યા. આજોબાએ એમના સ્વભાવ જેવું કર્યું. ખેર ! મેં એમને કોઈ પણ ચીજ લાવવાની કહી નથી. મારો હાથ હજી બરાબર ઊંચો થતો નથી એ વાત સાચી, પણ વધુ માલીસથી જ એ ઠેકાણે આવી જશે. ફરી હાડવૈદ પાસે જવાની જરૂર નથી. દુ:ખાવો નથી.

પારાયણની પૂર્ણાહુતિ ગુરુવારે યથારુચિ કરવી. આવી બાબતોમાં દર વખતે મને પુછાવવું નહિ.

બીજું.... થી પેલાનો કાગળ આવ્યો હતો, તેમાં હું આ પૂર્ણિમા ક્યાં કરનાર છું ને હાથે કેમ છે વગેરે પૂછાવેલું. તો તમે એને જવાબ લખી નાખશો અને સાથે લખી નાખશો કે પત્રવ્યવહાર એ તમારી સાથે જ રાખે. કારણ મારી પાસે હર વખતે માણસ હોતો નથી અને હું જાતે કાગળ ન છૂટકે જ લખું છું.

બાવની વગેરેમાં ૮-૧૦ બીબાં તૂટેલાંની ભૂલ છે તે સુધારીને પછી જ નકલ જ્યાં ત્યાં રવાના કરવી.

લીલા. (શ્રી ગુરુલીલામૃત) છાપવા-નું અહીં રહીને જ કરવું છે. હું ચોમાસું અહીં જ કરવા માગું છું. છતાં બહુ જ અગવડ જેવું લાગશે તો ભા.પૂ. પછી એ તરફ એકાદ માસ આવી જઈશ. છપામણીમાં રોપાનાં નર્મદાબહેને રૂા. ૧૦૦/- આપ્યા છે તે દાસ તમને પૂર્ણિમાએ આપશે. માસ્તર પણ આપશે એમ લાગે છે.

હાલ એજ પ્રકૃતિ ખૂબ આનંદમાં છે. સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવદત્ત. પૂર્ણિમાની તૈયારી થઈ રહી છે.

– **રંગ અવધૂત**ના શુ. આ.

૨૨૦

નારેશ્વર, શુક્રવાર બપોર,
સપ્ટેમ્બર ૧૯૩૫

ભાઈ મોદી,

ગઈકાલે જ એક પત્ર લખ્યો તે પહોંચ્યો હશે. આજે તમારાં પ્રુફ્સ મળ્યાં તે સુધારીને તરત જ મોકલાવ્યાં છે. તમારા ટાઈપફેરની ભૂલો તરફ કોમ્પોઝીટર ધ્યાન આપતા જ નથી માટે તેવી ભૂલો પ્રથમ પ્રુફ્સમાં જ સુધારવાની ખબરદારી રાખવી. ઘડીએ ઘડીએ નવાં પ્રુફ કઢાવવાથી ટાઈપ ખસીને કેટલીક નવી ભૂલો પણ થવા પામે છે માટે પહેલા પ્રુફમાં ખૂબ જ કાળજીથી શોધન કરવું...

પાંસળાંનું દરદ ધીમે ધીમે નરમ પડતું જાય છે. એણે એ બુરજનો કેટલાએ દિવસથી અને કેટલી બધી મહેનતે કબજો લીધો છે ? એ કબજો એકદમ છોડાવવો શું ઠીક છે ? એને નહિ પરવડે એટલે પોતાની મેળે જ નાસશે. તમારે એથી ગભરાવાની જરૂર નથી.

અવધૂતને ત્યાં લઈ જ જવો હોય તો ઉતાવળ કરવી કેમકે દીવેરની મંડળી અહીં ધામો નાખવાની છે ને એ આવ્યા પછી નીકળવું મુશ્કેલ થશે. ત્યાં આવ્યા વગર જ કામ પતી જાય તો તો ઠીક છે, અથડાવું મટ્યું. નહિ તો શુભસ્ય શીઘ્રમ્....

છાનામાના ચૂપચાપ પ્રભુનું ભજન કરો. અવધૂતના દરબારમાં તો અનેકરંગી માણસો આવે છે ને આવશે. ને પોતાના રંગમાં અવધૂતને એ રંગાએલો દેખાડવા જાણીને કે અજાણ્યે યત્ન કરશે. પણ રંગબેરંગી કુસુમગુચ્છોની વચમાં પડેલા નિર્મળ સ્ફટિકની માફક અવધૂત તો અનંત રંગોમાંએ અરંગીજ છે. કોની સાથે કેમ વર્તવું અને તે શા માટે – તે એજ જાણે છે.

એની લીલાનો તાગ કાઢવાનો વૃથા પ્રયત્ન કાં કરો છો ? ફોડી લેવા દો જેને તેને પોતપોતાનું ને જેના તેનાથી પર થઈ નિહાળો એ પાર રહેલા અરંગી કે સર્વરંગી અવધૂતને !

ભજન-

ભર્યું જ્યાં ત્યાં પ્રભુ તારું....

તમારા મનનું 'સમાધાન' આથી થશે ને ?

સર્વને આશિષ.

- રંગ અવધૂત

૨૨૧

નારેશ્વર, શનિવાર બપોર
૨૦-૧૦-૩૫

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર મળ્યો. આનંદ છે. હાથમાં હજી બે આની કસર છે. બાકી સામાન્યત: પ્રકૃતિ ઠીક છે.

દશેક દિવસથી પૂર્વવત્ મૌન ચાલુ છે. ભિક્ષાનું પણ હાથે બનાવવાનું શરૂ કરી દીધું છે. હેતુ દાસ પરનો બોજો ઓછો કરવા અને મને ભિક્ષા આપવાને બ્હાને અનેક સારા નરસા આવતા લોકોને બંધ કરવાનો છે. પણ પ્રભુને એ બધું રુચે ત્યારે ખરું !

પડવાની સ્હાંજે દર સાલની માફક રણાપુર જઈશ. આગળનો કાર્યક્રમ હજી નક્કી નથી. જાણ્યે-અજાણ્યે લોક અવધૂતને પજવી રહ્યા છે. એટલે નારેશ્વરમાં એકી સાથે વધુ વખત રહેવું હવે તદ્દન મુશ્કેલ જેવું થઈ પડ્યું છે.

તમે પડવા પહેલાં આવો તો નારેશ્વર અને પછી આવો તો રણાપુર આવશો. પેલા અંકલેશ્વરના ફોટા ગ્રંથ સાથે તૈયાર કરી મોકલી દેવાનું ભૂલશો નહિ.

માંડવામાં પેલા છોકરાએ આપણી ધૂનોનો પ્રચાર ઠીક કરવા માંડ્યો છે. એ લોકોની અને મીંઢોળની મંડળીની સંયુક્ત નાવડી અહીં આવી ગઈ છે. જયંતી ઉપર ગઈ સાલ કરતાં વધારે ઠઠ જામવાનો સંભવ છે. એ જ સર્વને શુ.આ.

- રંગ અવધૂત

૨૨૨

રાજપીપળા, સોમવાર સ્હવાર
(૪-૧૧-૩૫)

ભાઈ મોદી,

આનંદ છે. અંકલેશ્વર શું કરી આવ્યા તે લખશો. બીજું, પેલું 'ગુરુ આવો બલિહારી તમારી છે'વાળું ભજનની સારા અક્ષરે પચીસેક નકલ કરી મહીજી પર મોકલી આપશો. પુરાણોમાં- ઘણુંખરું સ્કંદમાં- બધા વારનાં વ્રતો છે તેમાંથી ગુરુવારના વ્રતના શ્લોક ફુરસદે મને ઉતારી મોકલશો- દત્તહૃદય માટે. (આ દત્તહૃદય રંગહૃદય નામે બહાર પડ્યું. સં.)

પ્રકૃતિ મઝામાં છે. લોક ખૂબ ઊમટ્યા છે પણ એમાં જ્યાં ત્યાં માથું નમાવવાની વિચારશૂન્ય વેવલી દર્શનભક્તિ વગર બીજું કંઈ જોતો નથી. પેલું ધૂણીના રાખોડાનું ઘતિંગ પૂરજોશમાં છે. એની પાછળ એક gang (ગેન્ગ=ટોળકી) જ છે. મુકામ એની તદ્દન પાસે છે.

શુક્રવારે અહીંથી ઉમલ્લા જઉં છું. ત્યાંથી એકાદ દિવસ અમલઝર થઈ અરણ્યેશ્વર જઈશ. ફુરસદ મળે તો ત્યાં થોડું રહેવા વિચાર છે. હાલ એ જ. સર્વમંડળીને જય ગુરુદેવદત્ત.

રંગ અવધૂતના શુ.આ.

૨૨૩

નારેશ્વર, મંગળવાર
(૨૭-૧૧-૩૫)

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર મળ્યો. પ્રભુએ જે વખતે જે ધાર્યું હશે તે બનશે. સળીયા દાસે આણી દીધા છે. જયંતીની તૈયારી ચાલી રહી છે. આ વખતે માણસ બેહદ ઊમટે એવો રંગ જણાય છે. તમારે પાલેજથી જ આવવું પડે તો પાલેજથી કોલીયાદ, કૈણ, રોપા ને નારેશ્વર એ રસ્તો ટૂંકો છે. ફોટા ને કચકડો પણ હોય તો ઠીક, જેથી બહારથી કોઈ ચોખા, પુષ્પ વ. નાંખે તો ઉપર પડે નહિ. બીજું, ફોટા-કહાણાના કાર્ડ સાઈઝના ૧૨, વાળ વગરનો બેઠેલો કાર્ડ સાઈઝ ૧૨, મીંઢોળનો ૩, દીવેરના ૬, સરખેજના ઊભા ૧૨, બેઠેલા લાકડીવાળા ૬, બીજા ૩, ઝઘડીયાના ૧૨, અંક૦ બેઠેલા ૧૨, ઊભા ૬, કહાણાની નાની સાઈઝ પરથી પોકેટ નીકળે તો કઢાવવી. બેઠેલા વાળ વગરનાની પણ. ને બધી મળી સોએક જુદી જુદી મળી મોકલવી, ઉતાવળમાં બગડે નહિ. ઓછી ભલે આવે. પુસ્તક અ. આ. ૨૦, રં.હ. ૨૫, લી.જ્ઞા. ૧૦, લી. ક. ૨૫, ઉ.પ્રા. ૧૦૦, આત્મ ૧૦૦, બાવની ૪૦૦, ષટ્પદી ૧૦૦, ના.સ્મ. ૫૦, સંકી. ૧૦૦, સુધાર્યા વગર એક પણ નકલ આવે નહિ.

રસ્તાનું ઠેકાણું નથી. ધર્મશાળાની પરવાનગી આવી ગઈ છે. આ ગુરુવારે પાયા ખોદાશે.

નાંદોદ ખૂબ ડોલાવી આવ્યો છું. પણ તમે બધા સૂઈ રહેશો ને અવધૂતની વ્હાર નહિ કરો તો કોક દિવસ દેવાળું કાઢવાનો પ્રસંગ આવશે.

-રંગ અવધૂત

૨૨૪

નારેશ્વર, સોમવાર
૨-૧૨-૩૫

ભાઈ મોદી,

તમને મેં પાંચ છ દિવસ ઉપર લખેલો લાંબો પત્ર મળ્યો હશે. ત્યાર પછી બાજી વળી પલટાઈ છે ને બસોએક રૂપીયા વધુ જોઈશે એમ લાગે છે. કારણ કે જે ૧૦૦-૧૫૦ રૂા. ભેગા થવાના હતા તેમાં એક બે જણા દાસના કહેવા પ્રમાણે ફસકી ગયા છે ને બાકીના એક બે જણા મળી ૫૦-૭૫ રૂા. આપવાનું કહે છે તેટલા સારુ ભીખ માગવાની અવધૂતે ના કહી છે ને મકાનની પાઈએ પાઈ પોતે ચૂકવી આપવાનું માથે લીધું છે. તમે જો બધાએ ૫૦૦, મોકલી શકો તો તેમ નહિ તો ૩૦૦, તો જરૂર મોકલાવશો. બીજા માટે કોઈ અન્યને વિનંતી કરીશ.

એ બધાએ પૈસા મારે ભરપાઈ કરવાના છે, કેવી રીતે તેના વિચારમાં છું. પૈસાનો હરગીજ સ્વીકાર ન કરવો તેવું વ્રત લઈને બેઠો છું, તેની કદાચ ગુરુમહારાજને કસોટી કરવી હશે તો તેમાં ઉતરવા તૈયાર છું ને એજ ગુરુમહારાજ બિલકુલ હાથને કે મનને પૈસાનો ડાઘ લગાડ્યા વગર બધું નિભાવી લેશે એવી પૂર્ણ શ્રદ્ધા છે.

(૧) એ પૈસા મારે શી રીતે આપવા ? ભજનો વગેરેની કિંમત રાખીને એ મેળવી શકાય. પણ તેમ બધી રકમ વસુલ થતાં વાર લાગે ને તેટલો વખત મારાથી તમને બધાને suspenseમાં ન રાખી શકાય.

(૨) હું ધર્મશાળાને નામે કે કોઈ અન્ય બહાને પૈસા માગવાની શરૂઆત કરું તો બે પાંચ માસમાં એ સહેલાઈથી મળી રહે. પણ પ્રાણ જતાં પણ તેમ હું ન કરું કે કોઈ આપે તો સ્વીકાર પણ ન કરું.

(૩) ગીતા આદિનું પ્રવચન કરી એક બે માસમાં કદાચ આ ચોમાસામાં જ એટલી રકમ મેળવી શકું. બીજાની દૃષ્ટિએ એમાં કંઈ અજુગતું નથી. પણ મારે મન પૈસા લઈને ગીતાનું પ્રવચન એ કલ્પના જ રુચતી નથી. છતાં એક વિચાર એવો થાય છે કે કોઈ શહેરમાં ચાતુર્માસ બે મહિના પ્રવચન કરવું ને પાંચસોની રકમ ભરાય ત્યાં સુધી સ્વીકાર કરી દેવું (!) ચૂકવવું ને પછીથી એને માટે જોઈતું પ્રાયશ્ચિત કરી લેવું. જોકે પ્રવચન કરવા જેટલી બહિર્વૃત્તિ રહી નથી છતાં આવો પણ એક તરંગ આવે છે. ને એ કરવાનું નક્કી થાય તો રાજકોટમાં તમે વ્યવસ્થા કરી શકશો ? હું અહીંથી આ દશમે સરખેજ પ્રયાણ કરું છું ને જો પ્રવચન કરવાની જરૂર જ

પડશે ને રાજકોટ સારું સ્થળ છે તેમ તમને લાગતું હોય તો અષાઢ એકાદશી સુધીમાં ત્યાં આવવાનું રાખીશ.

(૪) એક વિચાર એવો પણ થાય છે કે પ્રવચન કરી પૈસા લેવા તેના કરતાં તો ચોકખી એકાદ સાલ કોઈની ચાકરી કરી લેવી. કેટલીએ સંસ્થાઓ અવધૂતની રાહ જુવે છે તેમાંની એકાદને એક સાલ માટે શરીર અર્પણ કરવું. આ બધા તરંગો છે. એમાંના કયાને મૂર્ત સ્વરૂપ મળશે કે બધાએ હવામાં ઊડી જઈ ગુરુમહારાજ કોઈ ઈદંતૃતીયં રસ્તો કાઢશે તે એ જાણે. મેં તો કયારનું એ ગાઈ દીધું છે કે,

'જહિ વા શાધિ વા ચામ્બ સ્વીકુરુ દૂરમુત્સૃજ ।

તવૈવાહં તવૈવાહં તવૈવાહં પુનઃ પુનઃ ॥'

એક વાત નકકી છે કે નારેશ્વર છૂટી હવે અવધૂત અનિકેત રહેશે.

તમે પત્ર તરત જ લખશો ને રૂપિયા સવડ કરી જેમ બને તેમ જલદીથી મોકલાવી આપશો. દાસને નામે ન મોકલાવ્યા હોય તો પટેલ વિઠ્ઠલભાઈ જાધવભાઈ મુ. લીલોડ (નર્મદાતટ) પો. પાલેજ એ સરનામે મોકલાવશો. પત્રની કે પૈસાની વિગત નાહક જાહેર કરવી નહિ.

– **અવધૂત**ના શુ.આ.

તા.ક. પત્ર મને વળતી ટપાલે મળવો જોઈએ.

– **અવધૂત**

૨૨૫

નારેશ્વર બુધવાર સ્હવાર
૧૧-૧૨-૩૫

ભાઈ મોદી,

આનંદ છે. સાથે સંગીત ગીતાનું લખાણ મોકલ્યું છે. તે છપાવવાના ખર્ચનો અંદાજ કાઢી મોકલશો. કહાણાના જેસીંગ પટેલે એક વાર એ છપાવવાનો વિચાર દર્શાવેલો. એની મતિમાં ફેર ન પડ્યો હોય તો છપાઈ જશે. પછી તો હરિઈચ્છા !

ટાઈપ લીલામૃતનો ઠીક પડશે. કદ બને તેટલું નાનું જેથી ભરાવ ઠીક દેખાય. શરૂઆતમાં ટૂંકી પ્રસ્તાવના ને અંતે આપણા પુસ્તકની ટૂંકી જાહેરખબર. પૂંઠાના ત્રીજા પાન પર પુસ્તક મળવાનાં ઠેકાણાં, તેમાં અહીં ખાતે સાયરનો ચંદુ ને રાજપીપળાનો નંદુ. ચોથે એટલે બહારને પાને ગીતાસારના મથાળાથી 'ગીતા અજબ પઢાયા...' તેમાં ગુરૂપસત્તિને બદલે ગુરુશરણની કફની ને સારથિ સુંદરશ્યામને બદલે સારથિશ્રી વ્રજરાજ એ પ્રમાણે ફેરફાર કરવાનો. કિંમત ઓછી આવે એ દષ્ટિથી કાગળ વગેરેની પસંદગી કરવાની. છપાતાં પહેલાં જેને તેને લખાણ બતાવતા ફરશો નહિ. તમે માત્ર મૂળ સાથે વાંચી જોશો ને કોઈ ઠેકાણે ફેરફાર કરવા જેવો હોય

તો સૂચવશો. અધ્યાય ૧૮, શ્લો. ૬૭ ન ચાશુશ્રૂષવેમાં અશુશ્રૂષુવેનો અર્થ મેં 'સેવા ન કરનાર' કર્યો છે: પણ મારી આગળ જે ગુજરાતી પુસ્તક હતું તેમાં તેનો અર્થ 'સાંભળવાની ઈચ્છા ન રાખનાર' એવો કરેલો પણ મારી સમજ પ્રમાણે એ બરાબર નથી. શુશ્રૂષુનો અર્થ 'સેવા કરવાની ઈચ્છા રાખનાર' થવો જોઈએ. 'સાંભળવાની ઈચ્છા રાખનાર' માટે કદાચ શુશ્રૂષુ શબ્દ હશે. શુશ્રૂષુના બંને અર્થ થતા હોય તો પણ આપણો વધારે શોભતો હોવાથી કાયમ રાખવાનો. 'સાંભળવાની ઈચ્છા રાખનાર' એવો એક જ થતો હોય તો 'ના સેવે ગુરુજનને ભાવે' ને ઠેકાણે 'ના ઈચ્છે સાંભળવા ભાવે' એવો સુધારો કરી લેવાનો.

બીજું, આપણા દેવી સ્તોત્રમાં 'તસ્યામ્બિકાયૈ નમ:' એવો પ્રયોગ છે. તેમાં સંધિનિયમનો સ્હેજ ભંગ છે. એ લખાયું ત્યારે જાણ બહાર ન હતું છતાં અંબાની આઠે વિભક્તિ અંદર સાધી તે ચમત્કૃતિ પૂરતું ક્ષમ્ય માની રહેવા દીધેલું. ખૂબી કાયમ રહે તેવી રીતે બીજી કોઈ પણ રીતે એ ફેરવી શકાય તેમ નથી. પેલા નડિયાદના ગોવર્ધન શાસ્ત્રીએ વ્યાકરણની દૃષ્ટિએ એના પર જબરો આક્ષેપ ઉઠાવેલો. ત્યારે મેં તો સરળતાથી કહી દીધેલું કે જેની પ્રેરણાથી એ લખાયું તેણે એવી પ્રેરણા કેમ કરી તે હું નથી જાણતો, પણ એ એટલું બધું અક્ષમ્ય નથી ને મારી જાણ બહાર પણ લખાયું નથી, તમે ફેરફાર સૂચવો તો હું સુધારો કરું. મને તો વ્યાકરણનું ઝાઝું ભાન નથી. આર્ષપ્રયોગ તરીકે એવા કેટલાયે પ્રયોગો ધાર્મિક સાહિત્યમાં હોય છે ને અપિ દોષશતં કુર્યાત્ છંદોભંગ ન કારયેત્ એવું આપ્તવચન પણ આધારભૂત છે. મારી દલીલથી એમના વૈયાકરણી મગજને સંતોષ ન થયો ને તેઓ પોતે કોઈ જાતનો સુધારો પણ સૂચવી શકયા નહિ ! તે વખતે બરાબર એવો જ દાખલો યાદ ન આવવાથી મેં પણ વાત પડતી મૂકી. એકવાર ઓચિંતો એ યાદ આવ્યો પણ તમને લખું લખું કરતો ભૂલી ગયેલો તે આજે લખુ છું. શાસ્ત્રીજી મળે ને કોઈ વાર વાત નીકળે જ તો ટાકી બતાવશો.

તસ્યૈ+અમ્બિકાયૈ=તસ્યાય + એમ્બિકાયૈ તસ્યાયમ્બિકાયૈ અથવા ય નો લોપ કરી તસ્યા અમ્બિકાયૈ આ ને અ પછી મળી ન શકે તે મારાથી તસ્યામ્બિકાયૈ એમ લખાયું છે. એ બહુ મોટી ક્ષતિ તો નથી જ ને આર્ષપ્રયોગ તરીકે ને અંદરની ખૂબીની દૃષ્ટિથી બિલકુલ વાંધા પડતું નથી છતાં સમાન દૃષ્ટાંત જ જોઈએ તો ગીતા અ. ૧૧ શ્લોક ૪૪ 'પ્રિય: પ્રિયાયાર્હસિદેવ સોઢુમ્ । અહીં પ્રિયાયા: અર્હસિ=પ્રિયાયાઅર્હસિ પછી આ ને અ ન મળી શકે છતાં પ્રિયાયાર્હસિ એવો પ્રયોગ વ્યાસ જેવાએ કે કૃષ્ણ જેવાએ કર્યો છે. આ બધું લાંબું લાંબું તમને સમજણ પડવા માટે લખ્યું છે. શાસ્ત્રીજીને તો ગીતાનું સમાન અવતરણ આપવાથી જ બધું સ્પષ્ટ થઈ જશે. રંગહૃદયમાં તે ઠેકાણે ચિહ્ન મૂકી નીચે સન્ધિ-આર્ષ હૈ ! દેખો ગી.અ. ૧૧, શ્લો. ૪૪ પ્રિય: પ્રિયાયાર્હસિદેવ સોઢુમ્ । એવું બને તો લાલ શાહીથી લખી દેવું. બીજી આવૃત્તિનો વખત આવે તો તો એમ નોંધમાં મૂકવાનું જ.

શાસ્ત્રીજી સાથે લડવા જવાની જરૂર નથી. વાત નીકળે તો જ કરવી.

મીસ્ત્રીએ ફોટાનું કામ હાથ ધર્યું હશે. ના ધર્યું હોય તો તાકીદ કરશો. પડદો વગેરે બધું

વેળાસર તૈયાર થઈ જવું જોઈએ. ગોઠવેલા રૂપમાં નહિ તો એ બધું બાંધીને વ્યવસ્થાથી રાખી શકાય ને ઉંદર કે ઊધઈ એ બગાડે નહિ માટે પતરાની કેસ જેવું પણ કંઈક જોઈએ તે વિચાર દોડાવી તૈયાર કરાવી દેવાનું. આ જયંતી ગઈ જયંતીને ભુલાવે એવી થશે. માટે અત્યારથી જ તેની તૈયારીમાં મંડી પડવાનું.

મેં અપવાસ શરૂ કર્યા નથી. શરીર કામ કરે તેમ નથી ને અહીં કરું તો માતુશ્રી કરવા મંડી પડે માટે એ બહાર જ ઠીક પડશે એમ વિચારી તેમ કરવાનું ઠેરવ્યું છે ને તે પણ કટકે કટકે. આસો મહિનામાં માજીને મૂળીબહેનને સોંપી બહાર નીકળવાવિચાર છે. ઘણું ખરું નવરાત્રિ રોપા ને બાકીના દિવસ રાજપીપળા કાઢી કાર્ત. સુ. ૧ ની સ્હાંજે રણાપુર જઈશ.

હાલ એજ સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવ.

– રંગ અવધૂતની શુ.આ.

તા.ક. તોલાશંકર ઉપડી ગયા છે. હાલ ઉમલ્લાના શિવશંકરભાઈને તેમનાં પત્ની છે, દાસ પણ છે, બે દિવસથી આવ્યા છે. કાલે એટલે ગુરુવારે જશે. એમનું શરીર હવે ખૂબ થાક્યું છે.

૨૨૬

નારેશ્વર, શુક્રવાર સ્હાંજ
(૧૭-૧-૩૬) પોષ વદ ૮, ૧૯૯૨

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર મળ્યો છે. થોડાક દિવસથી અતિ શ્રમ ને આરામને અભાવે તબિયત નાદુરસ્ત રહે છે. છતાં તમારો પત્ર આવશે કે એ તરફ આવી ત્યાંથી.... જઈશ...ની માંદગીથી અવધૂતના જીવનમાં કોઈ દિવસ ન્હોતી ઊભી થઈ એવી વિકટ પરિસ્થિતિ ઊભી થઈ છે; છતાં એમાંએ ગુરુમહારાજનો કોઈ ગૂઢ આશય હશે એમ નિશ્ચિત માની લઈ શાંતિથી ભાવિની પ્રતિક્ષા કરી રહ્યો છું.

લોકોનું બેજવાબદાર ટોળું વધારે ને વધારે ઊભરાતું જાય છે. પણ એની પાછળ નિર્લજ્જ સ્વાર્થસાધુતા વગર બીજું કાંઈ જ નથી જોતો. કોક કોક ગુરુવારે તો શ્વાસ લેવાની પણ ફુરસદ નથી મળતી ને ગઈ સાલની માંદગી પછી શરીર એ મારો ઝીલી શકે એવું રહ્યું નથી. લગભગ રોજ સ્હેજ જવર આવે છે ને ગુરુવારે રાત્રે તો હાડકેહાડકું બોલી ઊઠે છે. 'પ્રસિદ્ધિ સૂકરી વિષ્ઠા'નો ક્ષણે ક્ષણે અનુભવ થાય છે. ને હવે તો ફાવે તે ભોગે પણ લોકનું ટોળું ઓછું થાય તેનો વિચાર થયા કરે છે.

– રંગ અવધૂત

૨૨૭

નારેશ્વર, સોમવાર સ્હાંજ
૨૭-૧-૧૯૩૬

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર આજે જ મળ્યો. દસેક દિવસ અન્ન બંધ કરી કેરીનો રસ ને જંબુ પર કાઢ્યા, પણ એની શરીર પર કંઈ જ અસર નથી, માત્ર સ્હેજ સાજ ભૂખ લાગવા માંડી છે, એટલે બે ત્રણ દિવસથી થોડી થોડી ખીચડી ખાઉં છું. સ્હવારે થોડાં જંબુ પણ ચાલુ જ છે.

જેઈતી અનુકૂળતાને અભાવે આસનાદિ થઈ શકતાં નથી ને ઉદ્દર પ્રગતિ ન કરે તો મહેરબાની ! દાસ વ. મંડળી તો ચુનીભાઈ ગયા તે દિવસે જ ગઈ. પણ અન્ય લોકની આવ જા ચાલુ જ છે. ધર્મશાળા ભાગ્યે જ ખાલી રહે છે. કાલેજ દીવેરનાં ચાર જણા આવી ધર્મશાળામાં પડ્યા છે ને જે આવે તે આખો દિવસ અવધૂતના મ્હોંઢા સામેથી ખસતાં જ નથી. કોણ જાણે અવધૂતના મ્હોંઢામાં શું ભર્યું છે. ઉપાધિ ટાળવા બપોરે ઊંઘ ન આવે તો પણ બે કલાક આંખ મીંચીને પડી રહેવાનું નાટક કરું છું. છતાં જરા બેઠેલો જુવે કે લોક સ્હામે તૈયાર ! આ સ્થિતિ ટાળવા મારે અસાધારણ ઉગ્રતા ધારણ કર્યા વગર છૂટકો નથી. છતાં શરીરનો વિચાર ન કરતાં હજી એ બધું નભાવી રહ્યો છું.

જે આવે છે તે 'આજેબાનું શ્રેય' અથવા શુષ્ક જ્ઞાનની લમણાઝીક વગર બીજું કંઈ જ કરતું નથી. આત્મશ્રેયની ભાગ્યે જ કોઈને પડી છે. ને આજેબાનું શ્રેય પણ એકાદવાર કરી આપવાથી નભતું નથી. લોકો અવધૂતને નીચોવવા બેઠા છે અને આ મફતિયો-અવધૂત બધાંને ઠીક પસંદ પડી ગયો છે. આ બધું કેમ અટકાવવું એ એક મોટો પ્રશ્ન છે. ચોમાસામાં...ના લોકો અવધૂતને આટલા માટે જ ત્યાં લઈ જવા માગે છે. પણ એમને નાખુશ કરીને જ મારે નડીયાદ આવવું છે. ત્યાં જો કુંભનાથમાં રહેવાનું બને તો હું શ્રા.વ. ૩૦ સુધી રહીશ. બીજું કોઈ એકાંત સ્થાન હશે તો એ ચાલશે. એક આસન પડી રહે ને પાસે મીઠા પાણીનું જળાશય હોય એટલી સગવડ બસ છે. ભિક્ષાની વેઠ તો બાળકૃષ્ણ ઉપાડશે જ અથવા યથાપ્રારબ્ધ બધુ બની રહેશે. જો રહેવાની અનુકૂળતા નહીં હોય તો વરસાદની પરવા કર્યા વગર હું બે મહિના અનિયત પગે પર્યટનમાં ગાળીશ. નારેશ્વર પાછા આવવાનો પ્રથમ વિચાર હતો. પણ લોકોપાધિ ટાળવા બે માસ દૂર રહેવું જ ઠીક છે....

ગુ.પૂ. નારેશ્વર ન કરવી એટલો જ આગ્રહ છે, અને નડીઆદ તો તમને અનુકૂળ હોય તો જ, નહિ તો હું શુકલતીર્થ કે જંબુસર તરફ કોઈ અજ્ઞાત સ્થળે ચાલ્યો જઈશ. પૂર્ણિમા એટલે પૂર્ણિમાનો દિવસ મારે નિર્ગમન કરવો. એ દિવસે કંઈ ધામધૂમ કરવી એવો મારો હેતુ નથી. માત્ર કોઈ રડ્યો ખડ્યો આવે તો તેના ભોજનની વ્યવસ્થા થવી જોઈએ. અજ્ઞાત સ્થળે હું જઉં

તો એ પણ ભાંજગડ ન રહે. તમારા અંતિમ નિર્ણયનો પત્ર મને અમાસ પહેલાં મળી જાય તો ઠીક. જવાબ માટે કાર્ડ બીડજો.... આ તો ગજાનનનું પરબીડીયું આવેલું તે મોકલ્યું છે. સર્વ મંડળીને શુભ આશિષ.

– રંગ અવધૂત

૨૨૮

નારેશ્વર, રવિવાર બપોર
(૪-૨-૩૬)

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર મળ્યો છે. પ્રકૃતિ બરાબર રહેતી નથી. હાથે પણ એકાદ આની કસર છે. બને તો હોળી સુધી અહીં જ રહેવા વિચાર છે.

અહીં કોઈની પાસે જ સિલકમાં ન્હાનો કે મોટો એક પણ ફોટો નથી ને માગણી તો છે જ. એટલે તમને એ લોકોએ લખેલું છતાં તમારાથી એ મોકલવાનું બન્યું નથી. એટલે હવે જોઈતો હોય તે અમદાવાદ બારોબાર લખે કે ફોટા વગર ચલાવી લે એવો જવાબ આપવાનું રહ્યું !

મેં ભિક્ષાનું હાથે બનાવવાનું જ રાખ્યું છે. હાલ એ જ. સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવદત્ત.

(નર્મદા) ષટ્પદી ને જાહેરખબર મળી છે. તમને જાણીને આનંદ થશે કે છગન માળીનું લગન થઈ ગયું છે.

– રંગ અવધૂત

૨૨૯

નારેશ્વર, બુધવાર સ્હવાર
(૧૭-૩-'૩૬)

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર મળ્યો છે. સંગીતગીતા છાપવાનું કામ શરૂ કરી દેશો. નારેશ્વરમાહાત્મ્યની સાઈઝમાં લીટી માઈ રહે તો ઠીક, નહિ તો બીજી કોઈ ન્હાની સાઈઝમાં આડી 'શરણગમન' જેવી ગોઠવણી રાખવી. કોઈ રીતે બંધ ન બેસે તો ટાઈપ અ.આ.નો રાખવો. આપણી લીટી પ્રભાતિયાની લીટી જેવડી છે. મને ફેર પુછાવવાપણું ન રહે. પૂનમ પહેલાં તૈયાર થઈ જવું જોઈએ. છેલ્લું પ્રુફ મને મોકલી આપશો. શરૂઆતને પાને ઉપર ॥ શ્રી દત્તઃ પ્રસન્નોઽસ્તુ ॥ રાખશો. પ્રસ્તાવના જા.ખ. વગેરે વેળાસર મોકલી આપશો જેવી પાછળથી ઉતાવળ કરવી ન પડે.

બીજું, મેં તમને એકવાર સ્કં. પુ. માંથી ગુરુવારનું માહાત્મ્ય મોકલવાનું લખેલું પણ

તમને હજી ફુરસદ મળી નથી. તે યથાવકાશે ભૂલવાનું નથી. ભ.પુ. (ભવિષ્યપુરાણ)માં બધાં વૃક્ષો રોપવાનો વિધિ છે તેમાંથી ઔદુંબરનો વિધિ લખી મોકલશો-મૂળ શ્લોક. ઔદુંબરનો ઉલ્લેખ ન જ હોય તો પીપળાનો. દિવાળી સુધીમાં આવી જાય.

ગુજરાતમાં દત્તોપાસનાના પ્રચારક ગુરુઓનો રાફડો ફાટવા માંડ્યો છે ને અનેક ઢોંગીઓ એ નામે લોકને ભોળવી રહ્યા છે. એટલે અવધૂતે ફર્યા વગર છૂટકો નથી. પણ એ રહ્યો મૂંગો પ્રચારક એટલે તમે લોકો પ્રમાદ બાજુએ મૂકી થોડો ભજનનો રંગ નહિ જમાવો ને એ સુવાસથી આજુબાજુનું વાતાવરણ શુદ્ધ નહિ કરો તો આગળ માઠી દશા છે. આ જયંતી એકદમ ભવ્ય અને દિવ્ય થવી જોઈએ. તબિયત અનુકૂળ હશે તો હું આસો મહિને વાતાવરણ જમાવવા બહાર નીકળી પડું છું. હાલ એજ. સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવ. પ્રકૃતિ બે દિવસથી સુધારા પર છે. તમે દિવાળીએ આવવાના તો હશો જ. ચોક્કસ કરી લખશો જેથી હું રણાપુર તે દિવસોમાં હાજર રહું.

- રંગ અવધૂતના શુ.આ.

૨૩૦

નારેશ્વર, શનિવાર સ્હવાર
(૨૭-૪-૩૬)

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર વગેરે મળ્યા છે. કેટલીક વાતો લખી શકાતી નથી. કેટલીક મોઢેથી કહી શકાય એવી પણ નથી હોતી.

નારાયણની તબિયત મેં જયંતી સાથેના કાગળમાં લખી હતી તેવી જ છે. તાવ કંઈક નરમ છે તો અશક્તિ તમે જોઈ ગયા તેના કરતાં વધી છે. કાલે તો ઝાડા પણ ઘણા થયેલા. એકંદરે ઠીક છે. તમારે ખાસ કામ ન હોય તો ઉન્હાળાની રજાઓ પડે કે તરત જ આ તરફ આવશો. આજોબાને કહી થોડુંક ચોખ્ખું મધ કોઈ આવતા સાથે મોકલાવશો. સંભારે તે સર્વને શુ.આ.

- રંગ અવધૂત

૨૩૧

નારેશ્વર, રવિવાર સ્હાંજ
૨૪-૫-૩૬

ભાઈ મોદી,

....નારાયણની તબિયત બે દિવસ આશા ને ચાર દિવસ નિરાશા ઉપજાવી રહી છે. પ્રભુને અવધૂતને હાથે વધુ લોક-સંગ્રહ કરાવવો હશે તો એને આરામ થવો જ જોઈએ એ એકજ આશાનું કિરણ રહ્યું છે. પણ આરામ થાય તોએ જલદી નહિ થાય એ તો નિર્વિવાદ છે.

મારી તબિયત સાધારણ ચાલે છે. હાલ તો બધાં Considerations બાજુએ મૂકી નારાયણની તબિયત સારી થાય એ જ સંકલ્પ.

સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવદત્ત.

– રંગ અવધૂત

૨૩૨

નારેશ્વર, શનિવાર બપોર
(૩૦-૫-૩૬)

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર મળ્યો છે. તમારી પ્રકૃતિ સુધરતી જાય છે જાણી સંતોષ થયો છે.

ભાઈ નારાયણ અનેક આશા-નિરાશા વચ્ચે ઝોલાં ખાઈ ગઈ કાલે રાત્રે લગભગ ૧૧॥ વાગ્યે દેવશરણ થયો છે. અવધૂતનું તો આ ઘણા લાંબા સમયથી ચોક્કસ ભવિષ્ય જ હતું એટલે એને એનું આશ્ચર્ય કે હર્ષવિષાદ નથી. છતાં આ બનાવથી અનેક અભૂતપૂર્વ વિકટ પ્રશ્નો-એની, motherના સંતોષ પૂરતી ક્રિયા, motherનું તત: કિં, અવધૂતનું ભાવિ રહેઠાણ વગેરે... ઊભા થયા છે જેનો તાત્કાલિક નિકાલ થવો જોઈએ. માટે તમારી તબિયત મંજૂર કરે તો તમારે મળે તે પહેલી ગાડી પકડી અહીં આવી જવું. જે થોડા ઘણા પણ જન motherને અંત:કરણપૂર્વક પોતાની ધર્મમાતા માની તન મન અને ધનથી સેવા કરવા તૈયાર ન હોય તો અવધૂતે પોતાનો નિર્ણય કરી લેવાનો જ રહ્યો ને એ માટે વધુ સમય નથી. માટે તમે આવી શકો તો સારું. પછી તો પ્રભુ અનુકૂળતા આપે તેમ કરશો. વધુ રૂબરૂમાં. સંભારે તે સર્વેને જય ગુરુદેવદત્ત

– રંગ અવધૂતના શુ.આ.

૨૩૩

નારેશ્વર, સોમવાર સ્હવાર
(૨-૬-૩૬)

(ગઝલની રાહ)

ના દોસ્ત, દુશ્મન કોઈ હમારા, હમ સદા નિ:સંગી હૈ;
સચ્ચિદાનંદ હમ હી પ્યારે, બ્રહ્મ કેવલ હમ હી હૈ..... ૧

સાતવે અસ્માન પર હૈ, તખ્ત નિર્ગુણ હમ હી કા;
બિન તાર તંબૂર ૐ બજાકે, હમ હમહી મેં મસ્ત હૈં..... ૨

ના રાત હૈ, ના દિન હૈ, હરદમ હૈ નિરંજન રોશની;
ના શોક હૈ ના મોહ હૈ, હૈ શાંતિ એક સતાનની.... ૩

હિંદુ, મુસલમીન, પારસી, ખ્રિસ્તી કહો તો હમ હી હૈ;
ના નાત હૈ, ના જાત હૈ. ના બાત હૈ વહાં હમ હી હૈં..... ૪

ના જન્મ હૈ, ના મૃત્યુ હૈ, ના બંધ હૈ, ના મોક્ષ હૈ;
જો હૈ સો હમ હૈ, ના જુદા હૈ આદમ ખુદાકી જાત હૈ.... ૫

જુઠે જહાંકે **રંગ** હૈ, ના મૈં ના તું સબ હૈ ફના;
હૈં જ્યોં કા ત્યોં સોહં સદા ના એક મિટ દૂસરા બના !...

અહીં કેવળ પરમાનંદ છે. કવચિત્ લહેરો ઊઠે જ છે, તો આવી ઊઠે છે. તળેટીએ ઊભો રહી નિહાળું છું, તો ઊંચા ગિરિશિખરોની ભવ્યતામાં મન ગરકાવ થાય છે; ઊંચેથી નીચે દૃષ્ટિ નાંખું છું, તો ખીણોની ગંભીરતા મન હરણ કરે છે. આમ બંને પાસ આનંદે આનંદ છે. વસ્તુત: ઊંચુંનીચું, વ્યવહારપરમાર્થ, પ્રકાશ-અંધકાર, સુખદુ:ખ, વિદ્યાઅવિદ્યા વગેરે દ્વન્દ્વ કે દ્વૈત કોટીઓથી પર જ પરબ્રહ્મ છે, ને એ અભેદ આત્માનુભવમાં જ પરમાનંદ છે. આ જ પ્રભુપ્રાપ્તિ છે, આને જ કોઈ શાશ્વત સુખની શોધ કહે છે. બીજી બધી શબ્દજાળ, ઝઘડાબાજી છે. અવધૂતગીતા માટે જ કહે છે કે:

અદ્વૈતં કેચિદિચ્છન્તિ દ્વૈતમિચ્છન્તિ ચાપરે ।
સમં તત્ત્વં ન વિન્દન્તિ દ્વૈતાદ્વૈતપરં હિ યત્ ॥

તમારો પત્ર વેળાસર મળેલો, પણ ફુરસદને અભાવે તરત જવાબ વાળી શકાયો નહિ. બે દિવસ આશા ને ચાર દિવસ નિરાશા ઉપજાવતા, લાંબી માંદગી ભોગવી ભાઈ નારાયણ શુક્રવાર રાતે લગભગ ૧૧॥ વાગ્યે દેવલોક પામ્યો છે. અવધૂતે લાંબા વખતથી જ આ ભવિષ્ય કરી રાખેલું એટલે એને એનો હર્ષશોક નથી, પણ માજીના કલ્પાંતનો પાર નથી. એમને સાંત્વન આપવામાં જ ઘણો વખત ચાલ્યો જાય છે. એમને હવે કંઈક શાંતિ વળી છે એટલે આજે ફુરસદ લઈ બે લીટી લખી નાખી છે, તેથી સંતોષ માનશો.

સ્થાનનાં દશ્યો ઠીક ઉઠ્યાં છે. તેમાં ગુફાનો ફોટો મને ખૂબ ગમ્યો છે, એ દશ્યોનાં દર્શનથી એની પાછળને અંદર રહેલી ભાવનાઓનો સાક્ષાત્કાર થાય તો જ એની સફળતા. એ થાઓ એવી મારી અંતરની શુ.આ. છે. તમે ઘરનાં બધાં વનપંખીડાંની માફક હંમેશ કલ્લોલ કરતાં રહો એવી મારી આશિષ અને સદિચ્છા છે. હાલ એજ...

– **રંગ અવધૂત**ના જય ગુરુદેવ

૨૩૪

તા. ૧૦-૭-૩૬
નારેશ્વર, બુધવાર

શ્રી ભાઈ નંદલાલ અને મંડળી જોગ,

જય ગુરુદેવ. બાદ તમારો પત્ર મળ્યો છે. કોઈની સાથે અડફટમાં આવવું નહિ. દરેક વ્યક્તિ પાસેથી સારું હોય તે ગ્રહણ કરવું, ખરાબ પ્રત્યે દુર્લક્ષ રાખવું, ફાવે ત્યાં જવું, ન ફાવે ત્યાંથી સદા દૂર રહેવું. સર્વથા હંસવૃત્તિ રાખવી. કાગડો તો કા....કા કરે એમાં એનો દોષ નથી, કેમ કે એ એનો સ્વભાવ પડ્યો. એના બાહ્ય રંગથી ભૂલથાપમાં પડી એની પાસેથી કોયલના જેવા ઐક્યાત્મભાવના મધુર ટહુકાની આશા રાખનાર જ મૂરખ છે. સર્વથા ભજનમાં પ્રમાદ કરવો નહિ. બહારની વેઠ કરવા છતાં પણ અંદરનો તાર તૂટવા દેવો નહિ. બીજું બધું યથાપ્રારબ્ધ આવી મળશે. પણ ગયેલી જુવાની નહિ આવી મળે, એનો બને તેટલો સારો ઉપયોગ કરી લેવો. અંગ્રેજી કહેવત ★ Now or Never કદી ભૂલવી નહિ. પોતાનો ચોપડો ચોખ્ખો રાખવો. બીજાના જમેઉધારની પંચાતીમાં ન પડવું. કોઈ સદ્‌ભાવે પૂછે તો એનો મેળ બેસાડી આપવામાં મદદ જરૂર કરવી. પ્રથમની માફક મૌનાદિનો ક્રમ ફરી શરૂ થયો છે. સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવદત્ત.

હાલ એ જ.

લિ. રંગ અવધૂતના શુભાશિષ

૨૩૫

નારેશ્વર, મંગળવાર સ્હાંજ
૧૩-૮-૧૯૩૬

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર મળ્યો છે. તમારી બધાંની તબિયત હવે ઠેકાણે આવી ગઈ હશે એમ માની લઉં છું. દવા વગેરે ઘટતો ઉપચાર કરવામાં પ્રમાદ કરવો નહિ.

ભાઈ નારાયણની સ્મૃતિ કાયમ રાખવા ઉપનિષદની વાતો એને અર્પણ કરવાની કલ્પના મને સાવ અઘટિત અને કઢંગી લાગે છે. એનું અંતિમ જીવન નારેશ્વરના સ્થાન સાથે જોડાવાનું સુભાગ્ય એને પ્રાપ્ત થયું છે એટલે કોક દિવસ એની સ્મૃતિ પ્રજા આગળ આવશે જ. કૃત્રિમ ઉપાયોથી જેની ને તેની સ્મૃતિ કાયમ રાખવાની વ્યાવહારિક રીતિઓ પ્રત્યે મને અણગમો છે ને પોતે જ પોતાના સંબંધીજનનું ઢોલ પીટવું એ સ્વમુખે પોતાના સૌન્દર્યની કથા કરવા જેવું છે. છતાં તમારું મન ન જ માનતું હોય તો પત્રગીતા જેવું કોઈ અન્ય પુસ્તક તમે ભલે એને અર્પણ કરો, પણ હું પોતે એમાં એકેય અક્ષર નહિ પાડું. (ઉપનિષદોની વાતો તથા સંગીતગીતાની

બીજી આવૃત્તિ વખતેનાં કેટલાંક સૂચનો આદિ)

મને નર્મદામાંથી જડી આવેલ તાડપત્ર પર લખેલો પ્રાય: બંગાલી લિપિમાં લખાએલ ગ્રંથ મળી આવ્યો છે તે કોઈ પાસે તો જોવડાવીશું જ પણ હું એ લિપિ થોડી જાણું તો ઠીક માટે બંગાલી ગુજરાતી કે બંગાલી, મરાઠી શિક્ષક મળતો હોય તો તપાસ કરી મોકલાવી આપશો.

You need not come here before going to Godhra. As for those vessels which are kept in some wooden box, You take them with you to Nadiad and keep there. They belong to my maternal uncle.

એ જ. સંભારે તેમને જય ગુરુદેવ.

- રંગ અવધૂતની શુભ આશિષ

૨૩૬

નારેશ્વર, બુધવાર
(૯-૯-૧૯૩૬)

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર મળ્યો છે. સં.ગી. (સંગીતગીતા) વિષે તમે બારીક વિચાર કર્યો લાગતો નથી. મને લાગે છે કે આપણી લીટી નારેશ્વર માહાત્મ્યના પૃષ્ઠમાં આવી રહેશે. એનો પણ એજ ટાઈપ છે. આપણી લીટીમાં વધારેમાં વધારે ૨૪-૨૫ અક્ષર અને એવી ૭૦૯ કડી છે. શ્લોકનું કદાચ ન માય તો ઝીણા ટાઈપમાં અપાય. કાગળ પણ ના.મા.થી વધારે ઊંચા વાપરવાની જરૂર નથી. છતાં ન જ માય તો એથી કોઈ ન્હાના કદમાં પોથી જેવી આડી ગોઠવણ કરી હોય તો કેમ ? છતાં ન બને તો ટાઈપ ચાલુ પૈકા સારો. પણ આવા ગ્રંથ માટે 'પ્રસ્થાન'નું કદ તો બીક લાગે એવું ! ના.મા. માં માય તો મારા હિસાબે વધારેમાં વધારે ૮૦ પૃ. થાય. અને bill પણ તમારી ગણતરી કરતાં ઘણું ઓછું આવે. આમ બધો ફેર વિચાર કરી મને જલદી લખી મોકલશો તો હું પૂછનારને સીધો જવાબ આપી શકું.

મારી પ્રકૃતિ સાધારણ રહે છે. ઝીણો તાવ આવે છે. શૌચ બેત્રણવાર - કોકવાર વધારે પણ જવું પડે છે ને અશકિત દાખવે છે. છતાં નિત્યક્રમ પડતો રહે તેવું નથી. માતુશ્રીની પ્રકૃતિ ઠીક છે. આ.શુ. ૨ જે માતુશ્રી જોડે રણાપુર જઈ એમનું ગાડું ચીલે પાડી ૪-૫ એ રાજપીપળા જવા વિચાર છે. ત્યાં ગોઠશે તો મહિનો આખો રહી કા.સુ. ૧ની સ્હાજ સુધીમાં બીજ કરવા રણાપુર આવીશ. પછીનો ક્રમ અનિશ્ચિત. કદાચ મીંઢોળ ને રોપા પતાવી પૂનમ પછી પાછો નારેશ્વર આવું. આ જયંતીએ બેહદ્દ લોક ઉમટે એવો સંભવ લાગે છે. પડદાના દશ્યમાં કૃત્રિમતા જરાય ન હોય એ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવાનું ને પહોળાશમાં આપણા માળિયાથી વધી ન જાય.

અહીં વરસાદ ને ખેતી ઘણાં સારાં છે. એ જ સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવ. ઘરમાં બાબા વ. બધાને શુ.આશિષ.

નારેશ્વર, સોમવાર સ્હાંજ
૧૪-૯-૩૬

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર મળ્યો છે. પેટીમાંનાં બધાં યે વાસણ મામાનાં છે તથા પોથીઓ તમારે સાચવીને રાખવાની છે. ચીનાઈ માટીના રકેબી-પ્યાલા તમે વાપરશો, અહીં એની જરૂર નથી. સાડી અહીં કોઈને આપી દેવાશે. બરણી કંઈક ભરવા ચાલશે. ખાટલા વિશ્વનાથ ભલે લઈ જાય ને બીજી પણ પ્રાણશંકર ને એની વચ્ચે કરેલી તમારી વહેંચણી યથાયોગ્ય છે. વિશ્વનાથને બોજારૂપ ન હોય તો દેવનું પણ અહીં કામ નથી. હું ધારું છું કે ગોધરા-પુરાણ આટલેથી પૂરું થશે.

પ્રાણશંકરને કહેશો કે નવું મકાન બંધાયા પછી એટલે જયંતી પછી મારો મુકામ અહીં હોય તેવે કોઈ પણ સમયે એને રહેવું હોય તેટલો વખત અહીં રહેવાની તક મળશે. ચોમાસામાં હું એક પથારીએ રહેવાનો છું. ત્યાર પહેલાં ડાકોર તરફ જવાનો છું. ત્યારે એને મળવાનો યોગ સધાય તો સાધીશ, એને ધંધે વળગવાની વગેરે બાબતો વિષે તમારી સાથે રૂબરૂ જાણ્યા પછી જોઈશ.

ગોધરાની ચોપડીઓમાંથી 'આહ્નિકચન્દ્રિકા' મળી આવી હોય તો લેતા આવશો.

બુધવારે પડવાની સ્હાંજે રણાપુર જઉં છું, ત્યાંથી પાંચમની સ્હવારે પાણેથા. એકાદ અઠવાડિયું ત્યાં મુકામ છે. પછી અસા વગેરે સ્થળે થઈ નારેશ્વર.

પૂ. માતુશ્રીની પ્રકૃતિ ઠીક છે. હાલ એ જ....

સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવ કહેશો.

- રંગ અવધૂતની શુ.આ.

તા.ક. : ધર્મશાળાના આગળના ભાગનું બોકસીંગ આ બુધવારે શરૂ કરવાનું છે. તે દિવસે જ થઈ જશે. અંદરનું પણ કટકે મારવાનું કહે છે. બધું જ જયંતી પહેલાં થઈ પણ જશે. (સાથે 'દત્તષોડશાવતાર' સ્તોત્રમ્)

★ નાવ ઓર નેવર = હમણાં જ અથવા પછી કદી નહીં.

૨૩૮

નારેશ્વર શુક્ર૦ાર બપોર
(૧૮-૯-૧૯૩૬)

ભાઈ મોદ્દી,

તમારું નિવેદન વાંચ્યું, મને એ ગમ્યું નથી. પણ બીજું મોકલવા જોઈતું સ્વાસ્થ્ય કે ફુરસદ નથી. બે દિવસથી લોકનું ટોળું પડ્યું છે. શરીર અસ્વસ્થ છે એટલે માત્ર જેમતેમ થોડુંક ઘસડી મોકલ્યું છે. તમારું પણ પાછું મોકલ્યું છે. ગમે તે કે બેમાંથી ત્રીજું જ નીપજાવી છાપી મારશો. વધારેમાં વધારે ત્રણ બાજુ થાય. ચોથે પાને યત્કરોમિ.... વગેરે અર્પણ પત્રિકા. બે થાય ને ત્રીજા પર અર્પણ આવે તો તો ઘણું જ સારું. બ્લોક વાસુ૦ પર છે તેવો. કાપકૂપ....આવાં ટપકાં મૂકી કરવી. જરૂર જણાય તો પેરા ૧ એ ઊભો...થી બધું. પેરા ૩ આખો, ૫ માનું કંઈક અને વચમાં જે જોઈએ તે ઉડાવી દેવું. આ માત્ર સૂચનરૂપ છે. તત્કાલ જેમ જરૂર જણાય તેમ કરી લેવું. બધું ફેરફાર કરી નવેસરથી લખો તો તો કંઈ જ કરવાનું રહેતું નથી.

જાહેર ખબરમાં બધું જ ટૂંકું, બધાની મળી બે પાનાંથી ન વધે. બહુ verbose બનાવવામાં સ્વારસ્ય નથી.

....ની એક ચિઠ્ઠી, બેએક ડઝન મોસંબી ને રહાનું પડીકું ભરી એક પાણીની ન્હાની દેગડી કાલે કોક આપી ગયું છે. ચિઠ્ઠીમાં પોતે માતુશ્રી સાથે મને ત્યાં સેવાનો લાભ મળે એ હેતુથી તેડે છે. હું ન જઈ શકું તો માતુશ્રીને એકલાંને પણ મોકલવાનો, અથવા હું બહાર જાઉં ને માતુશ્રી અહીં એકલાં રહેનાર હોય ને તકલીફ પડતી હોય તો...ને મોકલી આપવાનું લખે છે. એક તરફ પેલી હજી તાજી જ ગેરસમજૂતી ને બીજી તરફ આ ભાવોદ્રેકમાં જણાતી ફેરસમજૂતીનો મેળ કેમ બેસાડવો તે મને કંઈ સમજાતું નથી. મારી પાસે જવાબ માગ્યો છે, જેથી હું ત્યાં આવવાનો હોઉં તો કોઈને તેડવા મોકલે, એમ લખે છે ! તમે એમને કહેશો કે માજીને અહીં રજ પણ તકલીફ નથી, સેવામાં હાલ ઘનસુખ સહકુટુંબ રહે છે ને પછીથી પણ માણસની વ્યવસ્થા એક પછી એક ગુરુમહારાજની દયાથી થયેલી છે. એટલે એ વિષે પોતે નિશ્ચિંત રહે. શરીર પણ માતુશ્રીનું ઠીક છે. મારું માત્ર કંઈ ઠેકાણું નથી. હંમેશનો જીર્ણજ્વર મટ્યો છે છતાં બેપાંચ દિવસે ડોકિયું કરે છે ને શૌચનું બેવાર પર આવ્યું છે છતાં બીજી રીતે કેવળ આનંદ છે.

બીજું, અહીંથી ત્રણેક ગાઉ દૂર હોજની ભાગોળે એકાદ મહિનાથી એક 'મહાત્મા' પડેલા. દત્તઉપાસનાના પ્રચારને નામે ખૂબ ધમાલ કરી મૂકેલી. મને ઓળખવાની વાતો કરતા, અને નારેશ્વરનું નામ ભુલાવવાની પડઘમ વગાડતા. તમે જે ભકતોને સ્થાનના માલિક બનાવવા ઈચ્છો છો તેમાંથી કેટલાક એ તરફ ઝૂકેલા. ટોળાં ઊભરાતાં ને અનેક તમાશા ચાલતા. પણ બૈરાંને કમનસીબે બેચાર દિવસ પર ત્રણેક વરસ પર ચારપાંચ ખૂન કરીને ને અનેક ઠેકાણે દેવતા મૂકીને નાઠેલા એક ખૂની પાટીદાર ગઠિયા તરીકે પોલીસ એને પકડી ગઈ. પોતે તો નરસિંહની

ન્યાતના નાગર જુનાગઢના રહીશ નામે મણિશંકર તરીકે પોતાને ઓળખાવતા ને ભગવાંધારી હતા એમ સાંભળ્યું છે. વધુ રૂબરૂમાં. આજુબાજુના પટેલિયાઓ ને આસપાસ બીજા કોઈ સાધુરામ હોય તો તેમની પણ ખબર લેવાના હુકમ છૂટ્યા છે, એમ સાંભળ્યા પ્રમાણે એમને પકડવાને ૫૦૧ રૂ.નું ઈનામ પણ સરકારે કાઢેલું. એમનું સાચું નામ રણછોડભાઈ પટેલ તો હાથ પર જ કોતરેલું છે ! ગુજરાતની છે ને બલિહારી !! આપણું કામ કેટલું કઠણ છે ને તમારી બધાની જવાબદારીઓ કેટલી ગંભીર છે તેનો ખ્યાલ કરશો. પેલા રાજપીપળાના ધૂણો નાખનાર સપ્તઋષિ મહાત્માનું (એ પણ મહારાજના શિષ્ય ને દત્તોપાસક !) તમને મેં લખેલું જ. બીજા કોઈ ચાણોદ તિલકવાડા તરફ બેત્રણ વરસ પર ગાંડા મહારાજને નામે ફરતા હતા એમ કાલે જ વાતોમાં સાંભળ્યું.

કહાણાની ભેખડવાળો ફોટો ચુનીભાઈ પાસેથી લઈ કેબિનેટ સાઈઝમાં સારો નીકળે તેમ હોય તો (તમે એક વાર એમ કહેતા હતા) કાઢવાનો છે. એ નમૂનો લોક બહુ જ માગે છે એમ ચંદ્રસિંહનું કહેવું હતું. ધૂણામાંનું નામ ભૂંસાય તો ઠીક. હાલ એ જ. સર્વને શુ.આ.

– પાંડુરંગ

૨૩૯

નારેશ્વર, મંગળવાર સ્હવાર
૨૨-૯-૩૬

ભાઈ મોદી,

તમારો કાગળ મળ્યો છે. મેં તમને દાસ અમદાવાદ આવ્યા તે અરસામાં એક પોસ્ટકાર્ડ લખેલો પણ તે તમને મળ્યો હોય એમ લાગતું નથી. મેં તેમાં ચોકખું લખેલું ને આજે ફરી લખી નાંખું છું કે મને દરેક બાબત પૂછાવવાની ને દરેક વિગત લખવાની જરૂર નથી. પૈસાની વાતોથી મને દુઃખ થાય છે. માત્ર માજીના કાન પર ન છૂટકે નાંખવાની જરૂર હોય તેટલી જ વિગત મને લખી જણાવવી. માજીને પણ કોઈ બાબતની સલાહ પૂછવાની જરૂર નથી. એવું એમણે ચોખ્ખું કહી દીધું છે. દરેક બાબતમાં ઈશ્વરનું સ્મરણ કરી તમારી પોતાની બુદ્ધિને જેમ સૂઝે તેમ કરી નાંખવું.

ભાઈના નિધનથી હું ભલે બાહ્ય દૃષ્ટિથી અમુક પરિસ્થિતિમાં મૂકાયો હોઉં પણ હું હજી પરમાત્મામાં વિશ્વાસ ખોઈ બેઠો નથી. એટલું જ નહિ પણ એ વિશ્વાસ મારો તલપુરે ઓછો થયો નથી. મારું પગલું તમે બધા અવિચારી ન ગણો અને માજીને એથી દુઃખ થાય એટલા પૂરતો જ હું શાંત બેસી રહ્યો છું. બાકી હું તો જે કાંઈ હોય તે કયારનુંય ગરીબોને આપી દઈ મોકળો થઈ ગયો હોત, પણ માજીની હયાતિ સુધી એવી વાત કરવી નકામી છે. બાકી મારે પોતાને માટે તો એમાંની એક પાઈ પણ હરામ છે.

માજીની ને મારી પ્રકૃતિ સાધારણ રહે છે. તમારી તબિયત જાળવજો ને બરાબર ઠેકાણે

આવે ત્યાં સુધી દાકતર કહે તે દવા ચાલુ રાખશો. શેઠાણીની તબિયતના સમાચાર લખતા રહેશો. બાબાની ખબર તો ત્યાં આવું ત્યારે લઉં કે એણે કેટલી પ્રગતિ કરી છે !

એજ રંગ અવધૂતના શુ.આ.

૨૪૦

નારેશ્વર, મંગળવાર સ્હાંજ
૨૪-૯-૩૬

ભાઈ નંદલાલ

તમારો પત્ર મળ્યો. હું અહીંથી આ.સુ. ૨ને શનિવારે માતુશ્રીને લઈને રણાપુર જઈશ ને એમને ત્યાં જોઈતી અનુકૂળતા કરી આપી ત્યાંથી સુ.૫ ને મંગળવારે એકલો ત્યાં આવવા નીકળીશ. મારે ત્યાં કયે રસ્તે ને કેવી રીતે આવવું તે સંબંધી જે વ્યવસ્થા કરવી ઘટે તે કરી લેશો. મારી પ્રકૃતિ જોઈએ તેવી સારી રહેતી નથી, છતાં તમારો અતિ આગ્રહ જોઈ આસો મહિનેજ ત્યાં આવવાનું રાખ્યું છે. ગોઠશે તો દીવાળી સુધી રહીશ. પહેલાં લખેલું તેમ બધા દિવસ ફલાહાર રહેશે, પુરતો આરામ મળે ને ગયા વખતના જેવી લોકોની નકામી ભીડ ન થાય તો ઠીક, પછી તો ગુરુદેવની ઈચ્છા

ચોક્કસ કરી પત્ર લખશો, સંભારે તે સર્વેને ગુરુદેવદત્ત

– રંગ અવધૂત

એ જ

તા.ક. બીજા પત્રની અપેક્ષા રાખશો નહીં. ઘરની વ્યવસ્થા કરી નાખશો.

૨૪૧

નારેશ્વર, બુધવાર બપોર
(૨૮-૯-૩૬)

શ્રી ભાઈ ચુનિલાલ, અ.સૌ. પાર્વતીબહેન વ.

અનેક છાપથી રંગાયેલો તમારો પત્ર અત્યારે જ મળ્યો. ને દ્વારકા, જગન્નાથ વગેરે અનેક ક્ષેત્રોની છાપો લઈ આવેલ વેરાગી સાધુના દર્શનથી થાય તેવો આનંદ થયો ! તમારા પારાયણની વાત વાંચી આનંદ થયો છે. મારો પત્ર તમને મળશે ત્યાર પહેલાં તો એની પૂર્ણાહુતિ નિર્વિઘ્ને થઈ ગઈ હશે. મારું બધું નાવ તમારા લોકોના ભજનને આધારે છે. લોક તો મારે ત્યાં ઘણા આવે છે, ફૂલ ચઢાવે છે, આરતીઓ કરે છે, જય બોલાવે છે ! પણ એ બધું યંત્રવત્ ભાડુતી માણસની માફક; એમાં પોતીકાપણાની ભાવના નથી હોતી, અને એ યંત્ર-જીવનનો મને હવે સાવ કંટાળો આવ્યો છે. મારું શરીર જોઈએ તેવું રહેતું નથી. ભાઈની માંદગીની પથારી મારી નજર આગળથી ખસતી નથી. ને હુંએ હવે વધારે વરસ કાઢું એમ લાગતું નથી. હું ઈચ્છું છું કે

જે પાંચ-દસ પ્રેમીજનો મંડળીમાં છે તેઓ મારા દોષો તરફ દુર્લક્ષ કરી મારી સાથે દિવ્ય કૌટુંબિક ભાવનાથી વર્તે. હું સાંસારિક શબ્દ નથી વાપરતો, કારણ કે એમાં સ્વાર્થ અને સ્હામા પાસેથી પ્રતિ સ્વાર્થની અપેક્ષા રહે છે. પણ અવધૂત પાસે સ્હામાને સહાય કરે એવું પોતાનું એવું કશું રહ્યું નથી. એનું શરીર સુદ્ધાંત પ્રભુને ચરણે અર્પાઈ ગયું છે. એનાથી હવે પોતાનું કે પારકું કંઈ જ થઈ શકે તેમ નથી. ઊલટું તમે ખાવા આપશો તો જ એ ખાશે, તમે વસ્ત્ર આપશો તો જ લાજ કાઢશે, તમે ચાકરી કરશો તો જ જીવશે. કારણ કે તમે એ પ્રભુનાં જ છાયાચિત્રો છો, એટલે એને ચરણે અર્પાયેલો અવધૂત તમારો જ છે. એને ખોળામાં બેવાડવો કે લાત મારી દૂર કાઢવો એ તમારા પર નિર્ભર છે. એને તો બંને સરખાં જ છે. બંનેમાં તમારા-પ્રભુના અંગસ્પર્શનો આસ્વાદ છે. સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવદત્ત એ જ.

- અવધૂતના શુ.આ.

૨૪૨

નડિયાદ
સોમવાર આ.વ. ૧૧
૩-૧૦-૩૬

ગામ રણાપુર મધ્યે સોની હરગોવન કાનજી વગેરે, ભક્તમંડળ જોગ.

જય ગુરુદેવદત્ત ! બાદ અહીં આનંદ છે. મુકામ ન્હાના કુંભનાથમાં ગઈ સાલ હતો ત્યાં જ છે. ગ્રંથનું કામ નિયમિત ચાલે છે. ૩૨ પાનાં છપાયાં તે સાથે મોકલ્યાં છે. બીજાં પંદર દિવસ પછી મોકલીશ. સંભારે તે સર્વને સમાચાર કહેશો. હાલ એજ. બાલાશંકર મઝામાં છે. પાનાં મળ્યે લખી જણાવશો.

લિ. મહારાજની શુભ આશિષ.

તા.ક.

પત્ર લખો તો નીચે પ્રમાણે સરનામું કરશો.
મહારાજશ્રી રંગ અવધૂત
શ્રી અમૃતલાલ નાથાભાઈ મોદીની મારફત
મોદી સાંથ, નડિયાદ.

૨૪૩

નારેશ્વર, શનિવાર બપોર
૨૪-૧૦-૩૬

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર મળ્યો છે. પ્રાણશંકરનો વધારે કસ કાઢવાની જરૂર નથી. તમારા ધ્યાનમાં આવે એ રીતે એની સાથે છેવટનું નક્કી કરી લેશો. એનો અને આપણો સંબંધ પછી પણ એવો જ મીઠો રહેવો જોઈએ.

ભરૂચ કે નડીઆદ મારે માટે બંને સરખાં જ છે. જ્યાં કામ વધારે સરળતાથી બને ત્યાં કરી લેવું ઠીક. હું નડીઆદ આવું તો પણ કોઈને તેડવા તો આવવું જ પડશે. અને મારા ત્યાં આવવાની, આવ્યાની કે આવીને પાછા ગયાની અમદાવાદ કે નડીઆદની કોઈ મંડળીને ખબર ન પડવી જોઈએ એની ખાસ ચોકસાઈ રાખવી. સર્વથા માજીને નારેશ્વર ન છોડવું પડે એવું ગોઠવવું. મને ફરી ફરીથી હવે આ બાબતમાં પુછાવવાનું ન રાખો તો ઠીક. તમે જે કરશો તે પરમાત્માએ કર્યું હું માની લઈશ. અમાસ પછી ફાવે ત્યારે નારેશ્વર છોડવું ઠીક રહેશે.

દત્ત વિશે કંઈક મુંબઈ ગુજરાતમાં આવ્યાનું તમે મને કહેતા હતા, અને એ ઉતારી મોકલવાનું પણ કહેલું. તો તે મેળવીને મોકલી આપશો. દત્તાત્રેય સર્વસ્વ વિષે વાડી તપાસ કરેલી ? પેલા તંત્રસારમાં વ્યામલનું ઠામઠેકાણું નથી. બંગાલીમાં હોય તો ચોક્કસ ખબર કાઢી મંગાવી લેશો.

પંચપદી વગેરેમાં ભૂલ ન રહે તેની ખાસ કાળજી રાખશો. પ્રકૃતિ સાધારણ છે. હાલ એ જ. સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવ કહેશો.

– રંગ અવધૂતની શુ.આ.

૨૪૪

નારેશ્વર, સોમવાર સ્હાંજ
૧૯૯૩ના કારતક વદ ૨
(૧-૧૨-૩૬)

ભાઈ મોદી,

આપણાં કોઈ પણ ઠેકાણે ન છપાએલાં ભજનો બને તો 'ઊભો અવધૂત' એ નામે છાપી મારવા વિષે મેં તમને એક વાર લખી મોકલેલું પણ તમે મને નકલ કરી મોકલી નહિ. જો એકાદ ફર્મો પણ થાય તેવો હોય તો જયંતી પહેલાં એ બહાર પાડવાનો મારો વિચાર છે, કારણ કે એમાંનાં કેટલાંક હાથે લખી લઈ લોક ગાતા થયા છે. તેથી જો એ જલદી છપાઈ જાય તો

મહીજીની મંડળી પાસે જયંતી પહેલાં એ તૈયાર કરાવી ગવાડવાનો વિચાર છે. માટે મને તુરત બધાં ભેગાં કરી નકલ કરી મોકલશો.

બીજું, ગીતા ૫૦, આત્મચિંતન ૧૦૦, ઉષ: પ્રાર્થના ૫૦, ને ફોટાઓની તાત્કાલિક જરૂર છે. બિલકુલ સિલિકમાં નથી. તે મોકલી આપશો. ગીતાની તો જયંતી પછી કદાચ બીજી આવૃત્તિ પણ કાઢવાનો પ્રસંગ આવે. રાજમાં એ ઈનામ તરીકે અપાવા માંડી છે. જયંતી ખૂબ જામે એવો રંગ દેખાય છે. તમે બેચાર દિવસ પહેલાં આવશો તો ઠીક થશે. હાલ એજ. પ્રકૃતિ સાધારણ છે સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવદત્ત કહેશો.

–રંગ અવધૂતના શુ.આ.

ગુરુ દત્તાત્રેય ૩ ને બદલે ગુરુદત્ત દિગંબર તવ શરણમ્ અને લીટીને અંતે દત્તાત્રેયને બદલે ગુરુતવ શરણમ્ કરવાનું.

૨૪૫

નારેશ્વર
શનિવાર સાંજ
૧૯૩૫-૩૬

ભાઈ મોદ્દી,

તમારો પત્ર મળ્યો છે.... પરના કાગળમાં ડંખે કે ગેરસમજુતી ઊભી થાય એવું કશું જ મેં નથી લખ્યું. ઊલટું અન્યત્ર લખાવું છું તેમ બીજા પાસે જવાબ લખાવું તો એમને ઠીક નહીં લાગે એમ ધારી જાતે જવાબ લખી નાખ્યો છે છતાં તેઓ એમના વિકૃત મનનું જ પ્રતિબિંબ જુએ ને એની બેડોળતા માટે મારા પર રોષે ભરાય તો મારો ઉપાય નથી. એમણે મારા લખાણ પર શું કલ્પનાભાષ્ય રચ્યું તેનો મને હજીએ ખ્યાલ નથી આવતો, પણ તમારા જેવાને એના પુણ્યશ્રવણનો લાભ મળ્યો છે એટલે એમની મનોભૂમિનો તમે સહેજે ખ્યાલ કરી શકશો. અવધૂતના જીવનમાં ને લખાણમાંથી એવી તો હજી કેટલીએ ગેરસમજૂતીઓ ઊભી થશે ને એ ગેરસમજૂતીઓની ફેરસમજુતીઓ કરવી, ને એ ફેરસમજુતીઓની ગેરસમજુતીઓ ને ગેરસમજુતીઓની ફેરસમજુતીઓના ચકડોળ પર બેસી અહોનિશ ભ્રમણ કરવા એને ફુરસદ નથી ને રસ પણ નથી. આટલા નિકટ સંબંધ છતાં જાતે જ એવું સાદું લખાણ નથી સમજી શકતા તે બીજાને પ્રસંગ આવ્યે શું સમજાવી શકશે ને બીજાઓ આગળ અવધૂતનું પ્રામાણિક ચિત્ર શું આલેખી શકશે એ વિચાર આવે છે ત્યારે મનમાં શું થાય છે તે લખી શકાય તેમ નથી....

હવે સંગીતગીતાની તમારી શંકાઓ :-

અ.૮. ધ્યાસબળે કાયમ રાખવું. એનો અર્થ અખંડ ચિંતન કે નિદિધ્યાસ છે ને ધ્યાન કરતાં શબ્દ સારો છે. (૨) થા અવશ... થાય અવશ. (૩) અવ્યકત થકી ને બદલે આ વ્યકત

થકી... કરવું. મારી પાસેની ગીતામાં વ્યકતાત્‌ની પહેલાં અવગ્રહ હોવાથી એ ભૂલ થવા પામી છે. (૪) બેળે એટલે બળપૂર્વક. આ તરફ લોકો બેળે જ વાપરે છે અને છંદ માટે પણ બેળે નહિ ચાલે માટે બેળે રાખવું. છતાં શહેરના ન સમજે તેમ લાગતું હોય તો નીચે અર્થ આપવો. (૫) ગભરાઈશ રાખવું. ઘ ઉતાવળમાં લખાયો છે....

કલ્યાણના યોગાંકમાં પં. શ્રી શિવનારાયણજી શર્મા સેંગઈ નામના એક માણસનો અ-ક-થ-ચક્ર.... વગેરે પર એક લેખ છે. તેમાં એણે દત્તાત્રેયયામલનો એક શ્લોક ટાંક્યો છે. તો કલ્યાણના તંત્રીને જોડ કાર્ડ લખી ઉપરના માણસનું પૂરું સરનામું મંગાવશો ને એ આવે કે એ માણસને દત્તાત્રેય યામલ છપાયેલું છે કે કેમ, હોય તો કયાં મળે છે ? ન છપાયેલું હાય તો એણે શ્લોક જે હસ્તલિખિતમાંથી ઉતાર્યો હોય તે કયાં કોની પાસે છે તે પૂછાવવાનું છે. છપાયેલું ઠેકાણું મળે તો ગ્રંથ મંગાવી લેવાનો. કલ્યાણના તંત્રીને માત્ર ખૂબ વિનયથી એ માણસનું સરનામું જ પૂછવાનું.

એણે ટાંકેલો શ્લોક આ છે :-

અનીશ્વરસ્ય મર્ત્યસ્ય નાસ્તિ ત્રાતા યથા ભુવિ ।
દીક્ષાવિહીનસ્ય નેહ સ્વામી અત્ર પરત્ર ચ ॥

તથા

આ.સુ. ૨. જે રણાપુર જઉં છું, ને ત્યાંથી ૫ ને મંગળવારે રાજપીપલા. પ્રકૃતિ સાધારણ છે. હાલ એજ સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવ.

ટીકીટ મોકલશો. ભૂલ ન રહે તે ખાસ કાળજી રાખશો.

– રંગ અવધૂતના શુભાશિષ.

૨૪૬

નારેશ્વર, શનિવાર સ્હાંજ
(૧૪-૨-૩૭)

ભાઈ મોદી,

તમારા બંને પત્ર મળ્યા છે. તમારી તબિયતના સંબંધમાં મારો જૂનો પત્રવ્યવહાર વાંચી જોવા ભલામણ છે. બીમારી કરતાં બીમારીના વિચારો જ માણસને વધારે હતાશ અને હતવીર્ય બનાવે છે, છતાં તમને દવા ન કરવાની સલાહ હું નથી આપી શકતો. માત્ર મફતિયા ઊંટવૈદોનાં પડીકાં પેટમાં નાંખવાનું મૂકી દઈ કોઈ સારા તબીબની સલાહ લઈ વ્યાધિ નિર્મૂલ થઈ પૂર્ણ સ્વાસ્થ્ય પ્રાપ્ત થાય ત્યાં સુધી દવા ચાલુ રાખશો. મને તો તમારી વ્યાધિનું મૂળ ખાનપાનની અવ્યવસ્થા લાગે છે, છતાં હું એ સંબંધમાં કંઈ નહિ લખું. પ્રભુ બધું સારું કરશે.

મારી પ્રકૃતિ સાધારણ રહે છે ને આજેબાના શ્રેયઃસાધકો બેહદ ઊભરાતા જાય છે.

પ્રવાસ માટે બદલાયેલી પરિસ્થિતિ સાવ પ્રતિકૂળ છે ને બહાર તબિયત ઊલટી વધારે ચૂંથાય છે, છતાં બને તો થોડા દિવસ લોકોપાધિ ઓછી કરવાને બહાને સોમવારે રોપા જઉં છું ને ત્યાંથી ફરતો ફરતો એકાદ માસ પછી સ્થાન પર પાછો આવીશ. માતુશ્રીની સેવામાં મૂળીબહેનની બા રહેનાર છે. કાલે આવશે. હાલ થોડા દિવસથી હું એકલો જ છું. ગઈ કાલે સ્હાંજે દેસાઈભાઈ આવ્યા છે. બે પાંચ દિન રહેનાર છે.

સાયરમાં નવો તલાટી આવી ગયો છે. બધું પુરાણ રૂબરૂમાં કહીશ. સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવદત્ત કહેશો.

હાલ એ જ....

–પાંડુરંગના શુ.આ.

૨૪૭

નારેશ્વર, શનિવાર સ્હવાર
(ફા.વ. ૧૪, ૧૯૯૩) (૧૦-૪-૩૭)

ભાઈ મોદી,

પત્રના વિલંબ માટે તમે રોષે ભરાઓ છો ! પણ અવધૂતની અહીં શી દશા છે તેનો તમને તલપૂર પણ ખ્યાલ છે ? આજ સુધી તો દુનિયા જ ત્રાસ આપતી હતી; પણ હવે તો પ્રિયતમ પોતે જ સતામણીનો ખેલ ખેલી રહ્યો છે ને એના અવલોકનમાં અવધૂતને મરવાનીએ ફુરસદ નથી. પણ એ બધી કથની તમને કે કોઈને લખીને યે શું ? બસ, આનંદ છે. ચૈ.સુ. ૧૦ને મંગળવારે ઉમલ્લે જઉં છું.

પારાયણમાં અવધૂત હાજર જ છે એમ માની કામ નિભાવી લેવું. શરીર હાજરી નહિ આપી શકે. વૈશાખ સુદ ૧૦-૧૨ સુધીમાં સીસોદરા જવાનું થશે. પઠાણની ઉઘરાણીની માફક લોક કેડો જ નથી મૂકતા.

શું કરું ? શરીર દિવસે દિવસે એકદમ અશકત બનતું જાય છે. પણ છેલ્લા શ્વાસ સુધી લોક જંપીને બેસવા દે એમ લાગતું નથી ને માતુશ્રીની હયાતિ સુધી ચાર-છ મહિના દૂર નીકળી જવું પણ શકય નથી. પ્રભુએ જે ધાર્યું હોય તે ખરું.

નીચેના શબ્દોના અર્થ લખી મોકલશો ? કરટ, શાલૂર, સાલ, ગોમેદ, કૈકસી, હાલા, કાકોલ, પાર્ષ્ણિ, કોકાતરક્ષુ, કુરુવિંદ, માતુલુઙ્ગ.

પેલા દત્તાત્રેય યામલવાળાને ફરી પત્ર લખ્યો ? દત્તાત્રેય સર્વસ્વ માટે 'પરચુરે પુરાણિક આણિ મંડળી, માધવબાગ, કાવસજી પટેલ ટેંક, ગિરગાંવ મુંબઈ' લખી જોશો.

'ચૌખમ્બા સંસ્કૃત સીરિઝ કાર્યાલય, નોર્થ ઓફ ગોપાલ મંદિર, બનારસ સીટિ'ને લખી એમનાં સંસ્કૃત પુસ્તકોનું સૂચિપત્ર પણ મંગાવી લેવાનું છે. એમને ત્યાં સર્વ સ્થળોનાં સંસ્કૃત પ્રકાશનો મળી શકે છે. પત્રવ્યવહાર ઈંગ્લીશમાં કરશો.

કવીઠા, નાંદ ને થુવાવીના ફોટા સારા હોય ને તમને પસંદ પડે ને અન્ય ફોટાની માફક એનો પણ પ્રચાર ભક્તમંડળમાં થાય એમ લાગતું હોય તો મિસ્ત્રી પાસે કઢાવશો ને કઢાવેલામાંથી કાઢવા જેવા સારા હોય તેનાં પોકેટ સાઈઝ પણ કઢાવવા. મેં બધા જોયા નથી એટલે અભિપ્રાય નથી આપતો. નીચે ઠીક લાગે તો અતિ ઝીણા અક્ષરે તે તે ગામ ને મહિનો સાલ લખાવશો. ખૂણામાં ન ઠીક લાગે તો ન લખાવવાં. નામ લખવાની જરૂર નથી.

જયંતીના વિવાહની બાબતમાં તમારી બાનો અભિપ્રાય સર્વોપરિ માનવો. પેટલાદ તો મને પણ ઠીક નથી લાગતું.

એ જ બધાંને શુ.આ.

– **રંગ અવધૂતના આશિષ**

૨૪૮

બુધવાર સ્હાંજ (૧૩-૮-૩૭)

ભાઈ મોદ્દી,

તમારો પત્ર મળ્યો છે. ગુલ્લર૦ પણ મળેલું. બોચીનો દુઃખાવો હવે મટી ગયો હશે. મારી અને પૂ. માજીની પ્રકૃતિ ઠીક છે.

ગોધરેથી ભાઈ હરિપ્રસાદનો પત્ર છે. નર્મદાજીમાં પૂર ચઢેલું તે સાંભળ્યું હશે, એટલે સ્થાનની સ્થિતિ વિશે પૂછાવે છે. એમને લખી જણાવશો કે સ્થાનથી બે ખેતર પાણી દૂર હતાં ને કંઈ પણ મુશ્કેલી ઊભી થવા પામી નથી. એમને મળવા આવવું છે, તો જયંતીએ ભલે આવે. આઠે દિવસે હું અહીં છું કે નહિ તેની ચોક્કસ ખબર કઢાવીને આવવું હોય તો આવે.

પંચપદીના પૂંઠાને બહારને પાને કંઈ મૂકવાની જરૂર નથી. છતાં મૂકવું જ હોય તો ગુજરાતી લિપિમાં તમને આપેલું મહારાજશ્રીનું બનાવેલું 'ચિત્તસ્થૈર્યકરસ્તોત્રમ્' મૂકશો ને પ્રસ્તાવનામાં તેનો નિર્દેશ કરશો. જાહેરખબર લાંબી લાંબી લખવી નહિ. સર્વથા ભૂલ રહેવા ન પામે તેની ખાસ કાળજી રાખવી.

સ્થાનમાં મોટીબા એના ચાકર સાથે છે. શ્રાવણ માસ રહેશે. ભાદ્રપદમાં તોલાશંકર આવવાનું કહી ગયા છે.

સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવદત્ત કહેશો.

– **પાંડુરંગના** શુ.આ.

૨૪૯

નારેશ્વર
મંગળવાર સ્હાંજ (૧૮-૮-૩૭)

ભાઈ મોદી,

મેં તમને આઠેક દિવસ પહેલાં એક પત્ર લખેલો તે પહોંચ્યો હશે. ત્યાર પછી પરમ દિવસે ચતુરભાઈ આવેલા તેમની પાસેથી જાણ્યું કે એમણે તમને હું દીવેર જવાનો છું એવો પત્ર લખી નાંખ્યો છે. હું દિવાળી સુધી અહીં જ રહેવાનો છું. એટલે તમે જ્યારે તેડાવશો ત્યારે નવરોજ છું. તમે મંગાવેલી વસ્તુ અહીં જ મંગાવી રાખી મૂકી છે. સાથે લઈ જવાશે. છતાં વહેલી જરૂર હોય તો લખશો કે રજિસ્ટર કરી મોકલી અપાશે.

તમારો દાસ ઉપરનો પત્ર મેં વાંચ્યો છે. એ સંબંધી રૂબરૂમાં વાત કરીશ. મારી પ્રકૃતિ બે દિવસ સારી ને ચાર દિવસ નરમ એવી રહ્યા કરે છે, છતાં હરુંફરું છું ત્યાં સુધી બીજી ચિંતા જેવું નથી. પેટ કંઈક નરમ છે પણ ગયા ચોમાસાથી લગભગ રોજ ત્રણ-ચાર વાર શૌચ જવું પડે છે એટલે અશક્તિ ખૂબ દાખવે છે. બાકી આનંદ છે. સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવ કહેશો. હાલ એ જ.

– **પાંડુરંગ**ના શુ.આ.

૨૫૦

નારેશ્વર, શુક્રવાર સ્હાંજ
(૨૭-૧૧-૩૭)

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર વ. મળ્યાં છે. ફોટા નીચે (ઊભો અવધૂત)માંથી 'સાતવે' અસ્માન પર... બિન તાર તંબૂર' એ બે લીટી લખશો. મને ફોટાનું લખાણ સાથે પ્રિન્ટ છપાતાં પહેલાં જોવા મોકલશો. હાલરડું પાનાં પર માઈ રહે તો ભલે છપાવો. ધર્મશાળાના બોકસીંગનો ત્રીજો હપ્તો કાલે ભરાવાનો છે. જયંતીમાં ભીડ બેહદ જામવાનો સંભવ છે. પણ બીજો ઉત્સાહ મંદ છે.

દત્તરક્ષાસ્તોત્ર રાજપીપળાના જોષી શિવપ્રસાદે છાપવા આપ્યું છે. જયંતી પર તૈયાર થઈ જશે. ઉપનિષદોની વાતોમાં ભૂલ ન રહે તે ખાસ જોશો. ને સંગીત ગીતા ખૂબ ધ્યાનથી સુધાર્યા પછી જ અત્રે રવાના કરશો. આ તરફ ભેટ નકલ ઉ.વા.ની આ પ્રમાણે મોકલાવશો. (૧) ચંદ્રસિંહ રામસિંહ. ઉમલ્લા શિવશંકર નાંદોદ ખાતે-નંદુ, ડીપોટી સા. જોષી શિવપ્રસાદ, મગનભાઈ ધ્રુવ, પ્રાગજી મીસ્ત્રી, માંડવા-ગિરધર પટેલ, મૂળીબહેન, જેસીંગ પટેલ, સ્ટે. મા. ઝાલોદ.

હરિ. પ્ર.ના રૂા. જયંતીમાં લેશો ને એમ કર્યાની એને ખબર આપશો. પાછા મોકલવાથી એનું મન દૂભાશે. પ્રાણશંકરને પુસ્તકની બધી નકલો મોકલી હશે. મહાત્મા જયંતી પર આવવાના હોય તો આઠેક દિવસ વહેલા આવે તો સારું. તમે પણ બને તો વહેલા આવશો. દાસ તદ્દન થાકી ગયા છે. મારું શરીર સાધારણ છે. ઠંડી પડવા માંડી છે. હાલ એજ. સંભારે તે સર્વને શુ.આ. કહેશો.

– **પાંડુરંગ**ના શુ.આ.

તા.ક. પંચપદીની જરૂર નથી. ઉ.વા.ની કિમ્મત ચાર આના રખાય તો ઠીક.

૨૫૧

નારેશ્વર, શુક્રવાર સ્હવાર
(૩૦-૧-૩૮)

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર મળ્યો છે. ચારપાંચ દિવસથી અહીં આવ્યો છું. અમાવસ્યા પછી રાંદેર, ઘરમપુર વગેરે ઠેકાણે જવાનો વિચાર છે. પ્રાણશંકરને લખશો કે મહાશિવરાત્રી પછી મુકામ સ્થાન પર સ્થિર હશે. ફાવે ત્યારે તમને પૂછાવીને આવે. હાલ તુરતમાં આવવું હોય તો બુધવાર ત્રીજ સુધી છું. પછી અનિશ્ચિત.

મારી ગેરહાજરીમાં બે વેષધારી સાધુઓએ આવી સ્થાનમાં ખૂબ તોફાન ગાળાગાળી વગેરે કર્યું. એમના બોલવા ઉપરથી...ના... એ એમને ઉશ્કેરીને મોકલેલા એમ લાગ્યું. નહિ જેવી ગરમનરમ ચર્ચાને અંતે હાહા હુહુ કરી એકબીજાને તાળીઓ દઈ મુત્સદ્દીમંડળ વિખેરાઈ ગયું ! ને તત:કિમ્ ? (પછી શું ?)નો સનાતન પ્રશ્ન અવધૂત આગળ એમનો એમ જ ખડો રહ્યો !! વધવા જતા જનસમૂહની જવાબદારીને પહોંચી વળવા કોઈ છે નહિ અને એ બંધ થયા વગર આવી ઉપાધિઓ મટનારી નથી. એટલે ફાવે તે ભોગે લોકની સંખ્યા આવતી કેમ ઓછી થાય તેની પેરવીમાં છું. વધુ રૂબરૂમાં.

પ્રકૃતિ સાધારણ રહે છે. હાલ એજ. સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવ કહેશો. સિંગાપુરથી ભાઈ છોટુભાઈએ એક 'ડોલતી નૈયા' નામનું પુસ્તક મોકલાવ્યું છે. તેમને નીચે પ્રમાણે લખી નાખશો. એજ

– **રંગ અવધૂ**તના શુ. આ.

ભાઈ છોટુભાઈ,

તમારી પ્રેરણાથી મોકલાએલ 'ડોલતી નૈયા' મળ્યું છે. તમે દૂર રહ્યે રહ્યે પણ તમારી દરેક પ્રવૃત્તિમાં અવધૂતને આમ સંભાર્યા કરો છો એ જોઈ સંતોષ થાય છે. તમારી સાત્ત્વિક નિષ્ઠા ઈશ્વર અચલ રાખે.

સાચે જ માનવીની જીવનનૈયા આજે ચારેગમથી ડોલી રહી છે, પણ ડોલતી ડોલતી જ

એ આગળ ધપવાની છે. દરિયો ભલેને ફાવે તેટલો તોફાની હોય, ભલેને એકી સાથે બારેય મેઘ તૂટી પડે, વાયુ ભલેને પ્રલયવાત સમો વહ્યા કરે, પણ જો સુકાન સાચા ધણીને હાથ હશે તો નાવ ડૂબવાની બીક નથી, એ ડોલંડોલ સ્થિતિમાંથી આગળ ધપી તમારી નાવ સત્વર કિનારે પહોંચે એમ ઈચ્છું છું. તમારાં અ.સૌ. પત્ની અને ચિ. બાળકો તથા જાણ્યે અજાણ્યે જે અન્ય કોઈ સંભારતા હોય તે સર્વને શુ.આ. સાથે અવધૂતના જય ગુરુદેવ. આવું કંઈક લખી નાખશો.

– રંગ અવધૂત

૨૫૨

ભાઈ મોદી

સાથેનું લખાણ ઈચ્છાશંકરના ચિ. દેવદત્તને આપવાનું છે. એણે એની માગણી કરેલી. સ્વતંત્ર પ્રકાશન તરીકે એ એને છાપી મારે તો તેમ કરવા દેવાનું. પોતે પૈસા આપી તમને છપાવવાનું કહે તો તેમ કરવાનું. પણ તમે પોતે થઈને એને એકેય સૂચન કરશો નહિ.

રામદાસ સ્વામીના મનના શ્લોક જેવું વૃત્ત છે. મરાઠીમાં કવિતા પૂરતી જેમ બોલાતું હોય તેવી જોડણી કરવાની છૂટ હોય છે. ગુજરાતીમાં હ્રસ્વને બદલે દીર્ઘ બોલવા માટે ઉપર – ને દીર્ઘને બદલે હ્રસ્વ બોલવા માટે U ચિન્હ ક્વચિત્ મુકાય છે. નવા લેખકો ઉપર જણાવેલી મરાઠી રીત ક્વચિત્ અનુસરતા માલમ પડે છે. મને લાગે છે કે કવિતામાં પણ પ્રચલિત જોડણી ચાલુ રાખવી અને વાંચનારે જ તે તે સ્થળ પૂરતો હ્રસ્વદીર્ઘનો વિવેક તેવા ઉચ્ચાર દ્વારા કરી લેવો. આપણાં પદ્યલખાણોમાં આપણે એજ રીત અખત્યાર કરી છે. છતાં ઉપરની બંને રીતમાંથી કોઈ અનુસરવાની તમને આવશ્યકતા લાગતી હોય તો તે પ્રમાણે સુધારી લેશો. હું ગુ. રીત પ્રમાણે ચિહ્ન કરી મોકલું છું. જો ફેરફારની જરૂર ન જણાય તો મૂળ લખાણ જ બરાબર છે.

ભારે શબ્દના અર્થ નીચે આપ્યા છે. તેમાં વધઘટ કરવાની જરૂર જણાય તો કરી લેશો. નીચે આખી લીટી ન રાખતાં સ્હેજ લીટી દોરી ઝીણાં બીબાં લેવાથી કળાની દૃષ્ટિથી વધુ સારું લાગશે.

ભાષાંતર અક્ષરશ: નથી કર્યું પણ સ્વતંત્ર અનુવાદ જેવું છે, એ લખવાની જરૂર નથી જોતો.

પ્રકૃતિમાંથી અશક્તિ હઠતી નથી, બલકે વધે છે. સ્હેજ શ્રમ પડતાં તાવ આવી જાય છે. ગાણગાપુર જવાનું નક્કી નથી. વાડેકરનો અંતિમ નિશ્ચયનો પત્ર નથી આવ્યો.

– શુદ્ધિ નોંધ/લીલામૃતના અધ્યાય દોહરા વિ. સંબંધી વિરામચિહ્નની ભૂલો ત્યાં જ સુધારી છે તે જોઈ બરાબર સુધરાવી પછી છાપવાની રજા આપશો.

વિષયપ્રવેશ જોઈ મોકલ્યો છે છતાં તમે નજર નાંખી જશો. આગળનાં પાનાં મળ્યાં

નથી. મળશે કે તુરત સુધારી મોકલીશ.

મારે અહીં આવતાં જ તમને કાગળ લખવો જોઈતો હતો પણ શરીરમાં બેસુમાર અશક્તિ હોવાથી તેમ બની શક્યું નહિ. આજે સોમવારે જેમતેમ કરી બધું જોઈ તપાસી મોકલ્યું છે.

પ્રકૃતિમાં ઝાઝો ફેર નથી. અશક્તિ કંઈક વધારે છે છતાં ફિકર કરવા જેવું નથી. ગ્રંથનું કામ બને તેટલી ચોકસાઈથી ને ઝડપથી કરશો. ફાવે તેવી પ્રકૃતિ હશે તો પણ હું ગ્રંથ હાથમાં આવતાં જ પારાયણ શરૂ કરવાનો છું. અપવાસના દિવસોમાં તોલાશંકર સાથે રહેવાનું કહે છે એટલે ફલાહારની મુશ્કેલી નહિ આવે.

હાલ એ જ. સંભારે તે સર્વને ખુશખબર કહેશો.

–રંગ અવધૂતની શુ.આ.

૨૫૩

મુંબઈ,
મંગળવાર સ્હવાર (૮-૩-૩૮)

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર મળ્યો છે. હું ગાણગાપુર વગેરે સ્થળે ફરી આવ્યો છું. બ્લોક માટે મેં તમને નારેશ્વરથી જ લખેલું, પત્ર તમને કેમ નથી મળ્યો તે હરિ જાણે. આપણી પાસે વચમાં મહારાજશ્રીને આજુબાજુ સીતારામ મ. તથા નૃસિંહસરસ્વતી બેઠા છે ને પાછળ ગાંડા મહારાજ ઊભા છે એવો એક બ્લોક છે ને ત્રીજા ભાગમાં તે મૂકવાનો છે. તો જોઈતી નકલો અત્યારે જ કાઢવાથી બગડે તેમ ન હોય તો સારા આર્ટ પેપર પર કઢાવી ત્રણ નકલ નીચેના માણસને તુરત જ મોકલી આપશો. જો આપણને અત્યારથી નકલ કઢાવવી પરવડે તેમ ન હોય તો મૂળ બ્લોક જ એને રજીસ્ટર કરી મોકલી આપશો ને કામ થાય કે તરત જ એ પાછો મોકલવા લખશો. પત્રવ્યવહાર હિંદી કે ઈંગ્લીશ કરશો.

ગુરુવારે રાતની ગાડીએ અહીંથી પાછો ફરું છું. ધરમપુર જવાનું થશે તો થોડા દિવસ વધુ થશે; નહિ તો હોળી પર નારેશ્વર જવાશે. પ્રકૃતિ સાધારણ છે. પાછા ફર્યા પછી થોડા સમય માટે કાયમનું મૌન રાખવા વિચાર છે. પ્રભુ એ પાર પાડે ત્યારે ખરું. બાકી આનંદ છે. સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવ કહેશો. બ્લોક મોકલવાનું સરનામું :-

શ્રી સદાશિવ ગણેશ સોમણ
સોમણ યાંચે ઘર
શિવાજી મંદિરા જવળ, પૂનાસીટી

– રંગ અવધૂત

૨૫૪

નારેશ્વર, મંગળવાર બપોર
(૨૪-૩-૩૮)

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર મળ્યો છે. અંકલેશ્વર થઈને આવેલો પણ એક મળેલો. મારા મૌનની ખબર તમને મળી ગઈ છે એટલે વધુ નથી લખતો. પ્રકૃતિ સાધારણ છે. પૂ. માજી મઝામાં છે. પદ્માબહેનને કોઈ સારા વૈદ્યની દવા ઠીક લાગે તો કરાવશો. રંગહૃદયમ્‌ની એક એક નકલ ભેટ તરીકે નીચેને સરનામે મોકલી આપશો.

શ્રી બ્રહ્મચારી નીલકંઠચૈતન્ય
C/o. શ્રી દત્તોપંત કરકરે (કેસરી-એજન્ટ)
પંઢરપુર (જિ. સોલાપુર)

તેમજ આપણાં દરેક પ્રકાશનની એક એક નકલ ભેટ નીચેને સરનામે :-

ગં.સ્વ. ચતુરબહેન ડાહ્યાભાઈ મહેતા
ઠે. ચુનારવાડ, કાળારામના મંદિરમાં,
મુ. ભરૂચ.

સર્વથા ભજનમાં પ્રમાદ કરવો નહિ. એના જેવી શાંતિ આપનાર બીજી એકેય વસ્તુ નથી. પત્રવ્યવહારની અપેક્ષા ઓછી રાખી અંત:સંગ વધારવા માંડો તો ઠીક. અવધૂતને હવે એક અક્ષર પણ લખવો વિષમ થઈ પડ્યો છે. માંડ મહિને આટલું લખી રહ્યો છું. સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવ કહેશો. હું જલદી પાછો બોલતો થાઉં એવો સ્વાર્થી સંકલ્પ રખે કોઈ સ્વપ્નેય પણ કરતા. એ જ.

– **અવધૂતના શુ.આ.**

૨૫૫

નારેશ્વર, બુધવાર (૨૧-૪-૩૮)

શ્રી ભાઈ ઋષિ, કમળાશંકર વગેરે જોગ,

જય ગુરુદેવ ! બાદ તમારો પત્ર ફરતો ફરતો ગઈ કાલે રાતે જ હાથમાં આવ્યો ! મરનારની ક્રિયા વગેરે બધું વિધિસર નિર્વિઘ્ને પાર પડી ગયું હશે એમ માની લઉં છું. તમે બધા સમજુ માણસો છો એટલે મારે વધુ લખવાપણું રહેતું નથી. જગતનો ક્રમ એમ જ ચાલે છે. એમાં હર્ષ-શોક કરવા જેવું કાંઈ જ નથી.

કેચિદ્ઘાતા હ્યર્ઘયાતાશ્ચ કેચિત્ ।
કેચિન્માર્ગે નીયમાના: પુરસ્તે ।

એ ચલાચલીના ખેલમાં પોતાનો નંબર આવે કે ઊઠ્યે જ છૂટકો. કાળ ધક્કો મારીને ઊઠાડે તે પહેલાં જ જાણીને તૈયારી કરી રાખી હોય તો ઠીક, જેથી આગળ પસ્તાવાનું ન રહે.

કમળાશંકર સમયસર આવી પહોંચ્યો એટલે મરનારની સદ્ગતિ જ છે. બધાં ખૂબ ભજન કરશો. ગં. રેવાબહેન વગેરે સર્વને મારી વતી આશ્વાસન આપશો. પ્રભુ મૃતાત્માને શાંતિ આપે એવી ઈશ્વર પ્રત્યે પ્રાર્થના સાથે.

– અવધૂતની શુ.આ.

૨૫૬

શુક્રવાર સ્હવાર
(૬-૫-૩૮)

શ્રી ઋષિ વગેરે ભક્ત મંડળ જોગ,

જય ગુરુદેવદત્ત. બાદ ખૂબ આનંદ છે. નારેશ્વરને સ્હામે કિનારે રણાપુર ને લીલોડની વચ્ચે ઈંદોરની સીમમાં ઈંદ્રેશ્વર મહાદેવના સ્થાનમાં મુકામ છે. તપસીજી આવીને અહીંથી ઉઠાડે તો ભલે, બાકી હાલ તો અહીં જ રહેવાની વૃત્તિ છે. શરીર સુધારા પર છે.

ઉપાધિના તાજા ઘામાંથી તમે કંઈક સ્થિર થયા હશો. એમ માની લઉં છું, બચ્ચાંને મારા વતી દિલાસો આપશો ને ભજનમાં ચિત્ત પરોવશો. અવધૂતી આનંદ તમને દુ:ખ ભૂલવામાં કંઈક મદદગાર તો જરૂર થશે. બધો પ્રારબ્ધનો ખેલ છે. માટે દષ્ટા થઈ દૂરથી એ જોયા કરવું. એની સાથે તાદાત્મ્ય પામી વૃથા હર્ષશોકમાં પડવું નહિ. જીવનદોરી ગુરુમહારાજના હાથમાં સોંપી નિશ્ચિંતપણે યથાપ્રાપ્ત કર્યા જવું ને પરિણામમાં લપટાવું નહિ. જે કોઈ સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવદત્તપૂર્વક શુભ આશિષ. હાલ એ જ.

– રંગ અવધૂત

તા.ક. દક્ષિણમાં જવાનું હાલ એ લોકોએ બંધ રાખ્યું છે.

૨૫૭

નારેશ્વર, શનિવાર બપોર
(૨૬-૬-૩૮)

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર મળ્યો છે. શરીર તમારું છે, એને ફાવે ત્યાં ને ફાવે તેમ રાખો અને તેમ તગેડો. અવધૂત એ વિષે સાવ નિરાગ્રહ છે. રેવાબાઈ ધર્મશાળા મેં જોઈ નથી. પણ ત્યાં એકાદ ઓરડી ન મળે ? પાણી ને જાજરૂની વ્યવસ્થા હોય એટલું થયું. ખાવાનો તો સંસારીઓનો

ટુકડો છે, છતાં મુકામ સંસારીઓના આવાસથી અલગ હોય તો ઠીક ને આગમનનું ઢોલ ન પીટો કે પીટાવો તો સારું. શરીરની પ્રકૃતિ સારી નથી, લોહી બગડ્યું હોય એમ લાગે છે. સર્વથા ફાવે તેમ ઠેરવો, મને એ સંબંધી વારંવાર પુછાવશો નહિ. જેલની પસંદગી કેદીને કરવાની ન હોય !

અહીંથી અષાઢ સુ. ૧૪એ નીકળી, યથાપ્રારબ્ધ પૂર્ણિમાનો દિન ક્યાંક ગુજારી, પૂર્ણિમાની સાંજે કે સવારે એ તરફ આવીશ. ચોક્કસ ચૌદશે લખીશ કે લખાવીશ.

સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવદત્ત કહેશો. વરસાદ સારો છે. પૂ. માજીની પ્રકૃતિ ઠીક છે. આવતે મહિને દિવેરથી નાથાભાઈ રહેવા આવવાના છે. એ જ.

– **અવધૂત**ના શુ.આ.

૨૫૮

નારેશ્વર, રવિવાર સ્હાંજ
(૪-૭-૩૮)

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર હમણાં જ મળે છે. જનુના પડી જવાની વાત જાણી ખૂબ અફસોસ થાય છે. એની ખૂબ સંભાળ રાખશો. મળી શકે તો આઠેક દિવસ રોજ થોડું મધ નાખી એકાદ તરોપા (લીલું નાળિયેર)નું પાણી એને પાશો જેથી કળતર નરમ પડશે ને ભવિષ્યે પણ થવાનો સંભવ ઓછો રહેશે. એને ખાવામાં પણ થોડા દિવસ ઘીથી લદબદતતો શીરો જ આપશો. ભાત વગેરે થોડા દિવસ બિલકુલ ન ખાય તો ઠીક. ખબર લખતા રહેશો. એની તબિયત સારી થઈ જાય ત્યાં સુધી જોઈએ તો થોડા દિવસ ગ્રંથનું કામ મુલતવી રાખશો.

મને પણ આઠ-દસ દિવસથી જમણે હાથે ખભા ને ગળા પર કંઈક ઝેરી જનવર કરડી ગયેલું. ફોલ્લીઓ થયેલી ને બધું લાલ થઈ સૂઝી ગયેલું. અગન અતિશય બળતી ને ગળફામાં લોહી પણ ક્વચિત્ પડતું હતું. હવે આરામ પણ છે. તમારા લખવા પ્રમાણે મહાત્મા કે કોઈ સરખેજી વ્યક્તિનો મારા પર પત્ર નથી. છતાં તમે એમને તો મારા આવવાની ખબર જરૂર આપશો પણ બીજે વાત ફેલાય નહિ તેની ખાસ કાળજી રાખવા કહેશો.

વડોદરે તો નિમિત્ત ટાળવા પેલા શીકે ડૉક્ટર તેડવા આવે તો જ જવાનો છું. તમારો બીજો પત્ર આવ્યે તેડવા આવવા માટે ચોક્કસ દિવસ વગેરેનો પત્ર લખીશ. બધાને શુ.આ. ચિ. જનુની ખબર લખશો ને મારા તરફથી એને હસાવશો. એ જ.

– **રંગ અવધૂત**

૨૫૯

નારેશ્વર, બુધવાર બપોર
(૧૫-૮-૩૮)

ભાઈ મોદ્દી,

તમારા બન્ને પત્ર મળ્યા છે. ખૂબ આનંદ છે. પ્રકૃતિ સાધારણ છે. જીર્ણજ્વર આવતો હોય એમ લાગે છે અને છતાં તદ્દન શરીરરાખો બની આરામ લેવાનુંય બનતું નથી. જેમ તેમ કરી 'ગીતા' પૂરી કરી છે. માતુ:શ્રીનું શરીર ઠીક છે.

હાલમાં તોલાશંકર એમનાં પત્ની અને નહાની દીકરી સાથે અહીં છે. અધિક માસમાં એ ગયા પછી ઉમલ્લાથી શિવશંકર આવનાર છે. ઘનસુખરામ ભાદરવામાં આવશે. માતુ:શ્રીને નિમિત્તે (જ્યે કે પાણીનું ઘણુંખરું કામ તો મૂળજીની મા જ કરે છે) કે હું બહાર નથી નીકળતો તેથી પણ લોક અહીં આવ્યા જ કરે છે અને તેને અંગે અનેક ભાંજગડો ઊભી થાય છે. કેટલાકે નારેશ્વરની તપોભૂમિને એ તરીકે નહિ પણ હવા ખાવાની જગ્યા તરીકે વાપરવા માંડી છે અને દેવનો ડંડો પડે ત્યારે એથી સીધા ન થતાં અવધૂતના કે એના હાથપગ જેવા થઈ પડેલા અન્ય જનોનો દોષ કાઢવાનું જાણે વ્રત જ ન સ્વીકાર્યું હોય તેમ કરવા માંડ્યું છે પણ હવે એ બધું-કેમ કે માણસની સંખ્યા વધતી જ જાય છે- તદ્દન તટસ્થ રહી નીભાવી લેવાનું જ રહ્યું. બોધ પણ હવે નકામો છે.

તારમાસ્તર વગેરે પણ તપ કરવું હોય તો ભલે આવે, બાકી અહીંની મુશ્કેલીઓ તમે જાણો જ છો.

દાસની તબીયત સ્હેજ નરમ છે. અહીં આવ્યે મહિનો થઈ ગયો. રણાપુર છે. રાજપીપળામાં પેલો ધૂણો નાંખનાર મહાત્મા-મહારાજશ્રીના શિષ્યને અવધૂતના મોટા ગુરુભાઈ-તરીકે ફરતા હતા તેમની રેવડી ઊડી ગઈ છે. બધું રૂબરૂમાં. સર્વથા ગાંડી ગુજરાતને નમસ્કાર કરવા જેવું છે. સંભારે તેમને જય ગુરુદેવદત્ત.

- રંગ અવધૂતના શુ.આ.

૨૬૦

નારેશ્વર, શનિવાર રાત
(૨૫-૯-૩૮)

ભાઈ મોદ્દી,

તમારો પત્ર (વાસુદેવ) નામસુધા બધું મળ્યું છે. મારી તબિયત ત્યાંથી આવ્યા પછી વધારે લથડી ગઈ છે. તાવ ને ઉધરસ પુષ્કળ આવે છે ને અશક્તિ ખૂબ જ વધી ગઈ છે છતાં આનંદ છે.

બીજું, અશ્વત્થારોપણવિધિની મારે જરૂર નથી ને અહીં મોકલવા મેં લખ્યું પણ નથી. પરંતુ ભાઈ વાડેકરને એની એકદમ તાકીદે જરૂર છે. એમના મારી ઉપર એ સંબંધી ઉપરા

છાપરી પત્રો આવે છે. હું જાણું છું કે તમને ફુરસદ હોતી નથી છતાં મારી ખાતર એ વિધાન સારા અક્ષરે ઉતારી બનતી તાકીદે એમને બારોબાર મુંબઈ મોકલી આપશો. સાથે લખી નાંખશો કે મારી તબિયત તદ્દન નાદુરસ્ત છે. હજીએ તાવ-ખાંસી ચાલુ છે. એટલે કારતક મહિનામાં એમની ઈચ્છા પ્રમાણે એમની સાથે ગાણગાપુર જઈ શકીશ નહિ. તે માટે હું અત્યંત લાચાર છું. એમની યાત્રા યશસ્વી ને પૂર્ણ ફળપ્રદ થાય એવી મારી હાર્દિક આશિષ છે. એને લખવામાં વિલંબ કરશો નહિ.

બીજું, પેલું સ્વર્ગ પુણ્યથી જાણ; શુદ્ધિપત્રમાં હાથે સુધારી નાખશો. દૃષ્ટિદોષથી એવું થયું લાગે છે જોકે છે. તેવું એ અર્થપૂર્ણ તો છે જ. પણ સુધારોવધારો સરળ થશે એટલે સુધારશો એ જ.

સર્વને શુભ આશિષ.

- અવધૂત

૨૯૧

ધરમપુર, મંગળ
(તા. ૧૫-૨-૧૯૩૯)

ભાઈ મોદી,

આનંદ છે. પ્રવાસ પૂરો કરી કાલે સ્હાંજે નારેશ્વર જવા નીકળું છું. પેલો.... ત્યાં સ્ત્રી અને ચાર છોકરાં સાથે મારી ગેરહાજરીમાં જ આવી પહોંચ્યો છે. એક તો ઘાવણું બાળક છે ! લીલોડ પડ્યાં છે. પાસે કંઈ ન હોવાથી સ્થાનમાંથી થોડા દાણા વગેરે અપાવવાં પડ્યાં છે. એને મીંઢોળ દીવેર મોકલેલો પણ કંઈ કરી શકે, કરવાની વૃત્તિ હોય તેમ લાગતું નથી.

The so-called devotees do not want to be even a little bitter with him and Avadhut has to do the dirty task of driving him away by any means. સ્થાન પર જતાંની સાથે જ એ પ્રશ્ન નીવેડા માટે સ્હામે ઊભો જ રહેવાનો છે. પ્રવાસમાં સેંકડો માણસો આજેબાના શ્રેયને માટે (કે કેમ તે પ્રભુ જાણે !) ટોળે વળે છે ને અવધૂતને લઈ જનાર એ બધાની સારવાર માટે સેંકડોનું ખરચ કરી નાંખે છે. પણ એ બધાની પાછળ સાચી નિષ્ઠા કેટલાની છે ને કોઈની પણ છે કે કેમ એ વિષે શંકાશીલ અવધૂતને તો શંકા જ છે. હશે. હાલ તો એવું એવું ઘણુંએ અનિચ્છા-પરેચ્છા પ્રારબ્ધ ભોગવી લઉં છું. ભાવિ પ્રભુ જાણે....

સંભારે તે સર્વેને જય ગુરુદેવ કહેશો.

- રંગ અવધૂત

૨૯૨

શનિવાર બપોર ૧૦-૪-૩૯

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર આજે મળ્યો. સાથે શ્લોકનું ભાષાંતર સુધારી મોકલ્યું છે. પ્રૂફ કાળજીથી જોશો. જેથી મારે કંટાળવું ન પડે. પ્રસ્તાવનામાં મેં લખેલી ઓંવીઓ જ બસ છે. વધારે તમારે જુદું કંઈ નિવેદન લખવું હોય તો ભલે લખશો. હું કંઈ લખીશ નહિ.

ગુરુપૂર્ણિમાએ અહીં જ રહેવાનો છું. પણ લોકોપાધિ ટાળવા પૂજનાદિ કંઈ કાર્યક્રમ રાખવા દેવાનો વિચાર નથી, છતાં ટોળું તો જામશે જ.

....હું સોમવાર સ્હાંજે અહીંથી ઊપડી ઉમલ્લા થઈ મંગળવારે રાજપીપળા જઉં છું. પૂ. માતુશ્રીએ રણાપુર કે બીજે કોઈ ઠેકાણે રહેવાની કે જવાની ના પાડી, પણ મારો પ્રવાસ પહેલાંથી જાહેર થઈ ચર્ચાઈ ગયેલો, એટલે એ પડતો મૂકવાનું ઉચિત ન લાગવાથી એમને નારેશ્વર જ રાખી જવું પડે છે. ધનસુખરામ સેવામાં સહકુટુંબ રહેવાના છે એટલે હાલ તો ચિંતા જેવું નથી, પણ ભવિષ્યમાં પણ એ આ જ stand કાયમ રાખે તો મુશ્કેલી છે. સાયરનાં બૈરાં પણ આવતાં રહેવાનાં છે, ને દાસ મૂળીબહેન વ. પણ અવારનવાર ખબર લેતા રહેશે એટલે હમણાં તો એમને સારી રીતે ગમશે, છતાં આ કંઈ પ્રશ્નનો કાયમનો નિકાલ ન કહેવાય. હું બહાર જવાનું બંધ કરું તો લોક મને વગર મોતે મારી નાખે.

અધૂરામાં પૂરું મૂળીબહેનની બા પડી જવાથી એમને ઘણું વાગ્યું છે એટલે એ ને દાસ રણાપુરથી વારંવાર દોડી શકે તેમ નથી. મેં એમને માતુશ્રી વિષે વારંવાર કાગળ લખવાનું તો કહ્યું જ છે અને સ્હેજ પણ એવું લાગશે તો હું તુરંત પાછો આવી જઈશ. પણ બહાર પાડેલો Programme બંધ રાખી નકામી ગાંડુ લોકમાં ચર્ચા ઊભી થવા દેવાનું ઉચિત નથી ધારતો એટલે હાલ તો ઉપડી જઉં છું. સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવદત્ત

– **રંગ અવધૂત**ના શુ.આ.

૨૯૩

નારેશ્વર, મંગળવાર (૧૦-૮-૩૯)

ચિ. ભાઈ કમળાશંકર,

પત્ર મળ્યો છે. થોડીઘણી હકીકત ઋષિએ પણ કહી હતી. તારું જીવન જ ઉપાધિનો સામનો કરવા માટે સર્જાયેલું છે. આજ સુધી પરિસ્થિતિએ તને ઠરીને ક્યારે બેસવા દીધો છે ? ગૃહભેદ બધાનું મૂળ છે; છતાં કોઈ સામે રોષ કર્યે કે ગભરાયે શું થાય ? પ્રભુએ ધાર્યું હશે તે થશે અને થશે તેમાં સૌનું હિત જ હશે. માટે ભજન ચૂકવું નહિ. રાખણહારો રામ છે. બધા દહાડા આવા જ જવાના નથી.

અહીં મકાનનું કામ ચાલે છે, એટલે હાલ રાજપીપળાનું કેટલુંક મંડળ છે. ચતુરભાઈ અને પ્રભાશંકર પણ છે. આંવતે મહિને સિનોરથી એક બાઈ આવવાનાં છે. તે પછી ભાદ્રપદમાં

દીવેરથી નાથાભાઈ આવશે, એટલે અહીં તકલીફ જેવું નથી. માટે અહીંની ફિકર ન કરતાં ત્યાંનું કામ કાળજીથી કર્યા કરવું. હું હાલ ત્યાં આવું એવો સંભવ ઘણો ઓછો છે, કેમકે વરસાદ બિલકુલ નથી ને વાતાવરણ ભયભીતતાથી ભરેલું છે. એટલે મારી હાજરીની સ્થાનમાં જરૂર છે, જેથી અહીં રહેનારને હિંમત રહે. સંભારે તે સર્વને મારી શુભ આશિષ. હાલ એ જ.

– **રંગ અવધૂત**ના જય ગુરુદેવ.

૨૬૪

નારેશ્વર ગુરુવાર સ્હાંજ
(૨૦-૧૦-૩૯)

ભાઈ મોદી,

તમારા બંને પત્ર મળ્યા. મારે તમને જવાબ લખવો જોઈએ. પણ શું લખું ? મૂળીબહેનની તબિયત વિષે દાસે તમને પત્ર લખ્યો છે, એટલે હું કંઈ નથી લખતો.

મારી પ્રકૃતિ સારી રહેતી નથી, કારણો તમારાથી અજાણ્યાં નથી. પૂ. માજી મઝામાં છે. હાલ એ જ સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવ કહેશો. પાંડુરંગના શુ.આ.

પિછાન

રમે રામ સહુ ઘટ વિષે, રહીમ દયાઘન એજ;
હિંદુ મુસલમીન કાં લડો ? 'રંગ' નૂર તે તેજ ! ૧
માતા મારી ચિત્કળા, પિતા બોધસ્વરૂપ;
સુત અનુભવ હું તેમનો, 'રંગ' અરંગ અરૂપ ! ૨
પાંડુ શુભ્ર કલંક ના, 'રંગ' સ્વરૂપ અલેખ;
પાંડુ ર ચિન્મય બ્રહ્મ છે, ગ તન્મય થા દેખ ! ૩
રરરા તત્પદ જાણ તું, ગગ્ગા ત્વંપદ દેખ;
અનુસ્વાર અસિપદ લહ્યું, 'રંગ' તત્ત્વમસિ એક ! ૪
'રંગ' 'રંગ' જન શું કહે, 'રંગ' સંતપદધૂળ;
ભાવે સદ્‌ગુરુ સેવતાં, ચાટે જગ પદધૂળ ! ૫
થયો હડધૂત જીવતાં, મૂએ બન્યો અવધૂત;
પૂજે કપૂત જીવડાં, મડદાં 'રંગ' સપૂત ! ૬
ઝંખું પરધન સર્વદા, પરસ્ત્રી અળગી ન થાય;
કરું સ્વજનવધ ખંતથી, 'રંગ' પાર કો પાય ! ૭
ગાંડોતૂર ફરું બધે, સદા મદ્યચકચૂર;
લાગ્યો 'રંગ' ન છૂટશે, રહો સંગથી દૂર !!

– **રંગ અવધૂત**

તમારા એકમેવ ઉત્સાહથી લોકોએ જયંતી અહીં જ કાયમ રાખી, અને તમને એક પત્તું લખવાની પણ ફુરસદ નથી મળતી એ ઠીક તો નથી જ. હું રણાપુર ગયો તેને બીજે જ દિવસથી સેતાનની સેનાએ ગોળીબાર શરૂ કરી દીધો છે. મેં એ વિષે આગાહી તો છ માસ પહેલેથી જ કરી મૂકેલી એટલે આશ્ચર્યનું કંઈ કારણ નથી. સ્તવન છાપો જ અને ઠીક લાગે તો પાછળ પૂંઠા પર ઉપરનું મૂકશો. પદ્માબહેનની તબિયત કેમ છે ? તમને દરેક જણે અહીંથી જઈને તરત જ પત્ર લખવાનું કહેલું, પણ....! કોરલ ટપાલ આવશે તો હરકત નથી.

ઉજાગરાને લીધે આંખો બિલકુલ દુઃખે કે લાલ થાય નહિ તે માટે સોડાવોટરથી આંખ ધોવાનો એક તરીકો એક જણે બતલાવ્યો છે તો તેમ કરવામાં આંખને કંઈ નુકસાન થવાનો સંભવ છે કે કેમ તે વિસનગર દાકતરને પૂછાવી લેવાનું ચતુરભાઈએ કહ્યું છે.

મારી પ્રકૃતિ સારી નથી. મહાત્માને ફુરસદ હોય તો આઠ-દસ દિવસ વહેલા આવે. સંભારે તે સર્વને જયગુરુદેવ કહેશો. શેઠાણી મઝામાં છે. કાલ બપોરના ગિરધરભાઈ આવ્યા છે. દાસ ગુરુવારે આવ-જા કરે છે. કાર્યકર્તાઓ અમાસ પછી મુકામ નાખે એવી મારી સૂચના છે.

– **પાંડુરંગના શુ.આ.**

૨૬૫

નારેશ્વર, બુધવાર બપોર
૮-૫-૪૦

શ્રી લાભશંકર, નટવરલાલ વગેરે જોગ,

તમારો પત્ર મળ્યો છે. ભાઈ પ્રભાશંકર ગયા ને તરત જ મારે તમને પત્ર લખવાની જરૂર હતી, પણ પ્રસંગની ગંભીરતાની કિંમત બે અક્ષર લખી નાંખીને જ આંકી કાઢવાનું મને ઠીક ન લાગ્યું અને મેં મૌન રાખવું જ ઉચિત ધાર્યું. આવા આવા અત્યુત્કટ શોકપ્રસંગે ભલભલાનું ચિત્ત પણ ડોલી ઊઠે છે તો તમારી શી કથા ! તમારા ઘરનો તો મધ્યસ્તંભ જ તૂટી ગયો છે, ગામે અને આજુબાજુનાં સૌએ એક સારો સલાહકાર ગુમાવ્યો છે, અને અવધૂતના લોકસંગ્રહાત્મક શરીરની તો એક પાંખ જ ખરી પડી છે એમ કહું તો જરાયે અતિશયોક્તિ કે ઔપચારિકતા નથી. થોડીવાર તો એની સ્થિતિપ્રજ્ઞતા પણ ડોલી ઊઠી હતી અને તમને કે બહારનાં કોઈને પણ કંઈ લખવાનું તો આજ સુધી પણ એનાથી ન બન્યું ! જેણે જેણે બીના જાણી છે તેમાંનો કોઈ પણ બે શોકોદ્‌ગાર કે એકાદ દુઃખાશ્રુ પાડ્યા વગર રહ્યો નથી.

પણ આ બધાં રોદડાં રડ્યે હવે શું ? દરેક નાના મોટા પ્રસંગની પાછળ કંઈક ઈશ્વરી સંકેત – ગૂઢ છતાં ચોક્કસ – જરૂર હોય છે. એ ઓળખી તદનુસાર દૈવેચ્છાને તાબે થઈ યથાપ્રાપ્ત ભાવિનો સામનો કરવામાં, કેડ કસવામાં પુરુષાર્થની સાર્થકતા છે. થયું ન થયું થવાનું નથી અને આપણા સ્વાર્થની વાત બાજુએ મૂકીએ અને કેવળ જનારનો વિચાર કરીએ તો

અશુભ એવું થયું છે પણ શું ? ''ન સ ખલુ ઉપરતો યસ્ય વલ્લભો જનઃ સ્મરતિ'' -જેને લોકો પ્રેમથી પાછળ પણ યાદ કરે છે તેને મરણ પામેલો કોણ કહેશે ? તે તો સદા અમર જ છે. જ્યાં સુધી નારેશ્વરનું સ્થાન છે, જ્યાં સુધી ગુજરાતમાં દત્તધૂન ગાજી રહેવાની છે, ત્યાં સુધી પ્રભાશંકર જીવંત જ છે. એમની પુણ્યસ્મૃતિને રખે કોઈ નકામો શોક કરી કલુષિત કરતા !!

હું જાણું છું કે એમના જવાથી તમારે માટે કેટલીક વ્યાવહારિક ગૂંચો ઊભી થઈ છે, પણ હું ઈચ્છુ છું કે પ્રભુ તમને એ ઉકેલવાનું પૂરતું બળ આપે. વાદળાંથી ઘેરાએલા એ દિવસ કાયમના રહેવાના નથી. કોઈના રહ્યા નથી. ક્ષુદ્રમાં ક્ષુદ્ર માણસની પણ અવધૂત સદા સાથે જ છે, માટે નૈરાશ્ય બાજુએ મૂકી પ્રભુની અમોઘ દયામાં વિશ્વાસ રાખી કાર્યદક્ષ થઈ જાઓ. અને દુનિયાને ખાતરી કરી આપો કે પ્રભાશંકર ગયા નથી અને ગયા હોય તો પણ પોતાનો સદ્દેશ તમારા બંને ભાઈઓમાં મૂકી કેવળ ખાલી ખોખું લઈ ગયા છે. મારા આશીર્વાદમાં કંઈ શક્તિ હોય તો હું અંતઃકરણપૂર્વક આશિષ આપું છું કે પ્રભુ તમને બધી જવાબદારીઓમાંથી પાર પડવા પૂરતી શક્તિ અને તંદુરસ્તી આપે અને પ્રભાશંકરની માફક તમારી કીર્તિ ઉજ્જવળ કરે. ગં. માતુશ્રીની ક્રિયા થઈ ગઈ હશે. ઘરમાં બધાંને મારા વતી દિલાસો આપશો. હું મંગળવારે સરખેજ જઉં છું.

– **અવધૂત**ની શુ.આ.

૨૬૬

જાન્યુઆરી ૧૯૪૧

(ભજનો સાથેનો પત્ર),

બધો દાંતની બીમારીનો પ્રસાદ છે.

આ અને પાછળનાં તથા બીજાં ન છપાયેલાં કે વ્યવસ્થિત અહીંતહીં એકલવાયાં છપાયેલાં મળી એક છોટો સંગ્રહ તૈયાર થઈ શકશે. એમાં ઊઠ અઘભંજના એ અને એકાદ બીજું લીલામૃતમાંથી લેવા જેવું હોય તો તે દાખલ કરવાનું. ગિરધરભાઈને પોતાની મૃત પત્ની પાછળ કંઈક છપાવવું છે. બાબુએ વાત કરી હશે. શહેરમાં જોઈતી શાંતિ સ્થપાઈ હોય ને ગરુડેશ્વરના મુકામ પહેલાં તાકીદે છપાઈ જાય તો એકદમ મુકામ વખતે પ્રચાર થઈ જશે. નામ 'બેઠો અવધૂત,' 'આખરી રંગ,' 'રંગ-તંબૂર' 'અવધૂતી મસ્તી' કે એવું જ કંઈ બીજું યોગ્ય લાગે તે રાખશો. 'બેઠો અવધૂત' રાખો તો ઘણાંખરાં બેઠાંબેઠાં પેટી-નરઘાં કે એકતારા પર ગવાય છે ને બેઠેલા-સ્વરૂપમાં સ્થિર થયેલા અવધૂતની કલ્પના આપે છે, માટે નામની સાર્થકતા, ફોટો રાખો તો બરફાલવાળો વ્યાસના ઘાટના ખંડેર પર પાડેલો બેઠો કે બીજો કોઈ નામને યોગ્ય. બધા મેં જોયા નથી. છેલ્લું પ્રુફ મારે જોવું પડશે.

દાંતને ઠીક નથી. હરિઈચ્છા ! બેએક આની ફેર હોય તો હોય. તાવ નરમ છે ને પહેલાં કરતાં શક્તિ પણ સ્હેજ આવી છે.

સારોદના ઠા.સા.નાં પત્ની ઓચિંતાં ગુજરી જવાથી ત્યાંનો પ્રવાસ બંધ રાખ્યો છે. ધ્રુવ સા. આવી ગયા છે. ગરુડેશ્વરની તારીખો જોષીને પૂછી નક્કી કરીશું. તમને તમારા વિનંતીપત્રનો જવાબ મળી ગયો હશે. ઠા.સા. ને એક છોટો દિલાસાપત્ર લખી નાખશો.

વિસનગરથી પત્ર હતો. એમને આમાંથી છેલ્લું ભજન લખી મોકલશો ને લખશો કે ચિ. ભારતી પહેલે નંબરે પાસ થએલ જાણી મને અતિ આનંદ થયો છે. ગરુડેશ્વર બને તો બધાય દિવસ તેઓ હાજર રહે જેથી ભજનનો રંગ જમે. મને લખવાનો કંટાળો છે ને માસ્તર બહારગામ છે એટલે તમને લખ્યું છે. બધું જેમતેમ ઘસડી નાંખ્યું છે. બરાબર બેસાડીને વાંચશો. ચિ. જનુની માથાની પીડા હજી શમી ન હોય તો કોઈ સારા દાક્તરને બતાવશો. માથે બદામનું તેલ ઘસવાથી ઠીક રહેશે. બધાને શુ.આ. કહેશો. છાપવાની ઉતાવળ જ છે એમ નથી.

– રંગ અવધૂત

૨૬૭

નારેશ્વર,, ૧૭-૨-૪૧

શ્રી નંદલાલ જોગ,

જય ગુરુદેવ. બાદ તમારો પત્ર મળ્યો છે. જવાબમાં શું ? તે જ મને સૂઝતું નથી. આ જયંતીમાં તમારી જ નહિ પણ અનેક જણની અનેક વાતો મારે કાને આવી છે. એક કાનેથી બીજે કાને અને બીજે કાનેથી ત્રીજે કાને વાત જાય એટલામાં તો એનું મૂળ સ્વરૂપ ફરી જાય છે. વળી વાત કરનારની ઈચ્છા હોય તો પણ મને એમાં રસ નથી. અથથી ઈતિ સુધી બધી વિગત મારી પાસે ભાગ્યે જ આવે છે. મારે કાને કશું ન આવે એવું દરેક જણ ઈચ્છે છે. આવી સ્થિતિમાં મારે કોઈ પણ બાબતમાં કાજી બનવું કેવળ નકામું જ નહિ પણ મૂર્ખતાભરેલું છે.

દત્તજયંતીએ સ્થાનમાં આવનાર દરેક માણસ કે પશુ-એક કૂતરું પણ દત્ત સ્વરૂપ છે, એમ સમજી (અથવા છેવટે મારા શબ્દમાં વિશ્વાસ રાખી એમ માની) કોઈ પણ જાતની ખુશામતના આશય વગર તેની યથાશક્તિ, જાતે અગવડ વેઠી; બધી સેવા ઉઠાવી લેવી એ મંડળના માણસની એક ધાર્મિક ફરજ છે; એટલું જ જો દરેક જણ સમજી લે તો કોઈને કંઈ કહેવાપણું ન રહે. આવતી ફરિયાદોમાં કેટલીક સાચી હોય છે તો કેટલીક જૂઠી પણ હોય છે. કેટલાકથી તો સ્થાનનો, વ્યક્તિનો ઉત્કર્ષ સહન નથી થતો હોતો તેથી આવી તકનો લાભ લઈ સહેજ પણ બારી જડતાં ગોળીબાર શરૂ કરે છે, આવનાર દરેક ભક્ત પણ નથી હોતો. અનેક હેતુથી અનેક જણ આવે છે. તેમની ભાવનાનો વિચાર કરવાનું કામ આપણું નથી. પણ ભક્ત કહેવડાવનાર કે બનવા ઈચ્છનારની ફરજ ચોખ્ખી છે: તેણે સામા માણસને ફરિયાદ કરવાનું કારણ ન આપવા, બને તેટલા જાગ્રત રહેવું જોઈએ. પોતે નિખાલસ હોય એટલું એને માટે બસ છે. એક દિવસ દુનિયા એની નિખાલતા જરૂર ઓળખશે અને પોતાના ગલિચ્છ વર્તાવ માટે

પસ્તાશે. પણ જ્યારે સારો માણસ આપણી વિરુદ્ધ અવાજ ઉઠાવે ત્યારે આપણે ઘડીવાર અંતર્મુખ થવું ઘટે અને સરવાળે આપણને જે જે ખામી દેખાય તે તે જોવામાં બાજ જેવી તેજ દૃષ્ટિ રાખે અને બીજાનો દોષ જોવામાં કીડીની દૃષ્ટિ કેળવે તેને પડવાની ભીતિ નથી. જો મંડળ એકબીજાના દોષ જોવા મંડી પડે તો કોઈને કોઈમાં ગુણ જ દેખાવાનો નથી. એકબીજાને હલકા પાડવામાં જ બુદ્ધિ ને સમયનો ઉપયોગ કરે તો બધા જ હલકા પડવાના.

આ જયંતીમાં તમારી, શિવશંકરની, મોદીની, દીવેર મંડળની, સાયરવાળાની અને સરખેજમંડળની ફરિયાદો આવી. બીજા અનેક જણની ફરિયાદ આવી. બધાનું કારણ ? કારણ એટલું જ કે બધાએ બનતી સેવા કર્યા છતાં નમ્રતાને બદલે અહંકાર વધારી પોતાને આગેવાન માન્યો પણ સૌથી મોટો આગેવાન તે કે જે સૌથી મોટો સેવક હોય; સૌથી વધુ કરી છૂટતો હોય, સહી શકતો હોય, આ સત્યનું સ્મરણ કોઈને પણ ન રહ્યું. કોઈ નકામું ફુલાયું છે. કોઈ કામ કરીને મરી જવા છતાં અહીં કદર નથી, કહી વગેરે વગેરે. હું તે કોનો ન્યાય ચૂકાવું ને કોને ઠપકો આપું ? જેમ જેમ માણસોની મેદની વધારે જામે તેમ તેમ મંડળની જવાબદારી વધતી જાય છે. એ વાત બધાને કેવી રીતે સમજાવું ? આ સાલ ખડખડાટ એટલો બધો થયો કે એક બડા માણસને મોદીજીને એમ કહેવાની ફરજ પડી કે આ બધા કામ કરે છે પણ એમની અંદર એકદિલી કે વ્યવહાર સૂઝતો પણ સંપ નથી. ઊલટો અંદર રાગદ્વેષ ખૂબ ભરેલો હોય એમ લાગે છે. આ બધાથી મને પણ એમ લાગ્યું કે મારી પાછળ સાચે જ બેપાંચનુંયે મંડળ છે કે હું પણ ભ્રમમાં અથડાઉં છું ! તમને તમારી ભૂલો જાણવાની ને તે સુધારવાની ઈતેજારી થાય છે, એટલે સંતોષ છે. બીજાઓને તો તે પણ પડી નથી.

પણ મને મારી તપશ્ચર્યામાં જ ખામી લાગે છે કે હું હજી આઠ આનીએ મારા સિદ્ધાંતો બે-પાંચ જણાંને પણ પૂરા ઠસાવી શકતો નથી. એટલે મારે મારું કાર્યક્ષેત્ર બદલી લેવું કે બધો લોકસંગ્રહ બાજુએ મૂકી મૂંગો બની કોઈ અજ્ઞાતપણે પડી રહેવું તેની ગડમથલ મારા મનમાં ચાલી જ રહી છે. પ્રભુ જેમ રાખે તેમ ખરું, પણ અત્યારે તો લોકોની ભાંજગડોમાં આરામને અભાવે તંદુરસ્તીનું દેવાળું કાઢી રહ્યો છું.

આથી વધારે લખવા વખત નથી. હાથ પણ કામ કરી શકે તેમ નથી, વધારેની જરૂર પણ નથી. તમે તમારા પૂરતો વિચાર કરો ને હું મારા પૂરતો કરું તો બીજાને કંઈ કહેવાની જરૂર પણ નહિ રહે.

આટલું હોવા છતાં મંડળે જયંતી કોઈ દોરનાર ન હોવા છતાં ઘણી જ સારી રીતે પાર પાડી છે. એટલું કહ્યા વગર નહિ ચાલે. હાલ એ જ. પૂજ્ય માજીનો તાવ હાલ તુરત તો મટી ગયો છે. સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવ.

– રંગ અવધૂત

૨૬૮

ૐ

નારેશ્વર

સોમવાર સવાર (૧૭-૩-૪૧)

ભાઈ નંદલાલ,

તમારો પત્ર વેળાસર મળેલો, પણ અવધૂત ભાઇના વર્ષશ્રાદ્ધની ધમાલમાં હોવાથી તરત જવાબ વાળી શકયો નહિં.

છોકરાં કેવાં રમે છે ? ખૂબ મહેનત કરી માટીના ઘર બનાવે છે ને લ્હેર આવતાં લાત મારી જાતેજ એ ભાંગી નાંખે છે. બંનેમાંય એમને સરખો જ આનંદ આવે છે. કારણ કે એમને મન બંનેય રમત છે, અને આસકિત એકૈયમાં નથી તેમ સંસાર એક ખેલ છે, ફાવે તેમ ખેલી લો ! સુખની ચાવી અનાસક્તિ છે. જશ અપજશ બધું પ્રભુને સોંપી એના મારફતિયા તરીકે કામ કરો કે કંઇ જ દુ:ખ નથી.

ભજન ખૂબ કરો. એ મારી સેવા જ છે. ફુરસદે એક પૂજન માટે યંત્ર બનાવી આપીશ. હાલ એ જ. - સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવ કહેશો

એ જ

- રંગ અવધૂત

૨૬૯

ૐ

નારેશ્વર

લીલોડ, પો. પાલેજ, રવિવાર

ભાઈ નંદલાલ જોગ,

તમારો પત્ર મળ્યો છે. માસ્તર જગજીવનદાસ વ્યાયામ શીખવા કરજણ ગયા છે. મહિનો પૂરો થતાં આવશે. મારી તથા પૂજ્ય માજીની પ્રકૃતિ ઠીક છે. હું અહિથી વૈશાખ પૂનમ પછી સારોદ વગેરે ઠેકાણે જવાનો છું. અને ત્યાંથી ગરુડેશ્વર. દિવસ નક્કી થયે તમને ખબર પડશે. ત્યાર સુધીમાં તમે નવરા પણ થઇ જશો એમ માની લઉ છું.

હાલ એ જ.

સંભારે તે સર્વને શુભ-આશિષ

- રંગ અવધૂતના જય ગુરુદેવ

૨૭૦

ૐ શુક્રવાર બપોર

સાધુખાનું વગેરે બાંધવા સંબંધમાં મારો અભિપ્રાય :

આપણે જયંતીના બે ચાર દિવસ પૂરતી જ રસોડાની ધમાલની જરૂર છે. જો આપણે પાકા મકાન વગર હાલની માફક થોડી તકલીફ વેઠીને એ વગર ચલાવી શકીએ તો સામેના ખેતરમાં મકાનની જરૂર ન રહે. સાધુખાનું અને રસોડું મળીને એક મકાન બાંધવાની સુચના આવી છે. પણ મને નીચેના કારણોસર સામેના ખેતરમાં મકાન બાંધવાનું ઠીક લાગતું નથી.

૧. ત્યાં સાધુઓને મુકામ આપીએ તો ઝાડા પેશાબ માટે પણ તેઓ બહાર ન જાય અને કંપાઉંડ બગાડી મૂકે

૨. વખતે બળતણ કે ઘૂણી માટે ત્યાંના ઝાડ કાપે.

૩. કંઇક વાંકુ પડે તો જતાં જતાં દેવતા મૂકી મકાન સળગાવી પણ દે.

૪. કોઇ તોફાની અડંગો લગાવે ને આજુ બાજુના બે જણાનો સાથ મેળવે તો તેણે ત્યાંથી કાઢવામાં મહેનત પડે.

૫. ગામની વસ્તી નબળી હોવાથી કોઇ તેનોદ્વેષી પણ મકાનમાં દેવતા મૂકવાનો સંભવ રહે.

૬. સામે આપણી કોઇ જાતની નજર એ તરફ ન રહે ને સાધુડાના મેળાપને બહાને નબળા લોકનો પગ પેસારો થાય.

૭. માટે તો રસોડા વગર ચાલી શકે તેમ હોય તો પહેલા નક્કી કર્યા પ્રમાણે આપણાં કંપાઉંડમાં જ કોઇક સામે ખૂણે સાધુખાણુ બાંધવું. ને જયંતી ઉપર હાલની માફક થોડી અગવડ વેઠી લેવી. આપણાં લાકડા પાલાં વગેરે માટે પડાળીની જરૂર જેવું લાગે તો તે નવા મકાનની સાથે બાંધવી. આગળ ઉપર એ ઠીક છે. ભવિષ્યમાં મકાન જ ઉપર માળ થશે તો જગ્યાની સંકડામણ નહીં પડે એમ મારૂ માનવું છે. પણ રસોડાવગર એ ખેતરમાં ન જ ચાલે એમ હોય તો તો બિજો વિચાર .....

આ બધી બાબતોનો યોગ્ય વિચાર કરી છેવટનો નિર્ણય કરી પ્લાન આ તરફ મોકલવાથી અરજી કરી મંજુરી મેળવવાની વ્યવસ્થા થશે. મારો અભિપ્રાય છેવટનો માનવાની જરૂર નથી, કેમ કે મકાનનો ઉપયોગ લોક ને કરવાનો છે. અને તેમની દષ્ટિ ને મુશ્કેલીનો મને ખ્યાલ ન પણ આવી શકે. છતાં એનો બધી બાજુએથી વિચાર થવાની તો જરૂર છે જ.

ઇટો ૧૦,૦૦૦ રાખી છે. આઠ એક દિવસમાં આવી જશે. ચતુરભાઇ ને પ્રભાશંકરને પત્ર દ્વારા પૂછાવી એમણા મતનો પણ વિચાર કરશો. દાસકાકાને પૂછાવવાની જરૂર નથી.

સંભારે તે સર્વને જય ગુરુદેવ

– રંગ અવધૂત

૨૭૧

૨-૭-૪૧

ભાઈ મોદી,

તમારો પત્ર, છાપેલા પાંચ ફર્મા, દંતમંજન બધું મળ્યું છે. છપાઈ એકંદરે ઠીક છે; બીબાં ઊડી જવાથી કે અન્ય રીતે કેટલીક ભૂલો રહી ગઈ છે તે ઝીણવટથી જોઈ તપાસી શુદ્ધિપત્રક મૂક્વું. પૃ. ૭૦ નોંધમાં, અંધારિયામાં પડવે ચૌદ, બીજે તેર.... એવું કંઈક જોઈએ.

પ્રાસ્તાવિક વિવેચનમાં દાસકાકાના પરિચય સાથે બધું મળી આઠેક પાનાંથી વધારે ન શોભે. મૂળીબહેને તમને શું લખી મોકલ્યું છે તે હું નથી જાણતો; પણ એ બધું તમારી રીતે ગોઠવી લાવશો તો દિવાળી પર નજર નાખીશ. નોખી પુસ્તિકાનો પ્રચાર થાય નહિ માટે બધું આમાં જ સૂત્રાત્મક ગૂંથવું. તેમાં જે વાંચીને લોકો દોડવા પ્રેરાય ને મારી ઉપાધિ વધી પડે એવું કંઈ પણ હરગીજ ન હોવું જોઈએ. દાસકાકાના જવાથી અહીં સાવ અંધારું છે.

Diabetes હોય એમ લાગતું નથી, છતાં મોસંબી એમાં કારણભૂત થવા સંભવ હોય તો તદ્દન બંધ કરું. જે દાકતરના હાથમાં શરીરની નાડ સોંપી છે, તે ખૂંચવી લઈ દુન્યવી દાકતરોના ડહાપણની ગુલામી સ્વીકારવી નથી. શરીરનો મોહ નથી. જો પેટ સાફ રહે ને ઓછામાં ઓછા બે મહિના તદ્દન આરામ મળે તો જ એ યંત્ર ઠેકાણે આવે તેમ છે. પણ એ બનવાનું નથી ને વાતો વગર લોક કંઈ ઘોળવાના નથી. એટલે દેવનું નામ લઈ બેસી રહો. બધાને શુભ આશિષ.

લિ. પાંડુરંગ

પ્રથમ તમે લખ્યું, ત્યારથી જ ભાત કે ખીચડી તદ્દન બંધ કરી માત્ર દાળરોટી ને થોડું શાક જ ખાઉં છું.

૨૭૨

મંગળવાર સ્હવાર (૨૪-૭-૪૧)

ભાઈ મોદી,

પત્ર તથા પ્રુફ મળ્યાં. ભૂલો બેહદ છે ! વિરામચિહ્નો ઘણે ઠેકાણે અર્થશૂન્ય છે. પેરા બેહૂદા છે. શબ્દો અશુદ્ધ છપાયા છે, દોહરા મૂળ સાથે મેળવી જોયા હોય એમ લાગતું નથી. ઘણે ઠેકાણે નીચે નોંધના અંકમાં પણ ભૂલો છે. વિશેષ નામોનો પ્રથમાક્ષર કેટલેક ઠેકાણે ચાલુ તો કેટલેક ઠેકાણે મોટો છે. વગેરે વગેરે...

બધું ઝીણવટથી જોશો તો ઠીક, નહિ તો ફજેતી ! શ્રી દત્તલીલાસારનો ટાઈપ એકદમ મોટો ન શોભે એવો છે. 'મંગલ' ચાલુથી નાનામાં પૈકામાં ને બરાબર વચમાં હોય તો ઠીક લાગે. પ્રારંભનો શ્લોક પણ દરેક ઠેકાણે મેટરની લાઈનથી અલગ વચમાં આવે તેમ જોઈએ. શ્વાસે શ્વાસે... બીજમાં છે તેવું જ થોડું ગોલાકાર શોભે એવું રાખો. બીજો ભાગ થવાનો એટલે આને ભાગ ૧ કે એવું જ કંઈ કૌંસમાં પૂઠાં પર. દોહરામાં અધ્યાયાંકથી શ્લોકાંક જુદો પાડવા અ. ૩-૩૫ એવી લીટી હોય તો ઠીક રહે. ચોખ્ખી પ્રેસ નકલ કરવાની તકલીફ લો તો કામ વધારે સારું થશે. પરસ જવાથી માથું ખાલી થયું છે, ને પ્રાય: રોજ દુ:ખે છે એટલે મને આ કડાકૂટો પાલવે તેમ નથી- મથાળે બે લાઈન મને ગમી. કિંમત દસ આના રાખો તો ? મને પ્રૂફ મોકલશો નહિ. મારું શરીર કે મગજ કંઈ જ ઠેકાણે નથી. એમના કુટુંબના આધારસ્તંભ જેવા જેમને થોડા મહિના પર જ સરકારે રાવ સાહેબ બનાવેલા એવા ભીમસીંગના મોટાભાઈ પરમ દિવસે એકાએક ગુજરી ગયા છે. એથી B ની ઉપાધિનો પાર નહિ રહે. તમે એક દિલાસાપત્ર ઝણોર એમને લખશો. અત્રિ અનસૂયા સાથે ઘણે ઠેકાણે વચમાં અતિ જગ્યા છે. પ્રવાસમાં દાંતમાંથી પરુ વધી ગએલું, હવે કંઈક ઓછું છે. બોલવામાં આવે ત્યારે વધે છે. દેવદત્ત હવે મંડળનો થયો એટલે એ સદ્‌ભાવથી કંઈ આપે ને લેવા જેવું લાગે તો ભલે લો. મૂળીબહેનને આપવું છે. શું લેવું ને લેવું કે નહિ તેનો વિચાર તમારે કરવો. વ્યાધાંબર બીજા પાસે ભલે કરાવો.

- પાંડુરંગની શુ.આ.

વરસાદ ઘણો છે. માલોદ લાઈન ધોવાઈ ગઈ છે. ગાડી શરૂ થતાં મહિનો નીકળી જશે.

૨૭૩

ઈલોલ
બુધવાર ૧૮-૮-૪૩
બપોર

પરમ ભકત શ્રી લાભશંકર વગેરે જોગ,

આજે સ્હવારે જ મોદીજીએ મોકલી આપેલ તમારો પત્ર મળ્યો. ભાઈ નટવરલાલના અકાળ અવસાનની ખબર વાંચી અહીં બધાંને આઘાત જેવું લાગ્યું છે. તમારો પોતાનો કાગળ નહોત તો કદાચ એ વાત માનવાને પણ મન તૈયાર ન થાત. તમારા કુટુંબીઓના દુ:ખની તો કલ્પના જ કરવી રહી. કુદરતે સાચેજ તમને ભારે કસોટીમાં મૂકયા છે, પણ પ્રભુ તમને એમાંથી પાર ઉતારવાનું ધૈર્ય ને બળ આપે ને તમે આ વજ્ર ઘા સહન કરવાનું મનોબળ પ્રાપ્ત કરો એવી મારી એ જગન્નિયંતા પરમાત્મા પાસે પ્રાર્થના છે. મારી અંત:કરણની આશિષ છે કે તમે તમારા કુળના ગૌરવને છાજે ને સદ્‌ગત ભાઈ પ્રભાશંકરની ઉજ્જવળ કારકીર્દીને શોભાવે તેવી રીતે બધું સહન કરશો.

ગઈ વાતનો વારંવાર વિચાર કરવાથી દુ:ખનો વેગ ઓછો થવાને બદલે ઊલટો વધે છે. બન્યું ન બન્યું થવાનું નથી ને પ્રાણીમાત્રને માટે મૃત્યુ અનિવાર્ય છે. કાળઅકાળ એ આપણી અજ્ઞાની માનવીઓની કલ્પના છે. ઈશ્વરી સંકેત અને માણસના અદષ્ટ પ્રમાણે બધું બન્યે જાય છે ને વિશ્વમાં બધું પરમાત્માના ચોક્કસ તંત્ર પ્રમાણે જ નિયમિત બન્યા કરે છે. માટે પ્રાપ્ત જવાબદારીનો વિચાર કરી આવા પ્રસંગે વિચાર દષ્ટિએ શોકને દાબી દઈ ધૈર્ય ધારણ કરવું ને પ્રભુનું સ્મરણ કરી એ રાખે તેમ રહેવું એ એક જ ઉપાય છે. તમે સમજુ છો. તમને લાંબું લખવાનું ન હોય. ઘરમાં બધાંને ખાસ કરીને મરનારની વહુને મારા તરફથી સાંત્વન આપશો. છોકરાંઓને કાલ પ્રભુ મોટા કરશે ને તમારો ભાર હલકો થશે. થોડું લખ્યું વધુ કરીને વાંચશો ને ભાવિ પ્રભુને ચરણે સોંપી પ્રાપ્ત પ્રસંગ શાંતિ ને ધીરજથી સહન કરશો એવી આશિષ સાથે.

રંગ અવધૂતનાં ગુરુદેવદત્ત

૨૭૪

નારેશ્વર, મંગળવાર બપોર
(૧૦-૯-૪૧)

ભાઈ મોદી,

મારો ગયો પત્ર મળ્યો હશે. તમે થોડું બોલવાનું અને તકલીફ વધારે ન લેવાનું લખો છો પણ અહીંની પરિસ્થિતિ આવી છે. પ્રવાસમાંથી તબિયત બગાડીને પાછો આવ્યો કે તરત જ કાશીબહેનનું ઠેકાણે આવેલું ભેજું ફરી ચસકેલું તેના વિચારમાં પડ્યો. દેવે તેમનું ઠેકાણું પાડ્યું કે મોટીબાની ભાંજગડમાં પડવું પડ્યું. તેમનું માંડ ઠેકાણું પડે છે ત્યાં વેળુગામના છગન પટેલના દીકરીના ભેજાની ઉપાધિ આવી તે પણ ટૂંકમાં પતી, એટલામાં મૂળીબહેનની બાનો વારો આવ્યો. એક દિવસ તો પૂન કરાવવાની પણ તૈયારી કરેલી. બધે સોજા આવી ગયેલા. તદ્દન પથારીવશ હતાં. એમના કાકા વડોદરે આ જાણીને જ ગાપચું મારી ગયેલા. કાકી કે કોઈ ફરકી મારે નહિ.... પરમ દિવસે તેમને કંઈક ઠીક છે એવી ખબર આવી ત્યાં બપોરે જશભાઈ રડતો ચતુરભાઈની ગંભીર માંદગીની ખબર લઈ આવ્યો. મહિના એક ઉપર સોજા વગેરે આવી ગયેલા. દાકતરી દવાની ટેકી ન લાગી. મેં ગોમૂતર લેવાનું સૂચવ્યું. થોડી શક્તિ આવી. ગયે ગુરુવારે દર્શન માટે આવી ગયા પણ સ્હેજ લથડી ગયેલા. મેં બે એક મહિના ઉપર અહીં થોડો નિવાસ કરવા સૂચવેલું પણ ઘરમાં દીકરીના છેલ્લા દહાડા જાય છે તેને સાંપડે કે આવવાનો વિચાર કરતા હતા. તેટલામાં પરમ દિવસે જશભાઈ રડતો આવ્યો. ભભૂતિ ને કંઈક દવા સૂચવી. કાલે વરતણિયો ચિઠ્ઠી લઈને આવ્યો ને મોઢે પણ કહ્યું કે રવિવાર કરતાં ઘણો જ સારો ફેર છે. બિલકુલ ઊઠતા નહોતા ને રડ્યા કરતા હતા તે ઊઠે બેસે છે ને ધીમે ધીમે ઘરમાં ફરે પણ છે. પણ આજે મળસ્કે લક્ષ્મીદાસ ૪॥ના સુમારે આવ્યો તે ખબર લાવ્યો કે અવાફ થઈ ગયા છે ને સન્નિપાત છે.

કોગળો કરી ન્હાયો ને પાણી આપ્યું પણ એ પહોંચ્યો પણ નહિ હોય ને એમણે દેહ મૂકયો. મોટીબા કાલે ખબર જોવા ગયાં હતાં તે અત્યારે દસ વાગ્યે રડતાં સાંભળ્યાં ને અમૃતલાલની ચિઠ્ઠી હતી તેમાં માઠી ખબર વાંચી !

જયંતી ઉઠાવવાની વાતો કેમ થતી હતી તેનું રહસ્ય હવે તમારા કંઈક ખ્યાલમાં આવશે.

દાસકાકાના જવાથી પરિસ્થિતિ કેવી થઈ છે ને તેમાં ચતુરભાઈના જવાથી કેવો ઉમેરો થશે તેની કલ્પના આપવાની જરૂર નથી. અહીંની વાત બાજુએ મૂકીએ તોપણ એમના જવાથી એમના ઘરની ને ગામ સમસ્તની બહુ જ કફોડી સ્થિતિ થવાની. હરિઈચ્છા. વધુ વ્યવસ્થિત લખવા વખત નથી. બહાર કાગળ લઈ જવા માણસ ઊભા છે.

મોટીબાને ટપે એવું એક સાયરના સગાનું લફરું પડેલું જ છે. કાલે જ એની પાછળ ડંડો લઈ સાયરની ભાગોળ સુધી જવું પડેલું. આવામાં શરીર કેમ સાચવવું તે શરીરનો વિચાર કરું તો પણ સૂઝતું નથી.

મેં દીવેર કંઈ લખ્યું નથી. તમે લખી નાખશો. બીજું બધું રૂબરૂ મળીશું ત્યારે.

હાલ બે વાર જ ન્હાઉં છું. સવારે બને ત્યાં સુધી થોડા આંટા મારું છું. ત્રણ વાર દાંત સાફ કરું છું. સવારે સન્ટોન, બપોરે તમારું મંજન ને સાંજે એક બીજું. વડનું દાતણ. દાંતમાં ફેર નથી. શરીર તદ્દન લથડેલું તે બે આની તાકાત આવી છે. પદ્માબહેનને હવે સારું થઈ ગયું હશે. બધાને શુ.આ. બાલકૃષ્ણના દીકરાની વાત સાંભળી.

– રંગ અવધૂત

૨૧૫

નવસારી તા. ૨-૨-૪૭
માણેકલાલ રોડ, ભકતાશ્રમ સામે

જત પૂ.શ્રી અત્રે પધાર્યા છે. રસ્તાની તકલીફને લીધે ગઈકાલે સ્હેજ 'ટેમ્પરેચર' હતી. પણ આજે અત્યારે તો શરીરમાં બીલકુલ તાવ નથી. તમોને આશ્ચર્ય થશે કે લગભગ એકાદ 'ફર્લાંગ' જેટલું આજે પૂ.શ્રી ફરવા પણ ગયા. મારું માનવું છે કે પૂ.શ્રીને એકાદ અઠવાડિયામાં દસ ટકા ફેર પડી જશે. તમો કોઈ જાતની ફીકર ચિંતા કરશો નહિ.

પૂ. માજીની તબીયત સારી હશે. પૂ. માજીની તબીયતના સમાચાર લખતા રહેશો જેથી પૂ.શ્રી અહીં શાંતિથી રહી શકે. પૂ. માજી, પૂ.શ્રીની જરાપણ ચિંતા કરે નહિ. પૂ.શ્રીની તબીયતના સમાચાર હું અવારનવાર લખતો રહીશ.

બીજું, પૂ.શ્રીની ખાસ સૂચના છે કે કોઈને પણ આ તરફ આવવા દેવા નહિ. અને કોઈને પણ મુકામની ખબર આપવી નહિ.... પૂ. માજીને અમારા બધાના સાદર પ્રણામ એજ.

તા.ક. પૂ.શ્રીની ખાસ સૂચનાથી અહીં પૂ.શ્રીના આવવા પહેલાં એક પત્ર આવ્યો છે કે પૂ.શ્રી નવસારી પધારવાનાં છે અને એક મુરબ્બી તો પૂ.શ્રી પધારતાં પહેલાં જ આવી ગએલા. એટલે હવે પૂ.શ્રીને આરામ આપવા એ તમારા બધાની દયા ઉપર છે. પૂ.શ્રી લખાવે છે કે તમારી બધાંની દયા હશે તોજ શાંતિથી રહી શકાશે અને તબીયત સુધરશે. માટે મહેરબાની કરી કોઈને પણ પૂ.શ્રીના મુકામની ગંધ સરખી પણ ન જાય તે ખાસ ધ્યાનમાં રાખશો. સરનામું પણ કોઈને આપશો નહિ.

ગાંડવે ગાંડુના પૃષ્ટ ગાંડો ક્વ ગમિષ્યસિ ।
ગાંડોશ્ચ ગાંડુભિર્ભોક્તું ગાંડુભ્યસ્તુ નમો નમઃ ॥

ગાંડ્યાધિપતિકી જય સાથે પૂ.શ્રીના બધાને આશીર્વાદ. (ગાંડુને ગાંડુએ પૂછયું : ગાંડા ! તું ક્યાં જઈશ ? ગાંડુસાથે એ ગાંડુ ભસવા માટે જશે. ગાંડાઓને અનેક નમસ્કાર,

૨૧૯

નવસારી માણેકરાવ રોડ,
તા. ૬-૩-૪૭, ગાંડુપર્વ-હોળીકા

જત લખવાનું કે પ.પૂ. ગુરુમહારાજની પ્રકૃતિમાં હવે આઠ આની જેટલો ફેર છે. અને એકંદરે તબીયતમાં સુધારો થતો જાય છે. તમારી હાડકાની વખારની હવે એકે વખત ખબર લેવી પડતી નથી. પૂ.શ્રી અત્રેથી શનિવાર તા. ૮-૩-૪૭ ના રોજ પારનેશ ડુંગર પર જશે અને ત્યાંથી જશે ? પૂ.શ્રીની પ્રકૃતિના સમાચાર આપને મળ્યા કરશે પણ મારી ફરજ હવે પૂર્ણ થાય છે. પ.પૂ. માજીની તબિયતના સમાચાર જણાવશો. પૂ. માજીને અમારા બધાના સા.દં. પ્રણામ સાથે ગુરુદેવદત્ત.

નમસ્તે ગાંડવે ગાંડુપતયે ગાંડવધિપતયે નમઃ ।
(ગાંડુને, ગાંડુના પતિને, ગાંડુના અધિપતિને નમસ્કાર હો !)
સાથે પ.પૂ. ગુરુમહારાજના સર્વેને શુભાશિષ.
(આ પત્રના આરંભમાં નીચે મુજબના શ્લોકો હતા)

॥ શ્રી ગાંડુઃ પ્રસન્નોઽસ્તુ ॥

માતા ગાંડુઃ પિતા ગાંડુર્મિત્રં ગાંડુઃ સુહચ્ચ સઃ ।
ભાર્યા ગાંડુઃ સૂતો ગાંડુઃ સર્વં ગાંડુમયં ગૃહમ્ ॥
ગાંડુસ્તે હ્યગ્રતસ્તિષ્ઠેદ્ ગાંડુસ્તિષ્ઠેચ્ચ પૃષ્ઠતઃ ।
ગાંડુસ્તે પરિતસ્તિષ્ઠેદ્ ગાંડુરૂપો ભવાન્ યતઃ ॥

વૃકોદરં પૃષત્પાદં ડુ-ગ્રહે સિદ્ધહસ્તકમ્ ।
રસનં લંબપૂર્વં ચ વ્યક્ષમવ્યકતચેષ્ટિતમ્ ॥
ગાંડુર્ગાંડું સ્મરેત્ પ્રાજ્ઞો ગાંડુના ચૈકતાં ગતઃ ।
નિવેદ્ય ગાંડવે ગાંડોર્ગાંડો ગાંડો લયં વ્રજ ॥

૨૭૭

॥ શ્રી ગુરુદેવ દત્ત ॥

સ્વસ્તિ શ્રી ગાંડુક્ષેત્રે મહાશુભસ્થાને અનેક શુભાશુભોપમાલાયક અખંડમંડલાકારસ્વાદ્દનૈક-વ્યગ્રત્વાદ્ વિસ્તૃતાન્યકાર્યભાર લડ્ડુકાપરનામાન્નબ્રહ્મસાક્ષાત્કારતપાપ્તાનંદાપ્લુત-સર્વગોત્ર કિંનામધેમ.... તુ પદ્દધારી દ્વિજવર્ય શ્રી....ની સેવામાં, ★

જત લખવાનું કે તમોને મારો પત્ર મળ્યો હશે. ત્યાંથી શ્રી મોદીકાકાના બે પત્રો આવ્યા છે અને જેથી પૂજ્ય માજીની તબીયતના સમાચાર મળ્યા છે. છતાં પણ તમોએ એકાદ પત્ર લખ્યો હોત તો સારું. અમો તો રોજ જ રાહ જોઈએ કે આજે પત્ર આવશે પણ આપ લખો ત્યારે આવેને ! પરમ પૂજ્ય મહારાજશ્રીની પ્રકૃતિમાં ધીમે ધીમે સુધારો થતો જાય છે. પણ વચમાં વચમાં બેચાર દિવસે કંઈક અશક્તિ જણાઈ આવે છે. અને સ્હેજ 'ટેમ્પરેચર' પણ જણાય છે. છતાં પણ ત્યાંના કરતાં તબીયત સારી કહેવાય...ના લાંબા લાંબા કાગળોથી પૂજ્યશ્રીને જરા ખેદ થયો છે. અને કહેતા હતા કે.... પૂ.શ્રીને પૂજ્ય માજીની તબીયતના સમાચાર સિવાય કંઈ પણ લખવું નહિ.

પરમ પૂજ્ય માજી દવા નિયમિત લીધા કરે. અને શ્રી નરહરિલાલ ડૉકટર જો ઈન્જેકશન માટે ના કહે તો આપશો નહિ અને આપણે તો નરહરિલાલભાઈની સલાહ મુજબ જ વર્તવાનું છે. એવી સૂચના શ્રી મોદીકાકાને આપશો. માજીને જે આયોડેકસ ઘસવાનું છે તે બીલકુલ પોચા હાથે લગાડવાનું છે. આયોડેકસનો રંગ સમાઈ જાય તેવી રીતે બીલકુલ પોચા હાથે તે ચોપડવાનું છે.

પરમ પૂજ્ય મહારાજશ્રી રોજ સવાર સાંજ મળી ત્રણ માઈલ (લગભગ ૬-૭ કી.મી.) જેટલું ચાલી શકે છે. થોડો ખોરાક પણ લેવાય છે. ઉધરસ તો બીલકુલ જ નથી. છતાં પણ એકદમ શક્તિ આવે તેમ પણ નથી. પરમ પૂજ્ય માજીને કહેશો કે પૂ.શ્રીની પ્રકૃતિ સુધારા પર છે અને કોઈ જાતની ચિંતા કરે નહિ...

પ.પૂ. માજીની તબીયતના સમાચાર અવાર નવાર આપતા રહેશો.

★ આદૌ ગાંડુર્મધ્યે ગાંડુરન્તે ગાંડુશ્ચ સર્વશઃ ।

સ્ત્રી ગાંડુશ્ચપુંમાન્ ગાંડુ: સર્વ ગાંડુમયં જગત્ ॥
પ.પૂ. માજીને અમારા બધાંનાં સા.દં. પ્રણામ સાથે પૂ.શ્રીના સર્વને શુભાશિષ.

૨૧૮

નારેશ્વર, બુધવાર બપોર
ઈ.સ. ૧૯૫૦

ભાઈ મોદ્દી,

તમારા બંને પત્ર મળ્યા છે. મારો એક કાર્ડ પણ તમને મળી ગયો હશે. માસ્તર જગજીવનદાસે પણ એક પત્ર લખેલો. પંચક નીચે.... પૌરાણિક છોટાલાલ શર્મણા... રાખશો. ને નીચે નોંધમાં, પુરાણીજીએ પૂ. મહારાજશ્રી ઉપર લખેલા એક સંસ્કૃત પત્રમાંથી ઉદ્‌ધૃત, એવું જરૂર લાગે ને જગા હોય તો લખશો.

મૂળીબહેનના ભજનનો આશય મને યાદ નથી. બંધ બેસતું લાગે તો, ઊંધે જન જગના જ્યારે કરી ઉગ્ર/ગુપ્ત સાધના ત્યારે... વગેરે રાખશો. ઉગ્રને બદલે ગુપ્ત પણ ઠીક છે. તમને વધારે સારું લાગે તે રાખશો.

પારાયણમાં ત્યાંથી ન આવી શકનારની નામાવલિનું શું પ્રયોજન હતું ? કોણ ચોક્કસ આવી શકશે તે લખશો તો આ તરફનાનો વિચાર હું કરી લઈશ. તમે ધારો છો તેવું ફલાણા ફલાણાને લાંબા પત્રો લખીને એની વ્યવસ્થા થઈ શકવાની નથી. એ ક્રમ બંધ રાખ્યો હોય તો શું ?

દાસ સંબંધમાં તમે જ લખી નાખશો. જોઈએ તો હું ઉપર નજર નાખી જઈશ. નિવેદન પણ તદ્દન ટૂંકું લખશો. જાહેર ખબરમાં માત્ર પુસ્તકનાં નામ ને કિંમત રાખવાં. લાંબાની જરૂર નથી.

દાકતર મંડળમાં હજી નવા જ દાખલ થયા છે. તમારા લખવા પ્રમાણે એમનો ઉત્સાહ સ્પૃહણીય છે. એ જયંતીનું બધું દૃશ્ય જુએ એવું હું ઈચ્છું છું. આવતી સાલ કોણે જોઈ ? એમને કેવળ આવવાથી જ સમાધાન થતું હોય તો મારે દૂર રહેવાનું નથી. પણ દૃશ્ય જોવું જ હોય તો મંગળવારે આવીને શું જોવાના ? ધાનના ઢગલા ને ખાવા ઊભરાતાં ટોળાં જુએ ને મોડા આવી પહોંચે તો તે પણ નજરે ન પડે ! તેમનો કાર્યક્રમ વજ્રકાય હોય તો તો તેમાં ફેરફાર ઈચ્છવો યોગ્ય નથી. છતાં તેઓ એકાદશીની સાંજે ગરુડેશ્વરથી નીકળી બારસ ને શનિવારે અનસૂયા આવી લઘુરુદ્ર કરાવી રાત્રે નીકળી પડે તો રવિવારે અહીં આવી પહોંચે. અનસૂયામાં દત્તજયંતીનો કંઈ ખાસ ક્રમ હોવાનું મારી જાણમાં નથી. વળી ત્યાં દર રવિવારનું માહાત્મ્ય છે એટલે રવિવારે સ્હવારે લઘુરુદ્ર કરાવી ડમણામાં માલસર આવી ત્યાંથી અસા થઈ ડમણામાં

વેરુગામ થઈ અહીં આવે તો રવિવારે સ્હાંજ પહેલાં આવી શકે. નાવડીથી માત્ર ખૂબ જ વાર લાગે. એ રવિવારે બપોરે મોડામાં મોડા બાર વાગતા સુધીમાં આવી જાય તો એમને જયંતીની કંઈક કલ્પના આવે. આ બધું તમારા શબ્દોમાં ફાવે તેમ ઠીક લાગે તો એમને લખી મોકલશો. પણ એમના નિશ્ચય વિરુદ્ધ એમને આ તરફ વહેલા ખેંચવાની જરૂર નથી. તમારા કે મારા લખાણનો અન્ય અર્થ ન થાય તે ખાસ જોશો.

...મંડળની એક ખાસ પ્રકારની mentality (મનોવૃત્તિ) છે ને શ્રી... એના સૂત્રધાર છે એટલે એમની વૃત્તિ વિરુદ્ધ કોઈ પણ કામ કરાવવાનો આગ્રહ તમારે ન રાખવો. દત્તલીલા૦ વિષે એમને ફરી ઈશારો કરવાની જરૂર નથી. એનો યોગ આવશે ત્યારે થઈ રહેશે, તેમ જ મોહનલાલના પૈસા પણ 'સ્તવન'ના પ્રકાશનમાં વાપરતાં પહેલાં સ્તવનના વસ્તુથી એમને પૂર્ણ વાકેફ કરવા ને એમની પૂર્ણ સંમતિ હોય તો જ એ દ્રવ્યનો એમાં વિનિયોગ કરવો. નહિ તો એ પ્રકાશિત થયે...નું એના પર કદાચ વિપરીત ભાષ્ય થાય તો મોહનલાલને પોતાના પૈસા પાણીમાં ગયા એમ લાગે અને તમારી પ્રવૃત્તિ પ્રત્યે એ બધાની કલુષિત દૃષ્ટિ થાય. માટે પહેલેથી પૂરી કાળજી રાખવી. તમને આ બધું મારે લખવું પડે એ ઠીક તો નથી જ. પણ મને જરૂર જણાઈ એટલે લખી નાખ્યું એટલું જ.

અંકલેશ્વરને બાવની સોંપીશું. એમને લીલામૃત પર શ્રદ્ધા નથી. એટલે એના પારાયણ વિષે એ પોતે થઈને ન લખે ત્યાં સુધી કંઈ પુછાવવું નહિ.

જયંતી ૩ સુમન ૩ જગન્નાથ ૨ મૂળીબહેન ૨ બાકી બધા લેખકોને એક એક મહીજી ૨ મેસરાવ ૧ રામાપીર ૧ એમ આ પ્રકાશન પૂરતી વધારાની ભેટયાદી. બાકીનાને પૂર્વવત્. બલિનું નામ રાખવાની જરૂર નથી. કરનાળી મોકલવાની નથી. મોહનલાલના પૈસા વપરાય તો તેમને ૩. મંગાવે તો તેટલી વધારે.

ગુરુવાર રાત.

પાથેથાનું ડાહ્યાનું ભજન નકામું છે. બીજાં ભજનો જોવામાં પણ તે દિવસે ઉતાવળ થયેલી એટલે જે નમાલાં લાગે તે તમારે ગાળી નાખવાં. એકજ કર્તાનાં બધાં ભજન પૂરાં થાય

શ્રી ગાંડુ પ્રસન્ન થાવ !★

માતા ગાંડુ પિતા ગાંડુ મિત્ર ગાંડુ સુહૃદ્વળી । ભાર્યા ગાંડુ સુતે ગાંડુ ગાંડુમય બધું ગૃહ ॥૧॥
ગાંડુ હો આગળે તારી ગાંડુ પૃષ્ઠે ઊભા રહો । ગાંડુ ચારેય બાજુ હો કારણ ગાંડુરૂપ છો ॥૨॥
વૃકોદર શીઘ્રપાદ ગાંડુ-ગ્રહણે સિદ્ધહસ્ત । જીભ છે ખૂબ લાંબી ને આંખ છે અવ્યક્તચેષ્ઠિત ॥૩॥
પ્રાજ્ઞ ગાંડુસ્મરો ગાંડુ ગાંડુશ્ચ એકતા થઈ । નિવેદ્ય ગાંડુને ગાંડુ ગાંડુમાં ગાંડુલીન થા ॥૪॥

સ્વસ્તિશ્રી ગાંડુક્ષેત્રે મહા અશુભસ્થાને અનેક શુભ-અશુભ-ઉપમાલાયક અખંડમંડલાકાર (લાડુ)ના એક માત્ર સ્વાદમાં જ વ્યગ્ર હોવાને કારણે બીજો બધો કાર્યભાર ભૂલી જનાર લાડુનું જ બીજું નામ એવા અન્નબ્રહ્મના સાક્ષાત્કાર માટે તપસ્વીના આનંદમાં ડૂબેલ સર્વગોત્ર અનામી... પરંતુ પદધારી દ્વિજવર્ય શ્રી.. ની સેવામાં

ત્યાં તેનું નામ નીચે લખો એટલે અસ્તુ. નામની ઉપરનાં બધાં કર્તાનાં સમજી લેવાનાં તે કાવ્યદોહનાદિમાં આવું જ હોય છે. એટલે અનુક્રમણિકા કક્કાવારી પ્રમાણે ઠીક રહેશે.

સુધારો

શ્લો૦ ૨ નારેશ્વરાખ્યં ચ તુ સત્પવિત્રં

'' ૪ સિદ્ધવપુર્મનસ્તં

ગોળ અંકલેશ્વરથી જ પાલેજ (માલોદ નહિ) ઉતારવાનું દાસે લખી દીધું છે. તમારે ગભરાવા જેવી બીજી વ્યવસ્થા નથી કરી.

ચુનીભાઈ ઋષિ વગેરેની ટીચામણીનું શું પ્રયોજન છે ? તમને મારી કઈ લીટીથી આવું કરવાનું સૂઝ્યું તે હું સમજી શકતો નથી. તેઓ જ્યારે આવવાના હોય ત્યારે ભલે આવે. મહાત્મા વિષે ઈસારો તો મેં મારો એક માણસ અહીં હોય તો ઠીક એ દૃષ્ટિથી જ કર્યો છે. એમને ફુરસદ હોય તો આવે. બાકી કામ બગાડી આવવાનું તો મેં એમને પણ નથી જ લખ્યું કે ઈચ્છયું. તમે મારા કાગળો શાંતિથી વાંચો ને જવાબ ગોઠવીને લખો તો ઠીક. એક જ વાતની લાંબી ચૂંથાચૂંથી મને ગમતી નથી.

સેતાની પોતાના બધા વ્યૂહ ગોઠવી રહ્યો છે. છતાં અલં ભયેન ! એ જ. બધાંને શુ.આ.

– રંગ અવધૂત

પરિશિષ્ટ – ૧

ટીટોડી, ભીલ આશ્રમ
ઝાલોદ, તા. ૧૩-૧-૪૬
મકરસંક્રાંતિ

સ્નેહી ભાઈશ્રી મોદી,

વિ. અંબાલાલ વ્યાસના સપ્રેમ વંદન. ઈશ્વરકૃપાથી કુશળતા ચાહું છું. તમારો કુશળતાનો પત્ર મળ્યો. વાંચી આનંદ થયો.

જયંતી પ્રસંગે હું નારેશ્વર આવ્યો ને તમે ત્યાં મારી ખાસ સંભાળ ન લઈ શક્યા, એમ તમે જણાવો છો ને તે માટે મારી ક્ષમાયાચના કરો છો એ બરાબર નથી, તેમ જરૂરનું પણ નથી. તમે મને જયંતી ઉત્સવના સમારંભમાં ભાગ લેવાનો અમૂલ્ય લાભ આપ્યો તે ખરી રીતે

★ આદ્યે ગાંડુ મધ્યે ગાંડુ અંતે ગાંડુ જ સર્વથા ।
સ્ત્રી ગાંડી પુરુષે ગાંડો સર્વ ગાંડુ મય જગત્ ॥

મારે તમારો આભાર માનવો જોઈએ. તમારા આગ્રહભર્યા આમંત્રણને લીધે મારું ત્યાં આવવું શકય બન્યું. પૂ. મહારાજશ્રીનાં દર્શન ને સમાગમનો અમૂલ્ય લાભ મળ્યો. તમને મળી શકયો, ને ભક્તિભાવભીની પચરંગી જનતાનાં દર્શન થયાં. એ બધું તમારા આગ્રહને જ આભારી છે. નારેશ્વર આમ તો હું ઘણીવાર આવેલો છું ને પૂ. મહારાજશ્રી સાથે વાર્તાલાપ કરવાનો અનહદ આનંદ મેળવેલો છે, પરંતુ જયંતીઉત્સવમાં તો પહેલી જ વાર હાજરી આપી છે. તમે આટલી બધી ઝીણવટભરી ને વ્યવસ્થાપૂર્વકની તૈયારી કરી તે બધાનો ભાવભર્યો સત્કાર કર્યો તેમાં મારો સત્કાર સમાઈ જાય છે. મને ત્યાં જરાય તકલીફ પડી નથી. તમને સૂવાનો સમય નહોતો. ખાવાની ફુરસદ નહોતી તેવે પ્રસંગે હું તમારી પાસે વધુ પડતી આશા રાખું ને તમે મારી જોડે વધુ વખત ન બેઠા તે માટે માઠું લગાડું એવા મૂર્ખ હવે તો મારે ન જ રહેવું જોઈએ એમ તમે પણ સ્વીકારશો. તમારી ને પૂ. મહારાજશ્રીની સાથે નિરાંતે ૮-૧૦ દહાડા રહેવા માટે ત્યાં આવવાની ઘણી ઈચ્છા છે. એ જ્યારે ફળે ત્યારે ખરી !

તમારાં મોકલાવેલાં બંને ગીત મળ્યાં. ભજન તો હું પણ ત્યાંથી અહીં મારી સાથે એક નકલ લઈ આવેલો. એ તથા રાષ્ટ્રગીત બંને ઉચ્ચકોટીનાં છે ને ખૂબ પ્રચાર કરવા જેવાં છે. તે માટે મારો બનતો પ્રયાસ કરીશ.

જયંતી ઉત્સવના મેળા સંબંધી તમે મારી પાસે સૂચનાઓ માગી છે. ભકત સમુદાયનો મેળો થાય છે, ને નારેશ્વરના સંતની જીવતી, જાગતી, ચકોર, કડક ને સર્વગ્રાહી દષ્ટિ સમક્ષ તમારા જેવા વ્યવહારકુશળ ને વ્યવસ્થાશક્તિવાળા તથા નવયુગનો પણ પ્રકાશ ઝીલેલા ભકતો દ્વારા મેળાનું સંચાલન થાય છે એટલે મારે ખાસ કશું જ નવું સૂચવવા જેવું રહેતું નથી. માત્ર સ્વચ્છતાની દષ્ટિથી બે સૂચના કરવા જેવી લાગે છે.

૧. શૌચને માટે ખાસ વ્યવસ્થા કરવામાં આવે તો પણ ન્હાવાધોવાની જગ્યાથી બજાર ભરાય છે ત્યાં સુધીની જગ્યામાં કોઈ મળવિસર્જન માટે બેસી ન જાય તે માટે સ્વયંસેવકોને સૂચના કરવી જોઈએ. સૂર્યોદય પહેલાં, ને સૂર્યાસ્ત પછી કેટલાક માણસો, સ્ત્રીઓ ને બાળકો એ જગ્યા પણ બગાડી મૂકે છે.

૨. જમી રહ્યા પછી પતરાળાં-પડિયા ફેંકી દેવા માટે બધા એકીસાથે ઊઠીને પડાપડી કરે, ને પછી મન ફાવે ત્યાં ફેંકી દે છે, તેને બદલે એક એક હાર ઊઠે, ને એક પછી એક નાખી આવે એવી જમીને ઊઠતા પહેલાં સૂચના વેળાસર અપાવી જોઈએ, પળાવી જોઈએ.

પૂ. મહારાજશ્રીએ નારેશ્વરના વસવાટ દરમિયાન એ પ્રદેશની પ્રજાને ખૂબ તાલીમ આપી છે. અનાયાસે સ્વાભાવિકપણે જ હિંદુસંગઠનનું કામ પણ થઈ રહ્યું છે. પ્રજાની ધાર્મિક ભાવનાને પોષણ તથા યોગ્ય માર્ગદર્શન મળી રહ્યું છે. રાય ને રંક, અમલદાર ને રૈયત, પંડિત ને નિરક્ષર, બધા જ પૂ. મહારાજશ્રી તરફ ને સ્થાન તરફ ખેંચાઈ આવ્યા છે ને ગુરુકૃપાથી એમની જીવનશુદ્ધિ તથા સંસ્કારશુદ્ધિ થઈ રહી છે. મેળાના સંચાલનમાં જાતમહેનત ને સેવાને ગૌરવભર્યું સ્થાન

આપવામાં આવ્યું છે, ને પવિત્રતા તથા સ્વચ્છતા માટે કડક આગ્રહ રાખવામાં આવે છે તેથી ઉત્સવ પણ એક તાલીમકેન્દ્ર જ બની રહે છે.

મેળા ને ઉત્સવોમાં પ્રજાનું માનસ પ્રતિબિંબ થાય છે. પ્રજાને-ખાસ કરીને આમ સમુદાયને દેખાવો ગમે છે તે કળા તથા શણગારને જીવનમાં અમુક હદ સુધી તો સ્થાન છે જ, પરંતુ એ વૃત્તિ પર કડક મર્યાદાની જરૂર રહેશે. વળી પ્રસાદમાં-ભોજનમાં-વાનગીઓની સંખ્યા પર મર્યાદાની જરૂર છે. પૂ. મહારાજશ્રીને, પૂ. માતાજીને, રતનલાલ, શંકરભાઈ વગેરેને મારા વંદન કહેશો. -હાલ એ જ.

લિ. **અંબાલાલ વ્યાસ**

પરિશિષ્ટ - ૨

નારેશ્વર, પોસ્ટ સાયર
વાયા - અંકલેશ્વર
તા. ૨/૫-૮-૫૭

સદાહેતકારી શ્રી શ્રીકૃષ્ણરાવની સેવામાં,

આપનો પત્ર મળ્યો. પૂજ્ય મહારાજશ્રીના ચરણકમળમાં નિવેદિત કર્યો અને એઓશ્રીએ આપની શંકાઓના સંબંધમાં જે કંઈ કહ્યું તે સમજી લઈને મારી ભાષામાં મારી સમજ મુજબ આપને લખી જણાવું છું. રજૂઆતમાં જ્યાં કંઈ અધૂરાપણું કે ગેરસમજ ઊભું કરે એવું કંઈ પણ Ambiguous લાગે તો એટલી મારી ક્ષતિ સમજશોજી.

સૌથી પ્રથમ તો એ જણાવવાનું કે આ બધુંય અક્ષરગીતાનું વિવરણવાળું લખાણ પૂજ્ય મહારાજશ્રીએ અક્ષરેઅક્ષર અથથી ઈતિ સુધી એ છપાતાં પહેલાં કે છપાયા પછી પણ જોયું નથી અને એવી રીતે બધાનાં બધાં લખાણ જોવાં શક્ય પણ નથી એ તો આપ સમજી શકો છે. હા, એટલું ખરું કે એ બધાએ શ્લોકોનો ભાવ પૂજ્ય મહારાજશ્રી પાસેથી વિવેચનકારે સમજી લીધેલો અને પછી એમની સમજ અનુસાર એમણે વિવેચન કર્યું છે.

વિવેચનકાર એ એચ.પી. થયેલા વલસાડના વકીલ છે. હાલ નિવૃત્તિપરાયણ જીવન ગાળતા હોય છે એ પોતે સિદ્ધહસ્ત લેખક નથી, સાહિત્યસૃષ્ટિની દૃષ્ટિથી એવા કાંઈ વિવેચનકાર પણ નથી. એટલે એમનું બધું લખાણ કાંઈ ઓછા સમજુ માણસો સમક્ષ કોઈ પ્રવચન કરનાર જેમ વિચાર આવતા જાય તેમ કહેતા જાય અને તેમાં શબ્દો તોલી તોલીને ચોક્કસપૂર્વક કેટલીયે વાર નથી વાપરી શકતા તેવું આ વિવેચનકારમાં ઘણે ઠેકાણે થયું હોય એમ લાગે છે.

આપ તો સંસ્કૃત સમજી શકો છો, મૂળનો અર્થ સારી રીતે સમજો તેમ છો. એ શ્લોકો

એવા કંઈ કઠિન નથી એટલે વિવેચનકારની દૃષ્ટિ કે સમજ તરફ ઢળવાની જરૂર પણ ક્યાં રહે છે ? છતાં વિવેચનકારે જે કંઈ લખ્યું છે તેમાં તેની દૃષ્ટિ કેવીક હશે તેનો થોડો વિચાર કરીએ.

'આપીને' એનો અર્થ તો નિર્દેશ કરીને, બતાવીને સૂચવીને, દિશાસૂચન કરીને, અંગુલિનિર્દેશ કરીને એવો કંઈક લાગે છે. આપે વિચાર્યો છે એવો કોઈ વસ્તુ હાથોહાથ આપવી એવો લાગતો નથી.

જેમ કોઈ રોગી અનુભવી નિષ્ણાત પાસેથી પોતાના રોગની હકીકત સંભળાવી તેમને શરીર બતાવી પોતાના રોગના તેમણે કરેલા નિદાન અનુસાર પ્રિસ્ક્રિપ્શન મેળવે અને તેમણે આપેલા પથ્યાપથ્યના નિયમો પાળીને સમય સમય પર સૂચવેલા માપ પ્રમાણે દવા લીધા કરે તો તે રોગીને એ નિદાન સાચું થયું હોય અને રોગને અનુરૂપ દવા મળી ગઈ હોય તો તેને જલદી સારું થવાનો સંભવ રહે તેવી જ રીતે સદ્‌ગુરુએ શિષ્યની કે ભકતની અંત:પરીક્ષા કર્યા બાદ જે કંઈ તેને સૂચવ્યું હોય તે યથાનિયમ બરાબર વ્યવસ્થિત રીતે અચળ શ્રદ્ધાથી કર્યા કરે તો એને લાભ થાય એવું કંઈક કહેવાનો એ વિવેચનકારનો આશય લાગે છે.

જેમ હિરણ્યગર્ભની સાચી માત્રા બહુ patent અને ફાવે તેવા છેલ્લી સ્થિતિએ પહોંચેલા દરદીને આપતાં તેને ધારી અસર કરતી નથી તેમ દુન્યવી બધા જ ઈલાજો કરીને માણસ થાકી જાય, હારી જાય તેવે વખતે એ ભગવન્નામનું સશ્રદ્ધ સેવન કરવામાં આવે તો એને ગુમાવવાનું તો કંઈ હોતું જ નથી પણ પ્રત્યુત એની શ્રદ્ધાના પ્રમાણમાં એને અંતરની શાંતિ, સમાધાન એ આખરની વેળાએ એ ભગવન્નામની માત્રાથી અચૂક મળી રહે છે અને કેટલીક વાર મરણપથારીએથી પણ નૂતન જીવન પ્રાપ્ત કરેલાના પણ દાખલા જાણવામાં આવ્યા છે એવો કંઈક આશય એ વિવેચનકારનો હોય એમ લાગે છે.

જેમ કેટલીક નિર્દોષ પેટન્ટ દવાઓ અનુભવી દાકતરોએ કેટલાક અખતરાઓ કર્યા પછી સર્વસામાન્ય ઉપયોગ માટે બહાર પડેલી હોય છે અને સૂચવેલી રીતે તેનો ઉપયોગ કરનારને તે તે રોગ ઉપર જેમ ફાયદો થયા વિના રહેતો નથી તેમ અનુભવી સત્પુરુષોએ આપેલા અને પરંપરાથી ઊતરી આવેલા મંત્રોનું સશ્રદ્ધ સેવન પોતાની મેળે કરનારને એનો લાભ મળ્યા વગર રહેતો નથી. દાખલા તરીકે કવીનાઈન કે એવી કોઈ પણ બીજી દવા તે તે રોગ પર તેની વાપરવાની રીત પ્રમાણ વગેરે સમજી લઈને વાપરવામાં આવે તો તેનાથી તે તે રોગ પર ફાયદો થતો હોય છે તેવી જ રીતે પોતાની પ્રકૃતિને અનુકૂળ પોતાના હૃદયના તાર ઝણઝણાવી મૂકે એવું ભગવાનનું કોઈપણ નામ પોતાની મેળે યથાનિયમ લીધા કરવામાં કશી જ હરકત ન હોય એમ મને લાગે છે.

સાધુસમાગમ સત્સંગના સંબંધમાં પણ એવું લાગે છે કે સાધુ-સત્ એટલે સારું. સાત્ત્વિક એવો અર્થ સમજવાનો હોય એટલે કે જે કંઈ સારું હોય, જે કંઈ સાત્ત્વિક હોય તેનો સમાગમ

કરવો. તેનું સેવન કરવું એટલે કે કોઈ મહાપુરુષનો લખેલો સારો ગ્રંથ હોય, કોઈ મહાપુરુષ સ્વમુખે જ્યાં ભગવત્‌ચર્ચા કરતા હોય, કે જ્યાં સારા માણસો સારી એટલે કે આપણા અંત:કરણની સદ્‌વૃત્તિઓ ઉત્તેજિત કરી તેને પોષણ આપે, આપણી સાધનાને વેગ આપે એવા વાતાવરણનું સેવન કરવું, સાત્ત્વિક આહાર, સાત્ત્વિક પોશાક વગેરે વગેરેનું સેવન એવો એ વિવેચનકારનો આશય હોય એમ લાગે છે.

વળી સદ્‌ગુરુનો અર્થ જીવંત આદર્શ - Livring Ideal એવો સમજવાનો હોય. એ આદર્શ આપણે નજરે અનુભવીએ તો આપણને એ કક્ષા શક્ય છે એની ખાતરી થાય એટલે જીવનમાં હારી જનારને, હતાશ કે નિરાશ થનારાને એવા જીવંત આદર્શ નજર સામે જોવાથી ઓછીવત્તી હિંમત આવે, પ્રોત્સાહિત થઈને પુરુષાર્થ કરવાનું બળ મળે અને હાલી ગયેલી શ્રદ્ધા સ્થિર થવા પામે, જેમ એક અનુભવી નિષ્ણાત દાક્તરને જોતાં જ દરદીમાં એક પ્રકારની શ્રદ્ધા જન્મે છે ને તેનો બધો રોગ એ દાક્તરને મુખેથી બે શબ્દ સાંભળતાં જ જતો રહે છે તેમ એ જીવંત આદર્શને પોતાની આંખ સામે હરતોફરતો જોતાં ભવરોગીના અંતરમાં શાંતિ અને સમાધાનનો સંચાર થવા પામે છે એવો વિવેચનકારનો આશય લાગે છે.

જીવંત સત્પુરુષની અવેજીમાં કોઈ સમાધિસ્થ મહાપુરુષ પર જો ચિત્ત સ્થિર થાય અને એમાંથી આપણને સદા પ્રેરણા મળ્યા કરે તો એવી વ્યક્તિને અંત:કરણના સિંહાસન પર સદ્‌ગુરુપદે બિરાજમાન કરવામાં જરાય વાંધો નથી. વળી એ વ્યક્તિ અમુક જાતિ, વય દેશ કે કાળની હોવી જોઈએ એવું પણ નથી. સત્પુરુષ એ બધાં બંધનો સાંસારિક, માયિક, વ્યાવહારિક બંધનોથી પર છે. ગુરુભાવ એ અંત:કરણનો ધર્મ છે એટલે હૃદયની ભાવના જ્યાં સંલગ્ન થાય, જેના સ્મરણમાંથી હૃદયવીણાના તાર ઝણઝણી ઊઠે, જેના ચિંતનથી શાંતિ અને સમાધાન, શાતા અને સાત્ત્વિક આનંદનો અનુભવ થાય, ગમે તેવા હલમલાવી નાખે એવા ઝંઝાવાતોમાં પણ જેની હૂંફથી આપણને લાગ્યા કરે છે કે આપણા ઉપર સમર્થ મહાપુરુષનો પંજો છે અને આપણે સુરક્ષિત છીએ એવી અંતરમાં એક પ્રકારની અડોલ, સ્વયંભૂ શ્રદ્ધા રણકયા કરે એવી કોઈ પણ જીવંત કે સમાધિસ્થ વ્યક્તિને ગુરુપદે સ્થાપિત કરવામાં કલ્યાણ છે એમ પૂજ્યશ્રીનું પ્રામાણિક માનવું છે એમ હું સમજ્યો છું.

આટલું બધું લંબાણ થશે એવી કલ્પના જ નહોતી. મારા અક્ષર અસલથી જ સુવાચ્ય નથી જે બદલ મને માફ કરવા વિનંતી છે. આશા છે કે આપની શંકાનું કંઈક અંશે પણ સમાધાન થશે.

પૂ. માજીનું શરીર સારું છે. પૂ. મહારાજશ્રીની પ્રકૃતિ સારી છે. સમસ્ત ગૃહમંડળને પૂ. મહારાજશ્રીના તથા પૂ. માજીની શુભ આશિષ સાથે આપનો,

અમુભાઈ મોદીનાં વંદન.

પરિશિષ્ટ - ૩

નારેશ્વર, પોસ્ટ-સાયર
વાયા-ભરૂચ, તા. ૧૦-૯-૫૮

સદ્‌ગતકારી શ્રી કૃષ્ણરાવની સેવામાં,

આપનો પત્ર પહેલાં મળેલો પણ એમાં ખાસ જવાબ આપવાનું ખાસ કંઈ નહોતું અને અહીં લોકોની વિશેષ અવરજવરમાં પહોંચ સ્વીકારવાનું વિસરી જવાયું તે બદલ માફ કરશોજી.

આપને વાત કરેલી તે મુજબ ત્યાં ભક્તોની એક સામાન્ય સભાના સંબંધમાં કંઈક જાણવાની ઉત્સુકતા હતી. આશા છે કે એ મિટિંગ મળી હશે અને એવું કોઈ મંડળ સ્થાપવું જ હોય તો એની પાછળના ઉદ્દેશો કેવા ઉચ્ચ હોવા જોઈએ એ આપે સ્પષ્ટ રીતે સમજાવ્યું જ હશે. મારો કાગળ ત્યાં વંચાય એ કંઈ મહત્ત્વનું નથી પરંતુ આપ એ સૌને યથાર્થ સમજણ આપી પૂરેપૂરો વિચાર કરીને કંઈપણ પગલું ભરવાનું સૂચવશો. બીજાં બધાં મંડળો સ્થપાય છે અને કેવળ પારમાર્થિક હેતુ અર્થે ''પરસ્પરદેવો ભવ''ની ભાવનાનું રહસ્ય યથાશક્તિ વ્યવહાર્ય બનાવવાના હેતુથી સ્થપાય અને તેનું અનુકરણ બીજે થાય એવી ઉદાત્ત ભાવના તેમની પાસે આપ મૂકશો જ એની ખાતરી છે. અસ્તુ.

પૂજ્ય માજીની આંખે હવે સારું છે. પાટો તો કયારનોય કાઢી નાખ્યો છે, પણ હવે તો ડૉ. સાહેબે ગોગલ્સ પણ ન વાપરવાની સલાહ આપી છે તે સહેજ જાણ માટે. થોડા વખતમાં નંબરવાળાં ચશ્માં આવશે એટલે આંખથી ધીમેધીમે પૂર્વવત્ બધો જ વ્યવહાર પોતે કરી શકશે.

આપના ભાઈ મધુસુદનભાઈને પગે હવે આરામ થતો હશે. ચાલવામાં હવે મુશ્કેલી નહિ પડતી હોય. આપના કુટુંબની પ્રકૃતિ ઠીક છે જાણી પૂજ્યશ્રીને એક પ્રકારનો સંતોષ થયો છે. રોહીસાના તેલ બાબતમાં જે બનાવનાર કંપનીનો દર વરસે ઈજારો હરરાજીથી રખાતો હોય છે એટલે અત્યારનો ઈજારદાર ટૂંક સમયમાં બદલાવાનો હોવાથી આપનું સરનામું એક ભાઈને આપ્યું છે તે આપને કવાંટથી દસ તોલા એ તેલ વી.પી.થી મોકલી આપશે. મોકલી આપનારનું નામ શ્રી મગનલાલ કાનજીભાઈ, મુ.પો. કવાંટ, છોટાઉદેપુર થઈને એ સરનામું છે.

અનુકૂળ આવે તો પછી વધારે બીજું મંગાવવાનું રાખશોજી. સરગવાનાં પાનનો રસ કાઢવાનો તે મીઠા સરગવાના પાનનો. તેલ કાઢવાનું એ કડવા સરગવાના બીજનું. મૂળનો રસ લેવાતો હોય તો તે પણ મીઠા સરગવાના મૂળનો.

સમગ્ર ગૃહમંડળને પૂજ્ય મહારાજશ્રી તથા પૂજ્ય માજીની શુભાશિષ.

હવે આપે પૂછેલા પ્રશ્ન બાબત થોડુંક.

પૂજ્ય મહારાજશ્રી પોતે ઉતરાવતા-લખાવતા Dictate કરતા ન હોવાથી આવો વિષય

તો આપ રૂબરૂ આવશો ત્યારે ખુલાસાવાર ચર્ચા કરશો એટલે શંકા સદંતર નિર્મૂળ થઈ જશે. પોતે જે કંઈક થોડું કહ્યું તેમાંથી પણ જે કાંઈ થોડું હું સમજી શકયો તેમાંથી જરાતરા લખવાનો પ્રયત્ન કરું છું. એથી આપનું સમાધાન નહિ થાય એ પણ હું સમજું છું પણ એમાં મારી વ્યકત કરવાની અશક્તિ એ કારણ છે.

ભીતિ લાગવાની વાત લખી તો તે સ્થિતિ એક વેળા આવતી હોય છે પણ તેથી જરાય મૂંઝાવાનું કારણ નથી. અને તેથી સ્મરણ મૂકી દેવાનું પણ હોતું નથી. પરમાત્માનું સ્મરણ જેમ જેમ વધુ ને વધુ થતું જાય છે તેમ તેમ વિસ્મરણ આપોઆપ જ સિદ્ધ થતું ચાલે છે અને એમ કરતાં કરતાં સમગ્ર મન પરમાત્મારૂપ જ બની જાય છે, ચૈતન્યમય બની જાય છે એટલે પછી સંસારને એ મનમાં સ્થાન રહેતું જ નથી. એક ખાલી વસ્તુમાં એક વસ્તુ ભર્યા પછી તેમાં જેમ બીજી ભરી શકાતી નથી તેમ પ્રભુથી ભરેલા મનમાં અને પછી પ્રભુમય બનેલા મનમાં-ચિત્તમાં સંસારને સ્થાન સંભવતું જ નથી. તો પછી પ્રશ્ન થાય છે કે વ્યવહાર કેમ ચાલી શકે ? પણ એ તો એવું છે કે જેમ આપણે ઊંઘતા હોઈએ છીએ છતાં શરીર એના સ્વભાવાનુસાર શ્વાસોચ્છવાસ વગેરે તમામ ક્રિયાઓ કર્યા કરતું હોય છે તેમ ચાલવા, બેસવા, ઊઠવા, ખાવાપીવા વગેરે તમામ ક્રિયાઓ પ્રારબ્ધાનુસાર ઘડાયેલા સ્વભાવાનુસાર કોઈ પણ જાતનો પ્રયત્ન કર્યા વગર સહજભાવે અનાસક્ત ભાવથી થયા જ કરતી હોય છે. એટલે જ સત્પુરુષને જે વખતે જે વાત પૂછીએ એટલે કે એના નિર્વિકાર, શાંત, સંકલ્પવિકલ્પરહિત મનમાં, આપણા પ્રશ્નરૂપી કાંકરી ફેંકીએ એટલે તરંગરૂપી વિચાર સ્વાભાવિક રીતે ઉપસ્થિત થાય છે અને આપણી સાથે વાત કરે છે. કહો કે વ્યવહાર ચલાવે છે. એવાઓનો બધો વ્યવહાર આપોઆપ સહજપણે ચાલ્યા કરે છે. એમાં કશો જ વિક્ષેપ નડતો હોતો નથી અને જે બધો વિચારશીલ માનવી વ્યવહાર કરતો હોય એવો અણિશુદ્ધ વ્યવહાર હોય છે. પોતે એક ભજનમાં લખ્યું છે. 'અગર જીદ્ય ન હાલું મૈં, મરા, ચેતન ભરા ભરપૂર; મરે જીતે પરૈ બેઠા, ન મૈં જાનું ન તૂ જાનું.' -બેઠો અવધૂત (ભજન - ૨૫)

ઈશ્વરસ્મરણ સિદ્ધ થયા પછી જે મહાનંદની પ્રાપ્તિ થાય છે તે સંબંધમાં ભીતિ લાગે કે પછી શું થશે એ સંબંધમાં પૂજ્ય મહારાજશ્રીએ તો એક અતિ જીવંત, આબેહૂબ દૃષ્ટાંત આપ્યું કે પહેલવહેલી ગર્ભવતી થનારી સ્ત્રીને કોઈ કોઈ વાર ફિકર થાય છે કે પોતે ઊંઘમાં હશે ને પ્રસૂતિ થઈ જશે તો પોતાને કેમ ખબર પડશે, એ બાલકનું શું થશે ? પણ એમ એ થતું જ નથી. એ તો એ પ્રસવની પીડા જ એ પરિસ્થિતિ જ એને પોતાને જાગ્રત કરી મૂકશે એથી એવી ચિંતા સેવવાની જરૂર જ નથી એ એને અનુભવે જ સમજાઈ જાય છે. ટૂંકમાં એવો કશો જ ભય મનમાં પ્રવેશવા દેવાની જરૂર જ નથી.

આવા ભાવનું પોતે કહ્યું હતું. બહુ જ સુંદર રીતે ને સચોટ રીતે ટૂંકમાં કહેલું. આપ રૂબરૂ જ્યારે પણ આવશો ત્યારે આ સંબંધી રૂબરૂ ખુલાસો થશે ત્યારે તમામ શંકાનું સમાધાન થશે - અસ્તુ.

અહીંથી હ-ભ-પ-તીર્થસ્વરૂપ શ્રી કામતજી (ગુરુચરિત્રસંશોધનકાર)ને એક પત્ર લખ્યો

છે. તેમણે મુંબઈમાં રહેતા આપણા સ્થાનના પૂજ્ય મહારાજના પરિચયમાં આવ્યા હોય તેવાઓનાં નામ માગેલાં તેમને આપનું અને દત્તોપંત સરપોતદારનું નામ ને સરનામું લખ્યું છે. હાલ એઓ શ્રી વીલેપાર્લે (west)માં ત્રણચાર મહિનાથી રહે છે. એમનો પત્ર આવે કે ખબર આવે તો ત્યાં અનુકૂળ સમયે મળવા જવાનું રાખશોજી. આ ખબર સરપોતદારને પણ આપશોજી.

પૂજ્ય માજીની આંખે હવે તદ્દન સારું છે. દવાનાં ટીપાં પણ મૂકવાનાં નથી અને ગોગલ્સ પણ હવે રાખવાની ડૉ. સાહેબે ના પાડી છે એ આગળ લખ્યું જ છે.

આપને ત્યાં બધાંની કુશળતા ચાહતો.

આપનો **અમુભાઈ મોદી**ના સસ્નેહ સદ્‌ગુરુસ્મરણમ્

પરિશિષ્ટ - ૪

નારેશ્વર

તા. ૪-૮-૬૫

સદાહેતકારી ભાઈ શ્રી જગન્નાથ, ભાનુપ્રસાદ જોશી વગેરેની સેવામાં,

તમારો તા. ૨-૮-૬૫નો ટાઈપ કરેલો પત્ર મળ્યો. પૂજ્ય બાપજી પાસે જ આખોય પત્ર વાંચી સંભળાવ્યો. અને પોતે જે કંઈ કહ્યું તે નીચે મુજબ છે. પ્રશ્નકારનું સમાધાન થાય તો સારી વાત છે.

જણાવવાનું કે સહસ્રાર્જુનને સમાધિ પ્રાપ્ત થયાની જે વખતની વાત છે તે સંબંધમાં અર્જુનને સગુણ નિર્ગુણ કે જીવ-શિવની એકતાનો અનુભવ થયો હતો એ વાત સાચી પણ એ જ્ઞાન કે સાક્ષાત્કાર દઢતમ થયું ન હતું. એ દઢતમ થવા માટે એને વારંવાર અભ્યાસની જરૂર હતી.

જ્યાં સુધી જ્ઞાન દઢતમ થતું નથી ત્યાં સુધી એને સાધનાની જરૂર રહે છે. વળી એ દઢતાને અભાવે સગુણમાં અપૂર્ણત્વ કે સ્થૂળ મનુષ્યત્વની બુદ્ધિ થવાનો સંભવ રહે છે. એ ન થાય તે માટે પણ જ્ઞાનોત્તર ભક્તિની જરૂર રહે છે.

વળી અર્જુનની સમાધિની શરૂઆત હઠસમાધિથી થાય છે. એનું સગુણ એને માટે સર્વવ્યાપી નહોતું એટલે આમાં વિનંતી કરે એ સ્વાભાવિક છે. વળી જે સગુણ અને નિર્ગુણનો અનુભવ કરાવ્યો તેને માટે એને માટે સાચી કૃતજ્ઞતાને લીધે પણ એવા ઉદ્‌ગાર નીકળે એ તદ્દન સ્વાભાવિક છે. કેવળ શુષ્ક જ્ઞાનીઓની વાત તો એ જાણે ! બાકી સાચો અનુભવ તો-

'દેહભાવે દાસ હું, જીવભાવે ત્વદંશ;
આત્મભાવે તુંજ હું, થયો દ્વૈતનો ભ્રંશ.'

એ છે. કેવલાદ્વૈતના બાદશાહ શ્રી શંકરાચાર્ય ભગવાન જેવાએ પણ

સત્યપિ ભેદાપગમે નાથ તવાહં ન મામકીનસ્ત્વમ્ ।
સામુદ્રો હિ તરંગ: ક્વચન સમુદ્રો ન તારંગ: ॥

વગેરે 'ષટ્પદી' ગાઈ છે. એ ષટ્પદીનું સ્તોત્ર વાંચી જવાથી શંકા નહીં રહે.

શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતામાં પણ અર્જુને ભગવાનનું વિશ્વરૂપ જોયા પછી 'કિરીટિનં ગદ્દિનં ચક્રહસ્તમિચ્છામિ ત્વાં દ્રષ્ટુમહં તથૈવ । વગેરેથી પૂર્વે જોએલું જ સગુણરૂપ જોવાની ઈચ્છા કરેલી એ બધા ભાગ પણ અત્ર ચિન્ત્ય છે.

સગુણમાં નિર્ગુણ અને નિર્ગુણમાં સગુણનો સર્વત્ર સર્વકાળ અનુભવ એ જ પૂર્ણતા છે.

ઉપર મુજબના શ્રીમુખના જવાબથી પ્રશ્નકારને સંતોષ થવો જોઈએ. પણ થશે કે કેમ એ તો તમે લખશો ત્યારે સમજાશે. કદાચ અનેકાનેક બીજા પ્રશ્નો ઊભા થાય તો નવાઈ જેવું નથી.

મારી તમને અને પ્રશ્નકારને વિનંતી કે મૂળ ગ્રંથમાં જ શંકાનું સમાધાન મળે તેમ છે. અધ્યાય ૨૦ ના ૨ થી ૧૩ દોહરા સુધીનું વાંચીને શંકા ઉઠાવેલી છે. પરંતુ ત્યાર પછીના દોહરા શાંતચિત્તે એક પછી એક ધીમેધીમે સમજતાં સમજતાં વાંચો. ૫૩મા દોહરા સુધી વાંચો અને બધી જ શંકાઓ આપોઆપ નિર્મૂળ થશે. જેમ કૃષ્ણ ભગવાનને અર્જુન કહે છે કે મારા બધા સંદેહો દૂર થઈ ગયા અને મારી સ્મૃતિ જાગ્રત થઈ તેમ અહીં પણ સહસ્રાર્જુન શ્રીચરણનું ચિંતન કરીને સ્વસ્થ થઈ ગયો અને રાજ્યની જવાબદારી ઉત્તમ રીતે સંભાળવા લાગ્યો. દત્તભગવાનની શુભાશિષ પણ સમજવાની જરૂર છે. ૫૨ ને ૫૩મો દોહરો ખૂબ મનન કરવા જેવો છે.

માની મારું જા સુખે, થા નિશ્ચિંત સુજાણ;
ચિંતન માત્રે હૃદયમાં હાજર આ પદ માન. ૫૨

સ્મરણતાર ના તૂટશે, મારી આશિષ એમ !
એમ કહી ગુરુ ફેરવે મુખ પર કર સપ્રેમ. ૫૩

લોક સંગ્રહ અર્થે પણ અનાસક્ત રહીને, પ્રવાહાત્ત કર્મ કર્યા કરવું એ લોકોત્તર મહાપુરુષોનું જીવન શીખવે છે. 'યદ્ યદ્ આચરતિ શ્રેષ્ઠસ્ તત્ તદેવેતરો જન:' ।

શ્રેષ્ઠો જે જે આચરે, અન્ય લોક પણ તેમ;
માની પ્રમાણ એમને કરે અનુકરણ એમ. (૨૦-૨૭)

૪૨ થી ૪૫ સુધીના દોહરા પણ સમજવા જેવા નથી શું ? ૩૮મો દોહરો-

લક્ષ્યે રાખી ચિત્તને, અંતર્નિષ્ઠ અસંગ
રહેવું જનવનમાં સદા, છોડી અવળા ઢંગ !

એ કેમ જીવન જીવવું તેનો સ્પષ્ટ આદેશ આપે છે. જીવન્મુક્તોનો વ્યવહાર ૩૨ થી ૩૬ સુધીમાં સમજાવ્યો છે. ૩૪મા દોહરાનું ત્રીજું અને ચોથું ચરણ 'આત્મતૃપ્ત આત્મજ્ઞએ, કરી કરે ન કાંઇ ' ખૂબ ચિંતન માગી લે છે. અર્જુનને જે સમાધિ લાગી તે હઠસમાધિ હતી તે ઉપર લખ્યું જ છે. દેહ છે ત્યાં સુધી દેહની નબળાઈઓ દેખા દે એ સ્વાભાવિક છે. સુવર્ણપાત્રને ભલે કાટ ન ચઢે તો પણ એ એમનાં એમ વણવપરાએલ પડી રહે તો એના પર રજોટી ચડી જાય એટલે એને રોજ રોજ ખંખેરવાની જરૂર રહે જ છે. તેવી રીતે મન પર સત્ત્વ, રજસ અને તમસના પટ ન જામી જાય એ માટે રોજેરોજ અભ્યાસની જરૂર રહે છે જ. સાક્ષાત્ ભગવાન પાસે હોવા છતાં એનાં ચરણ હૃદયસ્થિત થઈ રહે એવી અપેક્ષા રહે છે. ઉદ્ધવજી શ્રીકૃષ્ણના સખા હતા. પારમાર્થિક જ્ઞાનથી તરબતર કર્યા હતા છતાં સંતોષ ન થયો, શાંતિનો અનુભવ ન આવ્યો. છેવટે ભગવાને પાદુકા આપીને તેનું સેવન કરવાથી શાંતિ અનુભવી.

નામદેવ કેવા મોટા સંત હતા ? સાક્ષાત્ વિઠોબા એમની સાથે વાતો કરતા હતા જેમની ભક્તિના પ્રભાવે આખા મંદિરનું પ્રવેશદ્વાર ફરી ગયું હતું છતાં ગોરાકુંભારને ત્યાં સંતમંડળી ભેગી થએલી ત્યાં જ્ઞાનદેવ મહારાજે કહ્યું કે આ બધા સંતોમાં કાચો કોણ છે અને પાકો કોણ છે તે નક્કી કરો. એટલે ઘડો ઘડ્યાનો ટપલો લઈને ગોરાકુંભાર નીકળ્યા. નામદેવને માથે ટપલો લગાડીને બોલ્યા: આ ઘડો કાચો છે. વિચાર કરો કે નામદેવને કેવું લાગ્યું હશે. જ્ઞાનદેવ પાસે પોતે યાચના કરી કે મારે ક્યાં જવું ? જેણે જ્ઞાનદેવની ઠેકડી ઉડાડી હેરાન હેરાન કરેલા એ વિસોબા ખેચર પાછળથી બ્રહ્મવેત્તા થએલા તેમની પાસે મોકલ્યા. રસ્તામાં એક શિવાલયમાં-નાગનાથના લિંગ ઉપર પગ મૂકીને પોતે પડેલા એ જોતાં જ અનેકાનેક તર્કકુર્તક ઊઠ્યા પણ ગુરુઆજ્ઞા માન્ય કરીને એ વિસોબા પાસે પ્રણામ કરી ભક્તિભાવથી ઊભા રહી ઉપદેશની યાચના કરી. વિસોબા કહે: હું અકડાઈ ગયો છું. મારા પગ જરા ખસેડી આપો. નામદેવે ઊંચકીને બીજી જગાએ મૂક્યા તો ત્યાં પણ મહાદેવનું લિંગ ! જેટલે ઠેકાણે મૂક્યા ત્યાં બધે જ લિંગ જોયાં, સર્વ અભિમાન-મારામાં શું નથી ? પ્રભુની સાથે પોતે વાતો કરે છે, પોતે મહાજ્ઞાની છે વગેરે વગેરે બધું જ ગળી ગયું અને એમની પાસે શિષ્યભાવે બેસી ગયા.

આવા સંતની આ સ્થિતિ તો પછી સામાન્ય માણસની શી દશા ? આ બધો વિષય કેવળ શંકાકુશંકાથી ઉકલી જાય એમ મને તો લાગતું નથી. બુદ્ધિની સાઠમારી માટે તો જરૂર સરસ છે પણ જીવનમાં શું ? મારા લખવાનો અર્થ એવો નથી કે બુદ્ધિની સાઠમારી નકામી છે, પણ એ મહાપંડિતો, શાસ્ત્રીઓ માટે સભા ગજવવાનું મઝાનું છે. શંકાનિરસન ન કરવું, મનનું સમાધાન ન કરવું એમ પણ મારું કહેવું નથી. પણ બધું યથાસ્થિત સમજવા લેખકનો ભાવ પચાવવાનો પણ પૂરેપૂરો પ્રયત્ન થાય એ જરૂરનું છે. અસ્તુ. નીરક્ષીર ન્યાયે યોગ્ય લાગે તે લેવું, અયોગ્યને ફેંકી દેવું.

સ્નેહાધિન **અમુભાઈ મોદી**નાં વંદન.

પરિશિષ્ટ – ૫

ૐ

શ્રી દત્તઃ પ્રસન્નોઽસ્તુ ।

નારેશ્વર ૧૫-૧૧-૬૬

સદ્‌હેતકારી ભાઈશ્રી બાલકૃષ્ણ વગેરે,

તમારા પૂજ્ય પિતાશ્રીના દુઃખદ અવસાનના શોકજનક સમાચાર આપતો પત્ર વાંચ્યો. બહુ દુઃખ થયું. આપનાં માતાને દેવધામમાં પધાર્યાને હજુ નહીં જેવો જ સમય થયો છે ત્યાં તો પિતાનું છત્ર પણ છીનવાઈ ગયું. પ્રભુ એમના આત્માને શાંતિ આપે એવી પૂજ્ય બાપજીની શુભાશિષ ને અમારી સૌની શુભેચ્છા પાઠવું છું. અહીં તા. ૮-૧૧-૬૬ ને મંગળવારે શ્રી અવધૂતનિવાસ ટ્રસ્ટના ઉપક્રમે અવધૂતપરિવારની એક સભા યોજેલી જેમાં આપના પિતાને ચિરશાંતિ મળે અને આપના કુટુંબને આ કારી ઘા સહન કરવાનું તેમજ કુટુંબને પડેલી ખોટ સહન કરવાનું બળ પરમાત્મા આપો એવી બે મિનિટની મૌન પ્રાર્થના સાથે ઠરાવ કરવામાં આવેલો.

તમારા કુટુંબની સ્વ.શ્રી પ્રભાશંકરભાઈની અને તમારા પિતાની સેવાઓ યાદ કરીને અંજલી અર્પવામાં આવી હતી.

અમુભાઈની શુભેચ્છા.

પરિશિષ્ટ – ૬

એક સાધકને લખાએલો પત્ર :

તમે તમારી મનઃસ્થિતિનું સૂક્ષ્મ પૃથક્કરણ કરી જોશો તો તમને જણાશે કે સ્વપ્નમાં જે દિવસે વીર્યપાત થયો હોય તે દિવસે સૂતી વખતે સૂક્ષ્મ રૂપમાં કામવાસના મનને ઘેરી રહેલી તમને માલમ પડશે. એ વગર વીર્ય ચલિત થાય નહિ. શરીર બીમારીથી શિથિલ થયું હોય કે બેહદ શારીરિક શ્રમ થયો હોય તો એમને એમ પણ વીર્ય સ્ખલિત થાય છે. છતાં તમે થોડા દિવસ નીચે પ્રમાણે કરી જુઓ :

રાતે સૂતા પહેલાં ઠંડા પાણીથી હાથ-પગ ને માથું ધોઈ નાખવું ને થોડીવાર પદ્માસને- તેમાં બે પગની એડી ઉપસ્થ ઉપર મળેલી રહે તો ઠીક- બેસી પછી જમણે પડખે સૂઈ જવું. થોડા શ્વાસ જમણે પડખે લઈ પછી થોડા ચતા સૂઈને લેવા ને પછીથી આખો વખત-છેવટે બને તેટલો વધારે વખત-ડાબે પડખે સૂવું.

ઘણું ખરું એક લાંબી ઊંઘ પછી જાગૃત થઈ માણસ ફરીથી ઊંઘે છે ત્યારે તંદ્રામાં-જેને સ્હવારની મીઠી ઊંઘ કહે છે- પડી, વીર્ય સ્ખલિત થાય છે. માટે એક લાંબી ઊંઘ લીધા પછી

જાગૃત થવાય તો ફરીથી બિછાનામાં પડવું જ નહિ એ ઉત્તમ, છતાં ઊંઘવાની જરૂર જણાય તો પેશાબ કરી આવી હાથપગ ધોઈ આવી પછીથી સૂવું.

બપોર બનતાં સુધી ન જ સૂવું તે સારું.

કેટલીક વાર કબજિયાતને લીધે પણ વીર્યસ્રાવ થાય છે અને તમને તો કબજિયાત રહ્યા જ કરે છે. માટે તમે સ્હવારસાંજ બે વખતે ઝાડે ફરી આવવાની આદત પાડો તો પણ ફાયદો જણાશે. રાત્રે મોડા સૂવું કે જાગરણ કરવું એ પણ બાધક છે.

અઠવાડિયે એકાદવાર માટીથી અને રોજ સ્હવાર સાંજ પાણીથી લિંગ ધોઈ નાખવાની પણ જરૂર છે.

ખાવાની બાબતમાં (વગેરે) કંઈ લખતો નથી કેમ કે તમે એ બધું જાણો છો ને પાળો છો. ખાધા પછી મુખવાસ તરીકે હીમજ-બેચાર-ખાવાની રાખો તો પણ ફાયદો જણાશે.

બેત્રણ આસનોથી એ તદ્દન નાબૂદ થાય પણ એ કાગળ દ્વારા ન શીખી શકાય.

બીજું રાતે સૂતી વખતે ક્વચિ પાણી કે દૂધ ન પીવું તેમાં પણ ગરમ દૂધ તો ન જ પીવું. સૂતા પહેલાં સારા વિચાર કરી સૂઈ જવું. રાતે debate વગેરે કરી મગજને થકવી નાખવું નહિ.

સ્હવારે દૂધ લેતા હો તો આ પ્રમાણે કરી જુઓ :

બાવળનાં બીજ શેકી નાખી તેની મીંજ કાઢી શેર દૂધમાં એક તોલો (વાટીને) એ પ્રમાણમાં નાખવી. ને વચમાં ખડી સાકર નાખી ખૂબ ઉકાળવું. તર બાઝવા ન દેવી. બધું એક રસ થાય કે તદ્દન ઠંડું પડવા દેવું ને પછીથી પી જવું. જો પેટમાં વાયુ જેવું જણાય તો ઉકાળતી વખતે અંદર થોડાં મરી ને એકાદ પીપર નાખીને ઉકાળવું.

પરિશિષ્ટ – ૭

(જે તે અંગ્રેજી પત્રનું ગુજરાતી)

૬૨

શ્રી

શુક્રવાર સવાર

પ્યારે અંબાલાલ,

સાંઈખેડાથી મોરટક્કા પરત આવ્યો છું. મહારાજશ્રી અહીં નથી. સોમવારે કે મંગળવારે આવશે એમ ધારણા છે. અઠવાડિયામાં હું વિગતવાર લખીશ. ત્યાં સુધી ઝાલોદથી મારી રવાનગીના સમાચાર કોઈને પણ આપશો નહિ. બધુંજ આનંદમય અને સુખમય છે. હું પોતે જ ઘરે એક પોસ્ટકાર્ડ લખીશ.

પી.વી. વળામે

જો મારી કોઈ ટપાલ હોય તો નીચેના સરનામે રવાના કરશો.

C/o. પરમહંસ મહારાજકી ગુફા, મોરટક્કા,

જી. નિમાર, સેન્ટ્રલ પ્રોવીન્સ

૯૩

શ્રી, શુક્રવાર સાંજ
(૪ જૂલાઈ, ૧૯૨૫)

પ્યારે મોદી,

મોરટક્કા આવ્યો છું. અઠવાડિયા એકમાં વિગતવાર લખીશ. બધું સુખમય અને આનંદમાં છે. મસ્તકશૂળ બધું જ ગયું. બનતી ત્વરાએ મનીઓર્ડરથી રૂપિયા ૧૦ મોકલશો. મહાત્મા ફરમાવે છે કે અમદાવાદ કે ગોધરા હજી બીજ ત્રણ વર્ષ સાધનામાં ગાળો. ભાઈ કેશવલાલને વંદન.

પી. વી. વળામે

સરનામું :
C/o. પરમહંસકી ગુફા
મોરટક્કા, જીલ્લો નિમાર,
સેન્ટ્રલ પ્રોવિન્સ

૯૪

શ્રી, ગુરુવાર
તા. ૧૧ જૂલાઈ ૨૫

પ્યારે અંબાલાલ

મહાત્મા જલદી પાછા ફરે એવી વકી નથી. સંદેશો કહાવે છે કે અમદાવાદ અથવા ગોધરા પાછા ફરો. અદ્‌ભુત સ્વપ્ન. આવતીકાલે સવારે શ્રી ભગવાનને મળવા ઉપડું છું. દાહોદ શનિવારે બપોરે ૧-૨૫ કલાકે પહોંચીશ. ભીલ ઓફીસે રહીશ. મારી ધોતી વૈદ્ય સાથે મોકલશો. મુસાફરી અનુભવોથી ભરપૂર રહી. વિગતવાર વડોદ્રાથી લખીશ.

પી. વી. વળામે

૯૫

શ્રી, શુક્રવાર સવાર
(૧૧ જૂલાઈ ૧૯૨૫)

પ્યારે મોદી,

આજ બપોરે વડોદ્રા જવા નીકળું છું. મ.ઓ. હમણાં જ મળ્યું. ઘણા સ્થળોએ ગયો અને ઘણા માણસોને મળ્યો. કદાચ રતનલાલની પાસે જઉં. બધુંજ તંદુરસ્ત ઉત્તમ અને

આનંદમાં છે. વિગતવાર શ્રી ભગવાન મંગળવાર સુધીમાં મળી લખીશ. બધોજ પત્ર વ્યવહાર નીચે સરનામે મોકલવો.

તમારો અત્યંત આસ્થાવાન
પી.વી. વળામે
C/o. વિશ્વનાથ સખારામ
વિઠ્ઠલમંદિર, ગોધરા.

૭૫

શ્રી, નારેશ્વર, શુક્રવાર, બપોર
(૨૩-૧-૧૯૨૬)

પ્યારે મોદી,

તમને મારો પહેલો પત્ર મળી જ ગયો હશે. હું અત્યંત આનંદમાં અને મસ્તીમાં છું. કુટિર હજી સંપૂર્ણપણે તૈયાર થઈ નથી. કેટલાક નિજી મહત્વાકાંક્ષી સ્વાર્થી માણસોને કારણે અણધાર્યા અંતરાયો ઊભા થયા છે, પરંતુ ભગવાનની ઈચ્છાથી વાદળાં ઝટ વિખરાઈ જશે. મને લાગે છે કે હું અહીં તદ્દન અજાણ્યો થઈને નહીં રહી શકું. લાંબો ને વિગતવાર પત્ર ફૂરસદે પાછળથી લખીશ. ત્યાં સુધી તો આટલાથી જ તમારે સંતોષ માનવો રહ્યો. વ્યાસ અહીં ફાગણમાં આવનાર છે. તમારી ફોઈના પૈસાની શી વ્યવસ્થા કરી તે મને લખશો. કેશવલાલનું કેમ છે ? હું ઈચ્છું કે મારી ભવિષ્યવાણી ખોટી પડે ને ઉઘાડા પત્રો હોય તે બધા જ અચુકપણે અંગ્રેજીમાં લખવા. હાલ બીજું કાંઈ વિશેષ નથી.

આપનો અત્યંત આસ્થાવાન
સરનામું :
કામળીવાલે બ્રહ્મચારી
દત્તકુટિર, નારેશ્વરલીલોડ નજીક,
તા. કરજણ પો. પાલેજ.

૯૧

સર્વ સમર્થ પરમાત્માના દ્વારે ટૂકડા માટે ભસતા કૂતરા કરતાં હું કાંઈજ વિશેષ નથી. આવું જણીને જેઓ મારા ભાગ્યમાં ભાગ લેવાનું ઈચ્છે છે તેઓ બધાજ આવકારપાત્ર છે. પણ જેઓ મારી પાસે શાસ્ત્રોના, વિજ્ઞાનના વાર્તાલાપો સ્વરૂપ કોયલના મીઠા ટહૂકારની ઉચ્ચ અભિલાષા સેવતા હોય તો મને બીક છે કે તેઓ તો અત્યંત નિરાશ થશે.

૧૫૨

નારેશ્વર, શુક્રવાર (બપોર)
તા. ૨૫-૨-૩૦

મારા વ્હાલા તપસજી

મારો છેલ્લો પત્ર તમને બરાબર મળી ગયો હશે. મેં કંઈક સમય નારેશ્વર રહેવાનું અને બાકીના સમયે અનિકેત રહેવાનું નક્કી કર્યું છે. તેથી તમો મહાશિવરાત્રી પહેલાં એક રાત્રી પણ અહીં આવી જાવ. બીજું બધું સારું ચાલે છે. સર્વને શુભેચ્છા સહ

(સહી)

૨૧૬

આમલઝેર
મંગળવાર બપોર
(૭-૩-૩૫)

પ્યારે તપસીજી,

આપનો પત્ર હમણાં મળ્યો પણ લખતાં દુઃખ થાય છે કે મને તમે જે લખ્યું તે ઉઘાડા કાગળમાં લખીને તમે મોટામાં મોટી મૂર્ખાઈ કરી છે. શા કારણે અને કેવી રીતે તે તમો સારી રીતે કલ્પી શકશો. છતાં પરિણામોની પરવા નથી.

૨૩૪

ગોધરા ગયા વિના તમારે અહીં આવવાની જરૂર નથી. વાસણો કે જે કોઈ લાકડાની પેટીમાં મૂકેલાં છે તે તમો નડિયાદ તમારી સાથે લઈ જશો અને ત્યાં રાખશો. તે મારાં મામાનાં છે.

પરિશિષ્ટ-૮

(નીચેના બે પ્રશ્નો પૂ.શ્રી. એ મું. મોદીકાકા મારફત લખાવેલા તે પણ આમાં સામેલ કર્યા છે.,

ॐ

શ્રી દત્તઃ પ્રસન્નોઽસ્તુ

નારેશ્વર
માર્ગશીર્ષ શુકલ દ્વિતીઆ
સંવત ૨૦૧૧
(તા. ૨૭-૧૧-૫૪)

આત્મબંધુ ઈશ્વરલાલ,

જય સચ્ચિદાનંદ,

તમારાં ને ગંગેશ્વર મહાદેવની આજુબાજુની ગ્રામજનતાના સ્નેહસંભારણાં સાથે સુખરૂપ નારેશ્વર આવી પહોંચ્યો છું. તમે રૂબરૂમાં આપેલી પુસ્તિકાઓ વગેરે જોતો હતો એટલામાં જ તમે ભાવથી ટપાલમાં મોકલેલી બીજી પુસ્તિકાઓ મળી. બધું જોઈ ખૂબજ આનંદ અને સંતોષ થયો. ખરેખર, શ્રી ગંગેશ્વર દાદાની તમે કરી રહેલ નિરપેક્ષ સેવા બેનમૂન છે અને તેને માટે તમને ધન્યવાદ ઘટે છે. તમારી ધગશ, નિષ્ઠા, અને નિખાલસ પ્રભુપરાયણ સેવા ભાવના પરમાત્મા ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિંગત કરે અને એને જગતકલ્યાણ માટે વધારે મૂર્ત સ્વરૂપ આપવા તમને નિરામય લાંબુ આયુષ્ય બક્ષે એવી એ જીવનેશ ગંગેશ્વર દાદા પાસે પ્રાર્થના.

કોક યથાર્થદર્શીએ પ્રભુનું "शान्तं शिवं सुन्दरम्" એવું વર્ણન કર્યું છે એ મને બહુ જ ગમ્યું છે. જગતમાં ઝેરવેર નાબૂદ કરી બધે અક્ષમ શાંતિ સ્થાપવા યત્નીશીલ થવું. પ્રાણીમત્રના કલ્યાણ માટે યથાશક્તિ કરી છૂટવું અને વસ્તુમાત્રમાં રહેલું સાદ્‌ગુણ્ય સૌન્દર્ય નિહાળી સર્વત્ર આત્મભાવમાં રાચવું એજ એ કલા-કલ્યાણ મૂર્તિના સાક્ષાત્કારની ગુરુકુંચી છે. સ્મરણ, સેવા અને સમર્પણ એ એને પહોંચવાના સાદા રાહ છે. તમે એજ રાહ પકડ્યા છે. પ્રભુ તમારામાં જોઈતું બળ અને ઉત્સાહ પ્રેરે અને તમારા કાર્યની સુગંધ દૂર દૂર ફેલાઈ અન્યને તત્સમ કાર્ય પ્રવાહ કરે એવી હાર્દિક આશિષ.

રંગ અવધૂત

"શ્રી દત્તઃ પ્રસન્નોઽસુ ॥

નારેશ્વર, શિવરાત્રી,
પોષવદ ૧૪, સં. ૨૦૧૧
તા. ૨૨-૧-૫૫

ગંગેશ્વર દાદાના લાડીલા મુ.શ્રી. ઈશ્વરલાલભાઈની સેવામાં,

આપની પત્રિકાઓ પૂજ્ય શ્રી રંગ અવધૂત મહારાજશ્રીને વાંચી સંભળાવી, જે સાંભળીને પૂજ્ય શ્રી નીચે પ્રમાણે બોલ્યા;

ॐ

गङ्गेश्वरं परशिवं सततं नमामि

गङ्गेश्वरं परशिवं सततं गृणामि ।

गङ्गेश्वरं परशिवं सततं स्मरामि ।

गङ्गेश्वरं परशिवं शरणं प्रपद्ये ॥

નિત્ય અભિનવ કલાકૃતિથી કલાધીશ ગંગેશ્વર દાદાની સેવા કરી દાદાના ભકતોના અંત:કરણના દિવ્ય ભાવો જાગ્રત કરવાની ઈશ્વરના લાલની આ યોજના સફળ થાય અને દાદાનાં બાળકો હસ્તે પરહસ્તે એમાં સહયોગી થઈ પોતાનું અને સમાંજનું કલ્યાણ સાધીલે એવી હાર્દિક આશિષ સહ, જય સચ્ચિદાનંદ.

અમૃતલાલ નાથાભાઈ મોદીનાં સપ્રણામ ગંગેશ્વર સ્મરણ.

★ ગંગેશ્વરદાદા વિષે પૂ.શ્રી.નો બીજો શ્લોક પણ મળ્યો તે નીચે મુજબ :

गङ्गेश्वरे दृढमतिर्यदि काऽत्र चिन्ता

गङ्गेश्वरे दृढमतिर्यदि का न चिन्ता ।

गङ्गेश्वरे कृतमतेर्न हि दु:खमत्र

गङ्गेश्वरेऽकृतमते: किमु सौख्यमत्र ॥

=====oooooo=====

પૂ. શ્રી.ના અંગ્રેજી હસ્તાક્ષરો

૧

I am nothing more than a dog barking for bread at the gate of the Almighty [illegible] Knowing Him those who wish to share my fate are all welcome. But those who ~~[illegible]~~ expect higher things — sweet Kanji & sweeter in the form of spiritual etymological scientific discourses — will from me will, I am afraid, sadly be disappointed.

૨૯૬૬ તર ૨૦૧

એમનું સાધુત્વ માગી ખાવા માટે નહોતું જ. તેઓ તો સમાજને કંઈ પ્રદાન કરવા માગતા હતા. ને તેમાંયે સાધુ તરીકે પોતે કંઈ પણ વળગણ ન રાખવા તેઓ નારેશ્વર આશ્રમના ટ્રસ્ટી પણ નહોતા થયા.

તદ્દન આધુનિક વિચારપરંપરાઓથી પોતાની જાતને માહિતગાર રાખી જૂના અને નવાનો સમન્વય સાધવાનું મોટું કાર્ય એમણે ભક્ત-ઉપાસના દ્વારા કર્યું છે. (કુમાર, ડીસે. ૧૯૬૮)

શ્રી રંગ અવધૂત મહારાજ સામાન્ય સાધુ કે સંત ન હતા, તેમ એમનું સાધુત્વ નિજમાં સીમિત ન હતું. તેમણે એમના નિઃસ્પૃહ અભિગમ અને સમાજ ઉદ્ધારક જીવનરીતિ વડે સંતપણું સાર્થક કર્યું હતું. (ગુજરાત મિત્ર અને ગુજરાત દર્પણ ૨૧-૧૧-૧૯૬૮)

પૂ. શ્રી.ના અંગ્રેજી હસ્તાક્ષરો

૧

I am nothing more than a beggar
asking for bread at the gate
of the Almighty [illegible]. Those who
wish to shower any favour, are
all welcome. But I [illegible] expect higher things
— sweet Kripa in the form of spiritual experiences
scientific discoveries [illegible] as
me will, I am afraid, I shall
be disappointed.

Yours [illegible]